

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та консалтингу

Затверджено
Вченою радою Факультету
протокол від 09.11. 2022 № 4
Голова Вченої ради Факультету
В. М. Краєвський

Конспект лекцій

з навчальної дисципліни «Облік у зарубіжних країнах»
для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 073 «Менеджмент»
освітньо-професійна програма «Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу»

Ірпінь – 2022

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Облік у зарубіжних країнах» складений на основі робочої програми навчальної дисципліни, затвердженої Науково-методичною радою Університету «19» жовтня 2022 р., протокол № 9.

Укладач (лектор) _____ Б. М. Занько, доцент, к. е. н.


(підпис)

Розглянуто і схвалено кафедрою обліку та консалтингу протокол від 08.11.2022 р. № 8.

В. о. завідувача кафедри _____ О. П. Колісник, доцент, к. е. н.


(підпис)

ЗМІСТ

Тема	Вступ	Стор.
№		4
1.	Регулювання обліку у зарубіжних країнах	5
2.	Концептуальні основи фінансової звітності	25
3.	Звіт про фінансовий стан	35
4.	Звіт про сукупний дохід і Звіт про зміни у власному капіталі	49
5.	Звіт про грошові потоки	63
6.	Аналіз фінансових звітів	74
7.	Плани рахунків та обліковий цикл на зарубіжних підприємствах	89
8.	Облік непоточних активів	97
9.	Облік поточних активів	122
10.	Облік зобов'язань	140
11.	Облік власного капіталу	157
12.	Основи управлінського обліку	167
	Рекомендована література	184

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Облік у зарубіжних країнах» входить до переліку професійно орієнтованих дисциплін за фаховим спрямуванням і охоплює комплекс питань, що розкривають порядок ведення обліку у зарубіжних країнах, його теоретичні аспекти, формує практичні навички ведення обліку фактів господарського життя.

До навчальних дисциплін, які є передумовами для вивчення дисципліни «Облік у зарубіжних країнах» належать: «Економічна психологія», «Економічна теорія». До дисциплін, які будуть базуватися на даній дисципліні, відносяться: «Організація готельно-ресторанного бізнесу», «Державні фінанси», «Фінансовий менеджмент».

Метою дисципліни «Облік у зарубіжних країнах» є формування у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальних знань щодо обліку у зарубіжних країнах, його теоретичних аспектів та здобуття практичних навичок ведення бухгалтерського обліку.

Завдання курсу – засвоєння здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти основних аспектів обліку у зарубіжних країнах; оволодіння теоретичними знаннями, які стосуються ведення обліку у зарубіжних країнах; здобуття практичних навичок ведення обліку у зарубіжних країнах; засвоєння знань щодо використання облікової інформації в управлінні.

Конспект лекцій дає можливість студентам оволодіти знаннями щодо порядку ведення обліку у зарубіжних країнах та його теоретичних аспектів.

Навчальним планом передбачено вивчення дисципліни на лекційних та практичних заняттях, виконання самостійної та індивідуальної роботи і складання по завершенню курсу екзамену.

Лекційні заняття проводяться за темами курсу, за результатами яких потрібно засвоїти порядок регулювання обліку у зарубіжних країнах, концептуальні основи фінансової звітності, окремі аспекти аналізу фінансових звітів, плани рахунків та обліковий цикл на зарубіжних підприємствах, порядок обліку непоточних та поточних активів, зобов'язань, власного капіталу та основи управлінського обліку.

ТЕМА 1. РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Лекція 1.1. Організаційно-правові форми підприємництва та бухгалтерська професія.

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо організаційно-правових форм підприємництва, бухгалтерської професії і професійної освіти

План лекції

1. Організаційно-правові форми підприємництва.
2. Бухгалтерська професія і професійна освіта.

1. Організаційно-правові форми підприємництва.

Accounting (облік) часто називають “the language of business” («мовою бізнесу»). Як і будь-яка мова, облік постійно розвивається і змінюється відповідно до потреб суспільства. Згідно з визначенням, що надане Американським інститутом дипломованих суспільних бухгалтерів, термін **accounting** означає “the art of recording, classifying, and summarizing in a significant manner and in terms of money, transactions and events which are, in part at least, of financial character, and interpreting the results thereof” (мистецтво запису, класифікації та узагальнення у грошових одиницях операцій і подій, які у певній мірі мають фінансовий характер, та інтерпретації отриманих результатів).

У зарубіжних країнах існують різні організаційно-правові форми підприємництва, але основними з них є **три види**, які відрізняються між собою кількістю власників капіталу, їхніми правами та обов’язками. У США їх називають: **sole proprietorship, partnership, corporation**, а у Великобританії це: **sole tradeship, partnership, limited company** (рис. 1).

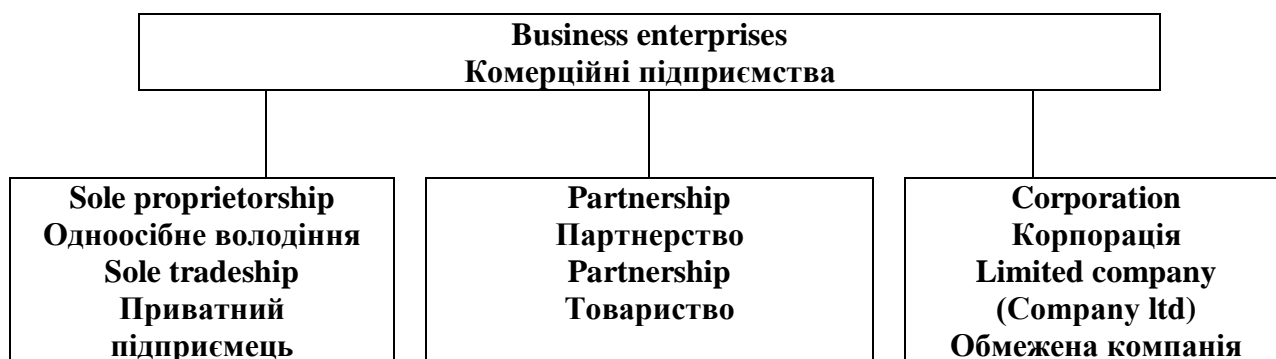


Рис. 1. Основні типи комерційних підприємств у зарубіжних країнах

Sole proprietorship (одноосібне володіння) — це фірма, яка створена однією особою, що дає можливість власнику контролювати її господарську діяльність. Одноосібне володіння **не є юридичною особою**, і тому прибуток одноосібного володіння розглядається як особистий дохід його власника. Тому він не оподатковується податком на прибуток, але оподатковується податком на доходи фізичних осіб. Оскільки ставки податку на доходи фізичних осіб та бази оподаткування, як правило, є вищі, ніж при оподаткуванні прибутку юридичних осіб, то **це є недоліком одноосібних володінь**.

Відповідальність власника одноосібного володіння є необмеженою, і тому в разі банкрутства він може втратити не тільки підприємство, але й власне майно.

У США згідно **Uniform Partnership Act (Єдиного акту про партнерства)**, прийнятому у 1914 році і діючому у 44 штатах з 50, **partnership (партнерство; товариство)** визначено як “асоціацію двох або більше осіб для ведення комерційної активності в якості співвласників з метою отримання прибутку”. У Великобританії згідно **Partnership Act 1890 (Акту про товариства від 1890 року)** партнерство визначено як “відносини приватних осіб, які спільно

ведуть бізнес з метою отримання прибутку”. Партнерами можуть виступати, як фізичні, так і юридичні особи, загальна кількість яких не обмежується.

Партнерства мають **limited lifetime (обмежений строк діяльності)**, тобто у випадках, коли один з партнерів відмовляється продовжувати вести бізнес, стає банкрутом, або не здатен далі приймати участь в діяльності партнерства, воно потребує переоформлення.

Внаслідок **mutual agency (спільності представництва)** кожний партнер є повноправним представником партнерства і може укласти господарські угоди від всього партнерства в межах основної діяльності. Кожний партнер має право участі в прибутках товариства. **Партнерство**, як і одноосібне володіння, **не є юридичною особою**, і тому податки стягуються з індивідуальних доходів кожного партнера.

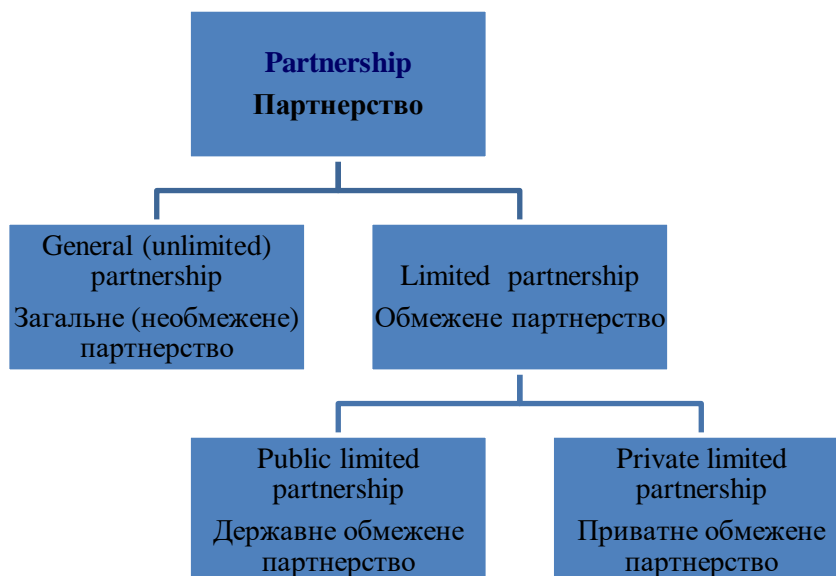


Рис. 2. Види партнерств

Основною рисою загальних партнерств є **unlimited liability (необмежена відповідальність)**. Тобто, якщо партнерство стало банкрутом, кожний партнер зобов'язаний взяти на себе повну відповідальність за борги підприємства, навіть якщо ці борги є більшими за капітал партнерства. При цьому, якщо один з партнерів не може сплатити свою частину боргу, за нього це має зробити інший партнер за рахунок продажу власного майна. Але й в обмежених партнерствах має бути хоча б одна особа, яка несе повну відповідальність. Її звать **general partner (головний партнер)**, і це, як правило, той партнер, який керує справами партнерства. Інших партнерів, які несуть відповідальність лише в межах своїх інвестицій, називають **limited partners (командитні партнери)**.

Оскільки партнерства дозволяють об'єднувати капітали і таланти окремих осіб, то найбільш поширеними є товариства, створені за професійною ознакою, наприклад, товариства бухгалтерів, адвокатів, лікарів.

Основними ознаками **корпорацій**, на відміну від партнерств, є **perpetual lifetime (необмежений строк діяльності)** і **limited liability (обмежена відповідальність її власників)**. Корпоративне законодавство в різних країнах є занадто розгалуженим, а визначення поняття корпорації дуже розпливчатим.

Так, у США на федеральному рівні для регламентації процедури створення і функціонування корпорацій діють **Revised Model Nonprofit Corporation Act (Виправлений Зразковий Закон про некомерційні корпорації)** та **Revised Model Business Corporation Act (Виправлений Зразковий Закон про підприємницькі корпорації)**, згідно з яким **corporation (корпорацію)** охарактеризовано як економічну одиницю, що випускає **акції**.

Share (акція) — це цінний папір без встановленого терміну обігу, який засвідчує пайову участь особи в капіталі компанії та надає йому право на одержання частини прибутку у вигляді **dividends (дивідендів)** та участь в управлінні корпорації і розподілі її майна в разі ліквідації. **Shareholders (власниками акцій)** можуть бути фізичні і юридичні особи.

В процесі реєстрації корпорації у проекті статуту вказують максимальну кількість акцій, яку їй буде дозволено випустити - **authorized shares (дозволені до випуску акції)**. Як правило, на момент утворення корпорація випускає їх меншу кількість - **issued shares (випущені акції)** з тим, щоб **unissued shares (невипущені акції)** випустити у разі, коли корпорація вирішить розширити діяльність. Таким чином кількість акцій, які випущені і знаходяться в обігу - **outstanding shares (циркулюючих акцій)** - є меншою кількості дозволених до випуску.

Акції можуть бути **par value shares (акціями з номінальною вартістю)** або **no-par stock (безномінальними акціями)**. Безномінальні акції можуть випускатися з **stated value (оголошеною вартістю)** - коли рада директорів встановлює їх вартість у будь-який час) та **no-stated value (без оголошеної вартості)**.

В деяких випадках корпорація з метою збільшення доходу на одну циркулюючу акцію викуповує частину акцій, які було випущено. Такі акції називають **treasury shares (викуплені акції)**. Відмінність викуплених акцій від невикуплених полягає в тому, що повторну реалізацію викуплених акцій дозволяється здійснювати за ціною **нижчою за номінальну** (рис. 3)

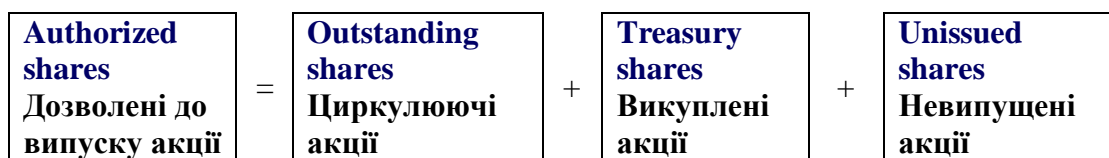


Рис. 3. Розподіл дозволених до випуску акцій

Від американських корпорацій вимагається обов'язково включати до назви корпорації одне з наступних слів або його абревіатуру:

“corporation” або “corp.”

“incorporated” або “inc.”

“company” або “co.”

“limited” або “ltd.”

В залежності від способу реалізації акцій, в США корпорація отримує статус відкритої або закритої. Акції **general corporation (відкритої корпорації)** вільно продаються на фондових біржах, акції **close corporation (закритої корпорації)** не обертаються на фондових біржах і належать вузькому колу акціонерів.

Відмінністю корпорацій від одноосібних володінь і партнерств є те, що **корпорація є юридичною особою**, і тому її прибутки підлягають подвійному (або й потрійному) оподаткуванню: вперше - федеральним податком на прибуток; вдруге - податком штату на прибуток; втретє - податком з дивідендів. Утім після податкової реформи в США з 1986 року введено поняття **Small Corporation (S-Corporation)** - малої корпорації, яка подібно партнерствам позбавлена оподаткуванню прибутку. Отримання статусу S-Corporation можливо за виконання таких умов: корпорація є американською, випускає один вид акцій і має **не більше 35 акціонерів**, якими повинні бути, як правило, приватні особи-резиденти США. Всі інші корпорації можуть випускати **два основних види акцій**, кожний з яких має свою специфіку:

1) **ordinary shares (звичайні акції)**, або **common stock (прості акції)** надають їх власникам право голосу в управлінні компанією шляхом обрання **Board of directors (ради директорів)** та отримання дивідендів пропорційно їх кількості;

2) **preferred shares (привілейовані акції)** не мають права голосу, але надають їх власникам перевагу при одержанні дивідендів та розподілі майна під час ліквідації корпорації. Величина

дивідендів за привілейованими акціями встановлюється у відсотках до їх номінальної вартості або у доларах на акцію. Досить часто такі акції розподіляють між працівниками корпорації на пільгових умовах. Якщо привілейовані акції наділено правом обміну на звичайні, їх називають **convertible preferred shares (конвертованими привілейованішими акціями)**. В іншому випадку привілейовані акції є **nonconvertible shares (неконвертованими акціями)**.

Володіння як звичайними, так і привілейованими акціями не гарантує отримання дивідендів, які оголошуються радою директорів. Так, якщо в поточному році дивіденди не були оголошені, то вони депонуються до наступного року лише у випадку, якщо між акціонерами і корпорацією укладено угоду про те, що акції є **cumulative preferred shares (кумулятивними привілейованими акціями)**. У всіх інших випадках - якщо акції є звичайними або **noncumulative preferred shares (некумулятивними привілейованими акціями)**, акціонери ніколи **не отримують** дивіденди за цей рік.

Корпорації часто купують акції інших корпорацій з метою отримання дивідендів або здійснення впливу на їх операційну і фінансову політику. В залежності від частки акцій, що придбало підприємство-інвестор, визначається розмір його впливу на інвестоване підприємство.

Згідно міжнародної практики для отримання **significant influence (суттєвого впливу)** на інвестоване підприємство інвестору має належати від 20 до 50 % звичайних акцій інвестованого підприємства, а для отримання повного **control (контролю)** - більше 50 % звичайних акцій інвестованого підприємства, тобто контрольний пакет акцій. Так, наприклад, торговельна корпорація може придбати контрольні пакети компаній, які виробляють товари, з тим, щоб бути впевненою, що отримуватиме необхідну кількість товарів потрібної якості по ціні, яку вона встановить.

Компанія-інвестор може отримати контрольний пакет акцій іншої корпорації або шляхом створення нової корпорації, залишив собі більше 50 % акцій (або навіть і усі 100 %), або шляхом придбанням більше 50 % акцій корпорації, яка вже існує. Обидва способи отримання контрольного пакета акцій є досить розповсюдженими. Придбання контрольного пакета акцій корпорації, яка вже існує, може відбутися шляхом поглинання або злиття.

Acquisitions (поглинання) відбувається, коли контрольний пакет іншої компанії отримується шляхом його придбання за гроші, інші активи чи в борг.

Mergers (злиття) відбувається, коли контрольний пакет акцій іншої компанії отримується шляхом його обміну на власні акції. В такому випадку обидві корпорації стають один в одного акціонерами.

Утім, інвестованим підприємством може бути й партнерство, якщо іншому підприємству належить частина його капіталу. Згідно з IAS 27 і IAS 28 для позначення підприємств, які перебувають у таких взаємовідносинах, використовуються такі терміни та їх значення:

associated company (асоційована компанія) — це суб'єкт господарювання, включаючи суб'єкт господарювання, що не є корпорацією, наприклад, партнерство, на яке інвестор має суттєвий вплив і яке ні є ні дочірнім підприємством, ані часткою участі в спільному підприємстві;

subsidiary company (дочірня компанія) — це суб'єкт господарювання, зокрема некорпоративний суб'єкт господарювання, наприклад партнерство, що його контролює інший суб'єкт господарювання (відомий як материнське підприємство);

parent company (материнська компанія) — суб'єкт господарювання, який має одне або кілька дочірніх підприємств.

З різних причин та різними способами підприємства створюють **об'єднання**. Але якщо раніше поширеними формами об'єднань підприємств були картелі, синдикати, трести, асоціації, концерни, консорціуми, то в останні десятиріччя поширення набули:

groups (групи) — сукупність материнської компанії та її всіх дочірніх компаній;

holding (холдинги) — сукупність головної компанії та всіх її дочірніх і асоційованих компаній.

Різновидом холдингів є **conglomerate (конгломерати)**, які виникають внаслідок поглинання однією великою компанією багатьох малих і середніх компаній різних галузей і сфер

діяльності, які не пов'язані один з одним ні за галузевою, ні за технологічною ознакою. Метою їх створення є інвестування в найбільш рентабельні сфери і максимізація прибутку.

За структурою холдинги можуть бути як **простими**, що складаються з головної компанії та одної або декількох дочірніх та асоційованих компаній, так і складними, якщо дочірні компанії також виступають в якості материнських у відношенні до інших компаній. Така багатоступеневість, тобто наявність дочірніх та внучатих компаній, є характерною рисою сучасних холдингів. Головну компанію, яка стоїть на чолі холдингу, називають **holding company** (холдинговою компанією).

Найбільшого значення набули побудовані за холдинговою структурою міжнародні об'єднання підприємств. Такі об'єднання називають **multinational company (MNC)** (багатонаціональними компаніями), **multinational corporations (MNC)** (багатонаціональними корпораціями), **transnational corporations (TNC)** (транснаціональними корпораціями), **multinational enterprises (MNE)** (багатонаціональними підприємствами) і навіть **worldwide corporations** (всесвітніми корпораціями).

За існуючою методологією ООН до підпорядкованих транснаціональним корпораціям закордонним підприємствам відносяться не тільки дочірні компанії, але й асоційовані компанії, до яких віднесено корпорації, в яких від 10 % до 50 % акціонерного капіталу належить іноземному інвестору.

Бурхливий розвиток міжнародного бізнесу переслідує такі цілі, як отримання доступу до нових джерел ресурсів та нових ринків, отримання конкурентних переваг, підвищення ефективності. До багатонаціональних корпорацій (MNC) відносяться не тільки виробничі компанії, але й транснаціональні банки, телекомунікаційні і аудиторські компанії, інвестиційні і пенсійні фундації. За структурою багатонаціональні корпорації (MNC) розрізняють на вертикально орієнтовані і горизонтально орієнтовані. До перших відносять MNC, які виробляють товари в одних країнах, а постачають в інші, а до других відносять MNC, які виробляють подібні товари в різних країнах.

Далі наведено кілька відомих корпорацій, які мають великі показники валового доходу (табл. 1).

Таблиця 1

Відомі корпорації, які мають великі показники валового доходу

№	Назва корпорації	Коротка характеристика
1	Walmart	Багатонаціональна торговельна корпорація, заснована в 1962 р., в яку входить 8500 великих універмагів і магазинів у 15 країнах.
2	ExxonMobil	Багатонаціональна нафтогазова корпорація, яка була заскована у 1999 році шляхом злиття Exxon і Mobil
3	Chevron	Транснаціональна енергетична корпорація, яка виробляє електроенергію в 180 країнах.
4	ConocoPhillips	Транснаціональна нафтова корпорація, яка створена в 2002 р. шляхом злиття Conoco Inc і Phillips Petroleum Company
5	Fannie Mae	Федеральна національна іпотечна асоціація США, створена у 1938 р. з метою розширення вторинного ринку іпотеки
6	General Electric	Транснаціональна корпорація-конгломерат, який включає 5 сегментів: Energy, Technology Infrastructure, NBC Universal, Capital Finance і Consumer & Industrial
7	Berkshire Hathaway	Холдингова компанія-конгломерат, що контролює багато дочірніх різногалузевих підприємств залізничного транспорту, виробництва побутової техніки, продажу ювелірних виробів, роздрібної торгівлі, електро- і газопостачання

8	General Motors	Багатонаціональна автомобільна компанія, заснована у 1908 р., яка виробляє легкові і вантажні автомобілі у 31 країні за такими брендами: Buick, Cadillac, Chevrolet, Opel, Vauxhall, Holden
9	Bank of America	Міжнародна фінансова корпорація, створена у 1928 р., є банківським холдингом, що обслуговує клієнтів більш ніж у 150 країнах світу
10	Ford Motor	Багатонаціональна автомобільна корпорація, створена у 1903 р.

2. Бухгалтерська професія і професійна освіта.

З точки зору кваліфікації у міжнародній практиці бухгалтерів поділяють на дві категорії:

1) **bookkeepers (рахівники)**, які мають знання на технічному рівні за специфічними сферами бухгалтерського обліку, займаються **bookkeeping (рахівництвом)**, що означає процес реєстрації господарських операцій та ведення оперативних реєстрів, і працюють на посадах **cashiers (касирів)**, **payroll clerks (рахівників по рахунках з оплати)**, **bookkeepers (рахівників)**.

2) **professional accountants (професійні бухгалтери)** мають більш високий рівень знань і займаються **professional accounting (професійним обліком)**, тобто не стільки веденням рахунків, скільки виконанням різноманітної діяльності, що включає планування і контроль, прийняття рішень та привернення уваги керівництва до актуальних проблем, оцінку та аналіз діяльності.

Для отримання статусу професійного бухгалтера потрібно отримати диплом певної професійної організації. Наприклад, у США професійними бухгалтерами визнають:

certified public accountant (CPA) - дипломованих суспільних бухгалтерів;

certified management accountant (CMA) - дипломованих управлінських бухгалтерів;

certified internal auditor (CIA) - дипломованих внутрішніх аудиторів.



Рис. 4. Дипломовані бухгалтери в США

На комерційних підприємствах професійні бухгалтери з дипломами CPA, CMA та CIA працюють на посадах:

management accountants (управлінських бухгалтерів);
internal auditors (внутрішніх аудиторів);
income tax specialists (спеціалістів з податків на доходи);
system experts (системних експертів);
controllers (головних бухгалтерів);
management advisory service consultants (консультантами з управління);
financial vice presidents (фінансовими віце-президентами);
chief executives (президентами компаній).

Типову структуру **accounting department (бухгалтерії)** американської корпорації наведено далі (рис. 5). **Controller (головний бухгалтер)**, який очолює бухгалтерію і є дипломованим бухгалтером вищої кваліфікації, веде **general accounting (основний облік)**, тобто займається складанням та поданням вищому апарату управління фінансових звітів, вирішенням ключових питань оподаткування та бюджетування, допомагає менеджерам у плануванні і контролі, виконує спеціальні аналізи. Його функції не слід плутати з функціями **treasure (начальника фінансового відділу)**, який займається залученням інвестиційного капіталу та управлінням грошовими потоками.

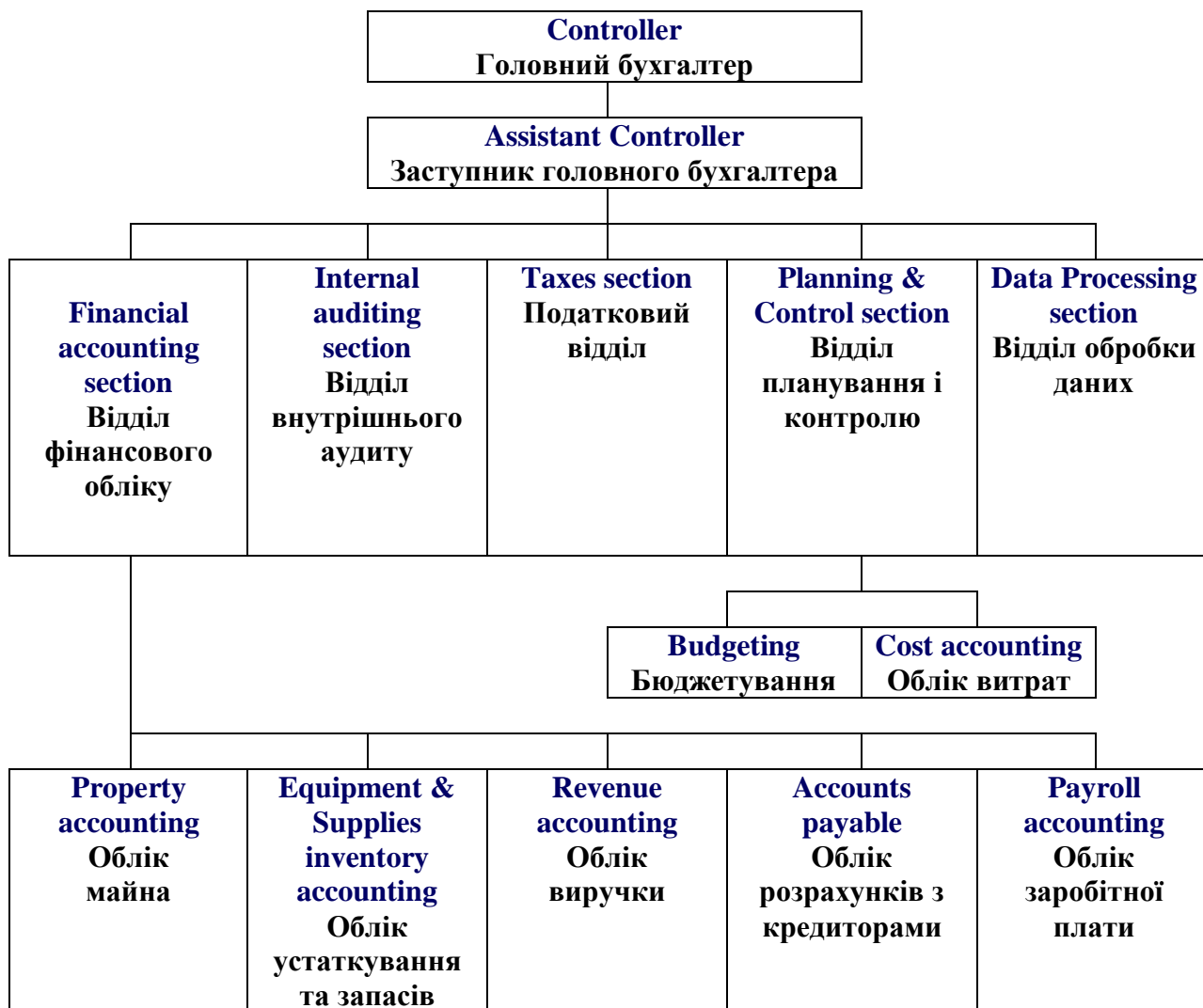


Рис. 5. Типова структура бухгалтерії у корпораціях США

Окремою спеціалізацією володіють бухгалтери, які працюють в урядових та інших некомерційних установах. Такий вид обліку отримав назву **government and not-for-profit accounting (урядовий і некомерційний облік)**, У цій сфері працюють професійні бухгалтери з дипломами CPA і CMA.

Водночас, вже більше ста років престижною серед бухгалтерів є робота не тільки на підприємствах, але й в **accounting firms (бухгалтерських фірмах)**. Ці фірми можуть бути як малими (у складі яких один-два бухгалтери), так і великими (які мають сотні співвласників та тисячі найманців). Найбільш великими фірмами світу, які охопили мережею своїх офісів майже усі країни, з 2002 року визнано так звану "**Big four audit firms (велику четвірку аудиторських фірм)**".

Deloitte Touche Tohmatsu Limited (Делойт Туш Томатсу Лімітед),

Price Waterhouse Coopers (Прайс Вотерхаус Купере),

Ernst Young (Ернст енд Янг),

KPMG (КПМГ).

Такий вид діяльності отримав назву **public accounting (незалежної бухгалтерської діяльності)**, яка включає надання платних професійних послуг з проведення аудиторських перевірок, оподаткування, управлінського консультування та допомоги малим фірмам (рис. 6). Для роботи в цієї сфері потрібно отримати диплом CPA.



Рис. 6. Види незалежної бухгалтерської діяльності

Auditing (аудит) означає перевірку та дослідження фінансових звітів. **Auditors (аудитори)** мають надати професійний **auditor's opinion (аудиторський висновок)** про те, наскільки правдиво фінансові звіти компанії відображають її фінансовий стан та результати діяльності. Від якості аудиторського висновку залежать майбутні рішення банків, інвесторів і кредиторів.

Tax services (послуги з оподаткування) включають допомогу компаніям і громадянам при складанні податкових декларацій, податкове планування, консультування з оптимізації податків.

Management advisory services (послуги з управлінського консультування) охоплюють великий спектр послуг від питань організації бухгалтерського обліку, складання бюджетування до проблем маркетингу, найму персоналу, використання економіко-математичних моделей при прийнятті управлінських рішень,

Small business services (послуги малим фірмам) включають рекомендації з організації бухгалтерського обліку, складання щомісячних фінансових звітів, складання бюджету грошових коштів на наступний рік. надання допомоги в отриманні банківських кредитів.

Вимоги до обсягу знань професійного бухгалтера постійно збільшуються. Згідно останнім рекомендаціям IFAC, професійний бухгалтер має володіти організаційними та підприємницькими знаннями, знаннями інформаційних технологій, знаннями обліку та пов'язаними з ним знаннями (рис. 7).

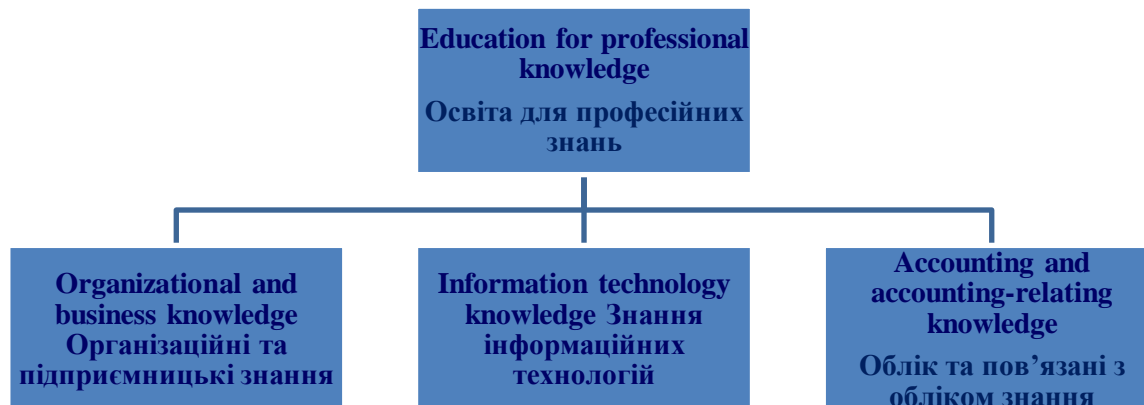


Рис. 7. Групи дисциплін для отримання статусу професійного бухгалтера

До групи **organizational and business knowledge (організаційних та підприємницьких знань)** включено дисципліни, які допоможуть професійному бухгалтеру ефективно виконувати свої функції:

economics (економіка);

quantitative methods and statistics for business (кількісні методи та статистика для бізнесу);

organizational behavior (організаційна поведінка);

operations management (операційний менеджмент);

marketing (маркетинг);

international business (міжнародний бізнес).

Комп'ютерна обробка облікової інформації та можливість вирішення складних економічних задач зумовила необхідність володіння професійними бухгалтерами основами інформаційних технологій. Професійний бухгалтер має правильно описати специфічні задачі системи обліку в комп'ютерному середовищі, у тому числі найбільш зручний формат та рівень точності результативної інформації.

До групи **information technology knowledge (знань інформаційних технологій)** включено знання:

information technology (IT) concepts for business systems (концепцій інформаційних технологій для бізнес систем);

internal control in computer-based business systems (внутрішнього контролю в комп'ютерних бізнес системах);

development standards and practices for business systems (розвитку стандартів і практик для бізнес систем);

management of IT adoption, implementation and use (управління застосуванням інформаційних технологій, впровадженням і використанням);

evaluation of computer-based business systems (оцінки комп'ютерних бізнес систем).

До блоку знань **accounting and accounting-relating knowledge (облік та пов'язані з обліком знання)** включено:

- financial accounting and reporting** (фінансовий облік та звітність);
- management accounting** (управлінський облік);
- finance and financial management** (фінанси і фінансовий менеджмент);
- taxation** (оподаткування);
- business and commercial law** (підприємницьке і комерційне право);
- external and internal auditing** (зовнішній і внутрішній аудит);
- professional ethics** (професійна етика).

Виходячи з інформаційних потреб головних груп користувачів облікової інформації, основними підгалуззями обліку є **financial accounting (фінансовий облік)** і **management accounting (управлінський облік)**. Призначенням управлінського обліку є формування інформації внутрішнього користування. Ефективна система управлінського обліку дозволяє управляти доходами і витратами підприємства шляхом їх планування, контролю та аналізу.

Функція фінансового обліку полягає в наданні інформації про результати діяльності суб'єкта господарювання зовнішнім користувачам. Внаслідок змін умов функціонування суб'єктів господарювання правила фінансового обліку постійно доповнюються і переглядаються. Так, в зв'язку із збільшенням операцій в іноземних валютах та підвищенням рівня інфляції світових валют було визнано необхідність врахування впливу змін валютних курсів та перерахунку фінансових звітів в умовах гіперінфляції. Необхідність аналізу фінансової інформації суб'єктів господарювання за географічними або іншими сегментами бізнесу призвела до складання **звітності за сегментами**. Внаслідок приділення більшої уваги фінансовій звітності назву фінансового обліку було трансформовано у **“Financial accounting and reporting” (Фінансовий облік та звітність)**.

Виходячи з того, що облік надає інформацію для прийняття фінансових рішень, а також відображає фінансові результати таких рішень, важливою складовою сучасних знань професійного бухгалтера визнано **“Finance and financial management” (Фінанси і фінансовий менеджмент)**. Прийняття фінансових рішень вимагає оцінки джерел капіталу та фінансових ризиків, перспектив отримання прибутку та грошових потоків, визначення показників платоспроможності, ліквідності та рентабельності.

Оскільки професійні бухгалтери надають послуги з податкового консультування, допомагають мінімізувати вплив податків у випадках, коли існують альтернативи (шляхом обрання найкращої організаційно-правової форми бізнесу, найбільш вигідного методу оподаткування або способу виконання операцій), складають податкові декларації, професійним бухгалтерам необхідні знання податкових законів. Комплекс знань податкових правил, які визначають бази оподаткування та ставки податків, основними з яких є податки на прибуток, майно, додану вартість, право на участь у певних заходах (плата за ліцензії), включено у дисципліну **“Taxation” (Оподаткування)**.

Важливість знань торговельних, соціальних та підприємницьких законів, які регулюють права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері підприємництва, обумовило включення до блоку професійної підготовки дисципліни **“Business and commercial law” (Підприємницьке і комерційне право)**. Так, законодавство про компанії визначає функції, права та обов'язки ради директорів, акціонерів і третіх осіб; встановлює правила складання та надання фінансової звітності. Закони про об'єднання містять положення по створенню об'єднань підприємств. Закони про контракти визначають види контрактів, права і обов'язки сторін за контрактом, умови і гарантії, визначення ціни та форми розрахунків.

Надання професійними бухгалтерами різноманітних аудиторських послуг вимагає їх компетентності щодо аудиторських концепцій, доказів та процедур, прав та обов'язків аудиторів. Збільшення ролі внутрішнього аудиту для оцінки ефективності управлінських рішень призвело до формулювання назви дисципліни як **“External and internal auditing” (Зовнішній і внутрішній аудит)**.

Виходячи з відповідальності професійних бухгалтерів перед суспільством при наданні ними послуг з аудиту, оподаткування, фінансового менеджменту чи інших, важливою складовою освіти професійних бухгалтерів є знання стандартів поведінки та основоположних принципів, які об'єднано в дисципліну **“Professional ethics” (Професійна етика)**. Основоположними принципами або вимогами до роботи професійних бухгалтерів, дотримання яких гарантує якість їх роботи, визнано:

1) цілісність, яка означає прямолінійність та чесність при виконанні професійних робіт; 2) об'єктивність (правдивість); 3) професійну компетентність; 4) конфіденційність; 5) професійну поведінку (підтримання доброї репутації бухгалтерської професії); 6) дотримання стандартів, які розроблені національними та міжнародними організаціями.

Лекція 1.2. Регулювання обліку у зарубіжних країнах.

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо національного регулювання обліку у зарубіжних країнах та міжнародного регулювання обліку

План лекції

1. Національне регулювання обліку у зарубіжних країнах.
2. Міжнародне регулювання обліку.

1. Національне регулювання обліку у зарубіжних країнах.

Облік кожної країни має свої **організаційні і методологічні особливості**. **Організаційні особливості** національних систем обліку полягають у побудові системи регламентації обліку, яка складається з державних органів влади та професійних організацій, та сукупності документів, які містять принципи та правила ведення обліку. Роль національних професійних бухгалтерських організацій, які є незалежними, та їх взаємовідносини з державними органами влади у кожній країні є різними.

В одних країнах **професійні бухгалтерські організації**, які не є урядовими організаціями, **виконують основну роль** у процесі розробки національних стандартів обліку. Урядові органи прямо чи непрямо делегують їм свої повноваження з розробки стандартів. Прикладами таких країн є США, Великобританія, Нідерланди, Філіппіни.

В інших країнах **професійні організації не мають повноважень розробляти бухгалтерські правила**, але мають суттєвий вплив на їх процес розробки або облікову практику, що може відбуватися шляхом: консультування законодавців у процесі підготовки законодавчих актів (Франція); розробки рекомендацій, які не є обов'язковими, але впливають на облікову практику (Швейцарія); забезпечення відповідності облікової практики діючому законодавству (Німеччина).

Є також група країн, в яких **професійні бухгалтерські організації** у процесі регулювання обліку **не приймають ніякої участі**. До таких країн відносяться Японія, Корея, Бразилія. В цих країнах найбільше домінує податкове законодавство і роль професійних бухгалтерських організацій є мінімальною. |

Але незалежно від ролі професійних бухгалтерських організацій в питаннях регламентації бухгалтерського обліку, кожна країна при створенні системи бухгалтерського обліку у тій чи іншій мірі опирається на законодавчі акти.

Можна виділити такі **національні джерела регулювання бухгалтерського обліку:**

- 1) **законодавчі органи:** закони, прийняті конгресом, парламентом тощо;
- 2) **урядові органи:** документи, прийняті урядом, Комісією з цінних паперів і біржових операцій тощо;
- 3) **професійні та приватні організації:** стандарти інститутів дипломованих бухгалтерів;

4) **добровільні об'єднання:** стандарти торговельних, сільськогосподарських, промислових підприємств, розроблені за власною ініціативою.

Регламентация обліку в США. Регулюванням обліку комерційних підприємств США займаються:

1) **Securities and Exchange Commission (SEC) - Комісія з цінних паперів та бірж**, яка створена Congress (Конгресом) у 1934 р. і є державною установою, що не тільки регулює всі аспекти випуску, продажу і викупу цінних паперів, але й має повноваження визначати головні положення та порядок подання фінансових звітів **public corporation (компаній, які котирують свої акції на біржах)**, видає **“Financial Reporting Releases (Новини фінансової звітності)”**, які містять інструкції щодо складання фінансових звітів.

2) **American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) - Американський інститут дипломованих суспільних бухгалтерів** (ств. у 1930 р.), який є національною професійною неурядовою організацією, що об'єднує біля 300 тисяч бухгалтерів-практиків, займається підвищенням професійної кваліфікації бухгалтерів шляхом розробки програм кваліфікованих екзаменів та надання ступенів **Certified Public Accountant (CPA)** — дипломованого суспільного бухгалтера, а також займається видавничою діяльністю - публікує монографії та низку періодичних видань, серед яких:

“Journal of Accountancy” - щомісячний журнал для професійних бухгалтерів;

“Accountants' Index” - щорічний бібліографічний покажчик облікової літератури;

“Accounting Trends & Techniques” — щорічний огляд фінансової звітності 600 корпорацій.

В зв'язку з **економічною кризою 1930-х років**, однією з причин якої вважали відсутність у США єдиних правил бухгалтерського обліку, у 1938 році Американський інститут дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA) створив спеціальний орган для розробки загальноприйнятих облікових принципів - **Committee on Accounting Procedure (CAP) - Комітет з бухгалтерських процедур**, який розробляв Бюлетені бухгалтерських досліджень.

З 1959 року до 1973 року замість цього комітету діяла **Accounting Principles Board (APB) - Рада з бухгалтерських принципів**, яка розробляла так звані Погляди APB.

Financial Accounting Standards Board (FASB) - Рада із стандартів фінансового обліку (ств. у 1973 р.), яка складається з семи постійних членів - провідних бухгалтерів, розробляє стандарти з фінансового обліку і фінансової звітності комерційних підприємств та займається організацією наукових досліджень в напрямку стандартизації. Дотримання цих стандартів забезпечується вимогами Комісії з цінних паперів та бірж (SEC), а також умовою для отримання позитивного аудиторського висновку.

При Американському інституті дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA) зараз функціонує **Accounting Standards Executive Committee (AcSEC) — Виконавчий комітет із бухгалтерських стандартів**, який розробляє рекомендації по специфічним проблемам галузевого обліку та повідомляє Раду із стандартів фінансового обліку (FASB) про облікові проблеми, що потребують рішення.

Сукупність документів, які регламентують фінансовий облік у США, мають назву **Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) - Загальноприйняті принципи обліку**.

Американські GAAP являють собою велику кількість документів, що мають різний статус. Їх ієрархія полягає в поділі документів **на чотири рівні** - від обов'язкових до рекомендаційних (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік документів, які регламентують фінансовий облік комерційних підприємств США

Категорія	Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP) Загальноприйняті облікові принципи	Організація
A	Statements of Financial Accounting Standards (SPAS) Положення про стандарти фінансового обліку	FASB

	Opinions Погляди	APB
	Interpretations Інтерпретації	FASB
	Accounting Research Bulletins Бюлетені бухгалтерських досліджень	CAP
B	Technical Bulletins Технічні бюлетені	FASB
	Industry Audit and Accounting Guides Галузеві інструкції з обліку і аудиту	AcSEC (AICPA)
	Statements of Position Заяви про позицію	AcSEC (AICPA)
C	Practical Bulletins Практичні бюлетені	AcSEC (AICPA)
	Emerging Issues Task Force Statements Положення робочої групи з проблем обліку	FASB
D	Statements of Financial Accounting Concepts Положення про концепції фінансового обліку	FASB

Statements of Financial Accounting Standards (Положення про стандарти фінансового обліку) та **Opinions (Погляди)** містять правила підготовки звітності та методологію обліку. **Interpretations (Інтерпретації)**, що мають юридичну силу Положень та Поглядів, доповнюють або поширюють їх застосування на інші об'єкти обліку та види діяльності. **Accounting Research Bulletins (Бюлетені бухгалтерських досліджень)** містять узагальнення бухгалтерських практик.

Technical Bulletins (Технічні бюлетені) роз'яснюють питання використання стандартів та вирішення окремих облікових проблем. **Industry Audit and Accounting Guides (Галузеві інструкції з обліку і аудиту)** пояснюють галузеві особливості обліку. **Statements of Position (Заяви про позицію)** мають форму рекомендацій з питань звітності.

Practical Bulletins (Практичні бюлетені) вирішують вузькоспеціалізовані питання обліку. **Emerging Issues Task Force Statements (Положення робочої групи з проблем обліку)** містять вирішення нових та незвичних бухгалтерських операцій.

Statements of Financial Accounting Concepts (Положення про концепції фінансового обліку) містять базові основи обліку та фінансової звітності комерційних підприємств і некомерційних організацій.

Стандартизацією обліку в державних установах США займається **Governmental Accounting Standards Board (GASB) — Рада із стандартів державного обліку** (ств. у 1984 р.), яка розробляє **Statements of Government Accounting Standards (SGAS) — Положення про стандарти державного обліку** для таких державних установ, як уряди штатів та місцеві органи влади, федеральні та різні міжштатівські комісії, Комісія з цінних паперів та бірж (SEC), Internal Revenue Service (Податкова служба).

Значний вплив на розвиток теорії і практики обліку в США мають також такі великі професійні бухгалтерські організації:

- **American Accounting Association (AAA) - Американська бухгалтерська асоціація** (ств. у 1935 р.), яка поєднує викладачів бухгалтерського обліку та бухгалтерів, що займаються незалежною бухгалтерською практикою та некомерційним обліком, займається розвитком теорії бухгалтерського обліку та удосконаленням бухгалтерської освіти: ініціює та фінансує наукові дослідження, видає монографії, звіти, журнал "The Accounting revue";

- **Institute of Management Accountants (IMA USA) - Інститут управлінських бухгалтерів**, що займається дослідницькою та навчальною діяльністю в галузі управлінського

обліку з присвоєнням звання **Certified Management Accountant (CMA) - сертифікованого управлінського бухгалтера**, оприлюднює зразки найкращої практики управлінського обліку у формі публікацій **Statement of Management Accounting** (Положень управлінського обліку);

- **Financial Executives Institute (FEI) - Інститут фінансових директорів**, що поєднує осіб, які займають ключові посади у сфері фінансів у великих компаніях, а також видає журнал "Financial Executive Magazine".

Регулювання обліку у Великобританії. На відміну від США, облік у Великобританії регламентується і вимогами законодавства, і обліковими стандартами, які розробляють незалежні професійні організації. Сукупність національних документів, що регламентують облік у Великобританії, отримала назву **Generally Accepted Accounting Practice (GAAP) - Загальноприйнятої практики обліку** (табл. 2).

Таблиця 2

Перелік документів, які регулюють фінансовий облік у Великобританії

№	Generally Accepted Accounting Practice (UK GAAP) Загальноприйнята облікова практика	Організація
1	Company Act 2006 Закон про компанії від 2006 р.	UK Parliament
2	Stock Exchange Requirements Вимоги біржі цінних паперів	Stock Exchange
3	Financial Reporting Standards (FRS) Стандарти фінансової звітності	ASB
	Statements of Standard Accounting Practice (SSAP) Положення про стандартну практику обліку	ASC
	Statements of Recommended Practice (SORP) Положення про рекомендовану практику	ASC

Company Act 2006 (Закон про компанії від 2006 р.) містить вимоги директив ЄС до змісту та форм фінансової звітності підприємств, що обумовлено необхідністю виконувати європейські акти.

Stock Exchange Requirements (Вимоги біржі цінних паперів) зобов'язують публічні компанії більш детально надавати інформацію про кредиторів, овердрафти та складати, окрім річної, проміжну звітність.

З 1970 до 1990 року розробкою національних стандартів займався **Accounting Standards Committee (ASC) - Комітет з облікових стандартів**, який було утворено низкою провідних професійних бухгалтерських організацій Великобританії. А з 1990 року займається **Accounting Standards Board (ASB) - Рада облікових стандартів**, яка розробляє та удосконалює англійські національні стандарти з урахуванням міжнародних тенденцій.

Financial Reporting Standards (FRS) - Стандарти фінансової звітності (яких налічується біля 20) та **Statements of Standard Accounting Practice (SSAP) - Положення про стандартну практику обліку** (з яких діють лише 9) мають обов'язковий характер. **Statements of Recommended Practice (SORP) - Положення про рекомендовану практику** мають рекомендаційний характер.

Рекомендації розробляють також такі професійні бухгалтерські організації, як **Institute of Chartered Accountants of England & Wales** (Інститут дипломованих бухгалтерів Англії і Уельсу); **Institute of Chartered Accountants of Scotland** (Інститут дипломованих бухгалтерів Шотландії); **Institute of Chartered Accountants of Ireland** (Інститут дипломованих бухгалтерів Ірландії).

В галузі управлінського обліку діє професійна організація **Chartered Institute of Management Accountants (CIMA)** (Привілейований інститут управлінських бухгалтерів).

Класифікація національних систем бухгалтерського обліку та звітності. Незважаючи на те, що кожна країна сформувала свою систему обліку, можна виділити їх спільні риси. Для

упорядкування національних систем обліку використовуються їх групування за різними ознаками. В залежності від органів регулювання обліку та їх цілей, усі країни поділяють на **дві групи: країни мікрорівня** (з орієнтацію на потреби акціонерів) та **країни макрорівня** (з орієнтацію на потреби держави) (рис. 1).

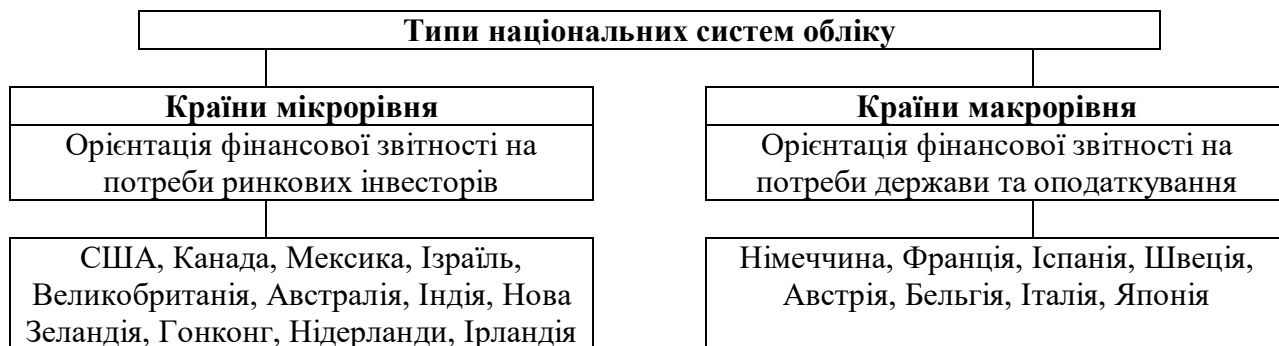


Рис. 1. Поділ країн на дві групи в залежності від органів регулювання обліку та їх цілей

Країни мікрорівня - це **common-law countries (країни загального, англосаксонського права)**, для яких традиційним є розробка загальних понять, а не детально розроблених процедур. Для них характерно застосування **принципу “дозволено те, що не заборонено”**. Відсутність жорсткої регламентації облікових методів і процедур полягає у тому, що в цих країнах можуть бути відсутні загальнодержавні форми фінансової звітності та плани рахунків.

Регулювання фінансового обліку здійснюється **незалежними професійними бухгалтерськими організаціями** шляхом розробки стандартів, які передбачають багатоваріантність та гнучкість обліку. Правила фінансового обліку значно відрізняються від правил податкового обліку, наприклад, з питань амортизації основних засобів, нарахування резервів, визнання результатів переоцінки. Це призводить до проблеми врегулювання обліку відкладених податків. В зв'язку з великою об'єктивною потребою в аудиті фінансової звітності в цих країнах **суттєво розвинена професія аудитора**.

Країни макрорівня - це переважно **code-law countries (країни кодифікованого, романського права)**, в яких значна увага приділяється детальному опису усіх процедур та застосування **принципу “дозволено те, що дозволено”**. Бухгалтерський облік розглядається як інструмент національного економічного управління і тому регулювання фінансового обліку здійснюється **державними органами влади**. Як правило, у цих країнах діють єдині форми фінансової звітності та загальнодержавні або галузеві плани рахунків. Правила оподаткування мають значний вплив на правила фінансового обліку, в зв'язку з чим **більш розвинута професія податкових експертів**.

В методологічному плані національну систему обліку характеризують загальноприйняті принципи обліку та бухгалтерські показники, їх трактування та методи визначення. В зв'язку з тим, що **американські і англійські стандарти скорочено називають “GAAP”**, при обговорюванні національної специфіки обліку на міжнародному рівні термін **“national GAAP”** застосовують як сипонім національних стандартів країн (Germany GAAP, France GAAP і т.д).

Застосування **різних правил** бухгалтерського обліку призводить до того, що величина прибутку компанії, розрахована за правилами різних країн, **суттєво відрізняється**. Тому існують і інші варіанти класифікації. Так, виокремлюють **британо-американську, континентальну та південноамериканську системи обліку**.

Британо-американська система обліку (США, Канада, Мексика, Ізраїль, Великобританія, Австралія, Індія, Нова Зеландія, Гонконг, Нідерланди) ґрунтується на розвиненості ринків капіталу зі значною кількістю бірж цінних паперів. При цьому основними джерелами фінансування діяльності компаній є велика кількість дрібних інвесторів. З цієї причини фінансова

звітність в основному **орієнтована на потреби акціонерів** з контролю використання ресурсів. Податкові правила відокремлені від фінансового обліку.

Континентальна система обліку (Німеччина, Франція, Іспанія, Швеція, Австрія, Бельгія, Італія, Японія) ґрунтується на тому, що основними постачальниками капіталу є банки (Німеччина) або держава (Франція), і тому **орієнтована на потреби держави**. Компанії мають дотримуватись уніфікованих стандартів обліку і звітності, що полегшує та підвищує ефективність контролю урядових органів. Систему обліку цих країн характеризує **макроекономічний підхід** до обліку, консервативність і конфіденційність обліку.

Південноамериканська система обліку (Аргентина, Бразилія, Чилі, Болівія, Перу, Еквадор) застосовує **макроекономічний підхід**, але також характеризується значним приділенням уваги **високому рівню інфляції**: в одних країнах вимагається переоцінювати лише основні засоби (амортизаційні відрахування визначаються виходячи із скорегованої вартості основних засобів); в інших країнах всі показники фінансової звітності слід подавати з урахуванням загального індексу цін (у тому числі прибуток до оподаткування).

Відповідно до **виникнення центрів обліку та їх історичних зон впливу** виокремлюють більшу кількість моделей обліку. При цьому країну, яка вплинула на системи обліку інших країн, **називають материнською**. За таким підходом виокремлюють:

- **американську систему обліку** (США, Канада, Мексика, Ізраїль, Японія);
- **британську систему обліку** (Великобританія, Ірландія, Індія, Австралія);
- **латиноамериканську систему обліку** (Аргентина, Бразилія);
- **французьку** (Франція, Італія, Іспанія, Португалія);
- **німецьку** (Німеччина, Нідерланди);
- **інші системи обліку**.

2. Міжнародне регулювання обліку.

Внаслідок інтернаціоналізації виробничої та комерційної діяльності підприємств, виникнення транснаціональних корпорацій, розвитку ринків капіталу виникла необхідність формування **єдиних глобальних облікових стандартів** високої якості, які б забезпечили прозорість та порівнянність фінансової звітності міжнаціональних компаній.

Одними з перших, хто спробував гармонізувати, а точніше, уніфікувати бухгалтерську практику подання фінансових звітів, стали у 1971 році європейські країни, які на той час входили до складу **European Union (Європейського Союзу)**, заснованого у 1957 році, але з часом він об'єднав більше країн:

1957 - Belgium (Бельгія), France (Франція), Germany (Німеччина), Italy (Італія), Luxemburg (Люксембург), the Netherlands (Нідерланди);

1973 Denmark (Данія), Ireland (Ірландія), United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (Great Britain - Великобританія);

1981 Greece (Греція);

1986 Portugal (Португалія), Spain (Іспанія);

1995 Austria (Австрія), Finland (Фінляндія), Sweden (Швеція)

2004 Estonia (Естонія), Latvia (Латвія), Lithuania (Литва), Poland (Польща), Czech Republic (Чехія), Slovakia (Словаччина), Hungary (Угорщина), Slovenia (Словенія), Malta (Мальта), Cyprus (Кіпр);

2006 Bulgaria (Болгарія), Romania (Румунія);

2013 Croatia (Хорватія).

2020 United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (Великобританія) вийшла зі складу **Європейського Союзу**

Із усіх можливих варіантів правових актів, які затверджує **європейський парламент (постанови, директиви, рішення, рекомендації)**, для формулювання єдиних підходів до складання фінансових звітів було обрано форму **European Directives (Європейських Директив)**,

котрі зобов'язують держави-учасниці протягом певного періоду часу включати їх зміст до національного законодавства.

У 1971 році було підготовлено **перший проєкт 4 Директиви**, що переважно базувався на французькому і німецькому підходах, для яких традиційним є **негнучкий формат розпоряджень**. Але, після того, як 1 січня 1973 року до ЄС приєдналась Великобританія, яка має значно **інші бухгалтерські традиції**, стилістика першого проєкту 4 Директиви була значно пом'якшена і ухвалена вже у 1978 році.

Всього протягом періоду 1984-2005 р.р. в ЄС діяли **три директиви (четверта, сьома та восьма)**:

4 Directive № 78/660/ЕЕС (від 25.07.1978 р.), яка визначала можливі варіанти структури і змісту балансу і звіту про прибутки та збитки, правила оцінки їх статей, перелік додаткової інформації;

7 Directive № 83/349/ЕЕС (від 13.06.1983 р.), яка містила вимоги до складання консолідованих фінансових звітів, питання їх підготовки, аудиторської перевірки та публікації;

8 Directive № 84/253/ЕЕС (від 10.04.1984 р.), яка затверджувала осіб, які можуть проводити обов'язковий аудит, та вимоги до їх компетентності.

Проте у 2006 і 2013 роках замість цих директив було введено нові дві директиви (табл. 3).

Таблиця 3

Європейські директиви, які регулюють фінансовий облік країн-членів ЄС

№ директиви	Сутність	Дата
Directive 2006/43/EC (замість 8 Директиви № 84/253/ЕЕС)	Регламентує кваліфікаційні вимоги до аудиторів та взаємне визнання дипломів аудиторів в країнах ЄС, порядок здійснення аудиту	17.05.2006
Directive 2013/34/EU (замість 4 Директиви № 78/660/ЕЕС і 7 Директиви № 83/349/ЕЕС)	Визначає загальні положення і принципи фінансової звітності, подання бухгалтерського балансу і звіту про прибутки і збитки, приміток до фінансової звітності, звітів керівництва, консолідованої фінансової звітності та вимоги до їх публікації	26.06.2013

Організація Об'єднаних Націй визнала необхідність **гармонізації бухгалтерських практик** на світовому рівні у 1972 році. Організація Об'єднаних Націй протягом наступних десяти років формувала спеціальні групи експертів з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності, але в зв'язку з полярністю точок зору так і не змогла ні визначити напрямок цієї гармонізації, ні підготувати єдині рекомендації. Так, західні промислово розвинуті країни віддавали перевагу **рекомендаційному характеру** будь-яких документів з регулювання бухгалтерських практик, тоді як країни, що розвиваються, вважали потрібним сформувати **обов'язкові вимоги** до бухгалтерського обліку.

Більш ефективною спробою гармонізації бухгалтерського обліку в світі виявилось утворення у 1973 році **International Accounting Standards Committee (IASC) - Комітету з міжнародних стандартів обліку** на підставі угоди між професійними бухгалтерськими організаціями Австралії, Великобританії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, Сполучених штатів Америки, Франції та Японії.

Будучи незалежною організацією приватного сектора, **Комітет з міжнародних стандартів обліку (IASC)** з метою досягнення єдності у принципах бухгалтерського обліку в різних країнах світу почав розробляти і публікувати **International Accounting Standards (IAS) - Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку**, які містили найкращі світові облікові підходи фінансового обліку певних операцій і подій.

Незважаючи на те, що процедура прийняття кожного міжнародного стандарту бухгалтерського обліку (IAS) передбачала його ухвалення **принаймні 2/3 членів ради**, серед європейських країн було сформовано позицію, що в цих міжнародних стандартах (IAS) **домінують американські підходи**, які значно не співпадають з європейськими бухгалтерськими традиціями, і які не мають юридичної сили. Але хоча спочатку ці стандарти й мали рекомендаційний характер, їх поступово почали **застосовувати як на мікрорівні, так і на макрорівні**. **Позитивними сторонами** застосування міжнародних стандартів як для суб'єктів господарювання, які складають фінансову звітність, так і для зовнішніх користувачів, було визнано **забезпечення порівнянності звітності** з іншими організаціями, незалежно від того, резидентом якої країни вони є і на якій території здійснюють господарську діяльність.

Використання **міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IAS) на макрорівні** залежало від стану економічного розвитку країни. В країнах, які розвиваються, стандарти IAS почали або приймати в якості національних, або брати за основу при самостійній розробці національних стандартів. **Високорозвинуті** країни почали адаптувати національні положення відповідно до міжнародних підходів. Так, проведене **Комітетом з міжнародних стандартів обліку (IASC) у 1988 році дослідження** по використанню **міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)** показало, що в практиці його використали таким чином:

- **прийняли в якості національного** - Ботсвана, Кіпр, Малаві, Малайзія, Оман, Пакистан, Зімбабве;
- **взяли за основу при розробці національних положень** - Фіджі, Ямайка, Кенія, Кувейт, Сінгапур, Шрі Ланка;
- **відповідно скорегували національні стандарти** - Австралія, Бельгія, Бразилія, Великобританія, Данія, Канада, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Нігерія, Норвегія, Швеція, Танзанія, США, Франція;
- **національні стандарти не відповідають** - Греція, Німеччина, Фінляндія, Швейцарія.

Утім, навіть облікові системи Великобританії і США значно **різняються**. Так, коли після продажу у 1981 році урядом Великобританії частки пакету акцій компанії **British Petroleum**, в зв'язку з необхідністю взаємодії з американською **Комісією з цінних паперів та бірж (SEC)**, прибуток компанії за два роки було перераховано **за американськими стандартами**, то виявилось, що його величина є **меншою на 67-70 %**, ніж його величина **за англійськими стандартами**.

Але й **дотримання 4 Директиви не гарантує** однозначного обчислення прибутку при підготовці фінансових звітів. Проведене у 1980-ті роки **порівняння прибутковості акцій** компаній, розрахованих за англійськими правилами, показало **результати у два рази вищі**, ніж розраховані за німецькими або французькими правилами. Деякі фахівці пояснили це тим, що широкий діапазон варіантів форматів фінансових звітів, дозволених 4 Директивою, надає лише видимість гармонії бухгалтерського обліку, а не її досягнення.

Порівняння результатів розрахунку прибутку компаній за національними правилами **п'яти країн** (США, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії) у 1992 році виявило: **найбільший показник** - за американськими та англійськими правилами обліку; **середню величину прибутку** - за французькою та німецькою системами обліку; **найменшу** - за японськими правилами. Після чого навіть було **розраховано коефіцієнти**, за якими можна визначити істинні показники доходності: Великобританія - 0,75; США - 0,77; Франція - 0,84; Німеччина - 1; Японія - 1,69.

Щоб зменшити кількість дозволених міжнародними стандартами облікових підходів та їх трактування, Комітет з міжнародних стандартів обліку (IASC) у 1989 році розробив **Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements (Концептуальну основу складання та подання фінансових звітів)**.

У 1996 році при Комітеті з міжнародних стандартів обліку (IASC) був створений **Standing Interpretations Committee (SIC)** - Постійний комітет з тлумачень (ПКТ), який почав розробляти **Interpretations of International Accounting Standards** (Тлумачення стандартів міжнародного обліку).

Але після глобальної фінансової кризи 1998 року декілька міжнародних фінансових організацій, серед яких були Всесвітній банк та Міжнародний валютний фонд, висунули думку про **недостатню прозорість** фінансової інформації. Внаслідок цього, у 2001 році було реорганізовано структури Комітету з міжнародних стандартів обліку (IASB) і Постійного комітету з тлумачень (SIC).

Комітет з міжнародних стандартів обліку (IASB) було реорганізовано в **International Accounting Standards Board (IASB)** - Раду з міжнародних стандартів обліку, яка почала випускати **International Financial Reporting Standards (IFRS)** - Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ).

А Постійний комітет з тлумачень (SIC) був перейменований в **International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC)** - Комітет з тлумачень міжнародної фінансової звітності, почав випускати **IFRS Interpretations** (Інтерпретації МСФЗ).

Оскільки з початку 1990-х років великі європейські компанії почали використовувати американські **Загальноприйняті принципи обліку (US GAAP)** і **Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS)**, у ЄС було прийнято рішення, згідно якого з 2005 року застосування **Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS)** для складання консолідованої звітності є **обов'язковим** для всіх європейських компаній, які котирують акції на біржах.

Водночас почався триває активний процес **конвергенції** американських і міжнародних стандартів. У вересні 2010 року було оголошено про завершення першого етапу спільного проекту Ради з міжнародних стандартів обліку (IASB) і Ради із стандартів фінансового обліку (FASB) з розробки на заміну Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів нового документу - **The Conceptual Framework for Financial Reporting (Концептуальної основи фінансової звітності)**, яка має усунути суперечності між міжнародною і американською практикою.

На міжнародному рівні діє оновлена **Концептуальна основа фінансової звітності**, міжнародні стандарти, випущені Комітетом з міжнародних стандартів обліку (IASB) і Радою з міжнародних стандартів обліку (IASB), та міжнародні інтерпретації, розроблені Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (IFRIC) і Постійним комітетом з тлумачень (SIC) (табл. 4). При цьому, для зручності, **усю низку стандартів та інтерпретацій** скорочено називають **International Financial Reporting Standards (IFRS)** - Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ).

Таблиця 4

Перелік груп міжнародних документів з регулювання обліку

№	Документи	Організація
1	The Conceptual Framework for Financial Reporting Концептуальна основа фінансової звітності	IASB
2	International Financial Reporting Standards (IFRS) Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)	IASB
3	International Accounting Standards (IAS) Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО)	IASB
4	IFRS Interpretations Інтерпретації МСФЗ	IFRIC
5	Interpretations of International Accounting Standards Тлумачення стандартів міжнародного обліку	SIC

Вважається, що дотримання **міжнародних правил** складання фінансової звітності забезпечує **надійність і прозорість інформації**, що у багатьох випадках збільшує можливість

залучення іноземних інвестицій і позик, виходу на зарубіжні ринки та забезпечує більшу довіру з боку потенційних партнерів.

З метою гармонізації бухгалтерського регулювання у сфері аудиту і бухгалтерської освіти з 1977 року діє **International Federation of Accountants (IFAC) - Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ)**, при якій діють чотири спеціалізовані Ради, які розробляють відповідні стандарти, а саме:

1) **International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)** - Рада з міжнародних стандартів аудиту і забезпечення;

2) **International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB)** - Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектора;

3) **International Accounting Education Standards Board (IAESB)** - Рада з міжнародних стандартів бухгалтерської освіти;

4) **International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA)** - Рада з міжнародних стандартів етики для бухгалтерів.

International Auditing and Assurance Standards Board (Рада з міжнародних стандартів аудиту і забезпечення) випускає і просуває:

- International Standards on Auditing - ISA (Міжнародні стандарти аудиту);
- International Standards on Quality Control - ISQC (Міжнародні стандарти з контролю якості).

International Public Sector Accounting Standards Board (Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектора) розробляє **International Public Sector Accounting Standards - IPSAS** (Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектора).

International Accounting Education Standards Board (Рада з міжнародних стандартів бухгалтерської освіти) розробляє і розповсюджує:

- **Framework for International Education Standards for Professional Accountants** (Концептуальна основа міжнародних стандартів освіти для професійних бухгалтерів);

- **International Education Standards (IESs)** (Міжнародні стандарти освіти);

- **International Education Practice Statements (IEPSs)** (Положення з міжнародної практики освіти);

- **International Education Papers (IEP)** (Документи з міжнародної освіти).

International Ethics Standards Board for Accountants (Рада з міжнародних стандартів етики для бухгалтерів) розробила **Code of Ethics for Professional Accountants** (Кодекс етики для професійних бухгалтерів).

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні типи комерційних підприємств у зарубіжних країнах.
2. Які ви знаєте види партнерств?
3. Яка основна риса загальних партнерств?
4. Чим відрізняються корпорації від одноосібних володінь і партнерств?
5. На які дві категорії поділяють бухгалтерів у міжнародній практиці з точки зору кваліфікації?
6. Хто розробляє у зарубіжних країнах національні стандарти обліку?
7. Які національні джерела регулювання бухгалтерського обліку можна виділити в інших країнах?
8. Хто займається регулюванням обліку для комерційних підприємств у США?
9. Як можна класифікувати національні системи бухгалтерського обліку та звітності?

Рекомендована література: [3; 18; 19]

ТЕМА 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Лекція 2.1. Концептуальні основи фінансової звітності

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо концептуальних основ фінансової звітності

План лекції

1. Комплект фінансових звітів та якісні характеристики фінансової інформації.
2. Елементи фінансових звітів та їх взаємозв'язок.

1. Комплект фінансових звітів та якісні характеристики фінансової інформації.

Згідно The Conceptual Framework of Financial Reporting (Концептуальній основі фінансової звітності) метою **general purpose financial reporting (фінансової звітності загального призначення)** є надання фінансової інформації про **reporting entity (звітуючий суб'єкт господарювання)**, котра є корисною для існуючих і потенційних інвесторів, позикодавців та інших кредиторів при прийнятті ними рішень щодо забезпечення цього суб'єкта ресурсами. Цими рішеннями можуть бути рішення купити, продати або тримати капітальні і боргові інструменти, надавати або врегульовувати повернення позик та інших форм кредиту.

Таке практично американське визначення **мети і користувачів фінансової звітності** є принциповою зміною, яку було введено Концептуальною основою 2010 року. У Концептуальній основі 1989 року користувачів фінансової звітності та їх різноманітних потреб було більше, що відповідало європейським бухгалтерським традиціям Великобританії, Франції тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Користувачі фінансової інформації та їх інформаційні потреби згідно з Концептуальною основою складання і подання фінансових звітів від 1989 року

№	Users Користувачі	Information needs Інформаційні потреби
1	Managers (менеджери)	Інформація про поточний і прогностичний фінансовий стан підприємства, щоб управління бізнесом здійснювати найбільш ефективно
2	Owners (власники підприємства)	Інформація щодо прибутковості бізнесу та здатності сплачувати дивіденди для прийняття рішень з придбання, утримання або продажу інвестицій та оцінки діяльності управлінського персоналу з розпорядження ввіреними йому ресурсами
3	Lenders (позикодавці)	Інформація щодо довгострокової платоспроможності підприємства
4	Suppliers and other trade creditors (постачальники та інші торгові кредитори)	Інформація щодо спроможності підприємства своєчасно оплачувати рахунки в короткостроковому періоді
5	Customers (клієнти)	Інформація щодо безперервності діяльності підприємства та надійності його поставок
6	Governments and their agencies (уряд та урядові установи)	Інформація про доходи компанії для перевірки своєчасності та повноти сплати податків, визначення національного доходу та

		податкової політики
7	Employees (працівники)	Професійним союзам необхідна інформація фінансових звітів щодо оплати праці та пенсійного забезпечення для укладення колективних договорів
8	Financial analysts and advisers (фінансові аналітики та радники)	Інформація для клієнтів щодо доходності цінних паперів, дивідендного доходу та інших ринкових показників

Позиція **Концептуальної основи 2010 року** ґрунтується на ствердженні, що, наприклад, менеджери можуть користуватися й іншою фінансовою інформацією, в той час, як існуючі і потенційні **інвестори, позикодавці та кредитори** не можуть отримати про суб'єкт господарювання іншої інформації, ніж з фінансової звітності загального призначення. І саме тому остання адресована в першу чергу їм.

Рішення існуючих і потенційних інвесторів, позикодавців та кредиторів залежать від того, якої віддачі вони очікують отримати від **інвестицій, позик та кредитів** (дивідендів, відсотків, підвищення ринкової вартості інструментів тощо), і ці очікування часто базуються на їх оцінці майбутніх чистих грошових потоків суб'єкта, який звітує.

Для прогнозування **майбутніх чистих грошових потоків** суб'єкта господарювання існуючим і потенційним інвесторам, позикодавцям та кредиторам потрібна **інформація** про ресурси суб'єкта господарювання, вимоги до суб'єкта господарювання, і наскільки ефективно менеджери суб'єкта господарювання розпоряджаються ввіреними їм ресурсами.

Інформація про **економічні ресурси** і вимоги па них, яку надають фінансові звіти про фінансовий стан, є корисною для встановлення фінансової стабільності або нестабільності суб'єкта господарювання.

Інформація про **зміни в економічних ресурсах** та вимогах до них відображає, **наскільки ефективно** економічні ресурси були використані менеджерами суб'єкта господарювання.

Для того, щоб акціонери материнської компанії (а також її менеджери та кредитори) уявляли стан та тенденцію розвитку не тільки компанії, якої вони є власниками, але й стан справ всієї групи компаній як одної економічної одиниці, **материнські компанії**, крім власних фінансових звітів, складають і подають **consolidated financial statements (консолідовані фінансові звіти)**.

Щоб інформація, викладена у фінансових звітах, була корисною для існуючих і потенційних інвесторів, позикодавців та кредиторів, їй мають бути притаманні **qualitative characteristics of useful financial information** (якісні характеристики корисної фінансової інформації), серед яких відокремлюють **fundamental qualitative characteristics** (фундаментальні якісні характеристики) і **enhancing qualitative characteristics** (підвищені якісні характеристики).

Фундаментальними якісними характеристиками фінансової інформації є:

1) **Relevance (доречність; значущість)**, тобто спроможність її вплинути на прийняття користувачами різних рішень, її ознаками є **predictive value** (прогнозна цінність) і **materiality** (суттєвість), характер і розміри якої залежать від обставин.

2) **Faithful representation (правдиве подання)** передбачає **completeness** (повноту) відображення інформації, **neutrality** (нейтральність) та **free from error** (відсутність помилок).

До **підвищених якісних характеристик** фінансової інформації включено:

1) **Comparability (зіставність)**, що означає можливість її порівняння з фінансовою інформацією інших суб'єктів господарювання або з попередніми звітними періодами діяльності даного суб'єкта господарювання.

2) **Verifiability (підтвердження)** незалежними спостерігачами надають більшої впевненості користувачам фінансової інформації в її правдивості.

3) **Timeliness (своєчасність)** інформації означає, що інформація подається без затримки.

4) **Understandability (зрозумілість)** інформації для користувачів, які мають відповідні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку.

Згідно оновленому **Міжнародному стандарту бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)** повний комплект фінансових звітів суб'єкта господарювання має включати **шість звітів**, кожен з яких має бути чітко ідентифікований, хоча й необов'язково з дотриманням назв, наданих стандартом. У самому Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) **змінено назви**: замість використання назв "balance sheet" («баланс») та "cashflow statement" («звіт про рух грошових коштів») використано назви "statement of financial position" («звіт про фінансовий стан») і "statement of cash flows" («звіт про рух грошових коштів»). Замість "income statement" («звіт про доходи»; «звіт про фінансові результати») введено звіт "statement of comprehensive income" («звіт про сукупний дохід»), який передбачає більш широке розуміння доходів.

Повний комплект фінансових звітів згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 “Presentation of Financial statements” («Подання фінансової звітності») включає:

1) a statement of financial position as at the end of the period; звіт про фінансовий стан на кінець періоду;

2) a statement of comprehensive income for the period; звіт про сукупний дохід за період;

3) a statement of changes in equity for the period; звіт про зміни капіталу за період;

4) a statement of cash flow for the period; звіт про грошові потоки за період;

5) notes, compressing a summary of significant accounting policies and other explanatory information; примітки, що визначають стислий опис облікової політики та інша пояснювальна інформація;

6) a statement of financial position as at the beginning of the earliest comparative period when an entity applies an accounting policy retrospectively or makes a retrospective restatement of items in its financial statements, or when it reclassifies items in its financial statements; звіт про фінансовий стан на початок самого першого порівняльного періоду, коли суб'єкт господарювання застосовує облікову політику ретроспективно або ретроспективне перерахування статей у фінансових звітах, або коли перекласифіковано статті у фінансових звітах.

Для належного **розуміння користувачами кожного фінансового звіту** слід чітко відтворювати:

- назву суб'єкта господарювання, що звітує;
- зазначення, чи охоплюють фінансові звіти один суб'єкт господарювання, чи групу суб'єктів господарювання;
- дату кінця звітного періоду або період, що охоплений фінансовими звітами;
- валюту подання, як визначає Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 (IAS 21);
- рівень точності, використаний при поданні сум у фінансових звітах.

Фінансові звіти **материнської компанії та її дочірніх компаній**, які використовуються при складанні **консолідованих фінансових звітів**, слід складати на одну і ту саму дату. Якщо дати звітів є різними, дочірня компанія складає з метою консолідації **додаткові фінансові звіти** на ту саму дату, що й фінансові звіти материнської компанії. При цьому фінансові звіти всіх членів групи мають бути складені з використанням **єдиних облікових політик** для подібних операцій та інших подій за схожих обставин.

Notes (Примітки) надають описові пояснення чи детальніший аналіз статей, поданих у перших чотирьох фінансових звітах, а також інформацію про статті, які не відповідають вимогам визнання в цих звітах.

Accounting policies (облікова політика) - конкретні принципи, основи і домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів. Згідно **Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 (IAS 8)** суб'єкт господарювання має послідовно застосовувати облікові політики для подібних операцій, подій та умов, і повинен її змінити тільки, якщо зміна:

- вимагається міжнародними стандартами або тлумаченнями;
- призведе до більш достовірної і доречнішої інформації про вплив операцій, інших подій або умов.

У випадку, коли **облікова політика зазнала змін**, слід здійснити **retrospective application (ретроспективне застосування)** нової облікової політики щодо операцій, інших подій та умов таким чином, начебто ця політика застосовувалася завжди. А коли це є неможливим, слід здійснити **prospective application (перспективне застосування)** нової облікової оцінки в поточному та майбутніх періодах.

Якщо суб'єкт господарювання припустився у попередньому періоді **помилку**, слід здійснити **retrospective restatement (ретроспективне перерахування)** - виправлення визнання, оцінки та розкриття інформації про суми елементів фінансових звітів, начебто помилок ніколи не було у попередньому періоді.

В зарубіжній практиці часто специфікується поняття **financial statements (фінансових звітів)**, що засвідчуються аудитором, і **financial reporting (фінансової звітності)** у більш широкому розумінні. До **фінансової звітності**, крім основних фінансових звітів, також включають **інші фінансові і нефінансові документи** - такі, як звернення президента до акціонерів, звіти правління, склад керівництва компанії, опис господарської діяльності, аналітичні огляди, діаграми, прогнози менеджменту, екологічні звіти тощо.

Багато суб'єктів господарювання подають **financial review (фінансовий огляд)**, складений управлінським персоналом, з описом і **поясненням основних особливостей** фінансових результатів діяльності та фінансового стану суб'єкта господарювання, а також **основних невизначеностей**, які стоять перед ним. Такий звіт може **містити огляд:**

- основних чинників, які визначають фінансові результати, в тому числі змін у середовищі, реакції суб'єкта господарювання на ці зміни та їхній вплив, опис політики щодо інвестицій для збереження та покращання фінансових результатів діяльності, включаючи політику щодо дивідендів;

- джерел фінансування суб'єкта господарювання та запланованого співвідношення його зобов'язань та власного капіталу;

- ресурсів суб'єкта господарювання, не визнаних у балансі відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS).

2. Елементи фінансових звітів та їх взаємозв'язок.

Згідно переглянутому у 2005 році **Міжнародному стандарту бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)**, для досягнення мети **фінансових звітів** (яка полягає у наданні інформації про фінансовий стан, фінансові результати і грошові потоки), **фінансові звіти мають забезпечувати інформацією про:**

(a) **assets** (активи);

(b) **liabilities** (зобов'язання);

(c) **equity** (власний капітал);

(d) **income and expenses, including gains and losses** (доходи і витрати, включаючи інші доходи і збитки);

(e) **contributions by and distributions to owners in their capacity as owners** (внески і вилучення власників згідно їх повноважень як власників);

(f) **cash flows** (грошові потоки).

До цього часу, згідно з **Концептуальною основою від 1989 року**, загальновизнаними були **п'ять елементів** фінансових звітів: активи, зобов'язання, власний капітал, доходи, витрати (табл. 2).

Таблиця 2

П'ять загально визнаних елементів фінансових звітів згідно з Концептуальною основою від 1989 року

№	The elements of financial statements	Елементи фінансових звітів
1	An asset is a resource controlled by the entity as a result of past events and from which future economic benefits are expected to flow to the entity	Актив - ресурс, контрольований суб'єктом господарювання, який виник у результаті подій у минулому і від якого у майбутньому компанія очікує отримати економічні вигоди
2	A liability is a present obligation of the entity arising from past events, the settlement of which is expected to result in an outflow from the entity of resources embodying economic benefits	Зобов'язання - теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникла у результаті минулих подій, і врегулювання якої призведе до відтоку з компанії ресурсів, які містять економічні вигоди
3	Equity is the residual interest in the assets of the entity after deducting all its liabilities	Власний капітал - залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань
4	Income is increases in economic benefits during the accounting period in the form of inflows or enhancements of assets or decreases of liabilities that result in increases in equity, other than those relating to contributions from equity participants	Доходи - збільшення економічних вигод за обліковий період у формі притоку або збільшення активів чи зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу, яке не пов'язане з внесками власників
5	Expenses are decreases in economic benefits during the accounting period in the form of outflows or depletions of assets or incurrence of liabilities that result in decreases in equity, other than those relating to distributions to equity participants	Витрати - зменшення економічних вигод за обліковий період у вигляді відтоку або вичерпання активів чи збільшення зобов'язань, у результаті якого зменшується власний капітал (відмінне від зменшення капіталу, пов'язаного з розподілом капіталу між власниками).

Оновлений міжнародний перелік елементів фінансових звітів більш схожий на американський варіант, за виключенням використання англійських назв вкладів і вилучень власників, які узяті з англійської облікової термінології:

1) **Assets (активи)** - майбутні економічні вигоди, отримані або контрольовані певним підприємством у результаті минулих подій або операцій.

2) **Liabilities (зобов'язання)** - можливе майбутнє зменшення економічних вигод, яке виникає з існуючих зобов'язань певного підприємства з передачі активів або надання послуг іншим підприємствам в майбутньому, що виникло у результаті минулих подій або операцій.

3) **Equity (власний капітал)** - частина активів підприємства, яка залишається після вирахування зобов'язань.

4) **Investments by owners (інвестиції власників)** - збільшення власного капіталу певного підприємства у результаті передачі третіми сторонами будь-чого, що має цінність, для отримання або збільшення частки власників. Це може бути отримання активів, послуг або погашення зобов'язань.

5) **Distributions to owners (розподіл між власниками)** - зменшення власного капіталу певного підприємства у результаті передачі активів, надання послуг або виникнення зобов'язань з боку підприємства на користь власників. Вилучення власників зменшують їх частку в підприємстві.

6) **Revenues (виручка)** - Притоки (збільшення) вартості активів підприємства або погашення його зобов'язань (або комбінація першого і другого) у результаті продажу чи виробництва продукції, надання послуг або іншої діяльності, що складає основну тривалу діяльність підприємства.

7) **Gains (доходи від іншої діяльності)** - збільшення власного капіталу у результаті неосновних або випадкових операцій підприємства та у результаті будь-яких інших операцій і подій, що впливають на капітал, за виключенням тих, які виникли у результаті доходів від основної діяльності чи інвестицій власників.

8) **Expenses (витрати, пов'язані з основною діяльністю)** - відтоки або інше використання активів, або виникнення зобов'язань (чи комбінація першого і другого) у результаті продажу чи виробництва продукції, надання послуг або іншої діяльності, що складає основну тривалу діяльність підприємства.

9) **Losses (інші витрати або збитки)** - зменшення власного капіталу у результаті неосновних або випадкових операцій підприємства та в результаті будь-яких інших операцій і подій, що впливають на капітал, за винятком тих, які виникли у результаті витрат основної діяльності або вилучення власників.

10) **Comprehensive incote (сукупний дохід)** - зміна власного капіталу за звітний період за рахунок усіх операцій і подій, за виключенням пов'язаних з інвестиціями та вилученням власників.

У Великій Британії елементи фінансової звітності мають такі визначення:

1) **Assets (активи)** - права або інший доступ до майбутніх економічних вигод, контрольовані підприємством у результаті минулих подій.

2) **Liabilities (зобов'язання)** - зобов'язання підприємства по передачі економічних вигод у результаті минулих операцій або подій.

3) **Ownership interest (частка власників)** - залишкова величина, яка розраховується шляхом вирахування всіх зобов'язань підприємства із всіх його активів.

4) **Gains (доходи)** - збільшення частки власників, що виникло не в результаті вкладів власників.

5) **Losses (витрати)** - зменшення частки власників, що виникло не у результаті вилучень власників.

6) **Contributions from owners (внески власників)** - збільшення частки власників у результаті передач від власників.

7) **Distributions to owners (вилучення власників)** - зменшення частки власників у результаті передачі власникам.

В обліковій теорії для відображення взаємозв'язку елементів фінансових звітів використовують **accounting equation (рівність бухгалтерського обліку)**, яка показує баланс між величиною ресурсів підприємства (активів) та вимог на них з боку кредиторів (зобов'язань) і власників (власний капітал) на певний момент часу. Загальний вигляд цієї рівності (за яким побудовано формати міжнародного і американського балансів), такий:

$$\text{АКТИВИ} = \text{ЗОБОВ'ЯЗАННЯ} + \text{ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ}$$

Власний капітал також називають «чисті активи». Якщо перегрупувати елементи цієї рівності з метою визначення власного капіталу (тобто чистих активів), то отримаємо варіант рівності, за яким складається англійський баланс:

$$\text{NET ASSETS} = \text{ASSETS} - \text{LIABILITIES}$$

$$\text{ЧИСТІ АКТИВИ} = \text{АКТИВИ} - \text{ЗОБОВ'ЯЗАННЯ}$$

Оскільки зміни власного капіталу за період можуть відбуватися як за рахунок доходів і витрат, так і внесків або вилучень власників, то цю рівність можна подати як:

ASSETS at the end of the period	=	LIABILITIES at the end of the period	+	(EQUITY at the beginning of the period + INCOME - EXPENSES + CONTRIBUTIONS BY OWNERS - DISTRIBUTIONS TO OWNERS)
--	---	---	---	--

•

АКТИВИ на кінець періоду	=	ЗОБО- В'ЯЗАННЯ на кінець періоду	+	(ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ на початок періоду + ДОХОДИ - ВИТРАТИ + ВНЕСКИ ВЛАСНИКІВ - ВИЛУЧЕННЯ ВЛАСНИКІВ)
---------------------------------------	---	---	---	--

Утім, оскільки насправді деякі доходи і витрати відображаються прямо у власному капіталі (наприклад, результати від переоцінки основних засобів), то більш правильно відобразити зміни власного капіталу таким чином:

АКТИВИ на кінець періоду	=	ЗОБО- В'ЯЗАННЯ на кінець періоду	+	(ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ на початок періоду + ДОХОДИ - ВИТРАТИ +/- доходи / витрати, що прямо відносяться до капіталу + ВНЕСКИ ВЛАСНИКІВ - ВИЛУЧЕННЯ ВЛАСНИКІВ)
---------------------------------------	---	---	---	---

В оновленій версії Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) введено поняття “**total comprehensive income (загальний сукупний дохід)**” як зміни в капіталі протягом періоду в результаті операцій та інших подій, за виключенням операцій з власниками відповідно до їх повноважень. Поняття **загального сукупного доходу** охоплює усі компоненти “**profit or loss (прибутку або збитку)**” і “**other comprehensive income (іншого сукупного доходу)**”.

Прибутком або збитком є загальний дохід за вирахуванням витрат, за виключенням складових іншого сукупного доходу.

До складових **іншого сукупного доходу** включено:

(a) **changes in revaluation surplus** (зміни від переоцінки нерухомості, устаткування та нематеріальних активів відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку 16 та 38 (IAS 16 та IAS 38));

(b) **actuarial gains and losses on defined benefit plans** (актуарні доходи і збитки визначені у планах виплат працівникам згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 19 (IAS 19));

(c) **gains and losses arising from translating the financial statements of a foreign operation** (доходи і збитки, що виникли від перерахунків фінансових звітів з іноземної діяльності згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 21 (IAS 21));

(d) **gains and losses from investments in equity instruments measured at fair value** (доходи і збитки від інвестицій в інструменти капіталу, що оцінені за справедливою вартістю згідно Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 (IFRS 9));

(e) **the effective portion of gains and losses on hedging instruments** (ефективна частка доходів і збитків в інструментах хеджування згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 39 (IAS 39);

(f) **for particular liabilities designated as at fair value** (для особливих зобов'язань запланованих за справедливою вартістю згідно Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 (IFRS 9).

З урахуванням поняття загального сукупного доходу рівність бухгалтерського обліку матиме вигляд:

ASSETS at the end of the period	=	LIABILITIES at the end of the period	+	(EQUITY at the beginning of the period + TOTAL COMPREHENSIVE INCOME + CONTRIBUTIONS BY OWNERS - DISTRIBUTIONS TO OWNERS)
--	---	---	---	---

•

АКТИВИ на кінець періоду	=	ЗОБО- В'ЯЗАННЯ на кінець періоду	+	(ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ на початок періоду + ЗАГАЛЬНИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД + ВНЕСКИ ВЛАСНИКІВ - ВИЛУЧЕННЯ ВЛАСНИКІВ)
---------------------------------------	---	---	---	--

Рівність бухгалтерського обліку більш розгорнуто можна подати у такому вигляді:

ASSETS at the end of the period	=	LIABILITIES at the end of the period	+	(EQUITY at the beginning of the period + PROFIT or LOSS + OTHER COMPREHENSIVE INCOME + CONTRIBUTIONS BY OWNERS - DISTRIBUTIONS TO OWNERS)
--	---	---	---	---

•

АКТИВИ на кінець періоду	=	ЗОБО- В'ЯЗАННЯ на кінець періоду	+	(ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ на початок періоду + ДОХОДИ - ВИТРАТИ + ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД + ВНЕСКИ ВЛАСНИКІВ - ВИЛУЧЕННЯ ВЛАСНИКІВ)
---------------------------------------	---	---	---	---

Поняття **сукупного доходу** пов'язано з трактуванням прибутку. У Концептуальній основі 2010 року, як і у Концептуальній основі 1989 року, викладено дві **concepts of capital and capital maintenance** (концепції капіталу та збереження капіталу), які по-різному визначають прибуток.

Concept of financial capital maintenance (концепція збереження фінансового капіталу) розглядає власний капітал як синонім чистих активів і визначає в номінальних грошових одиницях. **Прибуток** - це збільшення власного капіталу у номінальних грошових одиницях за певний період. Ця концепція має прийматися, якщо користувачі фінансової звітності зацікавлені в

збереженні номінального інвестованого капіталу або купівельної спроможності інвестованого капіталу.

Concept of physical capital maintenance (концепція збереження фізичного капіталу) розглядає власний капітал як **операційний потенціал компанії** і вимірюється у вигляді **виробничої потужності**. Всі зміни цін, які впливають на активи та зобов'язання компанії, розглядаються як зміни в оцінці фізичної виробничої потужності компанії. Отже, **вони вважаються коригуванням збереження капіталу (частиною капіталу), а не прибутком**. Прибутком є збільшення виробничого потенціалу за певний період.

В англійській обліковій теорії розроблено **business equation (рівність бізнесу)**, яка ґрунтується на концепції збереження фінансового капіталу:

PROFIT	=	INCREASE IN NET ASSETS	+	DRAWINGS	-	EXTRA CAPITAL INTRODUCED INTO BUSINESS DURING THE PERIOD
•						
ПРИБУТО К	=	ПРИРІСТ ЧИСТИХ АКТИВІВ	+	ВИЛУЧЕНН Я	-	ІНВЕСТИЦІЇ ВЛАСНИКІВ

Recognition of the elements of financial statements (визнання елементів фінансових звітів) є процесом включення до балансу або звіту про дохід статті, яка відповідає визначенню елемента та задовольняє **критеріям визнання**:

(a) існує ймовірність надходження до підприємства або вибуття з нього будь-якої економічної вигоди, пов'язаної зі статтею; і

(b) стаття має собівартість або вартість, яка може бути достовірно визначена.

Стаття, яка має основні характеристики елемента, але не відповідає критеріям визнання (табл. 3), має бути розкрита у **Примітках**. Прикладом такої статті є **contingent liability (умовне зобов'язання)**.

Таблиця 3

Критерії визнання елементів фінансових звітів відповідно до Концептуальної основи 2010 року

The criteria for recognition of the elements of financial statements	Критерії визнання елементів фінансових звітів
An asset is recognized in the balance sheet when it is probable that the future economic benefits will flow to the entity and the asset has a cost or value that can be measured reliably	Актив визнається у балансі, коли є ймовірність надходження майбутніх економічних вигід на підприємство і актив має собівартість або вартість, яка може бути достовірно виміряна
A liability is recognized in the balance sheet when it is probable that an outflow of resources embodying economic benefits will result from the settlement of a present obligation and the amount at which the settlement will take place can be measured	Зобов'язання визнається в балансі, коли ймовірно, що в результаті погашення теперішньої заборгованості відбудеться вибуття ресурсів, які втілюють економічні вигоди, і сума, за якою буде погашено заборгованість, може бути

reliably	достовірно виміряна
Income is recognized in the income statement when an increase in future economic benefits related to an increase in an asset or a decrease of a liability has arisen that can be measured reliably	Дохід визнається у звіті про дохід, коли виникає зростання майбутніх економічних вигід, пов'язаних зі збільшенням активу або зі зменшенням зобов'язання, і його можна достовірно виміряти
Expenses are recognized in the income statement when a decrease in future economic benefits related to a decrease in an asset or an increase of a liability has arisen that can be measured reliably	Витрати визнаються у звіті про дохід, коли виникає зменшення майбутніх економічних вигід, пов'язаних зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язання, які можуть бути достовірно виміряні

Визначення **оцінки** згідно з Framework 2010 наведено на рис. 1.

<p>Measurement (оцінка) — це процес визначення грошових сум, за якими мають визнаватися і відображатися елементи фінансових звітів в балансі та звіті про дохід. Це передбачає вибір певної бази оцінки.</p> <p>Measurement is the process of determining the monetary amounts at which the elements of the financial statements are to be recognized and carried in the balance sheet and income statement. This involves the selection of the particular basis of measurement.</p>
--

Рис. 1. Визначення оцінки згідно з Framework 2010

У фінансових звітах використовують кілька **основ оцінки активів і зобов'язань**:

- 1) **historical cost (історична собівартість)** відображає вартість активу або зобов'язання на момент їх надходження;
- 2) **current cost (поточна собівартість)** відображає вартість активу або зобов'язання, що була б сплачена в разі придбання активу або погашення зобов'язання на поточний момент;
- 3) **realizable (settlement) value (реалізаційна вартість)** відображає суму грошових коштів, яку б можна було б отримати в разі продажу активу або зобов'язання на поточний момент в ході звичайної реалізації;
- 4) **present discounted value (теперішня дисконтована вартість)** відображає вартість майбутніх чистих надходжень грошових коштів від активів або чистих відтоків грошових коштів для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності підприємства.

Основою оцінки, яку найчастіше приймають суб'єкти господарювання для складання фінансових звітів, є **historical cost (історична собівартість)**. Вона, як правило, комбінується з іншими основами оцінки. Наприклад, запаси, як правило, відображаються за **найнижчою** з двох оцінок — **cost** (собівартість) або **net realizable value** (чиста реалізаційна вартість); ринкові цінні папери можуть відображатися за **market value (ринкова вартість)**, а пенсійні зобов'язання відображаються за **present value** (теперішня вартість). Більше того, деякі суб'єкти господарювання використовують як основу **current cost** (поточна собівартість) у відповідь на нездатність облікової моделі **historical cost** (історична собівартість) відображати вплив зміни цін на немонетарні активи.

В основі обрання баз оцінки активів та зобов'язань покладено **going concern (припущення безперервності)**, яке означає, що суб'єкт господарювання не має ні наміру, ні потреби ліквідуватися або суттєво звужувати масштаби своєї діяльності. В іншому випадку суб'єкт господарювання має **оголосити користувачам** про свої наміри у фінансовій звітності. Відмінність оцінки активів діючого підприємства від оцінки активів підприємства, що має намір

ліквідуватися, полягає у тому, що у першому випадку активи оцінюються переважно за **historical cost** (історична собівартість), а у другому випадку — за **realizable value** (реалізаційна вартість).

Другим важливим принципом визнання таких елементів фінансових звітів, як доходи і витрати, є **accrual basis** (принцип нарахування), за яким результати операцій та інших подій визнаються тоді, коли вони відбуваються, а не тоді, коли отримують або сплачують грошові кошти чи їх еквіваленти (**правовий метод** визнання доходів і фінансових результатів).

Вважається, що саме **accrual basis** (принцип нарахування) дозволяє користувачам отримати більше інформації, оскільки такі фінансові звіти інформують не тільки про отримані або виплачені грошові кошти у минулому, але й про **очікувані отримання грошових коштів** та **зобов'язання виплатити в майбутньому** (в умовах господарювання, коли, як правило, здійснення розрахунків відбувається після моменту реалізації).

Інформація про **надходження і вибуття грошових коштів**, яку надає Звіт про грошові потоки, допомагає користувачам оцінити спроможність суб'єкта господарювання генерувати майбутні чисті грошові потоки.

Питання для самоконтролю:

1. Що є метою фінансової звітності загального призначення?
2. Хто є користувачами фінансової інформації?
3. Які інформаційні потреби користувачів фінансової інформації згідно з Концептуальною основою складання і подання фінансових звітів?
4. Що включено до підвищених якісних характеристик фінансової інформації?
5. Які фінансові звіти включаються до повного комплексу фінансових звітів згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності»?
6. Розкрийте значення терміну «облікова політика».
7. Розкрийте значення терміну «актив».
8. Розкрийте значення терміну «зобов'язання».
9. Розкрийте значення терміну «власний капітал».

Рекомендована література: [3; 4; 6; 12; 18]

ТЕМА 3. ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН

Лекція 3.1. Звіт про фінансовий стан

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо міжнародних вимог до Звіту про фінансовий стан та зарубіжної практики подання Звіту про фінансовий стан

План лекції

1. Міжнародні вимоги до Звіту про фінансовий стан.
2. Зарубіжна практика подання Звіту про фінансовий стан.

1. Міжнародні вимоги до Звіту про фінансовий стан.

Statement of financial position (звіт про фінансовий стан) структуровано відображує активи, зобов'язання і власний капітал суб'єкта господарювання, співвідношення між якими вивчають інвестори і кредитори. Найбільш поширеними показниками, які аналізують інвестори і кредитори зі звіту про фінансовий стан, є:

- **сукупні активи**, що відображають загальну вартість компанії:

Total assets = Non-current assets + Current assets
Сукупні активи = Непоточні активи + Поточні активи

- **нетто-капітал**, який показує частку вартості компанії, що належить власникам:

Net worth = Total assets - Total liabilities
Нетто-капітал = Сукупні активи - Сукупні зобов'язання

- **інвестований капітал**, що відображає довгострокові джерела капіталу:

Capital employed = Equity + Non-current liabilities
Інвестований капітал = Власний капітал + Непоточні зобов'язання

- **робочий капітал**, що характеризує операційну ліквідність, або наявність вільних коштів для повсякденного використання:

Working capital = Current assets - Current liabilities
Робочий капітал = Поточні активи - Поточні зобов'язання

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) звіт про фінансовий стан має включати мінімальний перелік рядків (табл. 1), подальшу деталізацію яких слід розкривати у примітках.

Таблиця 1

Мінімальний перелік статей звіту про фінансовий стан згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

List of items	Перелік статей
ASSETS	АКТИВИ
(a) property, plant and equipment	1. Нерухомість, споруди і устаткування
(b) investment property	2. Інвестиційна нерухомість
(c) intangible assets	3. Нематеріальні активи
(d) financial assets (excluding amounts shown under (e), (h), and (i))	4. Фінансові активи (за виключенням сум п. 5, 8 і 9)
(e) investments accounted for using the equity method	5. Інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі
(f) biological assets	6. Біологічні активи
(g) inventories	7. Запаси
(h) trade and other receivables	8. Торговельна та інша дебіторська заборгованість
(i) cash and cash equivalents	9. Грошові кошти та їхні еквіваленти
(j) assets classified as held for sale	10. Активи, які призначено для продажу
(n) assets for current tax	11. Активи для поточних податків
(o) deferred tax assets	12. Відстрочені податкові активи
LIABILITIES	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
(k) trade and other payables	13. Торговельна та інша кредиторська заборгованість
(l) provisions	14. Забезпечення
(m) financial liabilities (excluding amounts shown under (k) and (l))	15. Фінансові зобов'язання (за виключенням сум п. 13 і 14)
(n) liabilities for current tax	16. Зобов'язання для поточних податків
(o) deferred tax liabilities	17. Відстрочені податкові зобов'язання

(p) liabilities classified as held for sale	18. Зобов'язання, які утримувані для продажу
EQUITY	ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
(q) non-controlling interests, presented within equity	19. Неконтрольована частка, подана у капіталі (в консолідованому балансі)
(r) issued capital and reserves attributable to owners of the parent	20. Випущений капітал і резерви, що відносяться до материнської компанії

Доцільність виокремлення інших статей у звіті про фінансовий стан має вирішуватись виходячи з:

- (a) виду і ліквідності активів;
- (b) призначення активів у суб'єкті господарювання;
- (c) величини, призначення і терміну зобов'язань.

Так, наприклад, використання різних баз оцінки для окремих груп **property, plant and equipment (нерухомості, споруд і устаткування)** може бути підставою вважати їх різними за видами або призначенням і чинником їх окремого відображення.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 40 (IAS 40) **investment property (інвестиційна нерухомість)** - нерухомість (земля чи будівля, або частина будівлі, або їх поєднання), утримувана (власником або лізингоодержувачем згідно з угодою про фінансовий лізинг) з метою отримання лізингових платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей, а не для:

- (a) використанні у виробництві чи при постачанні товарів, при наданні послуг чи для адміністративних цілей; або
- (b) продажу в ході звичайної діяльності.

Investment property is property (land or a building — or part of a building - or both) held (by the owner or by the lessee under a finance lease) to earn rentals or for capital appreciation or both, rather than for:

- (a) use in the production or supply of goods or services or for administrative purposes; or

Рис. 1. Визначення інвестиційної нерухомості згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 40 (IAS 40)

Згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 5 (IFRS 5) **asset classified as held for sale (актив, класифікований як утримуваний для продажу)** - це непоточний актив (або ліквідаційна група), якщо його залишкова сума буде в основному відшкодовуватися шляхом операції продажу, а не поточного використання. Для цього актив повинен бути **придатний для негайного продажу**, і цей продаж має бути високоймовірним. Такий актив слід оцінювати за нижчою з двох оцінок: **carrying amount (балансовою вартістю; залишковою сумою)** або **fair value less costs to sell (справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж)**. Якщо очікується, що продаж буде здійснюватися довше за рік, витрати на продаж потрібно оцінювати за **теперішньою вартістю**.

An entity shall classify a **non-current asset (or disposal group)** as **held for sale** if its **carrying amount** will be recovered principally through a **sale transaction** rather than through continuing use. For this to be the case, the asset (or disposal group) must be available for **immediate sale** in its present condition subject only to terms that are usual and customary for sales of such assets (or disposal groups) and its sale must be highly probable.

Рис. 2. Визначення активу як утримуваного для продажу згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 5 (IFRS 5)

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 12 (IAS 12), якщо сплачена сума податків за поточний та попередній періоди **перевищує** суму, яка підлягає сплаті за ці періоди, то таке перевищення слід визнавати як **assets for current tax (активи для поточних податків)**.

Якщо сплачена сума податків за поточний і попередній періоди **не перевищує** суму, що підлягає сплаті за ці періоди, то суму поточного податку, що не було сплачено, слід визнавати як **liabilities for current tax (зобов'язання для поточних податків)**.

Deferred tax assets (відстрочені податкові активи) - це суми податків на прибуток, що підлягають відшкодуванню в майбутніх періодах відповідно до:

- (a) тимчасових різниць, що не підлягають оподаткуванню;
- (b) перенесення невикористаних податкових збитків на майбутні періоди;
- (c) перенесення невикористаних податкових пільг на майбутні періоди.

Deferred tax assets are the amounts of income taxes recoverable in future periods in respect of:

- (a) deductible temporary differences;
- (b) the carry forward of unused tax losses; and
- (c) the carry forward of unused tax credits.

Рис. 3. Визначення відстрочених податкових активів згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 12 (IAS 12)

Deferred tax liabilities (відстрочені податкові зобов'язання) - суми податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах відповідно до оподатковуваних тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню.

Deferred tax liabilities are the amounts of income taxes payable in future periods in respect of taxable temporary differences.

Рис. 4. Визначення відстрочених податкових зобов'язань згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 12 (IAS 12)

Temporary differences (тимчасові різниці) - це різниці між залишковою сумою активу чи зобов'язання в Звіті про фінансовий стан та їхньою податковою базою. **Temporary differences** можуть бути:

- **taxable temporary differences (тимчасовими різницями, що підлягають оподаткуванню)**, які при визначенні суми оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів вестимуть до виникнення сум, що підлягають оподаткуванню, коли залишкова сума активу або зобов'язання відшкодовується чи погашається;

- **deductible temporary differences (тимчасовими різницями, що не підлягають оподаткуванню)**, які при визначенні оподаткованого прибутку (податкового збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення сум, що не підлягають оподаткуванню, коли залишкова сума активу чи зобов'язання відшкодовується або компенсується.

Temporary differences are differences between the carrying amount of an asset or liability in the statement of financial position and its tax base.

Temporary differences may be either:

(a) **taxable temporary differences**, which are temporary differences that will result in taxable amounts in determining taxable profit (tax loss) of future periods when the carrying amount of the asset or liability is recovered or settled; or

(b) **deductible temporary differences**, which are temporary differences that will result in amounts that are deductible in determining taxable profit (tax loss) of future periods when the carrying amount of the asset or liability is

Рис. 5. Визначення тимчасових різниць згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 12 (IAS 12)

Сучасним компаніям притаманні операції з фінансовими інструментами. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32) **financial instrument (фінансовий інструмент)** — це будь-який контракт, який приводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу у іншого суб'єкта господарювання.

A financial instrument is any contract that gives rise to a financial asset of one entity and a financial liability or equity instrument of another entity.

Рис. 6. Визначення фінансового інструменту згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32)

Financial asset (фінансовий актив) - це будь-який актив, що є:

- (a) грошовими коштами;
- (b) інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
- (c) контрактним правом:

- отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання; або

- обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими;

- (d) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:

- **non-derivative (непохідним інструментом)**, за який суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний отримати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання; або

- **derivative (похідним інструментом)**, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обміном фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання.

A financial asset is any asset that is:

- (a) cash
- (b) an equity instrument of another entity
- (c) a contractual right:
 - (i) to receive cash or another financial asset from another entity; or
 - (ii) to exchange financial assets or financial liabilities with another entity under conditions that are potentially favourable to the entity; or
- (d) a contract that will or may be settled in the entity's own equity instruments and is:
 - (i) a non-derivative for which the entity is or may be obliged to receive a variable number of the entity's own equity instruments; or
 - (ii) a derivative that will or may be settled other than by the exchange of a fixed amount of cash or another financial asset for a fixed number of the entity's own equity instruments.

Рис. 7. Визначення фінансового активу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32)

Financial liability (фінансове зобов'язання) - це будь-яке зобов'язання, що є:

● **контрактним зобов'язанням:**

- надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання; або

- обмінюватися фінансовими активами або фінансовим зобов'язаннями з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно несприятливими для суб'єкта господарювання;

● **контрактом**, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:

- **non-derivative (непохідним інструментом)**, за яким суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний надавати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання; або

- **derivative (похідним інструментом)**, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обмін фіксованої суми грошових коштів або іншого фіксованого активу на фіксовану кількість власних інструментів суб'єкта господарювання.

A financial liability is any liability that is:

- (a) **a contractual obligation:**
 - to deliver cash or another financial asset to another entity; or
 - to exchange financial assets or financial liabilities with another entity under conditions that are potentially unfavourable to the entity; or
- (b) **a contract** that will or may be settled in the entity's own equity instruments and is:
 - (i) **a non-derivative** for which the entity is or may be obliged to deliver a variable number of the entity's own equity instruments; or
 - (ii) **a derivative** that will or may be settled other than by the exchange of a fixed amount of cash or another financial asset for a fixed number of the entity's own equity instruments.

Рис. 8. Визначення фінансового зобов'язання згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32)

An equity instrument (інструмент власного капіталу) — це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань.

An equity instrument is any contract that evidences a residual interest in the assets of an entity after deducting all of its liabilities.

Рис. 9. Визначення інструменту власного капіталу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32)

У міжнародних стандартах не задано певного формату Звіту про фінансовий стан, але оскільки інформація про поточні/непоточні активи та поточні / непоточні зобов'язання має принципове значення для користувачів, у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) вимагається їх **розмежування за критеріями** (табл. 2 та 3).

Визначальним фактором, що розмежовує активи та зобов'язання на поточні і непоточні, згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) є **operating cycle of an entity (операційний цикл суб'єкта господарювання)** - час між придбанням активів для переробки та їхньою реалізацією в грошові кошти або еквіваленти грошових коштів.

Утім у деяких випадках, коли суб'єкт господарювання **не може визначити операційний цикл**, оскільки не постачає товарів чи послуги в межах операційного циклу (наприклад, фінансові установи), або якщо суб'єкт господарювання вважає для себе більш доцільним, то активи і зобов'язання у Звіті про фінансовий стан слід подавати **в порядку їх ліквідності**. У цьому випадку особливо важливо правильно визначити очікувані дати реалізації активів і зобов'язань.

Якщо суб'єкт господарювання займається **різними видами діяльності**, дозволяється подавати деякі активи і зобов'язання, застосовуючи класифікацію на поточні / непоточні, а деякі - у порядку їх ліквідності.

Таблиця 2

Класифікація активів у Звіті про фінансовий стан згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

Група активів	Критерії класифікації	Приклади видів активів
Current assets (поточні активи)	а) очікується реалізувати, призначити для продажу чи споживання протягом нормального операційного циклу суб'єкта господарювання	inventories (запаси); trade receivables (торговельна дебіторська заборгованість)
	б) утримується в основному з метою продажу	financial assets held for sale (фінансові активи, які призначено для продажу відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 39 (IAS 39))
	в) очікується реалізувати протягом 12 місяців після звітного періоду	current portion of non-current financial assets (поточна частина непоточних фінансових активів)
	г) грошові кошти та грошові еквіваленти, якщо не існує обмежень їх використання щонайменше протягом 12 місяців після звітного періоду	cash and cash equivalents (грошові кошти та грошові еквіваленти)

Non-current assets (непоточні активи)	Усі інші активи	property, plant and equipment (нерухомість і устаткування); investment property (інвестиційна власність); intangible assets (нематеріальні активи) deferred tax assets (відстрочені податкові активи)
---	-----------------	--

Таблиця 3

Класифікація зобов'язань у Звіті про фінансовий стан згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

Група зобов'язань	Критерії класифікації	Приклади видів активів
Current liabilities (поточні зобов'язання)	а) очікується реалізувати в ході нормального операційного циклу	trade payables (торговельна кредиторська заборгованість); current provisions (поточні забезпечення)
	б) утримується в основному з метою продажу	financial liabilities held primarily for trading (фінансові зобов'язання, які утримуються для продажу)
	в) підлягає погашенню протягом 12 місяців після звітного періоду	current tax liabilities (поточні податкові зобов'язання); current portions of financial liabilities (поточна частина фінансових зобов'язань); bank overdrafts (банківські овердрафти); dividends payable (дивіденди до сплати); other non-trade payables (інша неторговельна заборгованість)
	г) зобов'язання, на яке немає безумовного права відстрочити його погашення принаймні протягом 12 місяців після звітного періоду	when refinancing or rolling over the obligation is not at the discretion of the entity (заборгованість, рефінансування або перенос на пізнішу дату якої виконується не за бажанням суб'єкта господарювання); liability payable on demand (зобов'язання за вимогою)
Non-current liabilities (непоточні зобов'язання)	Усі інші зобов'язання	non-current financial liabilities (непоточні фінансові зобов'язання); deferred tax liabilities (відстрочені податкові зобов'язання)

У звіті про фінансовий стан або у примітках суб'єкту господарювання слід розкривати таку інформацію про власний капітал:

(а) для кожного виду **share capital** (акціонерного капіталу):

кількість акцій, дозволених до випуску; кількість випущених і повністю сплачених акцій, а також випущених, але не повністю сплачених акцій; номінальну вартість однієї акції або факт

відсутності номінальної вартості акцій; узгодження кількості акцій в обігу на початок та на кінець періоду;

права, привілеї та обмеження, які супроводжують цей клас, включаючи обмеження з виплати дивідендів і повернення капіталу;

частки в суб'єкті господарювання, утримувані суб'єктом господарювання чи його дочірніми або асоційованими підприємствами;

акції, зарезервовані для випуску на умовах опціонів і контрактів з продажу, включаючи умови і суми;

(b) опис характеру і призначення кожного reserve within equity (резерву у власному капіталі).

Суб'єкту господарювання без акціонерного капіталу слід розкривати еквівалентну інформацію, відображуючи зміни протягом періоду в кожній категорії участі у власному капіталі, а також права, привілеї та обмеження.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 27 (IAS 27) у випадку існування **control (контролю)**, під яким розуміються повноваження управляти фінансовою та операційною політиками іншого суб'єкта господарювання або бізнесу так, щоб отримати вигоди від його діяльності, складається **консолідований звіт про фінансовий стан** групи. **Контроль вважається наявним**, якщо материнська компанія володіє (прямо чи непрямо через дочірні підприємства) **понад половиною голосів** суб'єкта господарювання, за винятком окремих випадків, коли можна чітко продемонструвати, що таке володіння не встановлює контроль. Контроль також існує, навіть коли материнській компанії належить **половина або менше половини голосів** суб'єкта господарювання, якщо **існує право**:

(a) на понад половину голосів - згідно з угодою з іншими інвесторами;

(b) керувати фінансовою та операційною політикою суб'єкта господарювання - згідно зі статутом або угодою;

(c) призначати чи знімати більшість членів ради директорів або еквівалентного керівного органу;

d) віддавати більшість голосів на зборах ради директорів або еквівалентного керівного органу.

При підготовці **консолідованого звіту про фінансовий стан** звіт про фінансовий стан материнської компанії **об'єднується** зі звітами про фінансовий стан всіх її дочірніх компаній **шляхом додавання показників** за подібними статтями активів, зобов'язань та капіталу, щоб консолідований звіт про фінансовий стан надавав інформацію про материнську та всі її дочірні компанії як єдину економіку. **Етапи консолідації** звітів про фінансовий стан наведено далі (рис. 10).

1 крок	У консолідованому звіті про фінансовий стан виключити : - з активів материнської компанії балансову вартість інвестицій в кожную дочірню компанію; - з власного капіталу дочірніх компаній частки, що належать материнській компанії.
2 крок	Якщо материнській компанії належить менше 100 відсотків капіталу дочірньої компанії, то в консолідованому звіті про фінансовий стан у власному капіталі слід окремо визначити: - капітал материнської компанії; - капітал дочірньої компанії, яка не належать, прямо або непрямо, материнській компанії (неконтрольовану частку).

Рис. 10. Етапи консолідації звітів про фінансовий стан

Non-controlling interest (неконтрольована частка) — це капітал в дочірній компанії не властивий (**який не належить**), прямо або непрямо, материнській компанії.

Крім цього, при консолідації звітів про фінансовий стан материнської та дочірніх компаній слід повністю **виключити (елімінувати)** внутрішньогрупові сальдо з **дебіторської та кредиторської заборгованостей** між ними.

У звіті про фінансовий стан материнської компанії **неконтрольована частка не відображається**, в той час як у консолідованому звіті про фінансовий стан **ця частка відображається** у складі власного капіталу. Вона показує інтереси акціонерів дочірньої компанії, у власності яких знаходиться менше 50 % акцій.

На практиці досить часто акції дочірніх компаній купують за **market value (ринковою вартістю)**, яка є вищою за **par value (номінальну вартість)**. У такому разі у звіті про фінансовий стан материнської компанії в активах відображається **ринкова вартість** фінансових інвестицій у дочірню компанію **на дату придбання**.

Якщо материнська компанія сплатить за акції дочірньої компанії **більше**, ніж вартість власного капіталу дочірньої компанії, то таке перевищення у консолідованому звіті про фінансовий стан в активах відображається як **goodwill (гудвіл)** - актив, що демонструє майбутні економічні вигоди, які виникають від інших активів, що придбані при об'єднанні бізнесу, але не можуть бути індивідуально ідентифіковані та окремо визнані.

Міжнародний підхід до визначення гудвілу означає, що **гудвіл не є нематеріальним активом, оскільки intangible asset (нематеріальний актив)** — це ідентифікований немонетарний актив без фізичної субстанції. На відміну від нематеріальних активів, **гудвіл не амортизується**, але перевіряється на зменшення корисності.

Згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 3 (IFRS 3) у разі **business combination (об'єднання бізнесу)** - операції або іншої події, у результаті якої суб'єкт господарювання отримує **контроль** одного або більше бізнесів, від такого суб'єкта господарювання - **покупця** вимагається складання звіту про фінансовий стан та інших фінансових звітів про об'єднання бізнесу. При цьому, **business (бізнес)** - це сукупність видів діяльності та активів, якими можна управляти з метою забезпечення віддачі у формі дивідендів, зменшення цін або інших економічних вигод безпосередньо інвесторам або іншим власникам, членам або учасникам.

2. Зарубіжна практика подання Звіту про фінансовий стан.

У світовій практиці використовують різні варіанти відображення інформації у звіті про фінансовий стан. Так, за **форматом подання інформації** використовують:

• **balanced format (балансовий формат)**, або його ще називають **horizontal layout (горизонтальне розташування)** - коли загальна сума активів дорівнює загальній сумі зобов'язань і капіталу:

$$\boxed{\text{Total Assets}} = \boxed{\text{Liabilities}} + \boxed{\text{Equity}}$$

• **equity format (капітальний формат)**, або його ще називають **vertical layout (вертикальне розташування)** - коли різниця між активами і зобов'язаннями, чисті активи, дорівнює капіталу:

$$\boxed{\text{Assets}} - \boxed{\text{Liabilities}} = \boxed{\text{Equity}}$$

За способом подання статей балансу можна застосовувати:

• **account form (форму рахунку)** має вид двосторонньої таблиці, в якій активи надані зліва, а зобов'язання і власний капітал справа:

Assets	Equity
	Liabilities

• або **report form (форму звіту)**, за якою усі статті активів, зобов'язань і власного капіталу надають послідовно.

Assets Liabilities Equity	або	Assets Equity Liabilities
--	-----	--

Щодо порядку **ліквідності** активи і зобов'язання відображають або за ступенем **збільшення ліквідності** (Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія), або за ступенем **зменшення ліквідності** (США, Австралія, Японія).

Особливості подання Звіту про фінансовий стан в США. Хоча американські стандарти, як і міжнародні, не задають єдиного формату балансу, традиційним є балансовий формат за формою звіту з відображенням статей за ступенем зменшення ліквідності. **Accounting Research Bulletins № 43** (Бюлетенем бухгалтерських досліджень № 43) надано визначення **current / non-current assets** (оборотні (поточні) / необоротні активи) та **current / long-term liabilities** (поточні / довгострокові зобов'язання).

Current assets (оборотні (поточні) активи) - це грошові кошти та активи, які очікується перетворити в грошові кошти, продати або спожити протягом нормального операційного циклу підприємства. У випадку, якщо операційний цикл є меншим за рік, то для визначення поточних активів слід використовувати термін один рік. Інші активи є **non-current assets (непоточними (необоротними) активами)**.

До **current liabilities (поточних зобов'язань)** слід включати зобов'язання, які мають бути погашені за рахунок поточних активів або за рахунок утворення інших поточних зобов'язань; а також зобов'язання, які очікується погасити протягом року; та зобов'язання, які мають бути виконані за вимогами кредиторів в будь-який час.

Усі інші зобов'язання мають бути класифіковано як **long-term liabilities (довгострокові зобов'язання)**, у тому числі зобов'язання, для погашення якого призначені непоточні активи, або його буде погашено за рахунок утворення довгострокових зобов'язань.

Розділ **'Owners' equity' (власний капітал)** відображається в залежності від організаційно-правової форми підприємства. **Sole proprietorship (індивідуальне приватне підприємство)** відображає капітал власника та реінвестований прибуток (тобто зароблений прибуток, який власник не вивів з підприємства для використання на свої особисті потреби, а залишив на підприємстві) однією сумою.

Partnership (партнерство) відображає **partners' equity (капітал партнерів)** як сукупність окремих капіталів власників. Капітал кожного власника формується з врахуванням: вкладеного капіталу партнера; частки заробленого прибутку; заробітної плати, якщо її трактують як зменшення прибутку; відсотків на вкладений капітал, якщо його трактують як позику підприємства; вилучень коштів партнера.

В корпораціях розділ власного капіталу, який називають **"Shareholder's Equity"** або **"Stockholder's Equity"** (акціонерний капітал), включає:

• **contributed capital (вкладений капітал)**, що складається з: **capital stock (номінальний вкладений капітал)** - це номінальна вартість випущених акцій; **additional paid in capital**

(**додатковий капітал**) — це отримані кошти від випуску акцій понад номінал (емісійний дохід), різниці між номіналом і вартістю акцій, які утворюються при викупі акцій, виплаті дивідендів акціями та ін.;

• **retained earnings (нерозподілений чистий прибуток)** — це накопичений чистий прибуток за весь час функціонування корпорації, який реінвестовано в господарську діяльність;

• **other accumulated comprehensive income (інший накопичений сукупний дохід)** відображає інші зміни у власному капіталі, крім чистого прибутку та інвестицій / вилучень власників (табл. 4).

Таблиця 4

Структура типового Балансу американської корпорації
BALANCE SHEET
Corporation ABC

Групування статей	
ASSETS	АКТИВИ
1. Current Assets	1. Оборотні (поточні) активи
Cash and Cash Equivalents	Грошові кошти та грошові еквіваленти
Short-term Investments	Короткострокові інвестиції
Receivable	Дебіторська заборгованість
Inventories	Запаси
Raw Materials	Сировина і матеріали
Work-in-process	Незавершене виробництво
Finished Goods	Готова продукція
Prepaid Expenses	Передплачені витрати
2. Non-current Assets	2. Необоротні (непоточні) активи
Long-term Investments	Довгострокові інвестиції
Property, Plant & Equipment	Нерухомість, будівлі і устаткування
Intangible assets	Нематеріальні активи
Deferred Charges	Відкладені витрати
Total Assets	Всього активи
LIABILITIES AND OWNERS' EQUITY	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
1. Current Liabilities	1. Поточні зобов'язання
Accounts & Notes Payable	Рахунки і векселя до оплати
Accrued Liabilities	Нараховані зобов'язання
Wages	Заробітна плата
Taxes	Податки
Interest payable	Відсотки до оплати
Advances and Deferred Revenues	Аванси і доходи майбутніх періодів
Current Maturity of Long-term Debt	Поточна частина довгострокової заборгованості
Contingent Liabilities	Умовні зобов'язання
2. Long-term Liabilities	2. Довгострокові зобов'язання
Bonds Payable	Облігації до оплати
Long-term Notes Payable	Довгострокові векселя до оплати

Pension Liabilities	Пенсійні зобов'язання
Long-term Leases	Довгострокові лізингові зобов'язання
Total Liabilities	Всього зобов'язання
3. Stockholders' Equity (Owners' Equity)	3. Власний капітал
Contributed capital	Вкладений капітал
Retained Earnings	Нерозподілений чистий прибуток
Other Accumulated Comprehensive Income	Інший накопичений сукупний дохід
Total Owners' Equity	Всього власний капітал
Total Liabilities & Owners' Equity	Всього зобов'язання і власний капітал

За статтею “Cash and Cash Equivalents ” (грошові кошти та грошові еквіваленти) відображають грошові кошти компанії, на які немає ніяких обмежень у використанні, короткострокові високоліквідні інвестиції, які легко конвертуються у наперед відомі суми грошових коштів, строк погашення яких складає **менше трьох місяців**, що забезпечує незначний ризик зміни їх вартості.

За статтею “Short-term Investment” (короткострокові інвестиції) відображають інвестиції в цінні папери (акції або облігації), які обертаються на активному ринку, тобто легко можуть бути придбані або реалізовані; їх придбають з метою інвестування тимчасово вільних грошових коштів. Неринкові цінні папери не можуть визнаватися короткостроковими інвестиціями. В США **ринкові цінні папери** поділяють на **три групи**:

- **trading securities (торгівельні цінні папери або цінні папери, які призначено для перепродажу)** - це, наприклад, акції і облігації, які придбали з метою перепродажу в близькому майбутньому;

- **held to maturity securities (цінні папери, які утримують до дати погашення)** - це можуть бути облігації, які інвестор має намір та можливість утримувати до дати погашення;

- **available for sale securities (цінні папери, які можна продати)** - це цінні папери, придбані з наміром продати до настання терміну погашення, тобто такі, які не увійшли до першої та другої груп.

Стаття “Receivable” (дебіторська заборгованість) включає рахунки до отримання (так звану торговельну дебіторську заборгованість), векселя до отримання та іншу дебіторську заборгованість. Торговельна дебіторська заборгованість в балансі зменшується на величину резерву сумнівних боргів.

Стаття “Inventories” (запаси) включає запаси сировини і матеріалів, незавершеного виробництва і готової продукції.

Стаття “Prepaid Expenses” (передплачені витрати) - це витрати, які оплачені грошима, але відносяться до майбутніх звітних періодів, при цьому вони є оборотними активами: страхування, оренда.

Стаття “Long-term Investments” (довгострокові інвестиції) включає:

- інвестиції в цінні папери, які компанія має намір утримувати до дати погашення, якщо ця дата не настає протягом наступного звітного року, або в цінні папери, які компанія не має наміру реалізувати протягом наступного звітного року;

- інвестиції в залежні компанії (associates) і дочірні компанії (subsidiaries);

- грошові кошти, які зарезервовано для майбутнього використання, зокрема інвестовані в різноманітні фонди (фонд викупу облігацій - для погашення власних випущених облігацій), накопичені для купівлі будівель.

Стаття “Property, Plant & Equipment” (нерухомість, будівлі і устаткування; **нерухомість, заводи і обладнання; основні засоби**) - це матеріальні активи (земля, будівлі тощо), які використовуються в процесі господарської діяльності відносно тривалий час. Оскільки вартість цих активів (крім землі) амортизується, то в балансі їх відображають за залишковою вартістю. До цієї ж групи іноді включають природні ресурси.

Стаття “Intangible assets” (нематеріальні активи) — це необоротні активи, що не мають матеріальної форми, але мають вартість, яка ґрунтується на правах або привілеях власника:

патенти, авторські права, особливі права на ведення торгової діяльності (franchise), торгові марки тощо.

Стаття **“Deferred Charges” (відкладені платежі)** - це витрати майбутніх періодів довгострокового характеру, тобто це необоротні активи (наприклад, оренда плата, яку заплачено на кілька років вперед).

Стаття **“Accounts & Notes Payable” (рахунки і векселя до оплати)** - це кредиторська заборгованість, що виникає в результаті господарської діяльності підприємства при придбанні запасів, послуг тощо. Якщо така кредиторська заборгованість оформлена векселем, то її відображають як векселя до оплати.

Стаття **“Accrued Liabilities” (нараховані зобов'язання)** виникає коли витрати понесені в даному звітному періоді, але будуть сплачені пізніше (з заробітної плати, податків, відсотків).

Стаття **“Advances & Deferred Revenues” (аванси і доходи майбутніх періодів)** — це грошові кошти, які отримано авансом, в погашення якого в майбутньому потрібно буде надати товари, роботи чи послуги.

Стаття **“Current Maturity of Long-term Debt” (поточна частина довгострокової заборгованості)** — це та частина довгострокової заборгованості підприємства, яку потрібно сплатити в наступному звітному періоді за рахунок поточних активів.

Стаття **“Contingent Liabilities” (умовні зобов'язання)** - виникають внаслідок необхідності обліку потенційних збитків, тобто збитків, які можуть виникнути в результаті виникнення майбутніх подій.

Стаття **“Bonds Payable” (облігації до оплати)** - відображає облігації, які випущені компанією на строк більше одного року.

Стаття **“Long-term Notes Payable” (довгострокові векселі до оплати)** відображає векселі, які випущені компанією на строк більше одного року.

Стаття **“Pension Liabilities” (пенсійні зобов'язання)** виникає внаслідок того, що компанії інколи сплачують пенсії своїм робітникам.

Стаття **“Long-term Leases” (лізингові зобов'язання)** виникає у випадку, коли підприємство орендує непоточні активи на умовах фінансового лізингу. Первісно величина лізингових зобов'язань розраховується як приведена вартість орендних платежів за весь період оренди, а потім зменшується на величину орендних виплат.

Особливості подання Балансу у країнах Європейського Союзу. Згідно з Directive 2013/34/EU (стаття 10) європейським компаніям дозволено обирати на свій вибір **одну з двох** структур балансу. **Перша структура** балансу має назву **“горизонтальна”**, а друга — **“вертикальна”**, за якою балансують чисті активи і власний капітал.

Їх загальними особливостями є:

- інший підхід до формування структури активів (з п'яти або шести розділів, у тому числі з віднесенням до складу активів **неоплаченої частини акціонерного капіталу**) та відображення зобов'язань;

- використання іншої термінології, відмінної від міжнародної та американської (“fixed assets” («основні засоби») замість “non-current assets” («необоротні активи»), “stock” («запас») замість “inventories” («запаси»), “debtors” («боржники») замість “receivables” («дебіторська заборгованість»), “creditors” («кредитори») замість “payables” («кредиторська заборгованість») тощо).

Питання для самоконтролю:

1. Що відображається у звіті про фінансовий стан?
2. Назвіть мінімальний перелік статей звіту про фінансовий стан згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)?
3. Які активи відносяться до інвестиційної нерухомості?
4. Які активи відносяться до активів, класифікованих як утримувані для продажу?
5. Які зобов'язання відносяться до відстрочених податкових зобов'язань?

6. Дайте визначення терміну «фінансовий інструмент»?
7. Дайте визначення терміну «фінансове зобов'язання»?
8. Наведіть приклади поточних активів.
9. Наведіть приклади непоточних активів.

Рекомендована література: [3; 12; 17; 18; 19]

ТЕМА 4. ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД І ЗВІТ ПРО ЗМІНИ У ВЛАСНОМУ КАПІТАЛІ

Лекція 4.1. Звіт про сукупний дохід

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо міжнародних вимог до Звіту про сукупний дохід та зарубіжної практики складання цього Звіту

План лекції

1. Міжнародні вимоги до Звіту про сукупний дохід.
2. Зарубіжна практика складання Звіту про сукупний дохід.

1. Міжнародні вимоги до Звіту про сукупний дохід.

Statement of comprehensive income (звіт про сукупний дохід) надає інформацію про усі доходи і витрати компанії за період. Традиційно **operating or trading profit (операційний або торговельний прибуток)** розподіляється у певній послідовності: кредиторам, державі, акціонерам.

Тому користувачів Звіту про сукупний дохід цікавить інформація про чотири показники прибутку:

profit before interest and tax (PBIT) - прибуток до вирахування відсотків і податків;

profit before tax (PBT) - прибуток до вирахування податків;

profit after tax (PAT) - прибуток після вирахування податків;

retained earnings (RE) - нерозподілений прибуток.

Для оцінки ефективності діяльності компаній найбільш важливими визнають два фінансові коефіцієнти:

1) **Return on total assets (ROTA)** - віддача сукупних активів (який ще називають «рентабельність загальних активів»);

2) **Return on equity (ROE)** - віддача власного капіталу (який ще називають «рентабельність капіталу»).

Як обчислити **Return on total assets (ROTA)**, тобто **віддачу сукупних активів**, наведено далі:

$$\text{Return on total assets (ROTA)} = \frac{\text{Profit before interest and tax}}{\text{Total assets}} \times 100\%$$

Цю ж формулу наведено далі українською мовою:

$$\text{Віддача сукупних активів} = \frac{\text{Прибуток до вирахування відсотків і податків}}{\text{Сукупні активи}} \times 100\%$$

Наступна формула показує, як обчислити **Return on equity (ROE)**, тобто **віддачу власного капіталу**. Зауважимо, що у цій формулі **Net worth (нетто - капітал)** - це **власний капітал**

підприємства, який можна визначити як різницю між сумою активів підприємства та його зобов'язаннями.

$$\text{Return on equity (ROE)} = \frac{\text{Profit after tax (PAT)}}{\text{Net worth}} \times 100\%$$

Цю ж формулу наведено далі українською мовою:

$$\text{Віддача власного капіталу} = \frac{\text{Прибуток після вирахування податків}}{\text{Нетто – капітал}} \times 100\%$$

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) **total comprehensive income (загальний сукупний дохід)** - зміна в капіталі протягом періоду в результаті операцій і подій, інших ніж зміни в результаті операцій з власниками. Загальний сукупний дохід включає усі компоненти прибутку або збитку та іншого сукупного доходу.

Profit or loss (прибуток або збиток) - загальна сума доходу за вирахуванням витрат, за винятком компонентів іншого сукупного доходу (на англ. мові див. рис. 1).

Total comprehensive income is the change in equity during a period resulting from transactions and other events, other than those changes resulting from transactions with owners in their capacity as owners.

Profit or loss is the total of income less expenses, excluding the components of other comprehensive income.

Рис. 1. Визначення загального сукупного доходу та прибутку або збитку згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

Other comprehensive income (інший сукупний дохід) включає статті доходу і витрат (у тому числі коригування щодо **перекласифікації**), які не визнані у прибутку або збитку, як того вимагають Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS).

Reclassification adjustments (коригування перекласифікації) - суми, що перекласифікують до прибутку або збитку у поточному періоді, які були визнані в іншому сукупному доході у поточному або попередньому періодах.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) компонентами **other comprehensive income (іншого сукупного доходу)** є (на англ. мові див. рис. 2):

(a) зміни у надлишку переоцінки (див. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 16 та 38 (IAS 16 та IAS 38));

(b) актуарні прибутки та збитки за програмами з визначеними виплатами, визнаними відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 19 "Виплати працівникам" (IAS 19);

(c) прибутки та збитки, що виникають внаслідок переведення фінансової звітності закордонної господарської одиниці (див. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 (IAS 21));

(d) прибутки та збитки від інвестицій в інструменти власного капіталу, оцінені за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному доході відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності 9 "Фінансові інструменти" (IFRS 9);

(e) ефективна частка прибутків та збитків за інструментами хеджування при хеджуванні грошових потоків (див. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (IAS 39));

(f) для окремих зобов'язань, призначених як такі, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку, величина зміни справедливої

вартості, що відноситься до змін кредитного ризику зобов'язання (див. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (IFRS 9)).

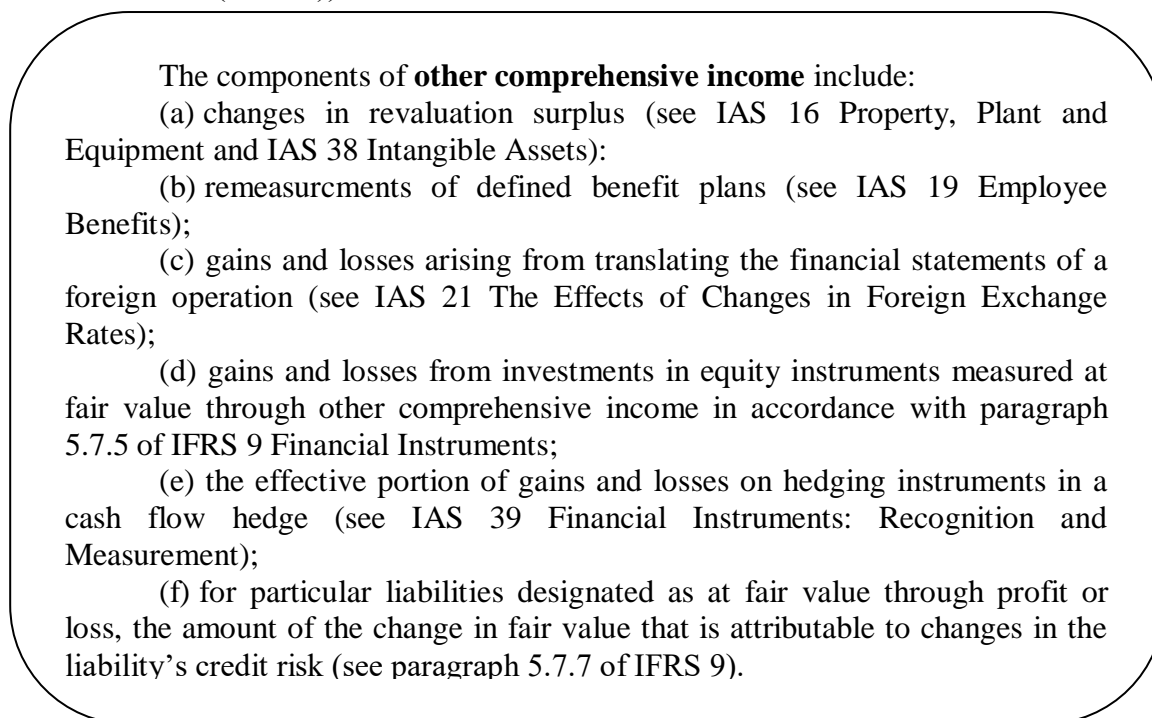


Рис. 2. Компоненти іншого сукупного доходу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

У звіті про сукупний дохід має бути відображено розподіл:

(a) **profit or loss for the period** (прибутку або збитку за період) між **non-controlling interests** (неконтрольованою часткою) і **owners of the parent** (власниками материнської компанії);

(b) **total comprehensive income for the period** (загального сукупного доходу за період) між **non-controlling interests** (неконтрольованою часткою) і **owners of the parent** (власниками материнської компанії).

Суб'єкт господарювання **може надати інформацію** про усі статті доходів і витрат, визнані за період:

- в одному **statement of comprehensive income** (звіті про сукупний дохід);
- або в двох звітах: у **income statement** (звіті про доходи), що надає компоненти прибутку або збитку, та у другому звіті - **statement of comprehensive income** (звіті про сукупний дохід), що починається з прибутку або збитку і містить компоненти іншого сукупного доходу.

Суб'єкт господарювання зобов'язаний відображати **суми податку на прибуток** по кожному компоненту іншого сукупного доходу, включаючи **рекласифікацію**, або у звіті про сукупний дохід, або у примітках.

Звіт про сукупний дохід має містити як мінімум низку статей, які відображують окремі суми відповідних показників (табл. 1). Утім суб'єкт господарювання зобов'язаний подати й **додаткові статті та проміжні підсумки**, якщо таке подання є необхідним для розуміння отриманих фінансових результатів.

Таблиця 1

Мінімальний перелік статей Звіту про сукупний дохід згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

Line items	Статті
(a) Revenue	(a) Виручка
(aa) gains and losses arising from the	(aa) доходи або збитки, що виникають

derecognition of financial assets measured at amortized cost	від визнання фінансових активів, оцінених за амортизованою вартістю
(b) Financial costs	(b) Фінансові витрати
(c) Share of the profit and loss of associates and joint ventures accounted for using the equity method	(c) Частка прибутку і збитку від асоційованих компаній та спільної діяльності, що обліковується за методом капіталу
(ca) if a financial asset is reclassified so that it is measured at fair value, any gain or loss arising from a difference between the previous carrying amount and its fair value at the reclassification date	(ca) якщо фінансовий актив перекласифіковано так, що його оцінено за справедливою вартістю, будь-який дохід або збиток, що виникає від різниці між попередньою балансовою вартістю і його справедливою вартістю на дату перекласифікації
(d) Tax expense	(d) Витрати на податок
(e) A single amount comprising the total of: the post-tax profit or loss of discontinued operations and the post-tax gain or loss recognized on the measurement to fair value less costs to sell or on the disposal of the assets or disposal groups constituting the discontinued operation	(e) Окрема сума, яка складається з: прибутку або збитку від припиненої діяльності після оподаткування та прибуток або збиток після оподаткування, визнаний при оцінці за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж або при вибутті активів або груп вибуття, що становлять припинену діяльність
(f) Profit or loss	(f) Прибуток або збиток
(g) Each component of other comprehensive income classified by nature (excluding amounts in (h))	(g) Кожний компонент іншого сукупного доходу, класифікований за змістом (за виключенням сум (h))
(h) Share of the other comprehensive income of associates and joint ventures accounted for using the equity method	(h) Частка іншого сукупного доходу від асоційованих і спільних підприємств, що обліковується за методом капіталу
(i) Total comprehensive income	(i) Загальний сукупний дохід

У звіті про сукупний дохід дозволяється використовувати іншу термінологію, наприклад, замість терміну "**profit or loss**" (**прибуток або збиток**) можна використати термін "**net income**" (**чистий прибуток**).

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 18 (IAS 18) **revenue from the sale of goods** (**виручка від продажу товарів**) має визнаватися в разі задоволення всіх таких умов:

- (a) суб'єкт господарювання передав покупцеві суттєві ризики і винагороди, пов'язані з власністю на товар;
- (b) за суб'єктом господарювання не залишається ані подальша участь керівництва у формі, яка, як правило, пов'язана, з володінням, ані ефективний контроль за проданими товарами;
- (c) суму виручки можна достовірно оцінити;
- (d) ймовірно, що до суб'єкта господарювання надійдуть економічні вигоди;
- (e) витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можна достовірно оцінити.

Оскільки **надання послуг**, як правило, передбачає виконання суб'єктом господарювання завдання, узгодженого в контракті, протягом одного або кількох періодів, то **revenue from the rendering of services** (**виручка від надання послуг**) може бути визнана у разі задоволення таких умов:

- (a) можна достовірно оцінити суму виручки;

(b) існує ймовірність надходження до суб'єкта господарювання економічних вигід, пов'язаних з операцією;

(c) можна достовірно оцінити ступінь завершеності операції на кінець звітного періоду;

(d) можна достовірно оцінити витрати, понесені у зв'язку з операцією, та витрати, необхідні для її завершення.

Вимоги до визнання **revenue from the construction contracts (виручки від будівельних контрактів)** залежать від виду будівельного контракту (контракт із фіксованою ціною чи контракт із ціною "витрати плюс") і визначені Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 11 (IAS 11).

Revenue from the use by others of entity assets (виручка від використання активів суб'єкта господарювання іншими сторонами) включає:

interest (відсотки) - плата за використання грошових коштів чи еквівалентів грошових коштів або сум, заборгованих суб'єктові господарювання;

royalties (рояліті) - плата за використання довгострокових активів суб'єкта господарювання, наприклад, патентів, торгових знаків, авторського права та комп'ютерних програм;

dividends (дивіденди) - розподіл прибутку власникам інвестицій у капітал пропорційно до їхнього володіння капіталом певного класу.

Вимогами до визнання виручки від використання активів іншими суб'єктами господарювання є:

(a) існує ймовірність, що економічні вигоди, пов'язані з операцією, надходять до суб'єкта господарювання;

(b) можна достовірно оцінити суму виручки.

При цьому **відсотки** мають визнаватися із застосуванням методу **ефективної ставки відсотку**, **рояліті** - на основі **принципу нарахування** згідно із сутністю відповідної угоди, **дивіденди** - коли встановлюється право акціонерів на отримання виплати.

Залежно від того, яка інформація є більш доречною для аналізу витрат, дозволено **два підходи** до групування витрат у Звіті про сукупний дохід:

- за характером витрат;

- за функціями витрат.

Першою формою подання витрат є метод **"nature of expenses" (характеру витрат)**, за яким витрати суб'єкта господарювання не перерозподіляються за їх функцією на підприємстві (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація витрат у Звіті про сукупний дохід за характером витрат

Classification based on the nature of expenses	Класифікація за характером витрат
Revenue	Виручка
Other income	Інший дохід
Changes in inventories of finished goods and work in progress	Зміни запасів готової продукції та незавершеного виробництва
Raw materials and consumables used	Сировина та витратні матеріали
Employee benefits expense	Витрати на виплати працівникам
Depreciation and amortization expense	Витрати на амортизацію
Other expenses	Інші витрати
Total expenses	Загальні витрати
Profit before tax	Прибуток до оподаткування

Другою формою подання витрат є метод **"function of expenses" (функції витрат)** або **"cost of sales" (собівартості продажів)**, за яким витрати групують відповідно до їх функції.

Суб'єкти господарювання, які використовують цей метод, відображають, як мінімум, окремою статтею собівартість продаж (табл. 3). Таке подання витрат є більш інформативним для користувачів, але й водночас розподіл витрат за функціями може бути в певній мірі довільним.

Таблиця 3

Класифікація витрат у Звіті про сукупний дохід за функцією витрат

Classification based on the function of expenses	Функції витрат
Revenue	Виручка
Cost of sales	Собівартість продажів
Gross profit	Валовий прибуток
Other income	Інший дохід
Distribution costs	Витрати на збут
Administrative expenses	Адміністративні витрати
Other expenses	Інші витрати
Profit before tax	Прибуток до оподаткування

Обрання методу залежить від галузевих чинників та виду суб'єкта господарювання. Але оскільки інформація про характер витрат є корисною для прогнозування майбутніх грошових потоків, у випадку подання **витрат за функціями**, вимагається додатково розкривати інформацію й про характер витрат, включаючи **employee benefits expense (витрати на виплати працівникам)** та **depreciation and amortization expense (витрати на амортизацію основних засобів і нематеріальних активів)**.

При підготовці консолідованого Звіту про сукупний дохід **материнська компанія об'єднує** свій звіт про сукупний дохід зі звітами усіх її дочірніх компаній шляхом **додавання показників** за подібними статтями доходів і витрат. При цьому доходи і витрати дочірніх компаній включаються до консолідованого звіту про сукупний дохід за звітний період з **дати придбання** або до **дати, коли материнська компанія припинила свій контроль** за дочірньою компанією.

Внутрішньогрупові операції, у тому числі **доходи, витрати та дивіденди**, методом елімінування **виключаються повністю**. **Прибутки та збитки**, то виникають у результаті **внутрішньогрупових операцій**, таких як операції з запасами або основними засобами, також елімінують.

На практиці розмір консолідованого прибутку залежить від методу об'єднання компаній: **за методом придбання** прибуток є **меншим**, ніж **за методом об'єднання інтересів**, оскільки у випадку придбання акцій дочірньої компанії за ціною вищою номінальної вартості слід амортизувати переоцінену вартість основних засобів та гудвіл.

2. Зарубіжна практика складання Звіту про сукупний дохід.

Особливості Звіту про сукупний дохід в США. В США **Statement of Income (звіт про дохід)** послідовно надає інформацію про:

- результати від звичайної діяльності підприємства, що продовжується;
- результати від припиненої діяльності;
- результати від подій, повторення яких не очікується;
- накопичений ефект від зміни облікової політики;
- чистий прибуток суб'єкта господарювання та на одну акцію.

Розділ про результати від **звичайної діяльності** може бути представлений **за двома формами**:

- **single-step form (одноступеневою формою)**, за якою спочатку відображають усі доходи, потім усі витрати, і показник прибутку від звичайної діяльності;

- **multiple-step form (багатоступеневою формою)**, за якою кожний вид доходів порівнюють з відповідними витратами і визначають відповідні показники прибутку: валовий прибуток; операційний прибуток; прибуток від звичайної діяльності до і після оподаткування (табл. 4).

Таблиця 4

Багатоступенева форма Statement of Income в США

Line items	Статті
Net Sales / Turnover / Revenue from sales	Виручка-нетто / виручка від продаж
Cost of Goods Sold	Собівартість реалізованих товарів
Gross Profit / Gross Margin	Валовий прибуток
Operating Expenses: General & Administrative Expenses Selling Expenses	Операційні витрати: Загальні та адміністративні витрати Витрати на реалізацію
Operating Profit	Операційний прибуток
Other Revenues & Expenses Gains & Losses	Інші доходи і витрати Інші прибутки та збитки
Profit Before Income Tax	Прибуток до оподаткування
Income Tax Expenses	Витрати на податок
Profit from Ordinary Activity	Прибуток від звичайної діяльності
Results from discontinued operations	Результати від припиненої діяльності
Results from extraordinary items	Результати від екстраординарних подій
Cumulative effect of an accounting changes	Кумулятивний ефект облікових змін
Net Income	Чистий прибуток
Earnings per share	Прибуток на одну акцію

Net Sales (чиста виручка) - це валова виручка за вирахуванням повернень товарів та знижок:

Net Sales Чиста виручка	=	Gross Sales Валова виручка	-	Sales Returns and Allowances Повернення проданих товарів та знижки	-	Sales Discounts Знижки при продажу
--------------------------------------	---	---	---	--	---	---

Other Revenues & Expenses (інші доходи і витрати) виникають від діяльності, яка не пов'язана з основною діяльністю суб'єкта господарювання: доходи і витрати у формі відсотків, доходи від інвестицій.

Gains & Losses (інші прибутки і збитки) - прибутки і збитки від інших операцій суб'єкта господарювання: збитки від реалізації основних засобів, уцінки запасів, зміни валютних курсів.

Results from discontinued operations (результати від припиненої діяльності) відображує прибутки та збитки від тих видів діяльності, які більше **не є поточною діяльністю** суб'єкта господарювання. У цьому розділі може бути відображений фінансовий результат від такого виду діяльності у звітному році та / або фінансовий результат від припинення (реалізації) цього напрямку бізнесу.

Results from extraordinary items (результати від екстраординарних подій) включають прибутки та збитки від незвичних і нерегулярних подій, як, наприклад, від повені, землетрусів, пожеж, зміни законодавства, експропріації власності тощо.

Cumulative effect of an accounting changes (кумулятивний ефект облікових змін) корегує прибуток на величину впливу змін облікової політики так, нібито нова облікова політика застосовувалась завжди. Так, наприклад, якщо компанія змінила у звітному році метод амортизації, то вона має розрахувати різницю між накопиченими амортизаційними відрахуваннями за минулим методом і амортизаційними відрахуваннями, які мали бути накопичені, якби новий метод застосовувався завжди.

У кінці звіту про прибутки і збитки після чистого прибутку підприємства за звітний період відображається показник **earnings per share (прибуток на одну акцію)** - чистий прибуток за вирахуванням дивідендів за привілейованими акціями, який треба поділити на середньорічну кількість звичайних акцій в обігу.

Іноді, якщо наприкінці **Statement of Income (звіту про дохід)** міститься ще розділ "**Other comprehensive income**" (інший сукупний дохід), то такий звіт має назву "**Statement of income and comprehensive income**" (звіт про дохід та сукупний дохід) і відображує також ті зміни власного капіталу, які **прямо відносяться на власний капітал** без включення до прибутку: нереалізовані прибутки / збитки від зміни ринкової вартості інвестицій, які можна продати; валютні корегування; корегування пенсійних зобов'язань. Показник **сукупного доходу**, в основі якого покладено **концепцію фінансового капіталу**, в цілому **краще характеризує** результати діяльності підприємства, оскільки відображує не лише результати діяльності суб'єкта господарювання, але й вплив на капітал зовнішніх подій, які не контролюються суб'єктом господарювання.

Особливості Звіту про прибуток і збиток у країнах Європейського Союзу. До 2013 року згідно з 4 Directive № 78/660/ЕЕС європейські компанії могли обирати одну з чотирьох форм **Profit and loss account (звіту про прибуток та збиток)**, але з прийняттям Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу Directive 2013/34/EU в ЄС дозволено **дві Layout of the Profit and loss account (форми звіту про прибуток та збиток)**.

- **by nature of expense (за характером витрат);**
- **by function of expense (за функцією витрат)**, який ґрунтується на групуванні витрат за призначенням та зіставленні відповідних доходів і витрат (табл. 5).

Таблиця 5

Форма звіту про прибуток та збиток за функціями витрат, передбачена статтею 13 Директиви 2013/34/ЄС

Items of the Profit and loss statement	Статті Звіту про прибуток та збиток
1. Net turnover	1. Виручка-нетто
2. Cost of sales	2. Собівартість продаж
3. Gross profit or loss	3. Валовий прибуток або збиток
4. Distribution costs	4. Витрати на продаж
5. Administrative expenses	5. Адміністративні витрати
6. Other operating income	6. Інші операційні доходи
7. Income from participating interests	7. Доходи від участі в інших компаніях
8. Income from other investments and loans forming part of the fixed assets	8. Доходи від інших інвестицій та позик, що входять до складу основних засобів
9. Other interest receivable and similar income	9. Інші відсотки до отримання та подібний дохід
10. Value adjustments in respect of financial assets and of investments held as current assets	10. Вартісні корегування щодо фінансових активів та інвестицій, що утримуються як поточні активи
11. Interest payable and similar charges	11. Відсотки до оплати та подібні витрати

12. Tax on profit or loss	12. Податок з прибутку або збитку
13. Profit or loss after taxation	13. Прибуток або збиток після оподаткування
14. Other taxes not shown under items 1 to 13	14. Інші податки, що не відображені у статтях з 1 по 13
15. Profit or loss for the financial year	15. Прибуток або збиток за фінансовий рік

При цьому особливістю звіту є деталізація інформації про фінансові доходи і витрати, а саме відображення таких статей, як:

- доходи від участі в інших компаніях;
- доходи від інших інвестицій та позик;
- інші відсотки до отримання та подібний дохід;
- вартісні коригування щодо фінансових активів та інвестицій, що утримуються як поточні активи;
- відсотки до оплати та подібні витрати.

На практиці європейські компанії визначають показник валового прибутку, але не відображають розгорнуто фінансові доходи і витрати.

Утім сам звіт, як правило, називають міжнародною назвою **Income statement (Звіт про доходи)** та додають до нього **Statement of comprehensive income (Звіт про сукупний дохід)**, як це вимагається Міжнародними стандартами фінансової звітності (IFRS). Це пояснюється прийнятим у ЄС рішенням, згідно якого з 2005 року застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS) для складання консолідованої звітності є обов'язковим для всіх європейських компаній, які котирують акції на біржах.

При цьому показник **чистого прибутку** називають часто за європейською традицією **"Profit"**, а не **"Net income"**. Наприкінці консолідованих звітів про дохід європейські компанії визначають частку прибутку материнської компанії та неконтрольовану частку, показник чистого прибутку на одну акцію.

Слід також звернути увагу на те, що окремі компанії у своїй річній звітності, подібно американським компаніям, представляють Income statement (Звіт про доходи) та Statement of comprehensive income (Звіт про сукупний дохід) **за три роки**, інші компанії представляють фінансові результати **за два роки**.

Лекція 4.2. Звіт про зміни у власному капіталі

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо міжнародних вимог до Звіту про зміни у власному капіталі та зарубіжної практики складання цього Звіту

План лекції

1. Міжнародні вимоги до Звіту про зміни у власному капіталі.
2. Зарубіжна практика складання Звіту про зміни у власному капіталі.

1. Міжнародні вимоги до Звіту про зміни у власному капіталі.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) **Statement of changes in equity (Звіт про зміни у власному капіталі)** має відображати інформацію про зміну кожного компоненту власного капіталу: кожного класу вкладеного капіталу, кожного класу іншого сукупного доходу та нерозподіленого прибутку (рис. 1).

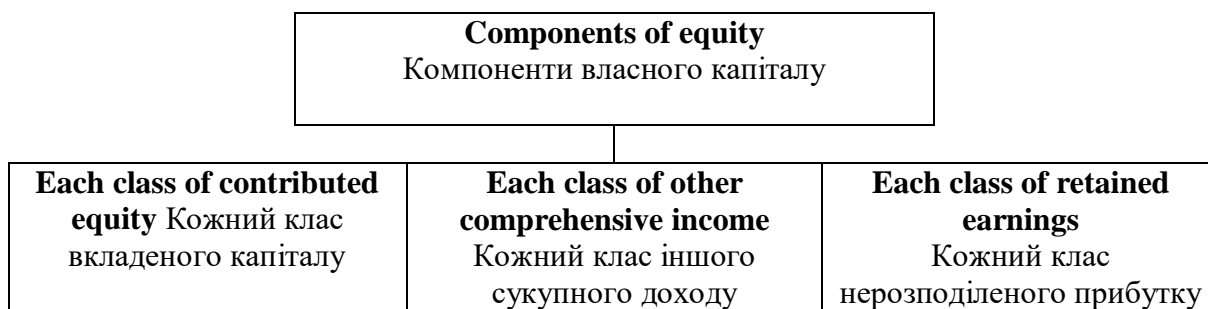


Рис. 1. Компоненти власного капіталу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)

Statement of changes in equity (Звіт про зміни у власному капіталі) має містити інформацію:

(a) **total comprehensive income for the period** (загальний сукупний дохід за період) з окремим відображенням сум, які відносяться до:

- **owners of the parent** (власників материнської компанії);
- **non-controlling interest** (неконтрольованої частки);

(b) для кожного компоненту власного капіталу ефект від **retrospective application** (ретроспективного застосування) або **retrospective restatement** (ретроспективного перерахунку) згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 8 (IAS 8);

(c) [вилучений];

(d) для кожного компоненту власного капіталу узгодження між сальдо на початок і кінець періоду, окремо відображуючи зміни, що відбулися в результаті від:

- (i) **profit or loss** (прибутку або збитку);
- (ii) **other comprehensive income** (іншого сукупного доходу):

(iii) **transactions with owners** (операцій з власниками) згідно з їх повноваженнями, відображуючи окремо **contributions by** (внески) і **distributions to** (вилучення) та **changes in ownership interest in subsidiaries** (зміни у частках власності в дочірніх компаніях), що не є результатом втрати контролю.

У звіті про зміни у власному капіталі або у примітках слід подати:

- **analysis of other comprehensive income by item** (аналіз іншого сукупного доходу за статтями);

- **amount of dividends** (суму дивідендів), що визнані як вилучення власників протягом періоду, і суму дивідендів на акцію.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 (IAS 8) вимагає **retrospective adjustments (ретроспективних коригувань)** на вплив змін в обліковій політиці, наскільки можливо, за винятком випадків, коли положення перехідного періоду іншого Міжнародного стандарту фінансової звітності (IFRS) вимагають іншого.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 (IAS 8) вимагає також **retrospective restatements (ретроспективних перерахувань)** для виправлення помилок, наскільки можливо.

Ретроспективні коригування та ретроспективні перерахування **не є змінами власного капіталу**, вони є коригуваннями початкового сальдо нерозподіленого прибутку, за винятком випадків коли Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS) вимагають ретроспективного коригування іншого компоненту власного капіталу. У звіті про зміни у власному капіталі слід розкрити загальне коригування кожного компоненту власного капіталу в результаті змін в обліковій політиці, і окремо від виправлення помилок. Інформацію про такі коригування розкривають за кожний попередній період та на початок періоду.

Зміни у власному капіталі суб'єкта господарювання між початком і кінцем звітного періоду відображають збільшення чи зменшення чистих активів протягом періоду. За винятком змін, що є наслідком операцій з власниками, що діють згідно з їх повноваженнями (таких як внески до власного капіталу, повторні придбання інструментів власного капіталу і дивідендів) та

витрати, що прямо пов'язані з такими операціями, **всеохоплююча зміна власного капіталу** протягом періоду відображає **загальну суму доходів і витрат**, включаючи інші доходи і збитки, генеровані діяльністю суб'єкта господарювання протягом періоду.

2. Зарубіжна практика складання Звіту про зміни у власному капіталі.

У зарубіжній практиці складання звіту про зміни у власному капіталі відбувається у **вертикальному форматі** або у вигляді **шахової відомості**. При цьому, якщо раніше для **американських компаній** традиційним було складання цього звіту у вигляді **шахової відомості**, то останнім часом американські компанії використовують **вертикальний формат**. Європейські компанії навпаки застосовують **шаховий формат**.

Американські корпорації подають у річній звітності зазначену інформацію за **три останні роки**. При цьому корпорація Chevron включає безпосередньо до самого звіту **інформацію про кількість акцій**: на початок і кінець року, випуску та покупки.

Англійська транснаціональна компанія TESKO PLC, яка діє не лише у Великобританії, але й у Європі, Азії, США, і тому складає свою консолідовану звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності (IFRS), звіт про зміни власного капіталу **не включає** до своєї річної звітності. Інші європейські компанії подають **звіти про зміни власного капіталу**. При цьому деякі з них подають відповідну інформацію за три роки, а деякі - за два.

Складання і подання Звіту про зміни у власному капіталі компаніями навіть одної країни значно **відрізняється**. Так, американська корпорація General Electric подає **Consolidated Statement of Changes in Shareowners' Equity (консолідований звіт про зміни в акціонерному капіталі)** як додаток до **Statement of Earning (звіту про прибуток)**. При цьому ця корпорація відображає інформацію про зміни усього акціонерного капіталу (а не кожного його компоненту, як це вимагає Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)) у такому порядку:

1) Dividends and other transactions with shareowners (дивіденди та інші операції з акціонерами). Дивіденди (лат. dividendum — те, що підлягає поділу) - частина прибутку, що виплачується емітентом корпоративних прав на користь власників корпоративних прав, або державним некорпоративованим, казенним чи комунальним підприємством на користь відповідно держави або місцевої громади (що, за своєю суттю, те саме). Отримання дивідендів є одним із найважливіших прав акціонера або учасника товариства (поряд із правом управління товариством або правом отримання своєї частки у разі ліквідації товариства).

2) Comprehensive income (loss) (сукупний дохід (збиток)), у тому числі:

2.1) Total other comprehensive income (loss) (загальний інший сукупний дохід (збиток)). Інший сукупний дохід (Other comprehensive income (OCI)) - це стаття, яка включає доходи, витрати, прибутки та збитки, які ще не реалізовані. Пенсійні зобов'язання фірми або портфель облігацій є одним із прикладів активу, який можна вважати іншим сукупним доходом, якщо бізнес не класифікує базові облігації як утримувані до погашення. Відзначимо, що накопичений інший сукупний дохід у деяких випадках відображається в балансі, щоб попередити користувачів фінансової звітності про потенційний реалізований прибуток або збиток у звіті про прибутки та збитки в майбутньому.

2.2) Increases from net earnings attributable to the Company (збільшення від чистого прибутку, що належить материнській компанії).

3) Cumulative effect of changes in accounting principles (кумулятивний ефект від змін в обліковій політиці (у цьому випадку термін «accounting principles» слід розуміти як «облікова політика»). Приклади таких змін включають перехід від методу оцінки запасів FIFO до LIFO або зміну методу амортизації компанії зі зменшення залишку на прямолінійний. Фінансове співтовариство часто сприймає ці зміни з підозрою, оскільки керівництво може використовувати їх для збільшення доходів.

Корпорація Microsoft у **Stockholders' Equity Statement** (Звіт про власний капітал; Звіт про акціонерний капітал) відображає зміни власного капіталу в розрізі **двох** його компонентів:

1) **Common stock and paid-in capital** (простого і оплаченого капіталу). Нагадаємо, що **common stock** (звичайні акції) - це складова **paid-in capital** (сплаченого капіталу), і ця складова дорівнює загальній сумі, отриманій від інвесторів за акції. У балансі номінальна вартість випущених акцій записується до звичайних акцій, а надлишок (ринкова ціна мінус номінальна вартість акцій) записується до **additional paid-in capital** (додаткового сплаченого капіталу);

2) **Retained deficit** (retained earnings deficit; accumulated deficit) (дефіцит нерозподіленого прибутку). **Дефіцит нерозподіленого прибутку (retained earnings deficit)**, який також називають накопиченим дефіцитом, виникає, коли **сукупні збитки перевищують сукупні прибутки**, що призводить до від'ємного або дебетового сальдо на рахунку. Іншими словами, дефіцит нерозподіленого прибутку – це від'ємний рахунок нерозподіленого прибутку, тобто певна корпорація за час свого існування зазнала **більше збитків, ніж прибутків**. Дефіцит нерозподіленого прибутку також може виникнути, якщо корпорація виплачує більше дивідендів, ніж вона має поточний баланс нерозподіленого прибутку. У США більшість штатів мають закони, які не дозволяють корпораціям виплачувати дивіденди, якщо вони не мають достатньо нерозподіленого прибутку для їх покриття. Це захищає кредиторів від акціонерів, які прагнуть ліквідувати компанію через надмірну виплату дивідендів. Однак деякі штати це дозволяють. Дивіденди, виплачені з **дефіцитного рахунку**, називаються **ліквідаційними дивідендами** або **ліквідаційними грошовими дивідендами**. Оскільки в компанії не залишилося накопичених прибутків, акціонери просто повертають свої первісні інвестиції. У певному сенсі вони зменшують розмір корпорації за рахунок дивідендів, зберігаючи при цьому кількість акцій в обігу.

Зразок Stockholders' Equity Statement (Звіт про власний капітал; Звіт про акціонерний капітал) Корпорація Microsoft наведено далі (табл. 1)

Таблиця 1

STOCKHOLDERS' EQUITY STATEMENTS of MICROSOFT CORPORATION
Звіт про власний капітал Корпорації Microsoft

Year Ended June 30, in million of dollars Рік, що закінчився 30 червня, у мільйонах доларів	2010	2009	2008
Common stock and paid-in capital Прості акції та сплачений капітал			
Balance, beginning of period Залишок, початок періоду	\$62,382	\$ 62,849	\$ 60,557
Common stock issued Випущені прості акції	2,311	567	3,504
Common stock repurchased Звичайні акції викуплені	(3,113)	(2,611)	(3,022)
Stock-based compensation expense Витрати на компенсацію на основі акцій	1,891	1,708	1,479
Stock-based compensation income tax benefits (deficiencies) Пільги з податку на прибуток на основі компенсації акцій (збитки)	(647)	(128)	253
Other, net Інше, нетто	32	(3)	78

Balance, end of period Залишок, кінець періоду	62,856	62,382	62,849
Retained deficit Дефіцит нерозподіленого прибутку			
Balance, beginning of period Залишок, початок періоду	(22,824)	(26,563)	(29,460)
Cumulative effect of a change in accounting principle relating to uncertain tax positions Кумулятивний ефект від зміни облікової політики щодо невизначених податкових позицій	0	0	(395)
Cumulative effect of a change in accounting principle relating to costs of certain compensated absences Кумулятивний ефект від зміни облікової політики, що стосується витрат на певні оплачувані дні відсутності на роботі	0	0	(17)
Net income Чистий прибуток	18,760	14,569	17,681
Other comprehensive income: Інший сукупний дохід:			
Net unrealized gains on derivatives Чисті нереалізовані прибутки від деривативів	27	302	18
Net unrealized gains (losses) on investments Чисті нереалізовані прибутки (збитки) від інвестицій	265	(233)	(653)
Translation adjustments and other comprehensive income Коригування курсових різниць та інший сукупний дохід	(206)	(240)	121
	18,846	14,398	17,167
Common stock cash dividends Грошові дивіденди за простими акціями	(4,547)	(4,620)	(4,084)
Common stock repurchased Прості акції викуплені	(8,156)	(6,039)	(9,774)
Balance, end of period Залишок, кінець періоду	(16,681)	(22,824)	(26,563)
Total stockholders' equity Загальна сума акціонерного капіталу	\$ 46,175	\$ 39,558	\$ 36,286

Корпорація Chevron у консолідованому звіті про власний капітал відображає зміни власного капіталу в розрізі **шести його класів**, а саме:

1) Preferred Stock & Common Stock (привілейовані і прості акції). Основна відмінність між привілейованими та звичайними акціями полягає в тому, що привілейовані акції не дають права голосу акціонерам (або дають обмежені права голосу в корпоративному управлінні), тоді як звичайні акції дають. Власники привілейованих акцій мають пріоритет при розподілі прибутку компанії, тобто дивіденди в першу чергу виплачуються власникам привілейованих акцій, а вже потім (якщо ще залишився нерозподілений прибуток) дивіденди виплачуються власникам звичайних акцій.

2) Capital in Excess of Par (капітал, що перевищує номінал). Капітал, що перевищує номінал, - це сума, яку сплачують інвестори компанії за її акції, що перевищує номінальну вартість акцій. **Номінальна вартість** - це юридичний капітал на акцію, який зазвичай друкується на лицьовій стороні сертифіката акцій. Оскільки номінальна вартість інколи становить дуже невелику суму на акцію, наприклад, 0,01 долара США, більша частина суми, яку сплачують інвестори, зазвичай класифікується як **капітал, що перевищує номінал**. У США деякі штати дозволяють випуск акцій, які взагалі не мають номінальної вартості. У цих випадках капітал, що перевищує номінал, — це вся сума, сплачена інвесторами компанії за її акції.

3) Retained Earnings (нерозподілений прибуток).

4) Accumulated Other Comprehensive Loss (накопичений інший сукупний збиток).

5) Deferred Compensation and Benefit Plan Trust (відкладене відшкодування та пенсійний цінновий фонд). А **deferred compensation plan (план відстроченої компенсації)** утримує частину заробітної плати працівника до визначеної дати, зазвичай **виходу на пенсію**. Одноразова сума, яка має бути заборгована працівнику за цим типом плану, виплачується в цей день. В США приклади планів відстроченої компенсації включають пенсії, пенсійні плани 401 (k) та опціони на акції для працівників.

6) Treasury Stock at Cost (викуплені акції за собівартістю).

Шведська компанія Duni AB відображає у консолідованому звіті про зміни власного капіталу і річні показники чистого прибутку, іншого сукупного доходу та операції з власниками в розрізі **п'яти класів** власного капіталу:

1) Share capital (акціонерний капітал);

2) Other injected capital (інший вкладений капітал);

3) Reserves (резерви). Резерви - це прибуток, який було виділено або відкладено для подальшого використання з певною метою. В бухгалтерському обліку поширеними є такі **три види резервів**:

3.1) Резерв доходу (Revenue Reserve), який широко відомий як нерозподілений прибуток (retained earnings), що створюється за допомогою прибутку, отриманого від діяльності комерційної фірми. Резерв доходу здебільшого використовується для двох цілей - для розширення масштабів виробництва підрозділів та виплати дивідендів акціонерам компанії.

3.2) Резервний капітал (Capital Reserve), який створюється безпосередньо з надходжень від капіталу. Резервний капітал не розподіляються між акціонерами фірми (як дивіденди). Законодавство може передбачати створення резервного капіталу. Фірми можуть використовувати цей резерв для списання своїх втрат капіталу.

3.3) Спеціальний резерв (Specific Reserve). Спеціальні резерви – це кошти, зарезервовані власниками бізнесу для виконання конкретних фінансових зобов'язань. Резерв для заміни активів, резерв для викупу облігацій і резерв для викупу капіталу є одними з найпоширеніших прикладів спеціальних резервів.

4) Fair value reserve (справедлива вартість резервів).

5) Loss carried forward including net income for the year (збиток, перенесений на майбутні періоди, включаючи чистий прибуток за рік).

Дуже схоже складає цей звіт **англійська компанія TT electronics plc**, яка відображає річні показники збитку, іншого сукупного доходу (в розгорнутому вигляді) та операції з власниками в розрізі **шести класів** власного капіталу:

- 1) **Share capital** (акціонерний капітал).
 - 2) **Share premium** (емісійний дохід). Емісійний дохід може показуватися також у статті «Capital surplus» («Надлишок капіталу»).
 - 3) **Share options reserve** (резерв опціонів на акції; резерв для акціонерного опціону).
 - 4) **Hedging reserve** (резерв хеджування).
 - 5) **Translation reserve** (резерв курсових різниць).
 - 6) **Retained earnings** (нерозподілений прибуток).
- Фінська компанія Nokia** групує зміни власного капіталу у два блоки (складових сукупного доходу та складових іншого руху власного капіталу) в розрізі **семи класів** власного капіталу:
- 1) **Share capital** (акціонерний капітал).
 - 2) **Share issue premium** (емісійний дохід; емісійна премія за випущені акції).
 - 3) **Treasury shares** (викуплені власні акції). Вони також позначаються термінами «Treasury stock» або «Reacquired stock».
 - 4) **Translation differences** (курскові різниці).
 - 5) **Fair value and other reserves** (справедлива вартість та інші резерви).
 - 6) **Reserve for invested non-restricted equity** (резерв для інвестиційного необмеженого капіталу).
 - 7) **Retained earnings** (нерозподілений прибуток).

Питання для самоконтролю:

1. Яку інформацію надає користувачам звіт про сукупний дохід?
2. Дайте визначення поняттю «загальний сукупний дохід».
3. Дайте визначення поняттю «інший сукупний дохід».
4. Що є компонентами іншого сукупного доходу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1)?
5. Назвіть мінімальний перелік статей Звіту про сукупний дохід згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1).
6. Дайте визначення поняттю «відсотки».
7. Дайте визначення поняттю «роялті».
8. Яку інформацію надає користувачам звіт про зміни у власному капіталі?
9. Якою є зарубіжна практика складання Звіту про зміни у власному капіталі?

Рекомендована література: [3; 12; 15; 18; 19]

ТЕМА 5. ЗВІТ ПРО ГРОШОВІ ПОТОКИ

Лекція 5.1. Звіт про грошові потоки

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо міжнародних вимог до Звіту про грошові потоки та зарубіжної практики подання цього Звіту

План лекції

1. Міжнародні вимоги до Звіту про грошові потоки.
2. Зарубіжна практика подання Звіту про грошові потоки.

1. Міжнародні вимоги до Звіту про грошові потоки.

Метою Statement of Cash Flows (звіту про грошові потоки) є надання інформації про спроможність суб'єкта господарювання генерувати грошові кошти та його потреби щодо їх використання, або, іншими словами, надання інформації про **джерела надходження та напрями вибуття** грошових коштів.

Необхідність інформації про рух грошових коштів обумовлена тим, що **Statement of comprehensive income (Звіт про сукупний дохід)** відображає інформацію про **доходи та витрати** суб'єкта господарювання за **методом нарахування**, незалежно від кількості реального надходження та виплати грошових коштів. Можлива ситуація, коли підприємство хоча має прибуток, при цьому воно також має проблеми з нестачею грошових коштів (що призведе до банкрутства). Інформація звіту про грошові потоки підвищує **зіставність звітності** про результати діяльності різних суб'єктів господарювання, оскільки запобігає впливу різних підходів до обліку однакових операцій і подій.

Причинами відмінностей між величиною отриманого прибутку (збитку) і величиною збільшення (зменшення) грошових коштів можуть бути не лише операції продажу товарів або купівлі матеріалів **в кредит**, але й надходження грошових коштів **від продажу непоточних активів** та отримання позик, або виплати грошових коштів для їх повернення.

Основними **користувачами звіту про грошові потоки** є **інвестори і кредитори**, які оцінюють спроможність компанії отримувати грошові кошти від основних операцій, інвестиційних і фінансових рішень, здатність фінансувати власне зростання за рахунок власних джерел, регулярність та сталість минулих грошових потоків. Адміністрація підприємства використовує його для **оцінки достатності коштів для погашення зобов'язань**, визначення розміру дивідендів, планування інвестиційної і фінансової політики.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 (IAS 7) **cash flows (грошові потоки)** - це **inflows (притоки)** і **outflows (відтоки)** грошових коштів та грошових еквівалентів. **Cash (грошові кошти)** складаються з грошової готівки та банківських депозитів до запитання.

Cash equivalents (грошові еквіваленти; еквіваленти грошових коштів) - це **короткострокові, високоліквідні інвестиції**, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості. Грошові еквіваленти утримуються для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестиційних або інших цілей. Інвестиція визначається **як грошовий еквівалент**, якщо її строк погашення з дати придбання є **три місяці або менше** (рис. 1).

Cash flows are inflows and outflows of cash and cash equivalents.

Cash comprises cash on hand and demand deposits.

Cash equivalents are short-term, highly liquid investments that are readily convertible to known amounts of cash and which are subject to an insignificant risk of changes in value.

Рис. 1. Визначення грошових потоків, грошових коштів і грошових еквівалентів згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 (IAS 7)

Statement of Cash Flows (звіт про грошові потоки) має відображати грошові потоки протягом періоду з поділом діяльності на **операційну, інвестиційну та фінансову**.

Operating activities (операційна діяльність) - це основна діяльність суб'єкта господарювання, яка приносить виручку, та інші види діяльності, які не є інвестиційною діяльністю або фінансовою діяльністю.

Investing activities (інвестиційна діяльність) - це придбання і продаж довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є грошовими еквівалентами.

Financing activities (фінансова діяльність) - це діяльність, яка спричинює зміни розміру та складу власного і запозиченого капіталу суб'єкта господарювання.

Така класифікація грошових потоків за видами діяльності дає змогу оцінити вплив цих видів діяльності на фінансовий стан суб'єкта господарювання, оскільки звіт про грошові потоки побудовано за **принципом змін груп статей звіту про фінансовий стан**:

● грошові потоки, пов'язані зі змінами **поточних активів** (за виключенням грошових коштів і грошових еквівалентів) і **поточних зобов'язань** (за виключенням короткострокових кредитів) є **операційною діяльністю**;

● грошові потоки, пов'язані зі змінами **непоточних активів**, є **інвестиційною діяльністю**;

● грошові потоки, пов'язані зі змінами **довгострокових зобов'язань**, короткострокових позик та власного капіталу, є **фінансовою діяльністю**.

Ключовим показником є **amount of cash flows arising from operating activities (сума грошових потоків від операційної діяльності)**, оскільки саме вона характеризує спроможність підприємства генерувати грошові кошти для підтримки операційної потужності суб'єкта господарювання, погашення позик, виплати дивідендів та здійснення нових інвестицій без залучення зовнішніх джерел фінансування. Інформація про конкретні компоненти минулих грошових потоків є корисною разом з іншою інформацією для прогнозування майбутніх грошових потоків від операційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Проклади грошових потоків від операційної діяльності згідно з IAS 7

Examples of cash flows from operating activities	Приклади грошових потоків від операційної діяльності
(a) cash receipts from the sale of goods and the rendering of services;	грошові надходження від продажу товарів та надання послуг;
(b) cash receipts from royalties, fees, commissions and other revenue;	грошові надходження від роялті, авторських гонорарів, комісійних тощо;
(c) cash payments to suppliers for goods and services;	грошові виплати постачальникам за товари і послуги;
(d) cash payments to and on behalf of employees;	грошові виплати працівникам та виплати за їх дорученням;
(e) cash receipts and cash payments of an insurance entity for premiums and claims, annuities and other policy benefits;	грошові надходження та виплати страхової компанії за премії та позови, ануїтети та інші виплати за полісами;
(f) cash payments or refunds of income taxes unless they can be specifically identified with financing and investing activities; and	грошові виплати або компенсація податків на прибуток, якщо вони не ототожнюються з фінансовою або інвестиційною діяльністю; та
(g) cash receipts and payments from contracts held for dealing or trading purposes.	грошові надходження та виплати за контрактами, укладеними для дилерських або торговельних цілей.

Якщо суб'єкт господарювання **утримує цінні папери та позики** для проведення з ними біржових операцій або торгівлі ними, то в такому випадку вони є подібними до товарів, придбаних спеціально для перепродажу, і тому грошові потоки, що є результатом придбання або продажу дилерських цінних паперів чи таких, які обертаються на ринку, **класифікується як операційна діяльність**. Аванси грошовими коштами і позики, здійснені **фінансовими установами**, також здебільшого класифікуються як **операційна діяльність**, оскільки вони пов'язані з **основною діяльністю**, яка приносить дохід.

Окреме розкриття **cash flows arising from investing activities (грошових потоків, що виникають від інвестиційної діяльності)** є важливим тому, що вони відображають видатки на ресурси, призначені генерувати майбутні доходи та грошові потоки. Тільки **видатки**, внаслідок яких **визнаються активи у звіті про фінансовий стан**, класифікуються як **інвестиційна діяльність** (табл 2). Сукупні грошові потоки, що виникають від **придбання та продажу дочірніх підприємств** або інших господарських одиниць, подаються окремо і класифікуються як **інвестиційна діяльність**.

Приклади грошових потоків від інвестиційної діяльності згідно з IAS 7

Examples of cashflows arising from investing activities	Приклади грошових потоків від інвестиційної діяльності
(a) cash payments to acquire property, plant and equipment, intangibles and other long-term assets. These payments include those relating to capitalized development costs and self-constructed property, plant and equipment;	грошові виплати від придбання нерухомості, споруд та устаткування та інших довгострокових активів. Ці виплати включають також ті виплати, що пов'язані з капіталізованими витратами на розробки та будівництво власними силами;
(b) cash receipts from sales of property, plant and equipment, intangibles and other long-term assets;	грошові надходження від продажу нерухомості, споруд та устаткування та інших довгострокових активів;
(c) cash payments to acquire equity or debt instruments of other entities and interests in joint ventures (other than payments for those instruments considered to be cash equivalents or those held for dealing or trading purposes);	грошові виплати для придбання інструментів власного капіталу або боргових інструментів інших суб'єктів господарювання, а також часток у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за інструменти, що визнаються як грошові еквіваленти або утримуються для дилерських чи торговельних цілей);
(d) cash receipts from sales of equity or debt instruments of other entities and interests in joint ventures (other than receipts for those instruments considered to be cash equivalents and those held for dealing or trading purposes);	грошові надходження від продажу інструментів власного капіталу або боргових інструментів інших суб'єктів господарювання, а також часток у спільних підприємствах (інші, ніж надходження за інструменти, що визнаються як грошові еквіваленти або утримуються для дилерських чи торговельних цілей);
(e) cash advances and loans made to other parties (other than advances and loans made by a financial institution);	грошові аванси та позики, надані іншим сторонам (інші, ніж аванси та позики, здійснені фінансовою установою);
(f) cash receipts from the repayment of advances and loans made to other parties (other than advances and loans of a financial institution);	грошові надходження від повернення авансів та позик, наданих іншим сторонам (інших, ніж аванси та позики, здійснені фінансовою установою);
(g) cash payments for futures contracts, forward contracts, option contracts and swap contracts except when the contracts are held for dealing or trading purposes, or the payments are classified as financing activities; and	грошові виплати від ф'ючерських і форвардних контрактів, опціонів та контрактів «своп», окрім випадків, коли такі контракти укладаються для дилерських чи торговельних цілей, або виплати класифіковані як фінансова діяльність;
(h) cash receipts from futures contracts, forward contracts, option contracts and swap contracts except when the contracts are held for dealing or trading	грошові надходження від ф'ючерських і форвардних контрактів, опціонів та контрактів «своп», окрім випадків, коли такі контракти

purposes, or the receipts are classified as financing activities.	укладаються для дилерських чи торговельних цілей, або надходження класифіковані як фінансова діяльність
---	---

Окреме розкриття інформації про **cash flows arising from financing activities (грошові потоки, що виникають від фінансової діяльності)** є важливим тому, що корисно передбачити претензії щодо майбутніх грошових потоків з боку тих, хто забезпечує капіталом суб'єкт господарювання (табл. 3).

Таблиця 3

Приклади грошових потоків від фінансової діяльності згідно з IAS 7

Examples of cash flows arising from financing activities	Приклади грошових потоків від фінансової діяльності
(a) cash proceeds from issuing shares or other equity instruments;	грошові надходження від випуску акцій або інших інструментів власного капіталу;
(b) cash payments to owners to acquire or redeem the entity's shares;	грошові виплати власникам для придбання або викупу власних акцій суб'єкта господарювання;
(c) cash proceeds from issuing debentures, loans, notes, bonds, mortgages and other short-term or long-term borrowings;	грошові надходження від випуску боргових зобов'язань, позик, векселів, облігацій, іпотек та інших короткострокових або довгострокових позик;
(d) cash repayments of amounts borrowed; and	грошові виплати для погашення позик; та
(e) cash payments by a lessee for the reduction of the outstanding liability relating to a finance lease.	грошові виплати лізингодержувачем для зменшення існуючої заборгованості, пов'язаної з фінансовим лізингом.

Dividends paid (сплачені дивіденди) можна класифікувати як рух грошових коштів від фінансової діяльності, оскільки вони є витратами на одержання фінансових ресурсів, але альтернативним підходом є їх класифікація як компонента грошових потоків від операційної діяльності, що полегшує користувачам фінансових звітів визначення здатності суб'єкта господарювання сплачувати дивіденди з грошових потоків від операційної діяльності.

Немає одностайної думки щодо класифікації грошових потоків від **interest paid (сплачених відсотків)** й **interest and dividends received (отриманих відсотків та отриманих дивідендів)**. Фінансові установи класифікують сплачені відсотки й отримані відсотки та дивіденди звичайно як грошові потоки від операційної діяльності. Усі інші суб'єкти господарювання можуть їх класифікувати як грошові потоки від операційної діяльності, оскільки вони входять до визначення прибутку або збитку, але дозволено їх класифікувати як грошові потоки від фінансової та інвестиційної діяльності, тому що вони є витратами на одержання фінансових ресурсів або доходами від інвестицій.

Кожен з грошових потоків від сплачених та отриманих відсотків і дивідендів послідовно від одного до іншого періоду класифікується як операційна, інвестиційна або фінансова діяльність та розкривається окремо.

Грошові потоки від **taxes on income (податків на дохід; податки на прибуток)** здебільшого класифікують як грошові потоки від операційної діяльності, проте, коли грошові потоки від податків можливо ідентифікувати із конкретною операцією, що пов'язана з

інвестиційною або фінансовою діяльністю, такі грошові потоки класифікують як **інвестиційна або фінансова діяльність**.

Суб'єкт господарювання звітує про грошові потоки **від операційної діяльності, застосовуючи:**

direct method (прямий метод), за яким розкривається інформація про major classes of gross cash receipts and gross cash payments (основні класи валових грошових надходжень та валових грошових виплат) або

indirect method (непрямий метод), за яким визначається net cash flow from operating activities (чистий грошовий потік від операційної діяльності).

Суб'єкти господарювання заохочуються до наведення в звітності грошових потоків від **операційної діяльності** із застосуванням **прямого методу**. Прямий метод надає інформацію, яка може бути корисною для оцінки майбутніх грошових потоків і яку не можна отримати із застосуванням непрямого методу.

Згідно з **прямим методом**, інформацію про основні класи валових надходжень грошових коштів і валових виплат грошових коштів можна отримати з **облікових реєстрів** суб'єкта господарювання або **шляхом коригування показників Звіту про сукупний дохід:**

- продажів;
- собівартості продажів;
- інших статей у звіті про сукупний дохід щодо:

(i) змін протягом періоду в запасах і операційній дебіторській та кредиторській заборгованостях;

(ii) інших негрошових статей;

(iii) інших статей для яких грошові впливи є інвестиційними чи фінансовими грошовими потоками (рис. 2).

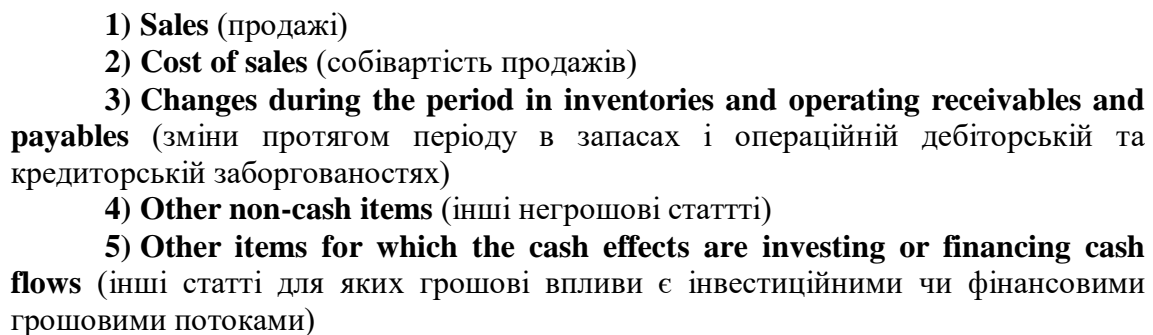
- 
- 1) Sales (продажі)
 - 2) Cost of sales (собівартість продажів)
 - 3) Changes during the period in inventories and operating receivables and payables (зміни протягом періоду в запасах і операційній дебіторській та кредиторській заборгованостях)
 - 4) Other non-cash items (інші негрошові статті)
 - 5) Other items for which the cash effects are investing or financing cash flows (інші статті для яких грошові впливи є інвестиційними чи фінансовими грошовими потоками)

Рис. 2. Порядок коригування Statement of comprehensive income (Звіту про сукупний дохід) для визначення грошових потоків від операційної діяльності прямим методом згідно з IAS 7

Згідно з **непрямим методом**, чистий грошовий потік від операційної діяльності визначається шляхом коригування прибутку чи збитку відповідно до впливу:

(i) змін протягом періоду в запасах і дебіторській та кредиторській заборгованості від операційної діяльності;

(ii) негрошових статей, таких як амортизація, забезпечення, відстрочені податки, нереалізовані прибутки та збитки від обміну валют, нерозподілений прибуток від асоційованих підприємств;

(iii) всіх інших статей, для яких грошові впливи є інвестиційними чи фінансовими грошовими потоками (рис. 3).

- 1) **Profit or loss** (прибуток чи збиток)
- 2) **Changes during the period in inventories and operating receivables and payables** (зміни протягом періоду в запасах і дебіторській та кредиторській заборгованості від операційної діяльності)
- 3) **Non-cash items such as depreciation, provisions, deferred taxes, unrealised foreign currency gains and losses, and undistributed profits of associates** (негрошові статті, такі як амортизація, забезпечення, відстрочені податки, нереалізовані прибутки та збитки від обміну валют, нерозподілений прибуток від асоційованих підприємств)
- 4) **All other items for which the cash effects are investing or financing cash flows** (всі інші статті, для яких грошові впливи є інвестиційними чи фінансовими грошовими потоками)
- 5) **Net cash flow from operating activities** (чистий грошовий потік від операційної діяльності)

Рис. 3. Порядок коригування Statement of comprehensive income (Звіту про сукупний дохід) для визначення грошових потоків від операційної діяльності непрямим методом згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 (IAS 7)

Альтернативним варіантом визначення чистого грошового потоку від операційної діяльності непрямим методом є відображення:

- **revenues and expenses** (виручки і витрат), інформація про які розкрита у Звіті про сукупний дохід,
- та змін протягом періоду в **inventories and operating receivables and payables** (запасах і операційній дебіторській та кредиторській заборгованостях).

Суб'єкт господарювання має звітувати про грошові потоки, що виникають від **інвестиційної та фінансової діяльності**, окремо про основні класи валових грошових надходжень і валових грошових виплат, за винятком звітування про деякі грошові потоки, які можна відображати на **net basis (нетто-основі)**.

На нетто-основі дозволяється відображати два види грошових потоків, що виникають від операційної, інвестиційної або фінансової діяльності:

- (а) грошові надходження і виплати за дорученням клієнтів, коли грошові потоки відображають діяльність клієнта, а не діяльність суб'єкта господарювання;
- (б) грошові надходження і виплати за статтями, згідно з якими оборот є швидким, суми великими, а строки погашення короткими (рис. 4).

Багато видів інвестиційної та фінансової діяльності **не впливають прямо на поточні грошові потоки**, незважаючи на те, що вони впливають на структуру капіталу та активів суб'єкта господарювання. **Інвестиційні та фінансові операції, які не потребують використання грошових коштів або грошових еквівалентів, виключаються зі звіту про грошові потоки.** Виключення негрошових операцій зі звіту про грошові потоки відповідає його меті, оскільки ці статті не відносяться до грошових потоків протягом поточного періоду. Такі операції розкриваються в інших фінансових звітах.

Foreign currency cash flows (грошові потоки в іноземній валюті) відображаються у функціональній валюті звітності суб'єкта господарювання із застосуванням до суми в іноземній валюті такого **курсу обміну** функціональної валюти на іноземну валюту, що існував **на дату грошового потоку**. Грошові потоки іноземної дочірньої компанії перераховуються за курсом обміну функціональної валюти на іноземну валюту **на дати грошових потоків**.

Unrealised gains and losses arising from changes in foreign currency exchange rates (нереалізовані прибутки та збитки, які виникають від змін валютних курсів) не є грошовими потоками. Проте **вплив змін валютного курсу** на грошові кошти та грошові еквіваленти, які

утримуються в іноземній валюті або підлягають виплаті в іноземній валюті, **відображається в звіті про грошові потоки** з метою узгодження грошових коштів та грошових еквівалентів на початок і кінець періоду. Ця сума **подається окремо** від грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності і включає курсові різниці, якщо вони були, у складі грошових потоків **за курсом обміну валют на кінець періоду**.

Суб'єкту господарювання слід **розкривати компоненти** грошових коштів і грошових еквівалентів та подавати узгодження сум у звіті про грошові потоки з еквівалентними статтями, наданими у звіті про фінансовий стан.

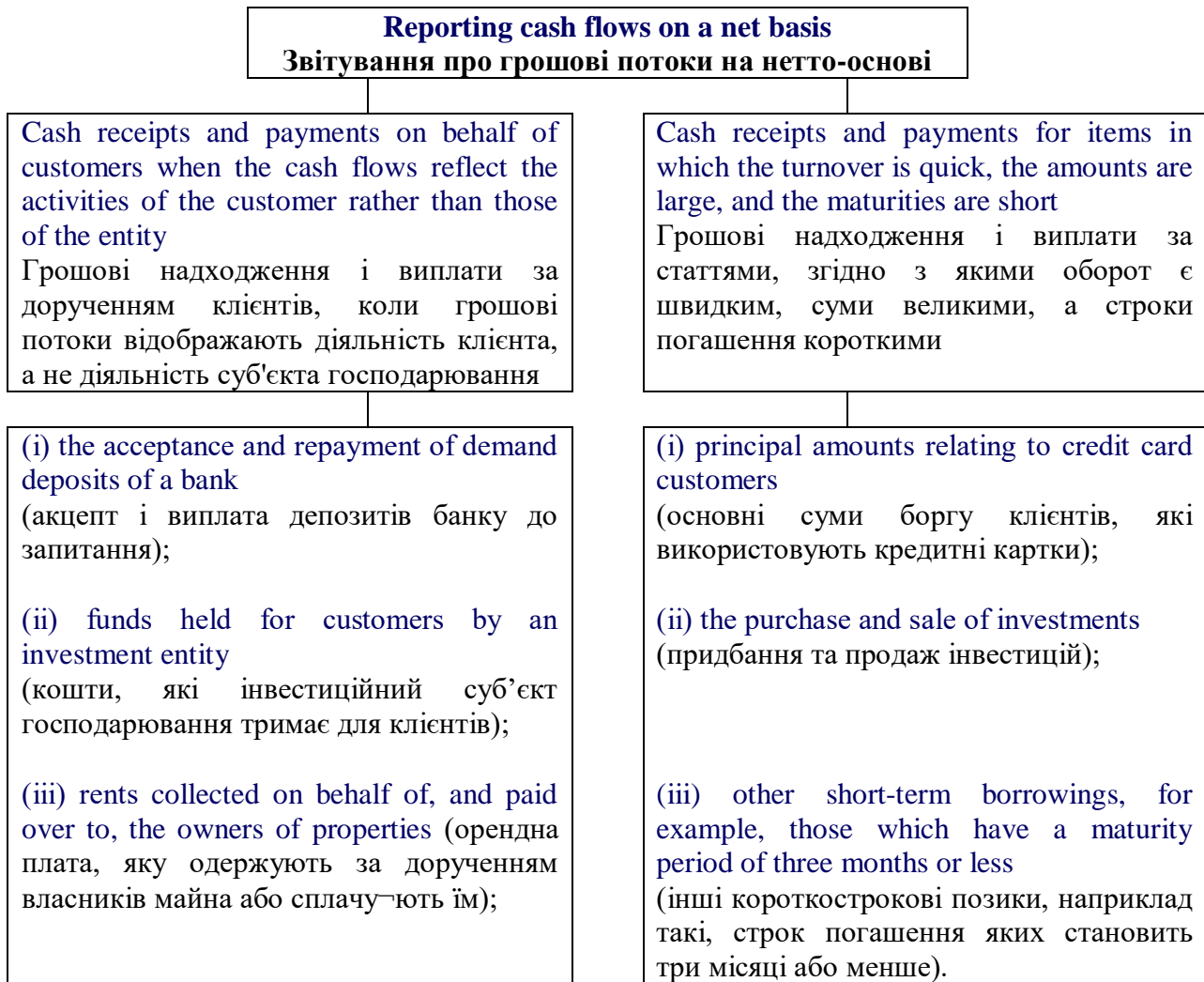


Рис. 4. Приклади грошових потоків, які можна подавати у Statement of Cash Flows (Звіті про грошові потоки) на нетто-основі

2. Зарубіжна практика подання Звіту про грошові потоки.

Американські вимоги до складання **Statement of cash flows (звіту про грошові потоки)** не суперечать більшості вимог IAS 7. Починаючи з 1988 р., цей звіт відображає надходження і виплати грошових коштів та грошових еквівалентів в розрізі **operating activities, investing activities & financing activities (операційна діяльність, інвестиційна діяльність та фінансова діяльність)**. Але поняття "cash equivalents" («грошові еквіваленти») визначено як короткострокові

високоліквідні інвестиції, що легко конвертуються в наперед відомі суми грошових коштів та строк погашення яких з моменту придбання є не більшим 3 місяців.

Загальноєвропейських вимог до звіту про грошові потоки не розроблено, а, наприклад, англійські вимоги є зовсім іншими за міжнародні. У Великій Британії до грошових потоків відносять лише рух готівкових грошових коштів та депозитів у відповідних фінансових інститутах (банках), які можна отримати за вимогою в будь-який момент. При цьому, згідно з Стандартом фінансової звітності 1 (Financial Reporting Standard 1, FRS 1) “Cash flow statements” («Звіти про рух грошових коштів») грошові потоки слід класифікувати за 9 видами діяльності:

1. **Operating activity (операційна діяльність)** - це притоки та відтоки грошових коштів, пов'язані з операційною діяльністю.

2. **Dividends from joint ventures and associates (дивіденди від спільних підприємств та асоційованих компаній)** — відображають грошові потоки, пов'язані з надходженням дивідендів від участі у спільних підприємствах та асоційованих компаніях.

3. **Returns on investments and servicing of finance (доходи від інвестицій та оплата фінансування)** включають грошові потоки, пов'язані з надходженням відсотків і дивідендів від інвестицій, які не відображені в інших розділах, та виплатами відсотків та дивідендів за привілейованими акціями.

4. **Taxation (оподаткування)** - потоки грошових коштів, пов'язані з податком на прибуток.

5. **Capital expenditures and financial instruments (капітальні витрати та фінансові інвестиції)**, де відображають грошові потоки, пов'язані з придбанням та вибуттям непоточних активів, за виключенням тих, що відносяться до розділу «Придбання та вибуття».

6. **Acquisitions and disposal (придбання та вибуття)** включає грошові потоки, пов'язані з придбанням / вибуттям частин бізнесу, інвестицій в асоційовані або дочірні компанії та спільні підприємства.

7. **Equity dividends paid (виплачені дивіденди).**

8. **Management of liquid resources (управління ліквідними ресурсами)** - узагальнює інформацію про грошові потоки, пов'язані з придбанням або продажем високоліквідних інвестицій.

9. **Financing (фінансування)** - відображає грошові потоки, пов'язані із залученням фінансування: надходження від випуску акцій, облігацій, векселів, отримання кредитів; виплати грошових коштів на викуп акцій, погашення облігацій, оплату основної суми заборгованості.

Проте, з врахуванням міжнародного впливу, англійські компанії, як правило, також застосовують вимоги Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 7 (IAS 7).

Рада із стандартів фінансового обліку (FASB) більш однозначно і специфічно класифікує грошові надходження і виплати від отриманих та сплачених відсотків і дивідендів:

interest received (проценти отримані) та **interest payments** (процентні виплати), **dividends received** (отримані дивіденди) трактуються як грошові потоки від операційної діяльності;

dividends payments (виплати дивідендів) трактують як грошові потоки від фінансової діяльності.

Разом з цим, американські стандарти, як і міжнародні, дозволяють складати розділ про грошові потоки від операційної діяльності **прямим або непрямим методами**, а розділи про грошові потоки від **інвестиційної та фінансової діяльності** - тільки **прямим методом**.

За прямим методом розкривають основні види грошових надходжень та грошових виплат. Теоретично інформацію про грошові потоки від операційної діяльності можна отримати з облікових реєстрів, але практично це здійснюється **шляхом корегування** статей звіту про сукупний дохід “зверху вниз” за допомогою інформації звітів про фінансовий стан. Необхідність такого корегування обумовлена тим, що звіт про сукупний дохід складається на **accrual basis (основі нарахувань)**, а не на **cash basis (касовій основі)**. Для перетворення доходів і витрат у грошові потоки **"негрошові" компоненти статей виключають у такому порядку:**

(a) для визначення “**Cash receipts from sales (грошових надходжень від продажів)**” статтю “Sales (Виручка)” корегують на величину зміни рахунку “Accounts receivable (Рахунки до отримання)”;

(b) для визначення “**Cash receipts from interest and dividends (грошових надходжень від відсотків та дивідендів)**” статтю “Interest and dividend income (Дохід від відсотків та дивідендів)” корегують на зміни сальдо рахунків “Interest receivable (Відсотки до отримання)” і “Dividend receivable (Дивіденди до отримання)”;

(c) для визначення “**Cash payments for purchases (грошових виплат на закупки)**” статтю “Cost of goods sold (Собівартість проданих товарів)” корегують на зміни сальдо рахунків “Inventories (Запаси)” і “Accounts payable (Рахунки до оплати)”;

(d) для визначення “**Cash payments for operating expenses (грошових виплат на операційні витрати)**” статтю “Operating expenses (Операційні витрати)” корегують на зміни сальдо рахунків “Prepaid expenses (Витрати майбутніх періодів)”, “Accrued liabilities (Нараховані зобов’язання)” та “Depreciation and other non-cash expenses (Амортизація та інші негрошові витрати)”;

(e) для визначення “Cash payments for interest (грошових виплат на відсотки)” статтю “Interest Expenses (Витрати на відсотки)” корегують на зміну сальдо “Interest payable (Відсотки до оплати)”;

(f) для визначення “Cash payments for income taxes (грошових виплат на податок на дохід)” статтю “Income taxes (Податок на дохід)” корегують на зміну сальдо рахунку “Income taxes payable (Податок на дохід до оплати)”;

(g) для визначення “Other cash receipts (Інші грошові надходження)” та “Other cash payments (Інші грошові виплати)” індивідуально аналізують статті “Other income and expenses (Інші доходи і витрати)”.

Усі названі балансові рахунки відносяться до поточних активів або поточних зобов’язань. Щодо балансового рахуну “Accounts receivable (Рахунки до отримання)” відзначимо наступне.

У випадку зменшення сальдо дебіторської заборгованості на кінець року, суб’єкт господарювання отримав за рік більше грошових коштів, ніж величина виручки; якщо ж на кінець року сальдо дебіторської заборгованості збільшилось, то це означає, що суб’єкт господарювання отримав грошових коштів менше, ніж величина виручки.

Розрахунок грошових надходжень від отриманих відсотків і дивідендів здійснюється таким чином:

Грошові надходження від відсотків та дивідендів	=	Дохід від відсотків та дивідендів	+/-	Зменшення (збільшення) відсотків до отримання	+/-	Зменшення (збільшення) дивідендів до отримання
---	---	-----------------------------------	-----	---	-----	--

Для розрахунку грошових виплат на закупку запасів корегування статті **Cost of goods sold (Собівартість проданих товарів)** здійснюється у два етапи з використанням балансових рахунків Accounts payable (Рахунки до оплати) та Inventories (Запаси).

Для визначення грошових виплат на закупку запасів застосовуємо таку формулу:

Грошові виплати на закупки	=	Собівартість реалізації	+/-	Збільшення (зменшення) запасів	+/-	Зменшення (збільшення) рахунків до оплати
----------------------------	---	-------------------------	-----	--------------------------------	-----	---

Для розрахунку грошових виплат на операційні потреби корегування статті **Operating Expenses (Операційні витрати)** у звіті про сукупний дохід здійснюється у три етапи на:

prepaid expenses (витрати майбутніх періодів) - на витрати, які оплачені, але не понесені;

accrued liabilities (нараховані зобов’язання) - витрати, які понесені, але не оплачені;

depreciation and other non-cash expenses (амортизацію та інші негрошові витрати) - витрати, які не потребують оплати.

Якщо **грошові виплати на відсотки** включаються до руху грошових коштів від операційної діяльності, то **Interest Expenses (Витрати на відсотки)** у Звіті про сукупний дохід корегують на величину зміни сальдо рахунку **Interest payable (Відсотки до оплати)**.

Для розрахунку **грошових виплат на податок на дохід** корегування **Income taxes (Податок на дохід)** у Звіті про сукупний дохід здійснюється на величину зміни заборгованості з бюджетом.

Якщо прями метод передбачає трансформацію кожної статті звіту про сукупний дохід, то **непрямий метод** полягає у таких саме корегуваннях, але тільки одного показника - **чистого прибутку**, який позначають як **net income, net earnings або profit/(loss)**. В результаті корегування чистого прибутку отримується показник **net cash flow from operations (чистого грошового потоку від операційної діяльності)**.

Корегування чистого прибутку на зміни операційних активів (за виключенням грошових коштів) і зобов'язань, у загальному вигляді здійснюється таким чином: зменшення операційних активів за період додається; збільшення операційних активів - вираховується; збільшення операційних зобов'язань — додається; зменшення операційних зобов'язань - вираховується.

Іноді зміни операційних активів та зобов'язань відображають більш згорнуто або навпаки більш розгорнуто. У випадку згортання відображають зміну **operating working capital (операційного робочого капіталу)**, який є різницею між операційними активами і операційними зобов'язаннями.

У випадку розгорнутого подання, замість загальної зміни операційних активів відображають окремо зміни статей **Accounts receivable (Рахунків до отримання), Inventories (Запаси), Other receivable (Інша дебіторська заборгованість)**, а замість загальної зміни операційних зобов'язань відображають зміни статей **Accounts payable (Рахунки до оплати), Short-term liabilities (Короткострокові зобов'язання)** тощо.

Економічну сутність таких розрахунків пояснимо на прикладі. Так, першим видом операційних активів є **Accounts receivable (Рахунки до отримання)**. Збільшення рахунків до отримання означає, що виручка у звіті про сукупний дохід є більшою, ніж отримані грошові кошти. Тому прибуток (аналогічно виручці) слід **зменшити** на таке збільшення. І навпаки, зменшення рахунків до отримання означає, що прибуток (виручку) слід **збільшити**. Таке правило діє і для інших статей операційних активів.

Щодо **операційних зобов'язань**, то наприклад, збільшення заборгованості із заробітної плати означає, що на витрати віднесено більшу суму, ніж фактично виплачено грошових коштів. Тому до прибутку таке збільшення заборгованості додається. Це правило виконується і для інших статей операційних зобов'язань.

Cash flows from investing activities (грошові потоки від інвестиційної діяльності) відображають окремо і позначають як: **Purchase of investments (Придбання інвестицій), Proceeds from sale of investments (Виручка від продажу інвестицій), Purchase of property, plant and equipment (Придбання нерухомості, споруд та устаткування), Proceeds from sale of property, plant and equipment (Виручка від продажу нерухомості, споруд та устаткування), Purchase of intangible assets (Придбання нематеріальних активів), Proceeds from sale of intangible assets (Виручка від продажу нематеріальних активів)**.

У зв'язку з тим, що операції з **інвестиційної та фінансової діяльності** можуть відбуватися не дуже часто, ці розділи складають на підставі інформації з облікових реєстрів, а потім здійснюється перевірка балансових рахунків.

Для визначення грошових надходжень і виплат від **інвестиційної діяльності** аналізують балансові рахунки: **Investments (Інвестиції), Buildings (Будівлі), Equipment (Устаткування), Land (Земля), Natural Resources (Природні ресурси), Intangible Assets (Нематеріальні активи)** тощо. До балансових рахунків, які пов'язані з грошовими потоками від інвестиційної діяльності, відносяться не лише рахунки довгострокових активів, але й рахунок короткострокових фінансових інвестицій.

Cash flows from financing activities (грошові потоки від фінансової діяльності) відображають окремо і позначають як Proceeds from issue of ordinary share capital (Виручка від випуску звичайного акціонерного капіталу), Proceeds from borrowings (Виручка від позик), Purchase of treasury shares (Викуп власних акцій), Repayment of borrowings (Виплата позик), Repayment of obligations (Виплата облігацій), Dividends paid (Сплачені дивіденди) тощо. Для визначення грошових надходжень і виплат від фінансової діяльності аналізують балансові рахунки **власного капіталу, довгострокової заборгованості і короткострокових позик, оформлених облігаціями або вексями.**

При аналізі рахунків для визначення грошових потоків від **фінансової діяльності**, як і при аналізі рахунків для визначення грошових потоків від **інвестиційної діяльності**, слід виявляти **лише грошові операції**. Так, якщо компанія випустила облігації в рахунок придбання основних засобів (тобто руху грошових коштів не відбулось), таку операцію **не слід включати** до звіту про грошові потоки.

Питання для самоконтролю:

1. Що є метою складання звіту про грошові потоки?
2. Хто є основними користувачами звіту про грошові потоки?
3. Дайте визначення поняттю «грошові еквіваленти».
4. Дайте визначення поняттю «операційна діяльність».
5. Дайте визначення поняттю «інвестиційна діяльність».
6. Дайте визначення поняттю «фінансова діяльність».
7. Наведіть приклад грошових надходжень від операційної діяльності.
8. Наведіть приклад грошових надходжень від інвестиційної діяльності.
9. Наведіть приклад грошових надходжень від фінансової діяльності.

Рекомендована література: [3; 12; 14; 18]

ТЕМА 6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ

Лекція 6.1. Сутність, значення та види фінансового аналізу

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо сутності фінансового аналізу, його об'єктів, суб'єктів, мети, основних видів та напрямів, методів та прийомів

План лекції

1. Сутність фінансового аналізу, його об'єкти, суб'єкти та мета.
2. Основні види та напрями фінансового аналізу.
3. Методи та прийоми фінансового аналізу.

1. Сутність фінансового аналізу, його об'єкти, суб'єкти та мета.

У сучасних економічних умовах функціонування підприємств одним із найважливіших інструментів, які **менеджмент у різних країнах** застосовує для обґрунтування управлінських рішень різного рівня та складності, є фінансовий аналіз. Його регулярне застосування дає можливість оцінити ефективність формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарської діяльності, визначити рівень їхньої кредитоспроможності та платоспроможності, незалежності від зовнішніх джерел фінансування, розрахувати швидкість обороту коштів, спрогнозувати ймовірність настання банкрутства тощо.

Таким чином, реалізація аналітичних досліджень у фінансовій сфері дозволяє своєчасно встановити наявність у підприємства проблем або ж так званих "слабких місць" і, відповідно, **розробити та впровадити комплекс адекватних фінансових рішень**, спрямованих на загальне поліпшення фінансового стану досліджуваного суб'єкта господарювання, зростання ефективності його функціонування, усунення окремих фінансових проблем тощо.

Суттєвою складовою частиною фінансового аналізу є його інформаційне забезпечення, яке формується за рахунок **трьох потоків**:

1) **нормативної інформації** (сукупності методичних рекомендацій, нормативних актів та інших джерел, що складають на рівні держави, галузі, корпорації тощо, містять різноманітні методичні підходи до здійснення фінансового аналізу та встановлюють рекомендовані значення фінансових показників);

2) **планової інформації** (міститься у фінансовому плані суб'єкта господарювання, ураховує особливості його діяльності та є основою для порівняння фактичних і планових значень у процесі аналізу);

3) **фактичної інформації** (міститься в бухгалтерській (фінансовій) звітності підприємства, є основним джерелом проведення безпосередніх аналітичних досліджень та основою для розроблення обґрунтованих управлінських рішень і прогнозування фінансового стану підприємства).

Таким чином, **фінансовий аналіз** – це складова частина загального економічного аналізу діяльності підприємства, що реалізується через процес дослідження його фінансового стану та основних результатів фінансово-господарської діяльності на підставі накопичення, перетворення та використання інформації фінансового характеру, із наданням обґрунтування та схвалення ефективних управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку підприємства.

Фінансовий аналіз є **важливим інструментом** реалізації завдань фінансового менеджменту й аудиту на підприємстві. Результати його проведення є необхідними для вищої ланки управлінських структур підприємства, спроможних впливати на формування фінансових ресурсів і потоків грошових коштів, ефективність управлінських рішень, пов'язаних із визначенням ціни продукції, заміною обладнання або технології, забезпечення економічного зростання підприємства. Здійснення якісного фінансового аналізу сприяє забезпеченню прискорення поточного руху фінансових ресурсів, максимально ефективного використанню наявних у підприємства активів, зростанню точності поточного та довгострокового планування діяльності.

Дуже часто **фінансовий аналіз** розглядають як **аналіз фінансового стану**, однак ці категорії не є тотожними. Із метою розмежування цих понять слід розглянути підходи, подані в нормативних документах та літературних джерелах щодо змісту категорії "фінансовий стан". Фінансовий стан є результатом **виробничо-фінансової діяльності**, його оцінюють величиною активів підприємства, їх розміщенням і джерелами формування, він залежить від організації матеріально-технічного постачання, виробництва, реалізації та прибутку. Фінансовий стан визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює, якою мірою гарантовано економічні інтереси самого підприємства і його партнерів щодо ефективності фінансових та інших відносин.

Таким чином, **фінансовий стан** – це комплексна характеристика ефективності формування та використання наявних ресурсів підприємства, його реальних і потенційних фінансових можливостей та здатності до виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання, що може бути оцінена за допомогою системи показників.

До об'єктів фінансового аналізу досить часто відносять:

- суб'єкт господарювання (підприємство);
- фінансовий стан підприємства;
- конкретні фінансово-економічні показники;
- фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання;
- фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання.

У першу чергу, **фінансовий аналіз** здійснюють щодо **конкретного суб'єкта господарювання**, при цьому дослідженню підлягають такі його характеристики, як:

- здатність ефективно функціонувати;
- вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання;
- підтримувати стійкі економічні зв'язки із суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища й успішно розвиватися.

Водночас виділення **об'єктом дослідження** лише **фінансових ресурсів** визначає досить обмежений підхід, бо з поля зору аналітика випадають процеси формування **фінансових результатів підприємства**.

Також **не можна** стверджувати, що **об'єктом аналітичних досліджень** мають бути лише **фінансові показники**, оскільки вони є **кількісними індикаторами** руху фінансових ресурсів, формування фінансових результатів тощо, і аналізувати необхідно не тільки їхні числові значення та динаміку, але, у першу чергу, зміст тих економічних процесів, що ними вимірюються.

Таким чином, **основними об'єктами фінансового аналізу** є конкретне підприємство, його фінансовий стан та результати фінансово-господарської діяльності.

Суб'єктами фінансового аналізу є **користувачі інформації**, які з будь-яких причин зацікавлені в результатах оцінювання діяльності підприємства, насамперед, власники підприємства, банки, контрагенти, фіскальні (податкові) органи, аудиторські фірми тощо. Слід підкреслити, що кожний суб'єкт фінансового аналізу має свою мету, що залежить від особливості його участі у справах підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Мета фінансового аналізу для різних партнерських груп, зацікавлених у його результатах

Основні партнерські групи	Внесок партнерської групи	Вид компенсації, якого вони потребують	Мета фінансового аналізу
Власники	Власний капітал	Дивіденди, прибуток	Фінансові результати та фінансова стійкість підприємства
Кредитори	Позиковий капітал	Плата за користування наданими коштами (відсотки)	Ліквідність, кредитоспроможність і платоспроможність підприємства
Керівники (адміністрація)	Знання справи та вміння управляти	Оплата праці та частка прибутку понад оклад	Повний комплекс інформації, потрібний для управління на всіх рівнях
Персонал (службовці)	Виконання робіт, згідно з розподілом праці	Заробітна плата, премії, соціальні умови та інші види стимулювання	Фінансові результати та платоспроможність підприємства
Постачальники засобів і предметів праці	Постачання засобів і предметів праці	Ціна придбання (договірна)	Фінансовий стан, ліквідність та платоспроможність
Покупці (клієнти)	Збут продукції	Ціна придбання	Фінансовий стан і

	(робіт, послуг)	(договірні)	стан запасів готової продукції та товарів
Суспільство (держава) в особі фіскальних (податкових) органів	Послуги суспільства (держави)	Сплата податків повністю і вчасно	Фінансові результати підприємства, виконання підприємством зобов'язань перед державою

Головною метою фінансового аналізу є всебічна комплексна **оцінка фінансового стану та фінансових результатів підприємства**, спрямована на виявлення й усунення недоліків у його фінансовій діяльності, і знаходження резервів підвищення його платоспроможності, рентабельності та забезпечення стійкого розвитку.

Для досягнення мети фінансового аналізу аналітики вирішують такі **основні завдання**:

- здійснення експрес-аналізу **фінансової звітності** підприємства;
- аналітичне дослідження **фінансового стану** суб'єкта господарювання

за його основними характеристиками: ліквідністю, платоспроможністю, діловою активністю, кредитоспроможністю, фінансовою стійкістю та незалежністю підприємства від зовнішніх джерел фінансування, прибутковістю та рентабельністю тощо;

- **оцінювання структури** майна та джерел його формування на підприємстві;
- **виявлення змін** фінансового стану підприємства у просторовому та часовому аспектах;
- **виявлення основних факторів**, що впливають на зміни фінансових результатів та фінансового стану суб'єкта господарювання;
- **прогнозування** майбутніх тенденцій фінансових показників.

2. Основні види та напрями фінансового аналізу.

Види фінансового аналізу класифікують за такими ознаками:

1) за організаційними формами проведення:

- **внутрішній аналіз**, який здійснюють фінансові менеджери підприємства та його власники з використанням усієї сукупності наявних інформаційних показників. Основне його призначення – обґрунтування доцільності та забезпечення ефективності управлінських рішень, максимізація фінансових результатів, запобігання неплатоспроможності та банкрутству підприємства тощо;

- **зовнішній аналіз**, що здійснюють працівники фіскальних (податкових) органів, контрагентів, аудиторських фірм, банківських установ, страхових компаній, із метою вивчення основних характеристик фінансового стану підприємства, оцінювання правильності відображення результатів фінансової діяльності підприємства у його звітності тощо.

2) за обсягом аналітичного дослідження:

- **повний (комплексний) фінансовий аналіз**, спрямований на проведення всеохоплюючого аналітичного дослідження фінансової діяльності підприємства;

- **тематичний фінансовий аналіз**, який обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства (ліквідності, прибутковості, кредитоспроможності, ефективності формування та використання фінансових ресурсів тощо).

3) за об'єктом фінансового аналізу:

- **аналіз фінансової діяльності підприємства загалом** – у процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність суб'єкта господарювання загалом без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів. Він охоплює всі об'єкти за системою показників та класифікаційними ознаками підприємства;

- **аналіз фінансової діяльності окремих підрозділів підприємства**, що ґрунтується на результатах внутрішнього аналізу підприємства;

- **аналіз окремих фінансових операцій** – у межах його здійснення досліджують окремі фінансово-господарські операції, пов'язані з коротко- або довгостроковими фінансовими вкладеннями, із фінансуванням окремих проектів тощо.

4) за періодом проведення фінансового аналізу:

- **попередній** – пов'язаний із вивченням умов здійснення фінансової діяльності загалом або здійснення окремих фінансових операцій, пов'язаний із фінансовим плануванням, розробленням проектів, вибором та обґрунтуванням варіантів рішень у фінансовому менеджменті, що визначають майбутній стан підприємства;

- **поточний (оперативний)**, що здійснюють із контрольною метою у процесі реалізації окремих фінансових планів або здійснення окремих фінансових операцій для оперативного впливу на хід фінансової діяльності. Він необхідний для виявлення відхилень фінансових показників від попередньо визначених параметрів та оцінювання їхнього можливого негативного впливу, своєчасного коригування управлінських рішень та ефективного маневрування наявними фінансовими ресурсами;

- **ретроспективний**, який здійснює підприємство після закінчення певного часового періоду його діяльності, ґрунтується на завершених звітних матеріалах статистичного й бухгалтерського обліку. Він дає можливість виявлення та інтерпретації закономірностей і наявних тенденцій розвитку, знаходження резервів підвищення ефективності функціонування підприємства та формування прогнозних даних щодо його подальшої діяльності.

5) за метою дослідження:

- **експрес-аналіз** – узагальнене аналітичне дослідження, що дає можливість швидко надати попередню оцінку фінансового стану досліджуваного суб'єкта;

- **деталізований (поглиблений) фінансовий аналіз** – доповнює та розширює результати експрес-аналізу, передбачає використання додаткових аналітичних інструментів, його мета – детально охарактеризувати **фінансовий стан та ефективність функціонування** підприємства за допомогою комплексу аналітичних показників.

До основних напрямів фінансового аналізу належать:

- аналіз стану та ефективності використання майна підприємства;
- аналіз формування структури фінансових ресурсів (капіталу) підприємства;
- оцінка величини фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання та структури їх формування;
- аналіз ліквідності та платоспроможності;
- аналіз фінансової стійкості та незалежності від зовнішніх джерел фінансування;
- аналіз оборотності (ділової активності);
- оцінка прибутковості та рентабельності суб'єкта господарювання;
- оцінка ризику кредитних відносин (кредитоспроможності) підприємства;
- оцінка ймовірності настання банкрутства підприємства.

3. Методи та прийоми фінансового аналізу.

Метод фінансового аналізу – це діалектичний спосіб дослідження фінансового стану підприємства у його становленні та розвитку. Застосування методів і прийомів фінансового аналізу дозволяє дати **кількісну оцінку** результатів господарської діяльності щодо окремих її аспектів як у **статичі**, так і в **динаміці**.

Серед **основних методів фінансового аналізу** можна виділити такі:

1) **горизонтальний аналіз** використовують для оцінювання розвитку фінансових явищ та процесів у **часі (динаміці)**, він ґрунтується на вивченні динаміки окремих фінансових показників, статей, що входять до складу бухгалтерської звітності або їхніх груп. **Найбільш типовими формами горизонтального аналізу є:**

- оцінювання динаміки фінансових показників звітної й минулого періодів;
- порівняння фінансових показників звітної періоду із плановими;
- оцінювання динаміки фінансових показників протягом ряду періодів.

Метою застосування цього методу є виявлення тенденцій змін показників, що характеризують фінансову діяльність підприємства. У процесі аналізу показників за рядами динаміки розраховують і використовують такі **характеристики величин**: абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту та абсолютне значення одного відсотка приросту;

2) вертикальний (структурний) аналіз спрямований на визначення структури фінансових показників із виявленням впливу кожної позиції звітності на результат загалом. Використовують для показників, що мають адитивні моделі розрахунку, тому найпоширенішими є **такі форми вертикального аналізу**:

- **вертикальний (структурний) аналіз активів**. При його здійсненні визначають співвідношення (частку) оборотних і необоротних активів; склад використовуваних активів, склад активів за ступенем їхньої ліквідності тощо;

- **вертикальний (структурний) аналіз капіталу**. Він передбачає визначення частки власного та позикового капіталу, аналіз складу власного й позикового капіталу, аналіз складу позикового капіталу за строковістю зобов'язань тощо;

- **вертикальний (структурний) аналіз грошових потоків**, у процесі якого у складі загального грошового потоку виділяють окремі його складові частини відповідно до видів діяльності підприємства, а також визначають їхні частки в загальних грошових надходженнях та витратах;

3) порівняльний фінансовий аналіз ґрунтується на зіставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. У процесі такого аналізу розраховують розміри абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників. Виділяють **такі види порівняльного аналізу**:

- порівняльний аналіз фінансових показників досліджуваного підприємства та середньогалузевих показників, з **метою оцінювання своєї конкурентної позиції**;

- порівняльний аналіз фінансових показників досліджуваного підприємства та підприємств-конкурентів, з **метою виявлення слабких сторін його фінансової діяльності**;

- порівняльний аналіз звітних і планових (нормативних) фінансових показників. Він лежить в основі організованого на підприємстві **моніторингу поточної фінансової діяльності**;

4) трендовий аналіз спрямований на порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення **тренда – основної тенденції динаміки показника**, очищеної від випадкових впливів окремих періодів;

5) факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник, який розглядають як результат стохастичних і детермінованих (функціональних) зв'язків. При цьому факторний аналіз може бути як **прямим (власне аналіз)**, так і **зворотним (синтез)**. За прямого способу аналізу результативний показник розділяється на складові частини, а за зворотного – окремі елементи з'єднуються в загальний результативний показник;

6) аналіз фінансових коефіцієнтів ґрунтується на розрахунку співвідношення визначених абсолютних показників фінансової діяльності підприємства між собою. У процесі його застосування визначають відносні показники, що характеризують результативність фінансової діяльності, використання майна та капіталу підприємства, рівень його фінансового стану тощо.

У фінансовому аналізі найбільшого поширення дістали **такі групи аналітичних фінансових коефіцієнтів**:

- коефіцієнти оцінки платоспроможності та ліквідності;
- коефіцієнти оцінки фінансової стійкості підприємства ;
- коефіцієнти оцінки рівня прибутковості (рентабельності);
- коефіцієнти оцінки ділової активності (оборотності активів та капіталу);

7) маржинальний аналіз – метод оцінювання та обґрунтування управлінських рішень на основі дослідження **причинно-наслідкових зв'язків** між обсягами продажів, собівартістю, прибутком і на основі розподілу витрат на постійні та змінні (реалізують шляхом визначення точки беззбитковості, порогу рентабельності, запасу фінансової стійкості тощо);

8) імовірно-стохастичний аналіз застосовують для вивчення **стохастичних (випадкових)**, таких, що мають імовірнісний характер) **взаємозв'язків** між явищами та процесами у фінансовій діяльності підприємства. Він представлений методами кореляційно-регресійного, таксономічного, кластерного, дискримінантного аналізу тощо.

До прийомів фінансового аналізу слід віднести деталізацію, групування, прийом середніх величин, прийом відносних величин, балансовий, розрахунку пайової участі та ін.

Деталізація дає можливість здійснювати поглиблений аналіз факторів і результатів господарської діяльності в часі та місці (просторі). За допомогою цього прийому виявляють позитивний та негативний вплив окремих факторів, що можуть спричиняти абсолютно протилежні зміни в динаміці фінансових показників.

Групування як засіб виділення у складі досліджуваної сукупності однорідних за ознаками елементів застосовують у межах здійснення фінансового аналізу для того, щоб детально дослідити структуру формування фінансових показників, розкрити зміст середніх значень підсумкових показників та визначити вплив окремих складових сформованих груп на ці середні значення.

Прийом середніх величин використовують для оцінювання тенденцій розвитку окремих фінансових показників шляхом розрахунку їхніх **середніх значень** за ряд періодів, що дає можливість виявлення закономірностей їхнього розвитку. Крім того, у межах здійснення фінансового аналізу під час зіставлення даних форми Balance sheet (Баланс) із даними форми Income statement (Звіт про фінансові результати), у зв'язку з особливостями складання цих форм звітності, показники балансу набудуть порівнянності з обсягами фінансових результатів лише за умови використання їхніх середніх значень. Крім того, в аналітичних дослідженнях використовують середньоарифметичні та середньо-хронологічні зважені величини.

Прийом відносних величин (відсотки, коефіцієнти, індекси) є також доцільним для вивчення динаміки показників за ряд звітних періодів. Зростання чи зниження показника розраховують щодо єдиного періоду, узятим за основу, або попереднього показника.

Балансовий прийом застосовують у тому разі, якщо необхідно вивчити співвідношення двох груп взаємопов'язаних економічних показників, результати яких мають бути однаковими. Найбільш поширеним є **прийом балансових оцінок**, який використовують для перевірки повноти та правильності виконаних розрахунків щодо визначення впливу окремих факторів на загальну величину відхилення досліджуваного показника.

Прийом пайової участі (пропорційного розподілу приросту) використовують для оцінювання відносного впливу ряду визначених факторів на результативний показник.

Для наочного подання результатів застосування методів аналізу доцільною є побудова **таблиць та графіків**, що дозволяє узагальнити отримані результати розрахунків, зіставити окремі фінансові показники, уявити їх у динаміці, комплексно охопити отримані матеріали.

Лекція 6.2. Аналіз фінансових звітів

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо горизонтального і вертикального аналізу фінансових звітів та коефіцієнтного аналізу фінансових звітів

План лекції

1. Горизонтальний і вертикальний аналіз фінансових звітів.
2. Коефіцієнтний аналіз фінансових звітів.

1. Горизонтальний і вертикальний аналіз фінансових звітів.

Інвестори, кредитори і менеджери при прийнятті рішень щодо здійснення інвестицій або надання позики здійснюють оцінку поточного фінансового стану, результатів діяльності

корпорації та перспектив її розвитку. При цьому **інвесторів** більше цікавлять результати діяльності компанії та її потенційна прибутковість, оскільки від цього залежать сума дивідендів та ринкова вартість акцій корпорації; **кредиторів** більше цікавить потенційна спроможність компанії погашати свої зобов'язання; менеджерів більше цікавить ефективність управління.

Метою фінансового аналізу є перетворення даних фінансових звітів в інформацію, яка містить висновки щодо тенденцій та перспектив розвитку компанії. **Аналіз фінансових звітів виконують у формі:**

- горизонтального аналізу;
- вертикального аналізу;
- коефіцієнтного аналізу.

Horizontal analysis (горизонтальний аналіз) передбачає вивчення динаміки змін статей фінансових звітів у вартісному і відносному вимірі у вигляді абсолютного приросту і темпу приросту показників за рік:

Абсолютний приріст = Звітний показник – Базовий показник

$$\text{Темп приросту} = \frac{\text{Звітний показник} - \text{Базовий показник}}{\text{Базовий показник}} \times 100 \%$$

Різновидом горизонтального аналізу, що дозволяє зробити довгостроковий моніторинг діяльності компанії, є **trend analysis (трендовий аналіз)**, за яким визначають **темпи зростання** показників (виручки, чистого прибутку, прибутку на одну акцію, дивідендів на одну акцію) за декілька років порівняно з першим базовим роком у формі індексів:

$$\text{Темп зростання} = \frac{\text{Звітний показник}}{\text{Базовий показник}} \times 100 \%$$

Традиційним є здійснення **горизонтального аналізу** двох фінансових звітів - Звіту про фінансовий стан і Звіту про сукупний дохід. Їх горизонтальний аналіз відображає не тільки розміри змін основних елементів фінансових звітів, але й напрямки та причини цих змін.

Наприклад, **горизонтальний аналіз Балансу підприємства** може показати:

- на скільки збільшилися або зменшилися загальна вартість активів підприємства (в грошовій одиниці та в процентах);
- на скільки збільшився або зменшився власний капітал підприємства, тобто його чисті активи (в грошовій одиниці та в процентах);
- на скільки збільшилися або зменшилися зобов'язання підприємства (в грошовій одиниці та в процентах);
- за рахунок чого відбулося збільшення або зменшення загальної вартості активів (в грошовій одиниці та в процентах). Приміром, збільшення загальної вартості активів відбулося внаслідок збільшення непоточних (необоротних) активів та запасів тощо.

Якщо провести **горизонтальний аналіз** Звіту про сукупний дохід, то він може показати, зокрема:

- на скільки збільшилися або зменшилися доходи підприємства порівняно з попереднім роком (в грошовій одиниці та в процентах);
- на скільки збільшилися або зменшилися витрати підприємства порівняно з попереднім роком (в грошовій одиниці та в процентах);
- на скільки збільшився або зменшився прибуток підприємства порівняно з попереднім роком (в грошовій одиниці та в процентах).

Vertical analysis (вертикальний аналіз) полягає у визначенні **питомої ваги** окремих статей фінансових звітів. При вертикальному аналізі Звіту про фінансовий стан за **100 %**

приймають загальну вартість активів, а при аналізі Звіту про сукупний дохід за 100 % приймають виручку (Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)).

Для нормальної діяльності компанії необхідним є баланс між короткостроковими активами та їх джерелами з одного боку, і довгостроковими активами та їх джерелами, з іншого. Отже, поточні активи і поточні зобов'язання відображають **короткострокові аспекти** діяльності компанії, а непоточні активи, власний капітал та непоточні зобов'язання характеризують **довгостроковий аспект** її діяльності.

В залежності від **питомої ваги кожного з блоків Балансу**, що визначається галузевою належністю компанії, розрізняють **довгостроковий і короткостроковий типи** структур балансів компанії (рис. 1). Так, компанії машинобудівної галузі відносяться до довгострокового типу, а компанії легкої промисловості - до короткострокового.

Довгостроковий тип		Короткостроковий тип	
Non-current assets Непоточні активи	Equity Власний капітал	Non-current assets Непоточні активи	Equity Власний капітал
	Non-current liabilities Довгострокові зобов'язання		Non-current liabilities Довгострокові зобов'язання
Current assets Поточні активи	Current liabilities Короткострокові зобов'язання	Current assets Поточні активи	Current liabilities Короткострокові зобов'язання

Рис. 1. Довгостроковий та короткостроковий типи структур Балансів (Звітів про фінансовий стан)

2. Коефіцієнтний аналіз фінансових звітів.

Ratio analysis (коефіцієнтний аналіз) встановлює співвідношення між показниками фінансових звітів, що є **абсолютними величинами**. Хоча фінансові аналітики застосовують різноманітні фінансові коефіцієнти та їх групування, найчастіше використовують показники віддачі інвестицій, короткострокової ліквідності, фінансової стійкості, ринкової вартості компанії.

Return on investment, ROI (віддача інвестицій) показує ефективність діяльності суб'єкта господарювання шляхом співвідношення **прибутку компанії та її активів чи капіталу**. Визначення показників віддачі інвестицій цікавить власників компаній, щоб порівняти їх з ринковими ставками капіталу.

Short-term liquidity (короткострокова ліквідність) характеризує спроможність компанії **погашати свої поточні зобов'язання** і вимірюється шляхом співвідношення різних складових

поточних активів і поточних зобов'язань. Цей показник цікавить насамперед фінансові структури, що надають суб'єкту господарювання грошові кошти в борг.

Financial strength (фінансова стійкість) характеризує можливість підприємства **погашати свої зобов'язання** в довгостроковій перспективі. Аналіз фінансової стійкості ще називають **аналізом довгострокової платоспроожності**. Цей показник цікавить насамперед фінансові установи, які позичають кошти в борг.

Corporate value (вартість корпорації) характеризує ефективність ринкової діяльності компанії, у тому числі шляхом управління акціями.

Для аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання **коефіцієнти порівнюють** з нормативними значеннями, значеннями минулих років або показниками інших компаній галузі. Найбільш корисним вважається виявити **загальну тенденцію** за певний час.

Незважаючи на чимало способів виміру **return on investment, ROI (віддача інвестицій)**, які відображають співвідношення різних видів прибутку (прибутку до виплати відсотків і податків, прибутку до виплати податків, прибутку після сплати податків) та активів чи капіталу, фахівці виокремлюють два основні фінансові показники:

1) return on equity, ROE (віддача власного капіталу), що визначає частку чистого прибутку від власного капіталу:

$$\text{Return on equity} = \frac{\text{Profit after tax}}{\text{Equity}} \times 100 \%$$

$$\text{Віддача власного капіталу} = \frac{\text{Прибуток після сплати податків}}{\text{Власний капітал}} \times 100 \%$$

2) return on assets, ROA (віддача активів), що визначає частку операційного прибутку від активів:

$$\text{Return on assets} = \frac{\text{Profit before interest and tax}}{\text{Assets}} \times 100 \%$$

$$\text{Віддача активів} = \frac{\text{Прибуток до сплати відсотків і податку}}{\text{Активи}} \times 100 \%$$

Щодо термінів «чисті активи» (англ. net assets) та «власний капітал» (англ. equity, ownership equity) відзначимо наступне. **Чисті активи (Net assets)** – термін, еквівалентний терміну «власний капітал», і розраховується за формулою:

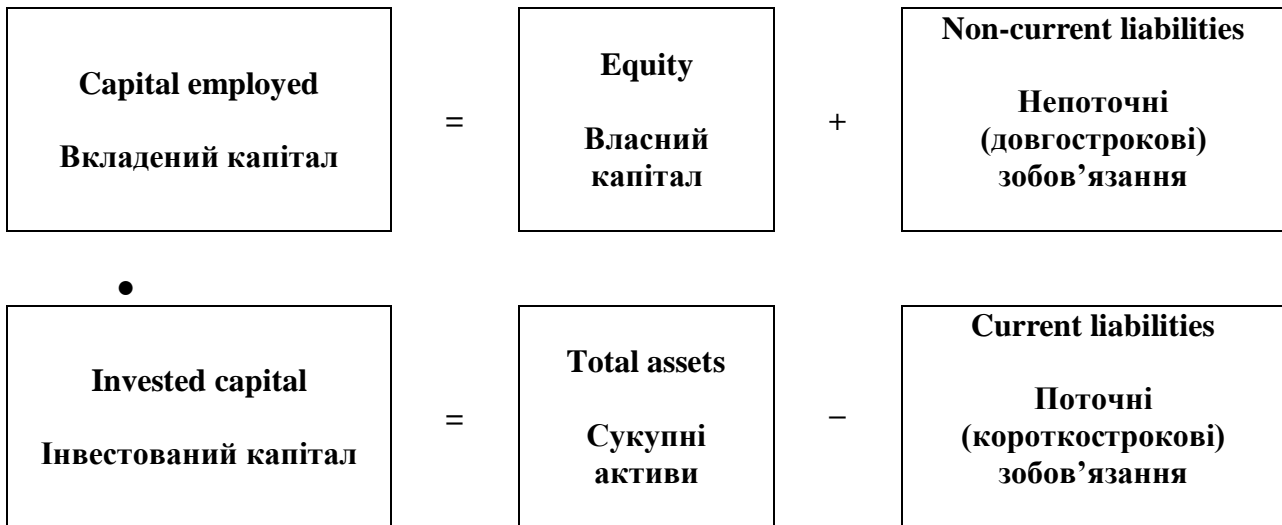
$$\text{Чисті активи (Власний капітал)} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}$$

Зазвичай термін «чисті активи» використовується при оцінці фінансового стану благодійних фондів та неприбуткових організацій. Причина криється в тому, що ці організації не отримують грошових доходів, і тому для продовження діяльності потребують достатнього рівня резервів під поточні та майбутні програми та витрати діяльності/адміністрування.

Return on net assets, RONA (рентабельність чистих активів) дорівнює **прибутку** поділеному на суму таких додатків (**необоротні активи + робочий капітал** (поточні активи мінус поточні зобов'язання)).

Якщо **чисті активи негативні**, тобто зобов'язання перевищують активи, тоді баланс організації/компанії вважається неплатоспроможним.

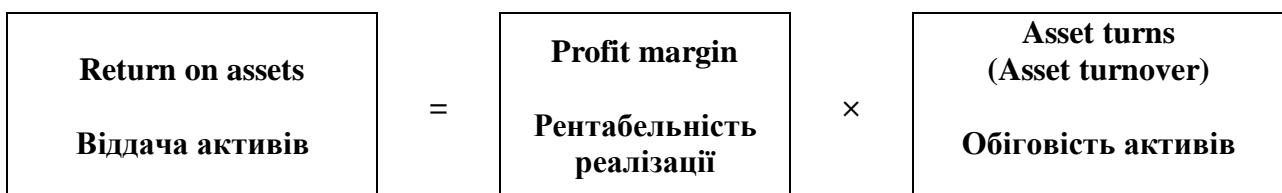
Для оцінки ефективності певних аспектів діяльності компанії використовують також інші показники, в основу яких покладено поняття **capital employed (вкладеного капіталу)** або **invested capital (інвестованого капіталу)**.



Показник **ROE (return on equity, віддача власного капіталу)** відображає величину доходів акціонерів і впливає на **ринковий курс акцій**. Його величина у провідних компаніях США становила приблизно 19–20 %, Великобританії - 18 %, країн ЄС - 14 %, Японії - 10 %. Утім величина ROE залежить не лише від країни, але й від галузі економіки. Наприклад, в США найбільші значення показників **віддачі власного капіталу (ROE)** мають компанії харчової промисловості (25 %), у Великобританії — компанії інженерно-конструкторських послуг (23 %), у країнах ЄС - компанії текстильної промисловості (20 %), в Японії — компанії інженерно-конструкторських послуг (14 %).

Показник **ROA (return on assets, віддача активів)**, який дозволяє оцінити **операційну ефективність компанії**, контролюють менеджери компанії. Його середня величина провідних компаній США і Великобританії становить 15 %, країн ЄС - 9 %, Японії - 7 %. Найбільші значення ROA по галузях економіки зарубіжних країн мають ті самі галузі, що й значення ROE.

Для забезпечення отримання необхідного рівня **ROA (return on assets, віддача активів)** менеджери компанії використовують два допоміжних коефіцієнта, добуток яких й становить ROA:



Profit margin (рентабельність реалізації) відображає частку операційного прибутку від виручки:

$$\text{Profit margin} = \frac{\text{Profit before interest and tax}}{\text{Sales}} \times 100 \%$$

$$\text{Рентабельність реалізації} = \frac{\text{Прибуток до сплати відсотків та податку}}{\text{Продажі (виручка)}} \times 100 \%$$

Asset turns, Asset turnover (обіговість активів) визначається як співвідношення виручки і активів:

$$\text{Assets turns} = \frac{\text{Sales}}{\text{Assets}}$$

$$\text{Обіговість активів} = \frac{\text{Продажі (виручка)}}{\text{Активи}}$$

У зарубіжній практиці середнє значення **Profit margin (рентабельності реалізації)** провідних компаній наближається до 10 %, а показник **Asset turns, Asset turnover (обіговості активів)** дорівнює 1,3-1,5 разам.

Вміле управління рентабельністю реалізації та обіговістю активів призводить до бажаних значень **віддачі активів**. При цьому більш низьке значення рентабельності реалізації **може бути компенсовано** більш високим значенням обіговості активів, та навпаки. Так, за результатами діяльності провідних компаній Великобританії найменшу рентабельність реалізації мають компанії роздрібної торгівлі (7 %), але вона компенсується найбільшою обіговістю активів (2,2 рази). Разом з цим компанії послуг охорони здоров'я з найбільшою рентабельністю реалізації (27 %), мають майже найменшу обіговість активів — 0,9 разів.

Current ratio, CR (коефіцієнт поточної ліквідності), який показує наскільки поточні активи компанії покривають її поточні зобов'язання, для більшості видів бізнесу є нормальним, якщо його значення є **більшим одиниці**.

$$\text{Current ratio} = \frac{\text{Current assets}}{\text{Current liabilities}}$$

$$\text{Коефіцієнт поточної ліквідності} = \frac{\text{Поточні (оборотні) активи}}{\text{Поточні (короткострокові) зобов'язання}}$$

Quick ratio, QR (коефіцієнт швидкої ліквідності), що показує наскільки грошові кошти і поточна дебіторська заборгованість покривають поточні зобов'язання. Він вважається більш надійним показником ліквідності, ніж коефіцієнт поточної ліквідності, оскільки ліквідність різних видів товарно-матеріальних запасів є різною. Більшість компаній мають значення цього показника в діапазоні 0,7-1.

$$\text{Quick ratio} = \frac{\text{Current assets} - \text{Inventories}}{\text{Current liabilities}}$$

$$\text{Коефіцієнт швидкої ліквідності} = \frac{\text{Поточні (оборотні) активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні (короткострокові) зобов'язання}}$$

Менш поширеним показником ліквідності є **cash ratio, CR (коефіцієнт грошової ліквідності)**:

$$\text{Cash ratio} = \frac{\text{Cash}}{\text{Current liabilities}}$$

$$\text{Коефіцієнт грошової ліквідності} = \frac{\text{Готівка}}{\text{Поточні (короткострокові) зобов'язання}}$$

Але оскільки усі зазначені коефіцієнти відображають стан справ суб'єкта господарювання лише на дату фінансових звітів, та, крім цього, на розрахунки цих коефіцієнтів значно впливає облікова політика, якою певним чином можна маніпулювати під час складання фінансових звітів, **найбільш надійним показником платоспроможності суб'єкта господарювання в останній час вважається working capital to sales ratio, WCSR (коефіцієнт забезпечення виручки робочим капіталом, КЗВРК):**

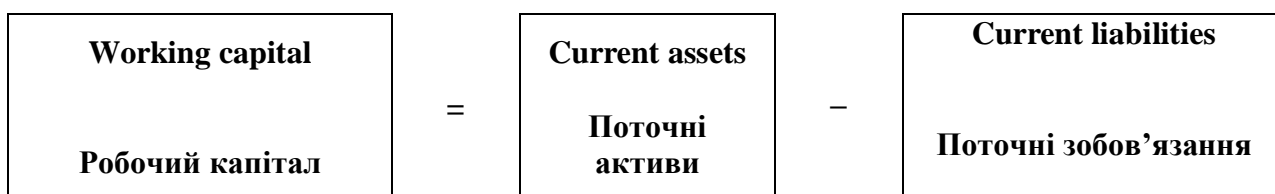
$$WCSR = \frac{\text{Current assets} - \text{Current liabilities}}{\text{Sales}} \times 100 \%$$

$$\text{КЗВРК} = \frac{\text{Поточні (оборотні) активи} - \text{Поточні (короткострокові) зобов'язання}}{\text{Продажі (виручка)}} \times 100 \%$$

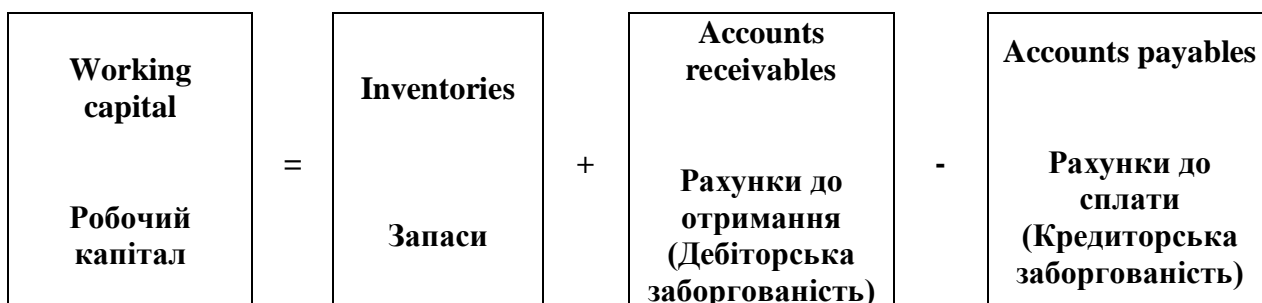
Використання даних **не тільки балансу, але й звіту про сукупний дохід** дозволяє оцінити стан справ суб'єкта господарювання в динаміці. Так, наприклад, якщо за останні роки його виручка збільшилась, а величина робочого капіталу залишилась на тому ж рівні, **коефіцієнт забезпечення виручки робочим капіталом (WCSR)**, на відміну від **коефіцієнта поточної ліквідності (CR)** і **коефіцієнта швидкої ліквідності (QR)**, відразу виявить цю негативну тенденцію. У випадку **недостатньої забезпеченості масштабів діяльності грошовими коштами (overtrading)**, можливим варіантом є отримання позики.

Середнє значення **коефіцієнта забезпечення виручки робочим капіталом (WCSR)** провідних компаній Великобританії дорівнює 11 %. Але в зв'язку з останніми тенденціями операційного менеджменту компаній до зменшення товарно-матеріальних запасів, **менше значення цього показника може бути ознакою високого професіоналізму менеджерів з управління запасами**, а не нестачі робочого капіталу.

Поняття **working capital (робочого капіталу)** в зарубіжній практиці використовується в **двох інтерпретаціях**. **За традиційним підходом**, як це було представлено вище, **робочий капітал** визначають як різницю між величиною поточних активів і величиною поточних зобов'язань:



За другим підходом, його визначають як різницю між величиною товарно-матеріальних запасів і поточної дебіторської заборгованості та величиною кредиторської заборгованості:



Фактично це означає, що за другим підходом визначення робочого капіталу поточні активи визначають за виключенням суми грошових коштів, а поточні зобов'язання - за виключенням короткострокових позик. Такий підхід вважається більш корисним для поточного управління компанією, оскільки товарно-матеріальні запаси, дебіторська заборгованість та кредиторська заборгованість, по-перше, мають найбільшу питому вагу робочого капіталу; по-друге, вони залежать саме від обсягів реалізації, в той час як грошові кошти та короткострокові позики залежать від фінансової політики суб'єкта господарювання.

Керівництво компаній цікавить швидкість обіговості робочого капіталу та його складових шляхом визначення:

1) **inventory turnover (обіговості запасів):**

$$\text{Inventory turnover} = \frac{\text{Cost of Sales}}{\text{Inventories (average)}}$$

$$\text{Обіговість запасів} = \frac{\text{Собівартість продажів}}{\text{Запаси (середні)}}$$

2) **receivable turnover (обіговості дебіторської заборгованості):**

$$\text{Receivable turnover} = \frac{\text{Sales}}{\text{Accounts Receivable (average)}}$$

$$\text{Обіговість дебіторської заборгованості} = \frac{\text{Продажі (виручка)}}{\text{Дебіторська заборгованість (середня)}}$$

3) **payable turnover (обіговості кредиторської заборгованості):**

$$\text{Payable turnover} = \frac{\text{Cost of Sales}}{\text{Accounts Payable (average)}}$$

$$\text{Обіговість кредиторської заборгованості} = \frac{\text{Собівартість продажів}}{\text{Кредиторська заборгованість (середня)}}$$

Для визначення **working capital days (періоду робочого капіталу)** розраховують середні періоди утримання запасів та отримання дебіторської заборгованості:

1) **Average days-in-inventory, AIP (середній період утримання запасів):**

$$\text{Average days – in – inventory} = \frac{365 \times \text{Inventories (average)}}{\text{Cost of Sales}}$$

$$\text{Середній період утримання запасів} = \frac{365 \times \text{Запаси (середні)}}{\text{Собівартість продажів}}$$

2) **Average days' sales uncollected, ASP (середній період отримання дебіторської заборгованості):**

$$\text{Average days' sales uncollected} = \frac{365 \times \text{Account Receivable (average)}}{\text{Sales}}$$

$$\text{Середн. період отриман. дебіт. заборг.} = \frac{365 \times \text{Дебіторська заборгованість (середня)}}{\text{Продажі (виручка)}}$$

3) **Age of accounts payable, AAP (тривалість кредиторської заборгованості):**

$$\text{Age of accounts payable} = \frac{365 \times \text{Accounts Payable (average)}}{\text{Cost of Sales}}$$

$$\text{Тривалість кредиторської заборгованості} = \frac{365 \times \text{Кредиторська заборгованість (середня)}}{\text{Собівартість продажів}}$$

4) **Working capital days (період робочого капіталу):**

Working capital Days Період робочого капіталу	=	Average days-in-inventory, AIP Середній період утримання запасів	+	Average days' sales uncollected, ASP Середній період отримання дебіторської заборгованості
--	---	---	---	---

5) **Cash cycle (грошовий цикл).** Часовий розрив між датою платежів грошових коштів постачальникам та датою отримання грошових коштів від покупців називають cash cycle (грошовим циклом):

Cash cycle Грошовий цикл	=	Average days-in-inventory, AIP Середній період утримання запасів	+	Average days' sales uncollected, ASP Середній період отримання дебіторської заборгованості	-	Age of accounts payable, AAP Тривалість кредиторської заборгованості
---	---	---	---	---	---	---

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність фінансового аналізу?
2. Які ви знаєте об'єкти фінансового аналізу?
3. Хто є суб'єктами фінансового аналізу?

4. Що є метою фінансового аналізу для власників підприємства?
5. Що є метою фінансового аналізу для кредиторів підприємства?
6. Що є метою фінансового аналізу для керівників підприємства?
7. У чому сутність горизонтального аналізу фінансових звітів?
8. У чому сутність вертикального аналізу фінансових звітів?
9. У чому сутність коефіцієнтного аналізу фінансових звітів?

Рекомендована література: [3; 5; 18]

ТЕМА 7. ПЛАНИ РАХУНКІВ ТА ОБЛІКОВИЙ ЦИКЛ НА ЗАРУБІЖНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Лекція 7.1. Плани рахунків та обліковий цикл на зарубіжних підприємствах

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо планів рахунків та облікового циклу на зарубіжних підприємствах

План лекції

1. Плани рахунків на зарубіжних підприємствах.
2. Обліковий цикл на зарубіжних підприємствах.

1. Плани рахунків на зарубіжних підприємствах.

План рахунків бухгалтерського обліку являє собою перелік усіх рахунків, що використовує компанія для реєстрації і групування **events (фактів)** господарської діяльності та узагальнення інформації у фінансовій звітності.

В США і Великобританії немає єдиних національних **chart of accounts (планів рахунків)**, і тому кожне підприємство складає свій план рахунків, який включає рахунки активів, зобов'язань, вкладень та вилучень власного капіталу, доходів і витрат.

В США рахунки **активів, зобов'язань та власного капіталу**, ending balance (кінцеве сальдо) яких відображають у **Балансі**, називають **permanent or real accounts (постійними або реальними рахунками)**, а рахунки доходів, витрат і дивідендів, **footings (обороти)** за якими відображають у Звіті про сукупний дохід, називають **temporary or nominal accounts (тимчасовими або номінальними рахунками)**.

● **Permanent or real accounts (постійні або реальні рахунки)**

Balance Sheet Accounts (Рахунки Балансу):

1. Assets accounts (Рахунки активів)

Cash (Готівка)

Temporary Investments (Тимчасові інвестиції)

Accounts Receivable (Дебіторська заборгованість)

Inventories (Інвентар, Запаси)

Buildings (Будівлі)

Equipment (Обладнання)

Prepaid Rent (Передплачена оренда)

2. Liabilities accounts (Рахунки пасивів)

Accounts Payable (Кредиторська заборгованість)

Salaries Payable (Заробітна плата до виплати)

3. Owner's Equity accounts (Рахунки власника капіталу)

Owner, Capital (Власник, Капітал)

Owner, Drawing (Власник, Вилучення)

Income Summary (Підсумковий прибуток, Фінансовий результат)

• **Temporary or nominal accounts (тимчасові або номінальні рахунки):**

Income Statement Accounts (Рахунки Звіту про доходи (Звіту про фінансові результати))

4. Revenue accounts (Рахунки доходів)

Sales (Продажі)

Rental Property (Оренда нерухомості)

5. Expenses accounts (Рахунки обліку витрат)

Supplies (Припаси, Запаси)

Salary Expense (Витрати на зарплату)

Rent Expense (Витрати на орендну плату)

Виокремлюють також **valuation accounts (оціночні рахунки)**, що регулюють оцінку окремих активів, зобов'язань і власного капіталу; **adjunct accounts (додані рахунки)** збільшують окремі активи, зобов'язання і власний капітал (як, наприклад, премія з облігацій); **contra accounts (конттрахунки)** - зменшують окремі активи, зобов'язання і власний капітал (Allowance for Doubts Accounts (Поправка на сумнівні рахунки), Accumulated Depreciation (Знос (Накопичена амортизація))).

У Великобританії рахунки класифікують у три види: **personal accounts (персональні рахунки)**, які представляють власний капітал та зобов'язання персон (фізичних осіб) та організацій; **real accounts (реальні рахунки)** - рахунки активів; **nominal accounts (номінальні рахунки)** — рахунки доходів, витрат та втрат.

В залежності від розміру бізнесу **Плани рахунків** американських та англійських компаній можуть включати як **декілька десятків рахунків**, так і **тисячу**. При цьому, якщо номери рахунків малого підприємства містять **три цифри**, то великі підприємства можуть містити **чотири-шість і більше цифр**. **Перша цифра** номера рахунків американських компаній відповідає номеру групи рахунків, друга цифра може відображати підгрупу рахунків - поточні та непоточні активи, поточні та непоточні зобов'язання і т.п.

В американських компаніях **нумерація рахунків** може бути побудована за принципом:

100 - 199 Asset accounts (Рахунки активів)

200 - 299 Liability accounts (Рахунки пасивів)

300 - 399 Owners Capital & Withdrawals accounts (Рахунки капіталу власника та вилучення коштів)

400 - 499 Revenue accounts (Рахунки доходів)

500 - 599 Expense accounts (Рахунки витрат)

В обліковій практиці великих компаній Великобританії застосовується така **структура**

Плану рахунків:

0010-0059 Fixed Asset accounts (Рахунки основних засобів)

1000-1250 Current Assets accounts (Рахунки поточних активів)

2000 - 2299 Current Liabilities accounts (Рахунки поточних зобов'язань)

2300-2399 Long-term Liabilities accounts (Рахунки довгострокових зобов'язань)

3000-3299 Capital & Reserves accounts (Рахунки капіталу та резервів)

4000 - 4999 Sales accounts (Рахунки продажів)

5000 - 5299 Purchases accounts (to produce goods to sell) (Рахунки закупівель (для виробництва товарів для продажу))

6000 - 6999 Direct expenses (Прямі витрати)

7000-8299 Overheads expenses (Накладні витрати)

Багато промислових асоціацій та освітніх організацій публікують зразки планів рахунків, які компанії можуть використати при розробці власних планів рахунків. **Обліковий реєстр**, в якому відображають сукупність усіх рахунків, обороти та залишки за всіма рахунками, що використовує підприємство, в американській практиці називають **general ledger (головною**

книгою), в практиці англійських підприємств — **nominal ledger** (номінальною книгою), в Україні - **ГОЛОВНОЮ КНИГОЮ**.

Кожний Т-аccount (Т-рахунок) компаній США і Великобританії має **title of the account** (назву рахунку), лівий бік, який називається **debit** (дебет), та правий бік - **credit** (кредит). Утім практика запису інформації на рахунках в американських та англійських компаніях є різною. Так, в американських компаніях початкове сальдо у Т-рахунках позначається як **Beginning Balance** або **bb**, а кінцеве сальдо як **Ending Balance** або **eb** (рис. 1).

Dr. Дт	Cash account Рахунок «Готівка»		Cr. Кт
Beginning Balance Початкове сальдо	\$ 5,000		
Investment by Owner Внесок власника	\$ 1,000	Supplies Expense Витрати на закупівлю запасів	\$ 100
Service Revenue Дохід від надання послуг	\$ 5,000	Salaries Expense Витрати на виплату заробітної плати	\$ 200
Accounts Receivable Отримання коштів як погашення дебіторської заборгованості	\$ 4,000	Rent Expense Витрати на оплату оренди	\$ 400
		Accounts payable Погашення кредиторської заборгованості	\$ 300
		Withdrawal by Owner Вилучення капіталу власником	\$ 600
Total Increases Всього дебітовий оборот	\$10,000	Total Decreases Всього кредитовий оборот	\$ 1,600
Less: Decreases Зменшуємо на кредитовий оборот	\$ 1,600		
Ending Balance Кінцеве сальдо	\$ 13,400		

Рис. 1. Приклад запису інформації на рахунку «Готівка» в американських компаніях

В англійських компаніях **початкове сальдо** у Т-рахунках прийнято позначати як **Balance brought down** (Balance b/d) або **Balance brought forward** (Balance b/f). А **кінцеве сальдо** прийнято записувати спочатку на протилежній стороні рахунку як **Balance carried down** (Balance c/d) або

Balance carried forward (Balance c/f), а потім переносити його на правильний бік під назвою початкового сальдо наступного місяця.

2. Обліковий цикл на зарубіжних підприємствах.

Accounting cycle (обліковий цикл) визначає послідовність етапів облікового процесу починаючи від аналізу господарських операцій за даними **source document (первинних документів)** до складання фінансових звітів.

На **американських** підприємствах обліковий цикл включає **етапи**:

- 1) аналіз господарських операцій на підставі первинних документів;
- 2) реєстрація господарських операцій в журналах;
- 3) перенесення записів в головну книгу;
- 4) складання перевірного балансу;
- 5) складання регулюючих журнальних проведень;
- 6) складання регулюючого перевірного балансу;
- 7) складання кінцевих проведень;
- 8) складання фінансової звітності.

Transactions (господарські операції), в залежності від масштабів діяльності підприємства, реєструють в одному або п'яти **special-purpose journals (спеціальних журналах)**:

- 1) sales journal - SJ (журналі реалізації);
- 2) purchases journal - PG (журналі закупок);
- 3) cash receipts journal - CRJ (журналі грошових надходжень);
- 4) cash payments journal - CPJ (журналі грошових виплат);
- 5) general journal - GJ (головному журналі).

Процес реєстрації інформації в **general journal (головному журналі)** називають journalizing, а процес перенесення інформації у **general ledger (головну книгу)** називається posting (рознесенням).

Sales journal - SJ (журнал реалізації) призначений для відображення реалізації продукції з **відстрочкою оплати** (реалізацію продукції за готівку відображають у журналі грошових надходжень), при цьому застосовуються проведення типу:

- Dr.** Accounts Receivable (Рахунки до отримання)
Cr. Sales Tax Payable (Податок з реалізації до оплати)
Cr. Sales (Реалізація)

Purchases journal - PG (журнал закупок) призначений для відображення купівлі цінностей з **відстрочкою оплати**, при цьому застосовуються проведення типу:

- Dr.** Raw Materials Purchases (Закупки сировини),
Dr. Supplies Inventory (Запаси допоміжних матеріалів),
Dr. Furniture and Fixtures (Меблі та оснащення),
Dr. Equipment (Устаткування)
Cr. Accounts Payable (Рахунки до оплати)

Cash receipts journal - CRJ (журнал грошових надходжень) використовується для обліку усіх надходжень грошових коштів, при цьому застосовуються проведення типу:

- Dr.** Cash (Грошові кошти)
Dr. Sales Discounts (Знижки реалізації)
Cr. Accounts Receivable (Рахунки до отримання)

Cash payments journal - CPJ (журнал грошових виплат) призначений для обліку усіх виплат грошових коштів, при цьому застосовуються проведення типу:

Dr. Accounts Payable (Рахунки до оплати)
Cr. Cash (Грошові кошти)
Cr. Purchase Discounts (Знижки закупок)

General journal - GJ (головний журнал) використовується для записів усіх інших господарських операцій, що не відображені у перших чотирьох журналах.

З метою аналітичного обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на американських підприємствах, протягом місяця крім спеціальних журналів ведуть також **subsidiary ledger "Account Receivable"** (допоміжну книгу "Рахунки до отримання") та **subsidiary ledger "Account Payable"** (допоміжну книгу "Рахунки до оплати"), в яких в алфавітному порядку або у порядку нумерації відображають аналітичні рахунки **suppliers** (постачальників) та **customers** (покупців).

У кінці місяця дебетові та кредитові обороти рахунків з журналів переносять у **general ledger** (головну книгу). Рахунки у general ledger (головній книзі) ведуть не у формі T-account, а у формі **ledger account form** (журнальної форми рахунку), що являє собою таблицю. Підсумки допоміжних книг та рахунків "Account Receivable" ("Рахунки до отримання") і "Account Payable" ("Рахунки до оплати"), в головній книзі мають бути тотожними. Тому ці рахунки називають **control accounts** (контрольними рахунками).

Sales journal (журнал реалізації) передбачає одну графу дебету для рахунку Accounts Receivable (Рахунки до отримання) та дві графи кредиту для рахунків Sales Tax Payable (Податок з реалізації до оплати) та Sales (Реалізація). У графі Ref надається номер сторінки допоміжної книги "Account Receivable", а у випадку, якщо покупцям надаються неоднакові умови кредиту, у журналі ще використовується графа для відображення умов відстрочки платежів (див. далі).

SALES JOURNAL ЖУРНАЛ РЕАЛІЗАЦІЇ

Date	Account Debited	Ref	Debit	Credit	
			Accounts Receivable	Sales Tax Payable	Sales
10-Apr	Customer 1	AR 1	3,180	180	3,000
15-Apr	Customer 2	AR 2	5,300	300	5,000
20-Apr	Customer 3	AR 3	8,480	480	8,000
25-Apr	Customer 1	AR 1	5,600	600	5,000
31-Apr	Totals		22,560	1,560	21,000

Рис. 2. Приклад запису інформації у Sales journal (журнал реалізації)

Purchases journal (журнал закупок) передбачає графу кредиту для рахунку Accounts Payable (Рахунки до оплати) та декілька граф дебету для таких рахунків як Raw Materials Purchases (Закупки сировини), Supplies Inventory (Запаси допоміжних матеріалів), Equipment (Устаткування) тощо. У графі Ref надається номер сторінки допоміжної книги "Account Payable".

Cash receipts journal (журнал грошових надходжень) передбачає три графи дебету для рахунків Cash (Грошові кошти), Sales Discounts (Знижки реалізації) та Other Discount (Інші знижки) і три графи кредиту для рахунків Sales (Реалізація), Accounts Receivable (Рахунки до отримання) та Other Accounts (Інші рахунки). У другій графі журналу вказується назва рахунку за кредитом або назва покупця. У графі Ref - номер рахунку за кредитом або номер сторінки допоміжної книги "Account Receivable".

Cash payments journal (журнал грошових виплат) передбачає три графи кредиту для рахунків Cash (Грошові кошти), Purchase Discounts (Знижки закупок) та Other Accounts (Інші рахунки) і дві графи дебету для рахунків Accounts Payable (Рахунки до оплати) та Other Accounts

(Інші рахунки). У другій і третій графах вказуються відповідно **Check № (номер чеку)** та **Payee (отримувач грошей)**, а у п'ятій графі зазначається назва рахунку.

На малих американських підприємствах протягом місяця усі господарські операції реєструють в **general journal (головному журналі)**, в якому кожний journal entry (журнальний запис) включає дату, опис операції, кореспонденцію рахунків. Особливістю кореспонденції рахунків в США є складання **compound entry (складних проведення)**, в яких декілька рахунків за дебетом зв'язують з декількома рахунками за кредитом.

Протягом місяця усі записи з головного журналу переносять у **general ledger (головну книгу)**. У графі Ref відображають номер сторінки головного журналу, з якої перенесено запис.

За інформацією **general ledger (головної книги)** складають **trial balance (перевірочний баланс)**, який являє собою перелік назв рахунків та їх сальдо на кінець місяця. При цьому дебетові сальдо відображають в одній графі, а кредитові сальдо - в іншій. Для визначення сальдо рахунків у перевірочному балансі бухгалтері користуються спеціальною таблицею, в якій усі рахунки класифіковано на рахунки, що мають **debit normal balance (дебетове нормальне сальдо)**, і рахунки, що мають **credit normal balance (кредитове нормальне сальдо)**.

Метою складання **trial balance (перевірочного балансу)** є перевірка рівності дебетових і кредитових сальдо за усіма рахунками **general ledger (головної книги)** як основи правильного складання фінансових звітів. Утім, після такої перевірки сальдо рахунків, ще здійснюють **adjusting entries (регулюючі проведення)** та **closing entries (заклучні проведення)**.

Adjusting entries (регулюючі проведення) охоплюють господарські операції, які відбуваються протягом більш одного звітного періоду, і можуть бути не підтверджені **source documents (первинними документами)**. Метою їх здійснення є забезпечення розподілу доходів і витрат між звітними періодами для визначення фінансових результатів та фінансового стану. До таких проведення належать проведення з:

(a) **accruals of unrecorded revenues (нарахування незареєстрованих доходів)** - у випадку, коли доходи у поточному періоді були зароблені, але ще не отримані (наприклад, зароблені комісійні чи відсотки):

Dr. Interest Receivable (Відсотки до отримання)

Cr. Interest Income (Доходи за відсотками)

(b) **accruals of unrecorded expenses (нарахування незареєстрованих витрат)** - у випадку, коли витрати у поточному періоді були понесені, але ще не оплачені (наприклад, заробітна плата за звітний період, яка буде сплачена в наступному періоді):

Dr. Employee Benefits Expenses (Витрати на виплати робітникам)

Cr. Wages Payable (Заборгованість із заробітної плати)

(c) **deferrals of unearned revenues (відстрочення незароблених доходів)** - у випадку, коли в попередні періоди авансом було отримано доходи, що зароблені в поточному періоді (наприклад, списання отриманих авансів в частині виконаних робіт):

Dr. Deposits from Customers (Отримані аванси)

Cr. Other Income (Інший дохід)

(d) **deferrals of prepaid expenses (відстрочення передплачених витрат)** - у випадку, коли в попередніх періодах було сплачено витрати, що відносяться до поточного періоду (наприклад, списання сплачених в попередніх періодах авансів за послуги, які отримані в поточному періоді, віднесення виданих авансів робітникам до витрат поточного періоду, амортизація будівель і устаткування):

Dr. Lease Expense (Витрати на оренду)

Cr. Prepaid Expenses (Передплачені витрати)

Dr. Employee Benefits Expenses (Витрати на виплати робітникам)

Cr. Employee Advances (Аванси робітникам)

Dr. Depreciation Expenses (Витрати на амортизацію)

Cr. Accumulated Depreciation, Buildings (Накопичений знос, будівлі)

Cr. Accumulated Depreciation, Equipment (Накопичений знос, устаткування)

Загальною рисою регулюючих проведення є те, що вони пов'язують як мінімум один **permanent account (постійний рахунок)** і один **temporary account (тимчасовий рахунок)**.

Регулюючі проведення реєструють у **general journal (головному журналі)**, та переносять у **general ledger (головну книгу)**, після чого складають **adjusted trial balance (регулюючий перевірочний баланс)**, який містить сальдо усіх рахунків після здійснення регулюючих проведення, щоб скласти income statement (звіт про доходи) та balance sheet (баланс).

Після складання фінансових звітів у general ledger (головній книзі), здійснюють **closing entries (заключні проведення)**, за якими спочатку закривають усі revenue accounts (рахунки доходів) та expense accounts (рахунки витрат) шляхом списання їх сальдо на **Income summary account (рахунок зведення доходів)** або **Profit or loss (прибутки або збитки)**, на якому визначають чистий прибуток або чистий збиток та списують на **retained earnings account (рахунок нерозподіленого прибутку)**. Також за рахунок використання нерозподіленого прибутку безпосередньо закривають **withdrawals accounts (Рахунки вилучення коштів)**.

Оскільки в процесі здійснення **closing entries (заклучних проведення)** також можливі помилки, то іноді складають також **post-closing trial balance (перевірочний баланс після заклучних проведення)**, до якого включають лише permanent accounts (постійні рахунки), адже усі temporary accounts (тимчасові рахунки) на той час вже закриті.

Для полегшення процедури складання перевірочних балансів, регулюючих проведення та фінансових звітів, бухгалтери, як правило, складають **work sheet (робочу таблицю)**, яка передбачає графі дебетових та кредитових оборотів в розрізі: trial balance (перевірочний баланс), adjusting entries (регулюючі проведення), adjusted trial balance (регулюючий перевірочний баланс), income statement (звіт про доходи), balance sheet (баланс) або post-closing trial balance (перевірочний баланс після заклучних проведення).

У перший день нового звітного місяця у **general journal (головному журналі)** можуть бути здійснені **reversing entry (зворотні проведення)**, якими анулюють усі регулюючі проведення у формі accruals of unrecorded revenues (нарахування незареєстрованих доходів) та accruals of unrecorded expenses (нарахування незареєстрованих витрат) попереднього місяця.

Accounting cycle (обліковий цикл) англійських підприємств включає послідовність записів у дещо інших облікових реєстрах. Протягом дня на великих англійських підприємствах transactions (операції) реєструють у books of prime entry (книгах первинних записів): cash book CB (грошовій книзі); petty cash book (грошовій книзі готівки); sales day book - SDB (щоденнику реалізації); sales returns day book / returns inwards (щоденнику повернень реалізації); purchase day book (щоденнику закупок); purchase returns day book / returns outwards (щоденнику повернень закупок).

Cash book CB (грошова книга) використовується для записів грошових надходжень та виплат підприємства, і складається вона із сторінок у формі T- account, де у графі дебету реєструють надходження грошових коштів, а у графі кредиту реєструють виплати грошових коштів. При цьому cash book (грошову книгу) можуть вести як у скороченому вигляді, коли графі дебіту і кредиту містять лише загальні суми, так і у розгорнутому вигляді, коли крім загальних сум є ще додаткові графі з рознесенням сум за призначенням платежів. На початок і кінець кожного дня у cash book визначається b/d (початкове сальдо) і c/d (кінцеве сальдо).

Petty cash book (грошову книгу готівки) ведуть для обліку виплат дрібних грошових коштів з каси, - таких як оплата послуг таксі, поштових витрат або послуг прибиральниць. Періодично (наприклад, раз у тиждень) залишок грошових коштів у касі поповнюють з банківського рахунку. Формат petty cash book (грошової книги готівки) є подібним формату cash book (грошової готівки).

Sales day book - SDB (щоденник реалізації) використовується для обліку продажу товарів у кредит і являє собою хронологічний запис invoice (рахунків-фактур), які виписано при постачанні продукції покупцям.

Sales returns day book / returns inwards (щоденник повернень реалізації) використовується для записів повернень товарів покупцями.

Purchase day book (щоденник закупок) використовується для записів закупок товарів у кредит і являє собою хронологічний запис отриманих рахунків-фактур від постачальників.

Purchase returns day book / returns outwards (щоденник повернень закупок) ведуть для записів повернень товарів постачальникам.

Одночасно з реєстрацією рахунків-фактур, що видані покупцям, у щоденнику продажів або у щоденнику повернень продажів, та реєстрації отриманих чеків у грошовій книзі, їх реєструють у **sales ledger (книзі продажів)** або **debtors' ledger (книзі дебіторів)**, яка ведеться у розрізі покупців, що дозволяє в будь-який момент визначити борг кожного з покупців.

Sales ledger (книга продажів) ведеться у формі Т-аccount: у графі дебету записують продажі в кредит, а у графі кредиту - грошові надходження, повернення товарів, надані знижки.

Одночасно з реєстрацією отриманих рахунків-фактур від постачальників у щоденнику закупок або повернутих постачальникам у щоденнику повернень закупок, та реєстрації оплачених чеків у грошовій книзі, їх реєструють у **purchase ledger or creditors' ledger (книзі закупок або книзі кредиторів)**, яка ведеться в розрізі постачальників, що дозволяє в будь-який час визначити заборгованість перед постачальниками.

Purchase ledger (книга закупок) ведеться у формі Т-аccount: у графі кредиту записують закупки у кредит, а у графі дебету - грошові виплати, повернення закупок, отримані знижки.

Оскільки sales ledger / debtors' ledger (книга реалізації / книга дебіторів) та purchase ledger / creditors' ledger (книга закупок / книга кредиторів) містять інформацію про кожного окремого покупця або постачальника у формі Т-аccount, то їх рахунки називають **personal accounts (персональними рахунками)**, а самі книги - **personal ledger (персональними книгами)**.

Протягом місяця усі **transactions (операції)**, які неможливо зареєструвати в грошовій книзі, книгах реалізації та закупок, як наприклад, вилучення власниками прибутку, реєструють у journal (журналі).

На кінець місяця підсумкову інформацію книг первинних записів або відразу переносять у nominal ledger / general ledger (номінальну книгу / головну книгу), або спочатку узагальнюють у general journal (головному журналі), а потім переносять у номінальну книгу.

У практиці в **малих англійських підприємствах** кожну операцію реєструють безпосередньо у **nominal ledger (номінальній книзі)** за датою її здійснення, а не загальними сумами за місяць.

Після перенесення усіх журнальних проведення у номінальну книгу, англійські бухгалтери, як і їх американські колеги, складають **trial balance (перевірочний баланс)** та здійснюють **регулюючі проведення**, основними з яких є: виправлення помилок, корегування відстрочених платежів та передоплати, нарахування амортизації, фінансових результатів від вибуття необоротних активів, безнадійних і сумнівних боргів, корегування запасів на кінець періоду. В останню чергу складають trading and profit and loss account (торговельний звіт і звіт про прибутки та збитки) та balance sheet (баланс).

Питання для самоконтролю:

1. Що являє собою План рахунків бухгалтерського обліку?
2. Наведіть приклади постійних рахунків, на яких відображаються активи.
3. Наведіть приклади постійних рахунків, на яких відображаються зобов'язання.
4. Наведіть приклади тимчасових рахунків, на яких відображаються доходи.
5. Наведіть приклади тимчасових рахунків, на яких відображаються витрати.
6. На які три види класифікують рахунки у Великобританії?
7. Як називається лівий бік бухгалтерських рахунків?
8. Як називається правий бік бухгалтерських рахунків?
9. Дайте характеристику облікового циклу на зарубіжних підприємствах.

Рекомендована література: [3; 18; 19]

ТЕМА 8. ОБЛІК НЕПОТОЧНИХ АКТИВІВ

Лекція 8.1. Облік основних засобів та нематеріальних активів

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо основних засобів та нематеріальних активів

План лекції

1. Облік основних засобів (облік нерухомості, споруд та устаткування).
2. Облік нематеріальних активів.

1. Облік основних засобів (облік нерухомості, споруд та устаткування).

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) "**Property, Plant and Equipment**" («**Нерухомість, споруди та устаткування**») property, plant and equipment - PP&E - (нерухомість, споруди та устаткування) - це **матеріальні об'єкти, які:**

- (a) утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду іншим або для адміністративних цілей;
- (b) використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного періоду (рис. 1).

Property, plant and equipment are tangible items that:

- (a) are held for use in the production or supply of goods or services, for rental to others, or for administrative purposes; and

Рис. 1. Визначення нерухомості, споруд та устаткування згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16)

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у звіті про фінансовий стан **основні засоби (PP&E)** слід відображати, як мінімум, **окремою статтею**, що й роблять більшість зарубіжних корпорацій, хоча деякі з них відображають окремими статтями класи PP&E.

A class of property, plant and equipment (клас нерухомості, споруд та устаткування) - це група активів, однакових за характером і способом використання в діяльності суб'єкта господарювання, як наприклад:

- земля;
- будівлі;
- машини та обладнання;
- кораблі;
- літаки;
- автомобілі;
- меблі та приладдя;
- офісне обладнання.

Первісна оцінка об'єкта основних засобів (PP&E). Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) **собівартість об'єкта PP&E** визнають в якості **активу**, якщо:

- (a) існує ймовірність, що майбутні економічні вигоди, пов'язані з об'єктом, надійдуть до суб'єкта господарювання і;
- (b) собівартість об'єкта можна достовірно оцінити.

Cost (собівартість) - це сума сплачених грошових коштів чи грошових еквівалентів або справедлива вартість іншої форми компенсації, наданої для отримання активу на час його придбання або створення або, якщо прийнято, сума, яку розподіляють на цей актив при первісному визнанні (рис. 2).

Cost is the amount of cash or cash equivalents paid or the fair value of the other consideration given to acquire an asset at the time of its acquisition or construction or, where applicable, the amount attributed to that asset when initially recognised.

Рис. 2. Поняття собівартості згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16)

Собівартість об'єкта основних засобів (PP&E) складається з:

- (а) ціни його придбання, включаючи імпортні мита та невідшкодовані податки на придбання після вирахування торговельних знижок та цінових знижок;
- (б) будь-яких витрат, які прямо пов'язані з доставкою активу до місця розташування та приведення його в стан, необхідний для його експлуатації у спосіб визначений управлінським персоналом;
- (с) первісної попередньої оцінки витрат на демонтаж, переміщення об'єкта та відновлення території, на якій він розташований, зобов'язання за якими суб'єкт господарювання бере або коли його купують, або внаслідок використання об'єкта протягом певного періоду з метою, яка відрізняється від виробництва запасів протягом цього періоду (рис. 3).

Elements of cost of an item of property, plant and equipment:

- (a) its purchase price, including import duties and non-refundable purchase taxes, after deducting trade discounts and rebates.
- (b) any costs directly attributable to bringing the asset to the location and condition necessary for it to be capable of operating in the manner intended by management.
- (c) the initial estimate of the costs of dismantling and removing the item and restoring the site on which it is located, the obligation for which an entity incurs either when the item is acquired or as a consequence of having used the item during a particular period for

Рис. 3. Елементи собівартості об'єкта PP&E згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16)

У випадку, якщо **об'єкт PP&E придбано у кредит** та платіж відкладають на строк довший, ніж звичайний строк кредиту, **різниця** між грошовим еквівалентом ціни і загальними виплатами **визнається як відсотки** за період кредиту, за виключенням, коли такі відсотки капіталізують згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 23 (IAS 23) "Borrowing Costs (Витрати на позики)".

Прикладами прямо пов'язаних витрат з об'єктом PP&E є:

- витрати на виплати працівникам згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 19 (IAS 19) "Employee Benefits (Виплати працівникам)", які виникають безпосередньо від спорудження або придбання об'єкта нерухомості і устаткування;
- витрати на впорядкування території;
- первісні витрати на доставку та розвантаження;
- витрати на встановлення та монтаж;
- витрати на перевірку відповідного функціонування активу після вирахування чистих надходжень від продажу будь-яких об'єктів під час доставки активу до теперішнього місця

розташування та приведення в теперішній стан (наприклад, зразків, вироблених під час перевірки обладнання);

- гонорари спеціалістам (рис. 4).

Examples of directly attributable costs are:

- (a) costs of employee benefits (as defined in IAS 19 Employee Benefits) arising directly from the construction or acquisition of the item of property, plant and equipment
- (b) costs of site preparation
- (c) initial delivery and handling costs
- (d) installation and assembly costs
- (e) costs of testing whether the asset is functioning properly, after deducting the net proceeds from selling any items produced while bringing the asset to that location and condition (such as samples produced when testing equipment)

Рис. 4. Приклади витрат, прямо пов'язаних з об'єктом PP&E

Коли один або кілька об'єктів основних засобів (PP&E) **придбано в обмін на немонетарний актив** або **поєднання монетарних та немонетарних активів**, собівартість такого об'єкта PP&E оцінюється за **fair value (справедливою вартістю)**, якщо:

- (a) операція обміну має commercial substance (комерційну сутність) та
- (b) справедливу вартість отриманого активу або відданого активу можна достовірно оцінити.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) **fair value (справедлива вартість)** - це сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Утім, згідно з введеним Міжнародним стандартом фінансової звітності 13 (IFRS) 13 "Fair Value Measurement (Вимір справедливої вартості) **"fair value" (справедлива вартість)** - це ціна, яку можна отримати від продажу активу або передачі зобов'язання в операції між ринковими учасниками у вимірі.

Якщо придбаний об'єкт **не оцінюється за справедливою вартістю**, його **собівартість** оцінюють за carrying amount of the asset given up (залишковою сумою відданого активу).

Carrying amount (залишкова сума) - це сума, за якою актив визнають після вирахування будь-якої суми накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення його корисності.

Операція обміну **має комерційну сутність**, якщо:

- (a) конфігурація (ризик, визначення часу та сума) грошових потоків від отриманого активу відрізняється від конфігурації грошових потоків від переданого активу, або
- (b) вартість частини діяльності суб'єкта господарювання, визначена суб'єктом господарювання, на яку впливає операція, змінюється внаслідок обміну;
- (c) різниця між (a) або (b) є значною стосовно справедливої вартості обмінених активів.

Entity-specific value (вартість, визначена суб'єктом господарювання) - це теперішня вартість грошових потоків, які, за очікуванням суб'єкта господарювання, виникнуть упродовж використання активу і від його вибуття після закінчення строку його корисної експлуатації або які, за очікуванням, виникнуть при погашенні зобов'язання.

Об'єкти основних засобів (PP&E) можна купувати з метою **безпеки чи охорони довкілля**. Придбання PP&E такого типу, хоча безпосередньо не збільшує майбутні економічні вигоди від будь-якого окремо існуючого об'єкта PP&E, може бути необхідним суб'єктові господарювання для отримання майбутніх економічних **вигод від його інших активів**. Наприклад, виробник хімічної продукції може налагодити деякі нові процеси хімічної обробки для

того, щоб вони відповідали вимогам з охорони довкілля щодо виробництва та зберігання небезпечних хімікатів; пов'язані з цим удосконалення заводу визнаються як актив, тому що без них суб'єкт господарювання не може виробляти та продавати хімічну продукцію. Проте остаточну **carrying amount (залишкову суму)** такого активу та пов'язаний з нею актив перевіряють на зменшення корисності відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 (IAS 36) "Impairment of Assets (Зменшення корисності активів)".

Собівартість активу, створеного власними силами, визначається з використанням тих самих принципів, як і для придбаного активу. Собівартість **понаднормативних** сум відходів матеріалів, оплати праці чи інших ресурсів, витрачених при будівництві активу власними силами, **не включається до собівартості активу**.

Визнання витрат у **залишковій сумі** об'єкта PP&E **припиняється**, якщо об'єкт знаходиться в місці розташування та стані, необхідному для його експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом.

Прикладами витрат, які **не є витратами об'єкта PP&E**:

- витрати на відкриття нових потужностей;
- витрати на введення нового продукту чи послуги (включаючи витрати на діяльність із рекламування та просування);
- витрати на ведення бізнесу в новому місці розташування або з новою категорією клієнтів (включаючи витрати на підготовку персоналу).

Зарубіжна практика обліку довгострокових матеріальних активів (основних засобів). На підприємствах США для обліку **long-term tangible assets (довгострокових матеріальних активів)** використовують рахунки:

"Land (Земля)" - для реєстрації купівлі і продажу земельних ділянок, які використовують в основній діяльності компанії;

"Buildings (Будівлі)" - для реєстрації купівлі і продажу будівель та споруд, які використовують в основній діяльності компанії; їх облік ведеться окремо від обліку земельних ділянок, на яких будівлі та споруди розташовані;

"Equipment (Устаткування)" - для ведення обліку устаткування, у тому числі з використанням окремих рахунків для різних його груп: "Office equipment (Офісне устаткування)", "Machinery and Equipment (Машини і устаткування)", "Trucks and Automobiles (Вантажівки і автомобілі)", "Furniture and Fixtures (Меблі та оснащення)".

До **original cost (первісної собівартості)** довгострокових активів **включають**: net-acquisition cost (нетто-купівельну собівартість) та усі необхідні витрати на доставку, установку і підготовку об'єкта до експлуатації. При цьому, якщо при покупці активу **знижку не отримано**, її вартість все рівно вираховується з купівельної вартості об'єкту та обліковується на рахунку **"Interest Expense (Відсоткові витрати)"**, оскільки сума втраченої знижки розглядається як додатково сплачена сума за відстрочку платежу.

При придбанні земельних ділянок до їх первісної собівартості включають купівельну вартість та усі інші необхідні витрати такі, як витрати по придбанню юридичних прав на майно, комісійні, витрати на оплату юридичних послуг, страхування прав володіння майном, дослідження майна та податки.

Витрати на облаштування території (прокладання доріг, облаштування паркувальних місць, встановлення огорож) у зв'язку з обмеженим строком використання підлягають амортизації і відображають на окремому рахунку **"Облаштування земельної ділянки"**.

Якщо придбання земельної ділянки здійснюється разом з іншими об'єктами (будівлями та спорудами) як **group purchases (групова покупка)**, то вартість кожного з довгострокових активів відображають **окремо шляхом розподілу** загальної купівельної ціни між об'єктами пропорційно до поточної ринкової вартості кожного з відповідних активів на дату придбання. Для визначення **поточної ринкової вартості** активів компанії часто звертаються до послуг незалежних експертних чи державних податкових служб.

Коли оплата довгострокового активу має частково або повністю **негрошову форму**, до первісної вартості активу включають суму сплачених грошових коштів та **поточну ринкову**

вартість того майна, яке було передано продавцю у вигляді компенсації за придбаний актив. Якщо ж визначити поточну ринкову вартість переданого майна неможливо, **придбаний актив** оцінюють за поточною ринковою вартістю самого придбаного активу.

У випадках придбання та будівництва довгострокових активів повністю або часткового за **рахунок банківських позик**, витрати на сплату банківських відсотків включають до первісної вартості довгострокових активів **лише** протягом **періоду придбання та будівництва** цих об'єктів, оскільки їх трактують як витрати на підготовку таких активів до експлуатації. **Після введення таких об'єктів в експлуатацію** подальші витрати на виплату банківських відсотків визнають як **витрати звітного періоду**.

Особливістю визначення суми **відсоткових витрат**, які включають до первісної вартості довгострокового активу у США є те, що при її обчисленні **не має значення, з якого джерела** фінансується будівництво активу (з власних чи позикових коштів) - головне, щоб загальна сума відсоткових витрат, що **віднесено до первісної вартості** довгострокового активу, була **не більше** загальної суми відсоткових витрат компанії за цей період.

При придбанні старих будівель чи устаткування, **витрати по відновленню та ремонту** такого виду активів до початку експлуатації цих активів трактують як **витрати на підготовку об'єктів до введення в експлуатацію**, і тому включають до їх первісної собівартості. Якщо витрати на ремонт здійснюються **після введення об'єкта в експлуатацію**, то такі витрати відносять до **операційних витрат**.

Поширеними операціями з **взаємний обмін довгостроковими активами**, у тому числі з **грошовою доплатою** з того чи іншого боку, якщо обмін нерівноцінний. За таких операцій старий актив (який обмінюють) списують з відповідного рахунку, а новий актив відображають на відповідному рахунку. **Облік обміну довгостроковими активами залежать від двох факторів:**

- (1) чи подібні довгострокові активи, що обмінюють;
- (2) чи отримано або сплачено грошову доплату при обміні.

У випадку отримання довгострокового активу **в обмін на подібний актив без грошової доплати**, його оцінюють за залишковою сумою старого активу шляхом відображення такого запису:

PP&E, new (PP&E, нове)
Accumulated Depreciation, PP&E old (Накопичена амортизація старого PP&E)
PP&E, old (PP&E, старе)

У випадку отримання довгострокового активу **в обмін на неподібний актив без грошової доплати**, його оцінюють за поточною ринковою вартістю старого активу та визнають прибуток за допомогою такого запису:

PP&E, new (PP&E, нове)
Accumulated Depreciation, PP&E old (Накопичена амортизація старого PP&E)
PP&E, old (PP&E, старе)
Profit and Loss (Прибутки і збитки)

У випадку отримання довгострокового активу **в обмін на подібний актив та грошову доплату**, його оцінюють як залишкова сума старого активу та грошова доплата за допомогою такого запису:

PP&E, new (PP&E, нове)
Accumulated Depreciation, PP&E old (Накопичена амортизація старого PP&E)
PP&E, old (PP&E, старе)
Cash (Грошові кошти)

У випадку отримання довгострокового активу **в обмін на неподібний актив та грошову доплату**, його оцінюють як суму поточної ринкової вартості старого активу та грошову доплату за допомогою такого запису:

PP&E, new (PP&E, нове)

Accumulated Depreciation, PP&E old (Накопичена амортизація старого PP&E)
PP&E, old (PP&E, старе)
Cash (Грошові кошти)
Profit and Loss (Прибутки і збитки)

Облік амортизації об'єктів основних засобів (PP&E). Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) **depreciation (амортизація)** це систематичний розподіл суми активу, що амортизується, протягом строку його корисної експлуатації.

Useful life of an asset (строк корисної експлуатації активу):

- (a) період, протягом якого очікується, що актив буде придатний для використання суб'єктом господарювання, або
- (b) кількість одиниць виробленої продукції чи подібних одиниць, що їх суб'єкт господарювання очікує отримати від активу.

Useful life (строк корисної експлуатації) визначають, виходячи з очікуваної корисності активу для суб'єкта господарювання. Політика управління активами суб'єкта господарювання може включати в себе їхнє вибуття після деякого визначеного часу або після споживання певної частки економічних вигід, утілених в активі. Унаслідок цього **useful life of an asset (строк корисної експлуатації активу)** може бути меншим, ніж його **economic life (строк економічної експлуатації)**. Оцінка **useful life of an asset (строк корисної експлуатації активу)** має спиратися на судження, яке ґрунтується на досвіді використання суб'єктом господарювання подібних активів.

Майбутні економічні вигоди, втілені в активі, споживаються суб'єктом господарювання переважно через використання активу. Проте інші фактори, такі як **technical or commercial obsolescence (технічне або комерційне старіння)**, а також **wear and tear (моральний і фізичний знос)** активу (в той час, коли цей актив не використовують), часто призводять до зменшення очікуваних від активу економічних вигід.

При визначенні **useful life of an asset (строк корисної експлуатації активу)** треба брати до уваги всі такі **чинники**:

- (a) очікуване використання активу, посиляючись на очікувану потужність або фізичну продуктивність активу;
- (b) очікуваний фізичний та моральний знос, залежний від операційних чинників, таких як кількість змін, протягом яких має використовуватися актив, програма ремонту та технічного обслуговування підприємства, а також нагляд за активом та його обслуговування тоді, коли актив не використовують;
- (c) технічний або комерційний знос, який виникає через зміни та вдосконалення виробництва або від зміни ринкового попиту на вироблені активом продукти чи послуги;
- (d) правові або подібні обмеження використання активу, такі як закінчення строку пов'язаної з ним оренди.

Depreciable amount (сума, що амортизується) - це собівартість активу або інша сума, що замінює собівартість, за вирахуванням його ліквідаційної вартості.

Residual value (ліквідаційна вартість) - це попередньо оцінена сума, що її суб'єкт господарювання отримав би на поточний час від вибуття активу після вирахування всіх попередньо оцінених витрат на вибуття, якщо актив є застарілим та перебуває в стані, очікуваному по закінченні строку його корисної експлуатації. **На практиці** ліквідаційна вартість активу часто є незначною і внаслідок цього є **несуттєвою** при обчисленні суми, що амортизується.

Для розподілу суми активу, що амортизується, в залежності від очікуваної форми споживання майбутніх економічних вигід, утілених в активі на систематичній основі протягом строку корисної експлуатації, **використовують**:

- **straight-line method (прямолінійний метод)**, результатом застосування якого є постійні відрахування протягом строку корисної експлуатації, якщо ліквідаційна вартість активу не змінюється;

- **units of production method (метод суми одиниць продукції)**, за яким відрахування базовані на очікуваному використанні або продуктивності активу;
- **diminishing balance method (метод зменшення залишку)**, результатом застосування якого є зменшення суми відрахувань протягом строку корисної експлуатації.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16), суб'єкт господарювання обирає **метод, який найкраще відображає** очікувану форму споживання майбутніх економічних вигід, утілених в активі, і **застосовує його постійно** від періоду до періоду, якщо не трапляється змін в очікуваній формі споживання цих майбутніх економічних вигід.

Амортизацію активу починають, коли він стає придатним для використання, тобто коли він доставлений до місця розташування та приведений у стан, у якому він придатний до експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом.

Ремонт та технічне обслуговування активу **не звільняє** від необхідності нараховувати амортизацію. **Амортизацію не припиняють**, коли актив не використовують або він вибуває з активного використання, доки актив не буде амортизований повністю. Проте, згідно з використаними методами амортизації, **амортизаційні відрахування можуть дорівнювати нулю**, якщо немає виробництва.

Амортизацію визнають, навіть якщо fair value (справедлива вартість) активу перевищує його carrying amount (**залишкова сума**), оскільки residual value (ліквідаційна вартість) активу не перевищує його carrying amount (**залишкова сума**).

Residual value (ліквідаційна вартість) активу може збільшитися до суми, що дорівнює або перевищує carrying amount (залишкова сума) активу. Якщо це так, то амортизаційні відрахування активу дорівнюють нулю, доки його residual value (ліквідаційна вартість) не зменшиться в подальшому до суми, меншої від carrying amount (залишкова сума) активу.

Амортизацію основних засобів (PP&E) припиняють на одну з двох дат, **яка відбувається раніше:**

(a) на дату, з якої актив класифікують як утримуваний для продажу (або включають до ліквідаційної групи, яку класифікують як утримувану для продажу) згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 5 (IFRS 5), або

(b) на дату, з якої припиняють визнання активу.

Depreciation method (метод амортизації), residual value (ліквідаційна вартість) та useful life (строк корисної експлуатації) слід **переглядати принаймні на кінець кожного фінансового року**: якщо відбулася значна зміна в очікуваній формі споживання майбутніх економічних вигід, утілених в активі, відповідні методи та показники потрібно змінити та відобразити як **зміни в обліковій оцінці** згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 8 (IAS 8).

Земля та будівлі є окремими активами, і їх обліковують **окремо**, навіть якщо їх придбали разом. За деякими винятками (наприклад, кар'єри та місця для звалищ) **земля має unlimited useful life (необмежений строк корисної експлуатації)** і внаслідок цього **не амортизується**. Будівлі мають **limited useful life (обмежений строк корисної експлуатації)** і внаслідок цього є активами, що **амортизуються**. Збільшення вартості землі, на якій стоїть будівля, не впливає на визначення суми будівлі, що амортизується.

Якщо **собівартість землі** включає в себе витрати на **демонтаж, переміщення та відновлення території**, ця частина земельного активу амортизується протягом періоду вигід, отриманих під час здійснення цих витрат. У деяких випадках сама **земля може мати limited useful life (обмежений строк корисної експлуатації)**, тоді її амортизують методом, який відображає вигоди, що мають бути отримані від неї.

Кожну частину об'єкта основних засобів (PP&E), собівартість якої є **суттєвою** стосовно загальної собівартості об'єкта, слід **амортизувати окремо**. Для цього суб'єкт господарювання **розподіляє суму**, первісно визнану щодо об'єкта PP&E, на його суттєві частини і кожен частину амортизує окремо. Наприклад, **може бути доцільно** окремо амортизувати корпус та двигуни літака, незалежно від того, чи є вони власністю чи одержано у лізинг за угодою про фінансовий лізинг.

Аналогічно, якщо суб'єкт господарювання **купує PP&E для операційного лізингу**, у якому він виступає лізингодавцем, може бути доцільним **амортизувати окремо суми**, відображені у собівартості такого об'єкта, що відносяться до сприятливих або несприятливих умов лізингу порівняно з ринковими умовами.

Якщо *useful life* (строк корисної експлуатації) та *depreciation method* (метод амортизації) **суттєвої частини об'єкта PP&E** є такою самою, як і іншої суттєвої частини цього ж об'єкта, то **такі частини можна об'єднувати** в групу під час визначення амортизаційних відрахувань.

Якщо суб'єкт господарювання **амортизує окремо деякі частини об'єкта PP&E**, він також окремо амортизує **решту об'єкта**. Решта складається з таких частин об'єкта, що окремо є несуттєвими. Якщо очікування суб'єкта господарювання щодо цих частин змінюються, можливо, буде треба застосовувати методи апроксимації для амортизації решти, щоб вони достовірно відображали модель споживання та / або строк корисної експлуатації його частин. Зауважимо, що **апроксимація** (лат. *approximate* - наближати) - наближене вираження будь-яких величин (або геометричних/математичних об'єктів) через інші, більш відомі (близькі за значенням) або більш прості величини.

The depreciation charge for a period (амортизаційні відрахування за період) слід визнавати у **прибутку чи збитку**, якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу. Проте іноді майбутні економічні вигоди, втілені в активі, споживаються під час **виробництва інших активів**. У цьому випадку амортизаційні відрахування становлять **частину собівартості** іншого активу і включаються до його балансової вартості. Наприклад, амортизацію виробничого обладнання включають у витрати на переробку запасів згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2). Так само, амортизацію PP&E, використаних у діяльності з розробки, можна включати в собівартість нематеріального активу згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 38 (IAS 38) "Intangible Assets (Нематеріальні активи)".

Зарубіжна практика обліку амортизації PP&E. В компаніях США для визначення амортизаційних відрахувань застосовують чотири методи амортизації з використанням термінології: *acquisition cost* (купівельна собівартість), *residual value* (ліквідаційна вартість), *depreciable cost* (собівартість, що амортизується), *carrying value* (залишкова вартість) або *book value* (книжкова вартість), *estimated useful life* (очікуваний строк корисної експлуатації).

Напевно, найбільш часто компанії використовують **straight-line method (прямолінійний метод)**, тому наведемо формулу, за якою розраховують щорічні витрати на амортизацію відповідно до цього методу:

$$\text{Annual Depreciation Expense} = \frac{\text{Original cost} - \text{Residual value}}{\text{Useful life}}$$

$$\text{Річна сума амортизації} = \frac{\text{Первісна вартість} - \text{Ліквідаційна вартість}}{\text{Строк корисного використання}}$$

Згідно з **production method (виробничим методом)** кожного року списують ту частину суми, що амортизується, яка відповідає виробітку за допомогою об'єкта PP&E в конкретному році (години роботи, кількість одиниць, кілометри пробігу), тобто амортизація залежить від інтенсивності експлуатації об'єкту.

Згідно з **accelerated depreciation methods (методами прискореної амортизації)** витрати на амортизацію у перші роки використання об'єктів PP&E є більшими ніж в подальші роки. Це пояснюється тим, що, **по-перше**, у перші роки економічна корисність від їх експлуатації їх більшою, у тому числі через моральне старіння PP&E; **по-друге**, зменшення витрат на амортизацію та зростання витрат на ремонт з року в рік призведе до приблизно рівномірного розподілу загальних витрат на експлуатацію таких активів; **по-третє**, використання методів прискореної амортизації зменшує суму оподаткованого доходу корпорацій.

До методів прискореної амортизації відносяться declining-balance method (метод зменшення залишку), double-declining-balance method (методом подвійного зменшення залишку), sum-of-the-years'-digits method (метод суми років).

Для обліку амортизації PP&E використовують рахунки:

“Accumulated Depreciation, Buildings (Накопичений знос, будівлі)”;

“Accumulated Depreciation, Equipment (Накопичений знос, устаткування)”;

“Accumulated Depreciation, Furniture and Fixtures (Накопичений знос, меблі та оснащення)”.

Щомісячне нарахування амортизації різних класів PP&E відображають окремими записами:

31.01. Depreciation expenses of Buildings (Витрати на амортизацію будівлі)

Accumulated Depreciation of Buildings (Накопичений знос будівлі)

31.01. Depreciation expenses of Equipment (Витрати на амортизацію устаткування)

Accumulated Depreciation of Equipment (Накопичений знос устаткування)

31.01. Depreciation expenses of Furniture and Fixtures (Витрати на амортизацію меблів та оснащення)

Accumulated Depreciation of Furniture and Fixtures (Накопичений знос меблів та оснащення)

У випадку, коли residual value (ліквідаційну вартість) або estimated useful life (очікуваний строк корисної експлуатації) протягом експлуатації об'єкта PP&E змінено, ніяких регулюючих проведення не здійснюється, але з наступного місяця витрати на амортизацію починають обчислювати виходячи з нових очікуваних умов.

Облік припинення визнання основних засобів (нерухомості, споруд та устаткування (PP&E)). Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) слід припинити визнання carrying amount (залишкова сума) об'єкта PP&E:

(a) після вибуття, або

(b) коли не очікують майбутніх економічних вигід від його використання або вибуття.

Вибуття об'єкта PP&E може відбуватися багатьма різними шляхами (наприклад, шляхом продажу, укладання угоди про фінансову оренду або дарування). Під час визначення дати вибуття об'єкта, суб'єкт господарювання застосовує критерії Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 18 (IAS 18) для визнання доходу від продажу товарів. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 (IAS 17) застосовується до вибуття шляхом продажу майна з наступною його орендою.

The gain or loss (прибуток чи збиток), що виникає від припинення визнання об'єкта PP&E, слід визначати як різницю між net disposal proceeds (чистими надходженнями від вибуття), якщо вони є, і carrying amount (залишкова сума) об'єкта, та включати до profit or loss (прибуток чи збиток) (якщо Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 (IAS 17) не вимагає іншого після продажу з подальшою орендою):

Прибуток або збиток від припинення визнання PP&E	=	Чисті надходження від вибуття	-	Залишкова сума
---	---	--------------------------------------	---	-----------------------

Consideration receivable on disposal (компенсація, що підлягає отриманню від вибуття) об'єкта PP&E, визнається за його fair value (справедливою вартістю). Якщо платіж за об'єкт відстрочується, отриману компенсацію визначають спочатку за грошовим еквівалентом ціни. Різницю між nominal amount of the consideration (номінальною сумою компенсації) та cash price equivalent (грошовим еквівалентом ціни) визнають як interest revenue (дохід від відсотків) згідно

з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 18 (IAS 18), який відображає effective yield on the receivable (реальну віддачу від дебіторської заборгованості):

Дохід від відсотків	=	Номінальна сума компенсації	-	Грошовий еквівалент ціни
---------------------	---	-----------------------------	---	--------------------------

Якщо згідно з критерієм визнання суб'єкт господарювання визнає в carrying amount (залишковій сумі) об'єкта PP&E **витрати на заміну частини об'єкта**, тоді він припиняє визнання carrying amount (залишкової суми) заміненої частини незалежно від того, чи амортизували замінену частину окремо. Якщо суб'єкт господарювання не може визначити carrying amount (залишкову суму) заміненої частини, він може використати витрати на заміну як свідчення того, якою була собівартість заміненої частини під час її придбання або будівництва.

Коли **припиняється визнання** активу, **revaluation surplus (дооцінку)**, що входить до власного капіталу об'єкта PP&E, можна прямо перенести до retained earnings (нерозподіленого прибутку). Тобто, перенесення суми з дооцінки до нерозподіленого прибутку **не здійснюється через profit or loss (прибуток або збиток)**.

В компаніях США на дату **навмисного чи ненавмисного вибуття** об'єкта PP&E в обліку списують залишки з рахунку обліку первісної собівартості та рахунку накопиченої амортизації об'єкта PP&E. Але перед цим донараховують суму амортизації об'єкта до дати списання.

Розкриття інформації про основні засоби (нерухомість, споруди та устаткування (PP&E)) у фінансовій звітності. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) суб'єкти господарювання мають **розкривати у фінансовій звітності основну інформацію** про кожний клас PP&E, деталі стосовно придбання деяких окремих об'єктів PP&E та інформація про PP&E, щодо яких застосовано revaluation model (модель переоцінки).

Розкриття інформації про прийняті методи та попередньо оцінені строки корисної експлуатації або норми амортизації надає користувачам фінансових звітів інформацію, яка дає їм змогу переглядати політику, обрану управлінським персоналом, та робити порівнювання з іншими суб'єктами господарювання. З подібних причин необхідно **розкривати у фінансовій звітності:**

(a) амортизацію, незалежно від того, чи визнано її у прибутку чи збитку або як частину собівартості інших активів протягом періоду;

(b) накопичену амортизацію на кінець періоду.

Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 (IAS 8), суб'єкт господарювання **розкриває у фінансовій звітності** характер і вплив зміни в **обліковій оцінці**, які впливають у поточному періоді або очікується, що впливатимуть у подальших періодах. Щодо PP&E, то розкриття такої інформації може бути результатом змін у попередніх оцінках стосовно:

(a) ліквідаційних вартостей;

(b) попередньо оцінених витрат на демонтаж, переміщення чи відновлення об'єктів PP&E;

(c) строків корисної експлуатації;

(d) методів амортизації.

Для **розкриття загальної інформації** про кожний клас PP&E згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) у **фінансовій звітності слід навести:**

- бази оцінки, що їх застосовували для визначення валової залишкової суми;

- застосований метод амортизації;

- застосовані строки корисної експлуатації або норми амортизації;

- валову залишкову суму та суму накопиченої амортизації (разом з накопиченими збитками від зменшення корисності) на початок та кінець періоду;

- узгодження залишкової суми на початок і кінець періоду, що відображає:

- i) надходження;

- ii) активи, класифіковані як утримувані для продажу або включені до ліквідаційної групи, класифікованої як утримувана для продажу відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності 5 (МСФЗ 5) та інші вибуття;
- iii) придбання в результаті об'єднань бізнесу;
- iv) збільшення або зменшення протягом певного періоду, які виникають у результаті переоцінок, а також у результаті збитків від зменшення корисності, визнаних або сторнованих в іншому сукупному доході відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 (МСБО 36);
- v) збитки від зменшення корисності, визнані в прибутку чи збитку відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 (МСБО 36);
- vi) збитки від зменшення корисності, сторновані в прибутку чи збитку відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 (МСБО 36);
- vii) амортизацію;
- viii) чисті курсові різниці, що виникають при переведенні фінансової звітності з функціональної валюти в іншу валюту подання, включаючи переведення закордонної господарської одиниці у валюту подання суб'єкта господарювання, що звітує;
- ix) інші зміни.

2. Облік нематеріальних активів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 38 (IAS 38) "Intangible assets" («Нематеріальні активи») **intangible asset (нематеріальний актив)** - це ідентифікований **немонетарний актив** без фізичної субстанції.

Non-monetary assets (немонетарні активи) - усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

Monetary assets (монетарні активи) - утримувані гроші та активи, які мають бути отримані у фіксованій або визначеній сумі грошей.

A class of intangible assets (клас нематеріальних активів) є групою активів, подібних за характером та використанням у діяльності суб'єкта господарювання. Окремі класи **нематеріальних активів** можуть, наприклад, **включати**:

- назви брендів;
- заголовки та назви видань;
- комп'ютерне програмне забезпечення;
- ліцензії та привілеї;
- авторські права, патенти та інші права на промислову власність, права на обслуговування та експлуатацію;
- рецепти, формули, моделі, проекти та прототипи;
- нематеріальні активи на етапі розробки.

Зазначені класи поділяються на (об'єднуються у) менші (більші) класи, якщо це приводить до **доречнішої інформації** для користувачів фінансових звітів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у Звіті про фінансовий стан **intangible assets (нематеріальні активи)** слід відображати, як мінімум, **окремою статтею**, що й роблять більшість зарубіжних корпорацій, хоча деякі з них **відокремлюють нематеріальні активи на етапі розробки**.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 38 (IAS 38) для **визнання об'єкта intangible asset (нематеріальним активом)** суб'єктові господарювання треба довести його:

- ідентифікацію;
- контроль над ресурсом;
- існування майбутніх економічних вигід.

Identifiability (ідентифікація) активу означає, що він:

(a) може бути **відокремлений** (тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це); або

(b) виникає внаслідок **договірних або інших юридичних прав**, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань.

Оскільки **goodwill (гудвіл)**, визнаний при об'єднанні бізнесу, є активом, демонструє майбутні економічні вигоди, які виникають від інших активів, що придбані при об'єднанні бізнесу, але індивідуально не ідентифікований або окремо не визнаний, то **гудвіл нематеріальним активом не визнається**.

Control over a resource (контроль над ресурсом) означає, що суб'єкт господарювання має повноваження отримувати майбутні економічні вигоди, що надходять від основного ресурсу, та обмежувати доступ інших до цих вигід.

Здатність суб'єкта господарювання **контролювати** майбутні економічні вигоди від intangible asset (нематеріального активу), як правило, виходить з **legal rights (юридичних прав)**, які можна забезпечити в судовому порядку. В разі відсутності legal rights (юридичних прав) контроль довести складніше. Проте юридичне забезпечення права **не є необхідною умовою** для контролю, оскільки суб'єкт господарювання може бути в змозі контролювати майбутні економічні вигоди в інший спосіб.

Майбутні економічні вигоди можна отримати від **знання ринку та технічних знань**. Суб'єкт господарювання контролює ці вигоди, якщо, наприклад, знання охороняються legal rights (юридичними правами), такими як copyrights (авторські права), restraint of trade agreement (обмеження торговельних угод) або legal duty on employees to maintain confidentiality (юридичними зобов'язаннями працівників зберігати конфіденційність).

Суб'єкт господарювання може мати **team of skilled staff (групу кваліфікованих працівників)** і бути здатним визначити зростаючу кваліфікацію працівників, що спричинить **майбутні економічні вигоди від навчання**. Суб'єкт господарювання може також очікувати, що персонал продовжуватиме надавати йому свою кваліфікацію. Проте, як правило, суб'єкт господарювання **не має достатнього контролю** над очікуваними майбутніми економічними вигодами, отримуваними від групи кваліфікованих працівників і від навчання, щоб вважати ці об'єкти такими, що відповідають визначенню intangible asset.

І тієї ж причини мало ймовірно, що певне управління чи технічний талант відповідають визначенню intangible asset (нематеріального активу), крім випадків, коли їх використання та отримання очікуваних майбутніх економічних вигід захищені legal rights та якщо вони при цьому відповідають іншим складникам визначення!

Суб'єкт господарювання **може мати portfolio of customers (портфель клієнтів)** або **market share (частку ринку)** й очікувати, що завдяки його зусиллям із поліпшення взаємовідносин з клієнтами та їхньої лояльності, клієнти продовжуватимуть здійснювати операції з суб'єктом господарювання. **Проте за відсутності legal rights to protect (юридичних прав захисту)** або інших способів контролю взаємовідносин з клієнтами чи їхньої лояльності суб'єкт господарювання, як правило, не має достатнього контролю над економічними вигодами від взаємовідносин з клієнтами чи від їхньої лояльності, щоб розглядати ці об'єкти (портфель клієнтів, частку ринку, взаємовідносини з клієнтами та їхню лояльність) як такі, що відповідають визначенню intangible assets (нематеріальних активів).

The future economic benefits (майбутні економічні вигоди), які надходять від intangible asset (нематеріального активу), можуть включати: дохід від продажу продукції чи послуг; зменшення витрат; інші вигоди, які є результатом використання активу суб'єктом господарювання.

Суб'єктові господарювання слід оцінювати **probability of expected future economic benefits (ймовірність очікуваних майбутніх економічних вигід)**, використовуючи припущення, які можна обґрунтувати і підтвердити. Ці припущення відображають найкращу оцінку управлінським

персоналом сукупності економічних умов, які існуватимуть протягом **useful life of the asset** (строк корисної експлуатації активу).

Первісна оцінка (первісна вартість) нематеріальних активів. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 38 (IAS 38) **первісною оцінкою (первісною вартістю) intangible asset (нематеріального активу)** є його **собівартість**, але облікові підходи до визначення собівартості нематеріальних активів залежать від шляхів їх надходження: зовнішнього придбання або внутрішнього генерування.

Облікові підходи до **визначення собівартості intangible assets** (нематеріальних активів), придбаних за плату або в обмін на немонетарні активи є **аналогічними визначенню первісної собівартості основних засобів (PP&E)**, про що було сказано вище.

У випадку **separate acquisition (окремого придбання)** до **собівартості intangible asset (нематеріального активу)** включають:

- (a) ціну його придбання, включаючи ввізне мито та невідшкодовані податки на придбання після вирахування торговельних та інших знижок; та
- (b) будь-які витрати, які можна прямо віднести до підготовки цього активу для використання за призначенням.

Прикладами витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням об'єкта, є:

- витрати на виплати працівникам (як визначено в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 19 (IAS 19)), які виникають безпосередньо від приведення активу до робочого стану;
- гонорари спеціалістам, виплачені безпосередньо в результаті приведення активу до робочого стану; та
- витрати на перевірку відповідного функціонування такого активу.

У разі придбання нематеріального активу в **exchange for a non-monetary asset or assets (обмін на немонетарний актив чи активи)**, собівартість такого нематеріального активу оцінюють за **fair value (справедливою вартістю)** за винятком випадків, коли: (a) ця операція з обміну позбавлена комерційної сутності або (b) неможливо достовірно оцінити fair value (справедливою вартістю) ані отриманого, ані відданого активу. Якщо придбаний актив оцінюють не за fair value (справедливою вартістю), його собівартість визначається за carrying amount of the asset given up (залишковою сумою відданого активу).

У деяких випадках intangible asset (нематеріальний актив) **можна придбати free of charge (безкоштовно) або for nominal consideration (за номінальну компенсацію)** шляхом державного гранту. Це може відбуватися, коли **держава передає чи розподіляє** суб'єктові господарювання intangible assets (нематеріальні активи), такі як:

- airport landing rights (права на посадку в аеропорту);
- licences to operate radio or television stations (ліцензії на роботу радіо- чи телестанцій);
- import licences or quotas or rights to access other restricted resources (імпортні ліцензії чи квоти або права доступу до інших обмежених ресурсів).

Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 20 (IAS 20) "Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу", суб'єкт господарювання може обрати **первісне визнання за fair value (справедливою вартістю)** і для нематеріального активу, і для гранту.

Якщо суб'єкт господарювання **вирішує первісно не визнавати** актив за fair value (справедливою вартістю), він первісно визнає актив за **номінальною сумою плюс будь-які видатки, що прямо відносяться** до підготовки активу до його використання за призначенням.

The cost of an internally generated intangible asset (собівартість внутрішньо генерованого нематеріального активу) - це сума видатків, понесених з дати, коли нематеріальний актив уперше **відповідає критеріям визнання**: складається з усіх витрат, які можна **прямо віднести** до створення, виробництва та підготовки активу до використання у спосіб, визначений управлінським персоналом.

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 23 (IAS 23) визначає критерії для визнання **відсотків як складника собівартості** внутрішньо генерованого нематеріального активу.

До компонентів cost of an internally generated intangible asset (собівартості внутрішньо генерованого нематеріального активу) **не входять:**

- видатки на продаж, адміністративні та інші загальні накладні видатки, якщо їх не можна прямо віднести до підготовки активу для використання;
- ідентифіковані недоліки та початкові операційні збитки, що їх зазнають до того, як актив досягне запланованої ефективності;
- видатки на навчання працівників експлуатувати актив.

Облік амортизації нематеріальних активів. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 38 (IAS 38) **amortisation (амортизація)** - це систематичний розподіл суми нематеріального активу, що амортизується, протягом строку його корисної експлуатації.

Useful life (строк корисної експлуатації):

- (a) період, протягом якого очікується, що актив буде придатний для використання суб'єктом господарювання, або
- (b) кількість одиниць виробленої продукції чи подібних одиниць, що їх суб'єкт господарювання очікує отримати від активу.

Визначаючи **строк корисної експлуатації нематеріальних активів**, слід брати до уваги багато чинників, зокрема:

- (a) очікуване використання активу суб'єктом господарювання та спроможність іншої групи управлінського персоналу ефективно управляти активом;
- (b) життєві цикли типових продуктів для активу та відкрити інформацію щодо оцінок строків корисної експлуатації подібних активів, що їх використовують у подібний спосіб;
- (c) технічний, технологічний, комерційний та інші види зносу;
- (d) стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на обсяг продуктів чи послуг від цього активу;
- (e) очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів;
- (f) рівень видатків на обслуговування, необхідного для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня;
- (g) період контролю над активом та юридичні або подібні до них обмеження використання активу, такі як дати закінчення строку пов'язаних з ним угод про оренду; та
- (h) залежність строку корисної експлуатації активу від строку корисної експлуатації інших активів суб'єкта господарювання.

Протягом useful life of an intangible asset (строку корисної експлуатації нематеріального активу) на основі очікуваної форми споживання очікуваних майбутніх економічних вигід, утілених в активі, і застосовують послідовно від періоду до періоду, можна використовувати **amortisation methods (методи амортизації):**

- straight-tine method (прямолінійний метод);
- diminishing balance method (метод зменшення залишку);
- unit of production method (метод суми одиниць продукції).

Метод амортизації, використаний для активу, **має відображати очікувану форму споживання економічних вигід** від цього активу суб'єктом господарювання. Якщо ж цю форму визначити неможливо, слід застосовувати **прямолінійний метод**.

Амортизаційні нарахування за кожний період слід визнавати у **прибутку чи збитку**, якщо цей або інший стандарт не дозволяє (або не вимагає) включати їх до **балансової вартості** іншого активу.

Зарубіжна практика обліку нематеріальних активів. У США облік кожного виду нематеріальних активів ведуть **на окремому рахунку:**

- **"Patent"** - для обліку виняткового права, яке підтверджується законодавством на період до 17 років, на використання, виробництво та продаж як предмета патенту, так і самого патенту;
- **"Copyright"** - для обліку виняткового права, яке підтверджується законодавством, на публікацію, використання та продаж певних літературних, музичних чи художніх творів протягом 50 років з дня смерті автора цих творів;

- **"Franchise", "Licences"** - для обліку виключного права на використання певної формули, технології або зовнішнього виду;

- **"Trademark", "Brand"** - для обліку зареєстрованого символу або назви з правом використовувати його для ідентифікації товарів чи послуг.

До складу нематеріальних активів включають також **гудвіл**, облік якого ведуть на рахунок **"Goodwill"**, та **користування майном на правах операційного лізингу**, облік якого ведуть на рахунок **"Leasehold Property (Одержане у лізинг майно)"**.

Згідно законодавству США, **amortisation (амортизацію) нараховують протягом строку корисної експлуатації** нематеріального активу, але за патентами - не більше 17 років, а усіх інших видів нематеріальних активів (у тому числі гудвілу) - не більше 40 років

Амортизація нематеріальних активів може нараховуватися будь-яким систематичним та раціональним методом, який відображає дійсне зменшення економічної корисності нематеріального активу, але **найчастіше застосовують прямолінійний метод**.

Нарахування амортизації нематеріальних активів, на відміну від амортизації основних засобів (PP&E), відображається **шляхом прямого зменшення рахунків** нематеріальних активів у дебет рахунку **"Amortization Expenses"**. Так, наприклад, нарахування амортизації патенту та гудвілу здійснюють записами:

**31.12 Amortization Expenses (Амортизаційні витрати)
Patent (Патент)**

У випадку дострокової втрати практичної цінності нематеріального активу, його залишкова сума списується як збитки.

Особливим видом нематеріальних активів є **користування майном (земельних ділянок, будівель, споруд)** на правах **операційного лізингу**. За умовами довгострокового лізингу лізингоодержувачу часто доводиться сплачувати авансовий рентний платіж наперед за дебетом рахунку **"Leasehold Property (Одержане у лізинг майно)"**.

**Leasehold Property (Одержане у лізинг майно)
Cash (Грошові кошти)**

Протягом дії лізингової угоди лізингодержувач відображує періодичні рентні платежі та **амортизацію одержаного у лізинг майна з використанням рахунку "Rent or Lease Expense (Витрати на ренту чи лізинг)"**:

Rent or Lease Expense (Витрати на ренту чи лізинг)
Leasehold Property (Одержане у лізинг майно) Cash
(Грошові кошти)

Лекція 8.2. Облік інших непоточних активів

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо обліку інших непоточних активів

План лекції

1. Облік активів розвідки та оцінки мінеральних ресурсів.
2. Облік інвестицій у боргові інструменти.
3. Облік інвестицій в інструменти капіталу.

1. Облік активів розвідки та оцінки мінеральних ресурсів.

Згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 6 (IFRS 6) **"Exploration for and Evaluation of Mineral Resources (Розвідка та оцінка мінеральних ресурсів)"**, **exploration and**

evaluation assets (активи розвідки та оцінки) - це видатки на розвідку та оцінку, **визнані як активи** відповідно до облікової політики суб'єкта господарювання.

Exploration and evaluation expenditures (видатки розвідки та оцінки) – це видатки, понесені суб'єктом господарювання, у зв'язку з розвідкою та оцінкою мінеральних ресурсів до того, як доведено технічну здійсненність та комерційну доцільність видобування мінеральних ресурсів.

Exploration for and evaluation of mineral resources (розвідка та оцінка мінеральних ресурсів) - пошук мінеральних ресурсів (включаючи мінерали, нафту, природний газ та подібні невідтворювані ресурси) після отримання суб'єктом господарювання юридичних прав на розвідку на конкретній території, а також визначення технічної здійсненності та комерційної доцільності видобування мінеральних ресурсів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) **exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки)** не включено до мінімального переліку статей звіту про фінансовий стан. Тому зарубіжні корпорації, переважно видобувної галузі, відображають такі активи по-різному.

У консолідованому балансі англійської корпорації **Cambridge Mineral Resources Pic** для відображення таких активів використовується стаття "Exploration and evaluation expenditures" («Видатки розвідки та оцінки»), а у консолідованому балансі австралійської корпорації **Mineral Resources Limited** - "Exploration and evaluation assets" («Активи розвідки та оцінки»).

Американська корпорація **Avalon Oil and Gas Ink**, яка займається придбанням власності на виробництво нафти та газу, для відображення таких активів використовує статтю "Unproven Oil and Gas Properties" («Недоведена власність на нафту та газ»).

У Балансі американської корпорації з виробництва натурального газу **Cabot Oil and Gas Corp** спочатку відображено такі активи статтю "Natural Resources - Gross" («Природні ресурси – валові»), а потім включено до валової суми основних засобів (PP&E).

Американська автомобільна корпорація **Chevron** у консолідованому Балансі включає такі активи до статті основних засобів (PP&E).

Згідно з Міжнародним стандарти фінансової звітності 6 (IFRS 6) **первісною оцінкою exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки)** є **собівартість**. Суб'єкт господарювання повинен розробити облікову політику, що встановлює, які видатки визнаються як exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки), і послідовно її застосовувати. Під час такої розробки облікової політики суб'єкт господарювання повинен враховувати, якою мірою **видатки** можуть бути пов'язані з **пошуком конкретних мінеральних ресурсів**. Прикладами видатків, що можуть бути включені у **первісну оцінку exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки)**, є:

- (a) придбання прав на розвідування;
- (b) топографічні, геологічні, геохімічні та геофізичні дослідження;
- (c) пошуково-розвідувальне буріння;
- (d) опробування канавами;
- (e) взяття проб та зразків; та
- (f) діяльність у зв'язку з оцінкою технічної здійсненності та комерційної доцільності видобування корисних копалин.

Expenditures related to the development of mineral resources (видатки, пов'язані з розробкою мінеральних ресурсів) **не визнаються** як активи розвідки та оцінки (принципи визнання активів, що виникають унаслідок розробки визначає Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (IAS 38)).

Відповідно до характеру **придбаних активів** суб'єкт господарювання **повинен класифікувати** exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки) та послідовно застосовувати **прийнятну класифікацію як:**

- **tangible assets (матеріальні активи)** - наприклад, транспортні засоби та бурові установки; або

- **intangible assets (нематеріальні активи)** - наприклад, права на буріння.

Після визнання exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки), суб'єкт господарювання застосовує щодо них **cost model (модель собівартості)** або **revaluation model (модель переоцінки)**. Якщо застосовується revaluation model (модель переоцінки) (яка описана в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) або в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 38 (IAS 38)), вона має узгоджуватися з класифікацією активів.

Exploration and evaluation asset (актив розвідки та оцінки) більше не класифікується як такий, коли **доведено технічну здійсненність та комерційну доцільність** видобування мінеральних ресурсів. Перед рекласифікацією необхідно провести **оцінку зменшення корисності** активів розвідки та оцінки та визнати будь-який збиток від зменшення корисності.

Exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки) **необхідно оцінювати** на предмет **зменшення корисності**, коли факти та обставини дозволяють припускати, що carrying amount (залишкова сума) активу розвідки та оцінки **може перевищити** його recoverable amount (сума очікуваного відшкодування). Коли факти та обставини дозволяють припускати, що carrying amount (залишкова сума) **перевищує** recoverable amount (сума очікуваного відшкодування), суб'єкт господарювання **оцінює, подає та розкриває** інформацію про будь-який resulting impairment loss (збиток від знецінення), що виникає від зменшення корисності, відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 36 (IAS 36).

Наявність одного або кількох наведених далі **фактів та обставин свідчить**, що суб'єкт господарювання **повинен перевірити** exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки) на предмет **зменшення корисності** (перелік не є вичерпним):

(a) **строк**, протягом якого суб'єкт господарювання має право розвідувати конкретну територію, **закінчився** протягом звітного періоду або **закінчиться** у близькому майбутньому і, за очікуванням, **не буде продовжений**;

(b) **суттєві видатки** на подальшу розвідку та оцінку мінеральних ресурсів на конкретній території **не передбачені** в бюджеті і не заплановані;

(c) **розвідка та оцінка** мінеральних ресурсів на конкретній території **не привела до виявлення** комерційно вигідної кількості мінеральних ресурсів, і суб'єкт господарювання прийняв рішення припинити цю діяльність на конкретній території;

(d) існує достатньо даних, які свідчать, що незважаючи на можливість продовження розробки на конкретній території, **повне відшкодування** залишкової суми активу розвідки та оцінки внаслідок успішної розробки чи продажу є **малоймовірним**.

Розкриття інформації про активи розвідки та оцінки мінеральних ресурсів у фінансових звітах. У фінансових звітах суб'єкт господарювання **розкриває таку інформацію:**

(a) **свої облікові політики** щодо exploration and evaluation expenditures (видатки розвідки та оцінки), включаючи визнання exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки);

(b) **суми активів, зобов'язань, доходу та витрат**, а також **грошових потоків** у результаті операційної та інвестиційної діяльності, що виникають внаслідок exploration for and evaluation of mineral resources (розвідка та оцінка мінеральних ресурсів).

Суб'єкт господарювання **може змінити свої облікові політики** щодо exploration and evaluation expenditures (видатки розвідки та оцінки), якщо така зміна робить фінансові звіти **доречнішими** для потреб користувачів у прийнятті ними економічних рішень і **не менш достовірними** (або більш достовірними і не менш доречними для таких потреб).

Суб'єкт господарювання розглядає exploration and evaluation assets (активи розвідки та оцінки) **як окремий клас активів** і розкриває інформацію відповідно до вимог Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 16 (IAS 16) або Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 38 (IAS 38), залежно від класифікації активів.

Зарубіжна практика обліку природних ресурсів. На підприємствах США для обліку родовищ нафти і газу, покладів руди, лісових угідь використовують рахунок "**Natural resources (Природні ресурси)**" з деталізацією **назв видів природних ресурсів:**

"Natural resources - Oil (Природні ресурси, нафта)",

"Natural resources - Gas (Природні ресурси, газ)",

"Natural resources - Mine (Природні ресурси, шахта)",

"Natural resources - Timber (Природні ресурси, ліс)".

Первісною вартістю природних ресурсів є **вартість придбання** з урахуванням **витрат на розвідування родовищ** (нафти і газу). У процесі **видобування** вартість запасів природних ресурсів **пропорційно зменшується** на вартість видобутих ресурсів - величину **depletion (виснаження)**.

Для цього підчас **придбання або розвідування** родовищ визначають **очікувану величину запасів ресурсів** у барелях, тоннах, кубічних метрах і розраховують **вартість одиниці природного ресурсу** як частку від ділення первісної вартості (за вирахуванням ліквідаційної вартості, якщо така має місце) на очікувану кількість запасів природних ресурсів.

У випадку виявлення **нових обсягів** природних ресурсів норму виснаження одиниці природного ресурсу **переоцінюють**.

В обліковій практиці виснаження відображають різними записами. Так, **за першим варіантом** компанії відображають **depletion (виснаження)** аналогічно відображенню **depreciation (амортизації)** (якщо мова йде про основні засоби)) записом з використанням рахунків "Depletion expenses (Витрати на виснаження)" та "Accumulated depletion (Накопичене виснаження)

31.12 Depletion expenses (Витрати на виснаження)

Accumulated depletion (Накопичене виснаження)

За другим варіантом компанії відображають depletion (виснаження) аналогічно відображенню **amortisation (амортизації)** (якщо мова йде про нематеріальні активи)) шляхом **прямого зменшення** рахунку природних ресурсів:

31.12 Depletion expenses (Витрати на виснаження)

Natural resources (Природні ресурси)

За третім спрощеним варіантом взагалі не використовують рахунків "Depletion expenses (Витрати на виснаження)" та "Accumulated depletion (Накопичене виснаження)":

31.12 Inventory (Запаси)

Cost of Goods Sold (Собівартість реалізації)

Natural resources (Природні ресурси)

Проблематичним питанням є **облік витрат на невідале розвідування** нафтових і газових родовищ. Існують **два підходи** до відображення таких витрат:

- **successful efforts approach (підхід успішних зусиль)**, за яким нафтові компанії капіталізують **лише витрати, які забезпечили успішне відкриття родовищ** природних ресурсів: у випадку невдалої розвідки родовищ, такі витрати відразу **списують на збитки**;

- **full-cost approach (підхід повних витрат)**, за яким витрати **невдалої розвідки** свердловини нафти включають до **загальної вартості нафтового пласту**.

Використання в обліковій політиці **successful efforts approach (підхід успішних зусиль)** призводить до більших витрат та менших прибутків ніж використання **full-cost approach (підхід повних витрат)**.

2. Облік інвестицій у боргові інструменти.

Принципи подання інформації про **debt instruments (боргові інструменти)** регламентують: Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 (IFRS 7) "Financial Instruments: Disclosures (Фінансові інструменти: розкриття)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (IFRS 9) "Financial Instruments (Фінансові інструменти)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (IAS 32) "Financial Instruments: Presentation (Фінансові інструменти: подання)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (IAS 39) "Financial Instruments: Recognition and Measurement (Фінансові інструменти: визнання та оцінка)".

Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS) та Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS) **не містять визначення** поняття "debt instruments (боргових інструментів)". Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32) поширеними **прикладми фінансових активів**, які являють собою контрактне право отримувати грошові кошти **в майбутньому**, є:

- (a) торговельна дебіторська заборгованість;
- (b) векселі до отримання;
- (c) позики до отримання;
- (d) облігації до отримання.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у **Звіті про фінансовий стан** слід відображати **financial assets (фінансові активи)** за виключенням:

- investments accounted for using the equity method (інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі);
- trade and other receivables (торговельної та іншої дебіторської заборгованості);
- cash and cash equivalents (грошових коштів і грошових еквівалентів).

У звітах про фінансовий стан зарубіжних корпорацій довгострокові інвестиції в "bonds" («облігації») та "notes" («векселі») переважно відображають у статті "Long-term receivables" («Довгострокова дебіторська заборгованість»).

Bonds (облігації) - цінні папери, які випускають інвестиційні компанії або державні органи влади для позичення грошових коштів. Облігації мають:

- **nominal value (номінальну вартість)**, яку буде отримано готівкою на дату погашення;
- **face interest rate (номінальну відсоткову ставку)**, яка визначає незмінну суму грошей, що буде отримана на кожну дату сплати відсотків готівкою.

Annual cash receipts Щорічні грошові надходження	=	Nominal value Номінальна вартість облігації	×	Face interest rate Номінальна відсоткова ставка
---	---	--	---	--

Згідно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 9 (IFRS 9) **interest (відсоток)** - це компенсація часової вартості грошей і кредитного ризику, пов'язаного з непогашеною основною сумою, протягом певного періоду часу.

В залежності від передбачених в облігаціях умов, інвестори поділяють їх на види:

- **Term bonds (фіксовані облігації)** - мають одну дату погашення в той час, як **serial bonds (серійні облігації)** погашаються частинами впродовж терміну їх дії.

- **Convertible bonds (конвертовані облігації)** - надають право власнику на певних умовах перетворити їх в акції компанії, в той час як **unconvertible bonds (неконвертовані облігації)** не надають такого права.

- **Callable bonds (відзивні облігації)** - передбачають умови дострокового викупу облігації, в той час як **uncallable bonds (невідзивні облігації)** не передбачають такої умови.

- **Secured bonds (забезпечені облігації)** - забезпечуються майном підприємства в той час, як **unsecured bonds (незабезпечені облігації)** не надають гарантії у формі активів компанії.

- **Registered bonds (реєстровані облігації)** - містять ім'я та адресу власника облігації, в той час як **coupon bonds (купонні облігації)** містять купони, які власник облігації для отримання відсотків періодично пред'являє у банк.

- **Zero coupon bonds (облігації з нульовим купоном)** - передбачають отримання відсотків на дату погашення облігацій.

Облік інвестицій в облігації ведеться на рахунку “**Investment in Bonds (Інвестиції в облігації)**” або “**Long-term Investments, Bonds (Довгострокові інвестиції, облігації)**”. На дату придбання облігації оцінюються за фактичною собівартістю придбання:

Investments in Bonds (Інвестиції в облігації)
Cash (Грошові кошти)

На дату погашення облігацій інвестор отримує номінальну вартість облігації:
Cash (Грошові кошти)
Investments in Bonds (Інвестиції в облігації)

У кожному періоді дохід від облігації визначається як сума нарахованих (або отриманих готівкою) відсотків:

Interest Receivable (Відсотки до отримання) або Cash (Грошові кошти)
Interest Income (Відсотковий дохід)

У випадку реалізації облігацій до дати їх погашення визначається фінансовий результат як різниця між продажною ціною і балансовою вартістю облігації - прибуток або збиток:

1) прибуток:

Cash (Грошові кошти)
Gain from investments (Прибуток від інвестицій)
Investments in Bonds (Інвестиції в облігації)

2) збиток:

Cash (Грошові кошти)
Loss from investments (Збиток від інвестицій)
Investments in Bonds (Інвестиції в облігації)

Ціна облігацій, як правило, ґрунтується на market interest rate (ринковій відсотковій ставці), яка змінюється щоденно. В залежності від співвідношення між face interest rate (номінальною відсотковою ставкою облігацій) та market interest rate (ринковою відсотковою ставкою) облігації можуть бути придбані за:

- **номінальною вартістю** - коли market interest rate (ринкова відсоткова ставка) дорівнює face interest rate (номінальній відсотковій ставці облігацій), вартістю, нижчою за номінальну (з дисконтом) - коли market interest rate (ринкова відсоткова ставка) вища за face interest rate (номінальну відсоткову ставку облігацій);

- **вартістю, вищою за номінальну (з премією)** - якщо market interest rate (ринкова відсоткова ставка) нижча за face interest rate (номінальна відсоткова ставка облігацій).

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 39 (IAS 39) **amortised cost of a financial asset (амортизована собівартість фінансового активу) або фінансового зобов'язання** - це сума, за якою фінансовий актив чи зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс або мінус накопичена амортизація будь-якої різниці між цією **initial amount (первісною сумою)** та **maturity amount (сумою погашення)** із застосуванням методу ефективного відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку поправки) унаслідок зменшення корисності або неможливості отримання.

The effective interest method (метод ефективного відсотка) - це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період.

The effective interest rate (ефективна відсоткова ставка) - це ставка, яка точно дисконтує попередньо оцінені майбутні платежі або надходження грошових коштів протягом очікуваного строку дії фінансового інструмента та, якщо доцільно, протягом коротшого періоду до чистої залишкової суми фінансового активу чи фінансового зобов'язання.

Отже, **амортизована собівартість інвестицій в облігації** - це собівартість придбання облігацій, збільшена на суму накопиченої амортизації дисконту або зменшена на суму накопиченої амортизації премії.

Discount (дисконт) збільшує дохід інвестора від інвестиції в облігації, оскільки на момент погашення інвестор отримає всю номінальну вартість облігацій. Тобто, **discount (дисконт)** - це, крім відсотків, додаткові доходи для компанії. Тому, дохід від облігації включає номінальні відсотки та періодичну амортизацію дисконту.

Нарахування амортизації дисконту збільшує сальдо рахунка "Investment in Bonds (Інвестиції в облігації)" та збільшує відсотковий дохід від облігацій, що відображається записом:

Cash (Гроші)

Investments in Bonds (Інвестиції в облігації)

Interest income (Відсотковий дохід)

В зарубіжних компанях **amortizing of the bond discount (амортизацію дисконту облігації)** здійснюють **straight-line method** (прямолінійним методом) або **effective interest method** (методом ефективного відсотка). Перевагою першого методу є простота, у застосуванні, а другого - більша точність. Але у випадку істотної різниці між двома методами рекомендується застосовувати метод ефективного відсотка.

Premium (премія) зменшує дохід інвестора, оскільки на момент погашення інвестор отримає номінальну вартість облігацій. Тому дохід від облігації, придбаної з премією, обчислюється як номінальні відсотки мінус амортизація премії.

Нарахування амортизації премії зменшує сальдо рахунка "Investment in Bonds (Інвестиції в облігації)" та зменшує відсотковий дохід, що відображається записом:

Cash (Гроші) - номінальні відсотки

Investments in Bonds (Інвестиції в облігації) - амортизація премії

Interest income (Відсотковий дохід) - дохід від інвестиції

Amortizing of the bond premium (амортизацію премії облігації) здійснюють за **straight-line method** (прямолінійним методом) або **effective interest method** (методом ефективного відсотка).

Особливості обліку довгострокових отриманих векселів. Заборгованість за довгостроковими вексями може виплачуватись наприкінці строку дії векселю або періодично упродовж дії векселя (ануїтет). Якщо **виплати здійснюються періодично**, то кожний платіж охоплює:

1) суму відсотків із залишку несплаченої суми заборгованості (в кожному наступному періоді зменшується);

2) частину заборгованості за векселем.

Тому **періодична сплата грошових коштів** за відсотковим векселем відображається:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Long-term Notes Payable (Довгострокові векселі до оплати)

Cash (Грошові кошти)

В **обліку довгострокових векселів** враховують їх оцінку з урахуванням термінової (часової) вартості грошей. Для їх обліку використовують:

- активний рахунок "**Notes Receivables, Non-current (Векселі до отримання, непоточні)**" - для відображення номінальної вартості довгострокового векселю;

- оціночний контрактивний рахунок "**Notes discount receivable (Дисконт за вексями до отримання)**" - для відображення дисконту довгострокового векселю.

Використання рахунку "**Notes discount receivable (Дисконт за вексями до отримання)**" обумовлено необхідністю відображення довгострокових векселів у звіті про фінансовий стан за дисконтованою приведеною вартістю майбутніх надходжень за векселем.

Отримання векселя в обмін на надання грошових коштів:

Notes receivable (Векселі до отримання)

Cash (Грошові кошти)
Notes discount receivable (Дисконт за вексялями до отримання)

Періодична амортизація дисконту та нарахування відсотків за отриманими вексялями:
Notes discount receivable (Дисконт за вексялями до отримання) - частина 1
Interest income (Відсотковий дохід) - частина 1

Внаслідок **періодичного списання частини дисконту** на дату отримання грошових коштів за вексялем дисконт дорівнюватиме нулю. Тому отримання платежу за вексялем відображається записом:

Cash (Грошові кошти)
Notes receivable (Векселі до отримання)

В цілому будь-які інвестиції можуть передаватися третім особам або в якості **pledging (застави)**, або за угодою про **assignment (передачу)**, або в якості **factoring (продажу факторингової фірми)**.

3. Облік інвестицій в інструменти капіталу.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 32 (IAS 32) "Financial Instruments: Presentation (Фінансові інструменти: подання)" **equity instrument (інструмент капіталу)** - це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань.

Прикладами equity instrument (інструментів капіталу) є:

- (a) звичайні акції без права дострокового погашення;
- (b) певні інструменти з правом дострокового погашення;
- (c) деякі інструменти, які створюють для суб'єкта господарювання зобов'язання надати іншій стороні пропорційну частку чистих активів суб'єкта господарювання тільки при ліквідації;
- (d) певні типи привілейованих акцій;
- (e) варанти або продані опціони "кол", які дозволяють утримувачеві передплатити або придбати фіксовану кількість звичайних акцій без права дострокового погашення в суб'єкта господарювання-емітента за фіксовану суму грошових коштів чи інший фінансовий актив.

Облік інвестицій в інструменти капіталу регламентується:

Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 (IFRS 3) "Business Combinations (Об'єднання бізнесу)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 (IFRS 7) "Financial Instruments: Disclosures (Фінансові інструменти: розкриття)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 (IFRS 9) "Financial Instruments (Фінансові інструменти)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 (IFRS 10) "Consolidated Financial Statements (Консолідовані фінансові звіти)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 11 (IFRS 11) "Joint Arrangements (Спільна діяльність)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 (IAS 27) "Separate Financial Statements (Окремі фінансові звіти)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 (IAS 28) "Investments in Associates (Інвестиції в асоційовані підприємства)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (IAS 32) "Financial Instruments: Presentation (Фінансові інструменти: подання)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (IAS 39) "Financial Instruments: Recognition and Measurement (Фінансові інструменти: визнання та оцінка)".

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у Звіті про фінансовий стан **необхідно виокремлювати** зі складу фінансових активів статтю "**Investments accounted for using the equity method (інвестиції, які обліковуються за методом капіталу)**". Останній метод застосовують, коли інвестиції надають права control (контролю) або significant influence (суттєвого впливу).

У звітах про фінансовий стан зарубіжних корпорацій інвестиції в інструменти капіталу відображають в залежності від рівня власності статтями: "Equity investments (Інвестиції за методом капіталу)", "Investments in associated companies (Інвестиції в асоційовані компанії)", "Investments in joint ventures (Інвестиції у спільні підприємства)", "Other investments (Інші інвестиції)".

Згідно з Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 (IFRS 10) **control of an investee (контроль над інвестицією) є, коли інвестор має:**

- (a) повноваження над інвестицією;
- (b) вплив або права на змінні вигоди від участі в інвестиції;
- (c) спроможність користуватись повноваженнями над інвестицією, щоб впливати на суму вигід.

Power (повноваження) - це існуючі права, що дають поточну спроможність управляти релевантними діяльностями.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 28 (IAS 28) **significant influence (суттєвий вплив)** - це повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової та операційної політики об'єкта інвестування, але не контроль чи спільний контроль над такими політиками.

Якщо **інвестор володіє** прямо або опосередковано (через дочірні підприємства) **20% або більше відсотками прав голосу** в об'єкті інвестування, то припускається, що інвестор має **суттєвий вплив**, доки не буде чітко доведено протилежне. Навпаки, якщо **інвестор володіє** (прямо або опосередковано через дочірні підприємства) **менше ніж 20% прав голосу** в об'єкті інвестування, то припускається, що цей інвестор **не має суттєвого впливу**, доки наявність такого впливу не буде чітко доведена. Це може визначатись: членством в раді директорів; участю в процесі розробки політики; значними операціями між компаніями; взаємообміном персоналом; технологічною залежністю.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 28 (IAS 28) **joint control (спільний контроль)** - це погоджений контрактом розподіл контролю за економічною діяльністю, який існує, лише якщо стратегічні фінансові та операційні рішення, пов'язані з діяльністю, потребують одностайної згоди сторін угоди про розподіл контролю (контролюючих учасників).

Інвестиції в інструменти капіталу пропонують інші інвестиційні ризики і доходи: акціонери **отримують дивіденди** лише тоді, коли вони **оголошуються Радою директорів** відповідно до рівня прибутковості. Компанія може вкладати кошти в **капітальні цінні папери** (звичайні або привілейовані акції) інших компаній з кількох причин: заробити доход від незайнятих коштів, впливати на рішення іншої компанії або контролювати її. Кількість придбаних інвестором акцій визначає його ціль.

Облік інвестицій в акції зарубіжні компанії здійснюють на рахунках "**Investments in shares (Інвестиції в акції)**". На дату придбання фінансові інвестиції оцінюють за **собівартістю придбання**, метод оцінки фінансових інвестицій на дату балансу залежить від рівня власності інвестованої компанії.

При купівлі акцій іншої компанії за гроші з метою довгострокового утримання на загальну суму придбання, включаючи комісійні та інші витрати, роблять запис:

Investment in Shares (Інвестиції в акції)

Cash (Грошові кошти)

При реалізації акцій визнається прибуток або збиток як різниця між ціною реалізації та балансовою вартістю з використанням рахунку "Gain on sale of investments (Прибуток від продажу інвестицій)" або рахунку "Loss on sale of investments (Збиток від продажу інвестицій)":

Cash (Грошові кошти)**Investment in Shares (Інвестиції в акції)****Gain on sale of investments (Прибуток від продажу інвестицій)**

Облік довгострокових інвестицій в акції після їх придбання залежить від взаємовідносин між інвестором та інвестованою компанією, які визначаються **процентним відношенням** акцій з правом голосу, якими володіє інвестор, до загальної кількості випущених акцій інвестованої компанії.

Облік довгострокових інвестицій в акції, які надають суттєвий вплив. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 28 (IAS 28) **equity method (метод участі в капіталі)** - це метод обліку, згідно з яким інвестицію первісно визнають за собівартістю, а потім коригують відповідно до зміни частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування після придбання. **Прибуток чи збиток інвестора** включає частку інвестора в прибутку чи збитку об'єкта інвестування.

Застосування в обліку інвестицій equity method (методу участі в капіталі) **полягає у відображенні:**

1) збільшення (зменшення) залишкової вартості портфелю довгострокових інвестицій з одночасним визнанням фінансових доходів (збитку) на величину збільшення (зменшення) частки інвестора у чистому прибутку (чистих збитків):

31.12. Investment in. Shares (Інвестиції в акції)**Finance Charge Income (Фінансовий дохід)**

2) зменшення балансової вартості портфелю довгострокових інвестицій на частку визнаних дивідендів від інвестованого підприємства з використанням рахунку "Dividends receivable (Дивіденди до отримання)":

31.12. Dividends receivable (Дивіденди до отримання)**Investment in Shares (Інвестиції, в акції)**

Такий підхід ґрунтується на концепції, що інвестор **заробив від інвестиції дохід**, еквівалентний частці власності. Дивіденди розглядаються як повернення частини інвестиції шляхом перетворення на гроші.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 28 (IAS 28) остання наявна фінансова звітність асоційованого підприємства використовується інвестором при застосуванні **equity method (методу участі в капіталі)**. Коли звітні дати інвестора та асоційованого підприємства є різними, **асоційоване підприємство** складає для використання інвестором фінансову звітність **на ту саму дату**, що й фінансова звітність інвестора (за винятком тих випадків, коли це не є можливим).

Якщо фінансова звітність **асоційованого підприємства**, яка використовується при застосуванні **equity method (методу участі в капіталі)**, була складена на іншу дату, ніж фінансова звітність інвестора, необхідно **зробити коригування** для відображення суттєвих операцій чи подій, які відбуваються між цією датою та датою фінансової звітності інвестора. У будь-якому випадку **різниця** між датами завершення звітного періоду асоційованого підприємства та інвестора **не повинна перевищувати трьох місяців**. Тривалість звітних періодів та будь-яка різниця між датами закінчення звітних періодів повинні залишатися однаковими від одного періоду до іншого.

Фінансову звітність інвестора слід складати із застосуванням єдиних облікових політик щодо подібних операцій та подій за схожих обставин.

Інвестор **припиняє застосовувати equity method (метод участі в капіталі)**, починаючи з дати, коли він перестає суттєво впливати на асоційоване підприємство, та обліковує інвестицію згідно з IFRS 9, починаючи з цієї дати, за умови, що асоційоване підприємство не стає дочірнім або спільним підприємством, як це визначено в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 31 (IAS 31).

Облік довгострокових інвестицій в акції, які не надають суттєвого впливу. До таких акцій відносять акції з правом голосу, **кількість яких менше 20 %**, та акції без права голосу (**привілейовані акції**).

Оцінка довгострокових інвестицій в акції, які не надають ніякого значного впливу або контролю, у **Statement of financial position (Звіті про фінансовий стан)** інвестора здійснюється **cost method** (методом собівартості), тобто за **меншою із двох оцінок** - вартості вкладеного капіталу або поточної ринкової ціни.

Для цього в кінці кожного облікового періоду для **всього портфелю довгострокових капітальних інвестицій** порівнюється загальна облікова вартість портфелю та загальна ринкова вартість портфелю (визначена як кількість наявних акцій, помножена на дійсну ринкову ціну акції на дату фінансових звітів).

Якщо ринкова вартість портфелю буде **меншою ніж його облікова вартість**, то до рахунку "Investments in shares (Інвестиції в акції)" відкривають контрактивний рахунок "Allowance for Investments (Поправка на інвестиції)", а до розділу власного капіталу у Statement of financial position (Звіті про фінансовий стан) **відкривають контрпасивний рахунок** "Unrealizable loss from Investments (Нереалізовані збитки від інвестицій)" без впливу на Statement of comprehensive income (Звіт про сукупний дохід):

31.12. Unrealizable loss from Investments (Нереалізовані збитки від інвестицій) Allowance for Investments (Поправка на інвестиції)

Якщо **в кінці наступного періоду** ринкова ціна перевищуватиме попередню оцінку, то робиться зворотній запис, але в межах створеної поправки.

Такий підхід обумовлений тим, що на відміну від зменшення вартості короткострокових інвестицій в акції (яке завжди відображають у Statement of comprehensive income (Звіті про сукупний дохід)), в умовах довгострокового характеру інвестицій **зміни цін вважаються тимчасовим явищем**. Лише у випадку сталої тенденції зменшення ринкової ціни відображається у Statement of comprehensive income (Звіті про сукупний дохід).

У випадку реалізації акцій, для яких у Statement of financial position (Звіті про фінансовий стан) була **створена поправка на зменшення вартості**, рахунок поправки не використовують.

У тих періодах, коли інвестована компанія **оголошує дивіденди**, компанія-інвестор відображає нараховані дивіденди за кредитом рахунку "Dividends earned (Дивіденди зароблені)" та включає їх до Statement of comprehensive income (Звіті про сукупний дохід).

Dividends receivable (Дивіденди до отримання)

Dividends earned (Дивіденди зароблені)

На дату отримання дивідендів роблять запис:

Cash (Грошові кошти)

Dividends receivable (Дивіденди до отримання)

Питання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику основним засобам.
2. Які витрати включаються до собівартості об'єкта основних засобів?
3. Дайте визначення поняттю «справедлива вартість», яке наведено у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 16 (IAS 16).
4. Дайте визначення поняттю «залишкова сума».
5. Які витрати відображають на рахунок «Облаштування земельної ділянки»?
6. Дайте визначення поняттю «нематеріальні активи».
7. Дайте характеристику обліку активів розвідки та оцінки мінеральних ресурсів.
8. Дайте характеристику обліку інвестицій у боргові інструменти.
9. Дайте характеристику обліку інвестицій в інструменти капіталу.

Рекомендована література: [1; 3; 8; 11; 13; 16; 17; 18; 20]

ТЕМА 9. ОБЛІК ПОТОЧНИХ АКТИВІВ

Лекція 9.1. Облік запасів

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо поняття запасів та формування їх собівартості, обліку запасів на рахунках, розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності

План лекції

1. Поняття запасів та формування їх собівартості.
2. Облік запасів на рахунках.
3. Розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності.

1. Поняття запасів та формування їх собівартості.

Головним питанням обліку запасів є визначення **суми собівартості**, яка повинна визнаватися як актив та переноситися на майбутні періоди до моменту визнання відповідних доходів. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) надає **рекомендації щодо визначення собівартості** та подальшого визнання витрат, включаючи будь-яке часткове списання до чистої вартості реалізації. Він також надає рекомендації щодо формул собівартості, що застосовуються для визначення собівартості запасів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) “Inventories” («Запаси») **inventories (запаси)** - це активи, які:

- а) утримуються для продажу в звичайному ході бізнесу;
- б) перебувають у процесі виробництва для подальшого продажу;
- в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

Запаси включають **товари**, що були придбані та утримуються для **перепродажу**, у тому числі, наприклад, товари, придбані підприємством роздрібною торгівлею та утримувані для перепродажу, або земля та інша нерухомість для перепродажу. Запаси включають також **готову вироблену продукцію** або **незавершене виробництво** суб'єкта господарювання й основні та допоміжні **матеріали**, призначені для використання в процесі виробництва. У випадку виконавця послуг запаси включають **витрати на послуги**, для яких суб'єкт господарювання ще не визнав відповідний дохід.

В практиці подання фінансових звітів зарубіжними корпораціями для зовнішніх користувачів запаси переважно відображають **однією статтею** і називають **міжнародним терміном “inventories” («запаси»)**.

За **європейською** термінологією запаси у балансі можуть позначатися також терміном “stocks” («запаси»).

Собівартість запасів повинна включати всі costs of purchase (витрати на придбання), costs of conversion (витрати на переробку) та other costs (інші витрати), понесені під час доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення їх у теперішній стан.

Costs of purchase of inventories (витрати на придбання запасів) складаються з ціни придбання, ввізного мита та інших податків (окрім тих, що згодом відшкодовуються суб'єктові господарювання податковими органами), а також з витрат на транспортування, навантаження і розвантаження та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням готової продукції, матеріалів та послуг. Торговельні знижки, інші знижки та інші подібні їм статті вираховуються при визначенні витрат на придбання.

Costs of conversion of inventories (витрати на переробку запасів) охоплюють витрати, прямо пов'язані з одиницями виробництва, наприклад оплата праці виробничого персоналу. Вони також включають систематичний розподіл постійних та змінних виробничих накладних витрат, що виникають при переробці матеріалів у готову продукцію.

Other costs (інші витрати) включаються в собівартість запасів лише тією мірою, якою вони були понесені при доставці запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення в теперішній стан. Наприклад, може бути доцільним включати в собівартість запасів не виробничі накладні витрати або витрати на проектування продукції для конкретних клієнтів.

Variable production overheads (змінні виробничі накладні витрати) - це такі **непрямі витрати** на виробництво, які змінюються **прямо (або майже прямо) пропорційно** обсягу виробництва, такі як:

- indirect materials (витрати на допоміжні матеріали);
- indirect labour (непрямі витрати на оплату праці).

Змінні виробничі накладні витрати розподіляються на кожну одиницю виробництва на базі фактичного використання виробничих потужностей.

Fixed production overheads (постійні виробничі накладні витрати) - це ті **непрямі витрати** на виробництво, які залишаються **порівняно незмінними** незалежно від обсягу виробництва, такі як:

- depreciation (амортизація);
- maintenance of factory buildings and equipment (утримання будівель і обладнання заводу);
- cost of factory management and administration (витрати на управління та адміністративні витрати заводу).

Розподіл постійних виробничих накладних витрат на витрати, пов'язані з переробкою, базується на normal capacity of the production facilities (нормальній потужності виробничого устаткування).

Normal capacity (нормальна потужність) - це очікуваний рівень виробництва, якого можна досягти в середньому протягом кількох періодів або сезонів **за звичайних обставин**, якщо взяти до уваги зменшення потужності, що виникає в результаті запланованого обслуговування виробництва. Можна використовувати **фактичний рівень виробництва**, коли він приблизно **дорівнює нормальній потужності**. Сума постійних накладних витрат, розподілених на кожну одиницю виробництва, не зростає внаслідок низького рівня виробництва або простоїв.

Unallocated overheads (нерозподілені накладні витрати) визнаються витратами того періоду, в якому вони понесені. У періоди надзвичайно високого рівня виробництва сума постійних накладних витрат, розподілених на кожну одиницю виробництва, зменшується так, щоб **запаси не оцінювалися вище собівартості**.

Результатом виробничого процесу можуть бути **кілька продуктів, що виробляються одночасно**. Це відбувається, наприклад, коли виготовляється joint products (спільна продукція) або коли є main product and a by-product (основний та побічний продукти). Якщо витрати на переробку кожного продукту **неможливо визначити окремо**, вони розподіляються на продукти на основі **раціональної та послідовної бази розподілу**. Наприклад, розподіл може базуватися на відповідній **ціні продажу** кожного продукту - на етапі виробничого процесу, коли продукти вже можна відокремити один від одного, або на момент завершення виробництва продукту. За своїм характером вартість більшості побічних продуктів є **несуттєвою**. В таких випадках їх часто оцінюють за **чистою вартістю реалізації** і ця вартість вираховується із собівартості основного продукту. В результаті балансова вартість основного продукту суттєво не відрізняється від його собівартості.

Якщо у **service provider (виконавця послуг)** є запаси, вони оцінюються за витратами на їх виробництво. Такі **витрати** складаються переважно з:

- primarily of the labour (витрат на оплату праці);
- other costs of personnel directly engaged in providing the service, including supervisory personnel (інших витрат на персонал, безпосередньо зайнятий наданням послуг, включаючи керівний персонал);
- attributable overheads (відповідних накладних витрат).

Оплата праці та інші витрати, пов'язані з **персоналом відділу збуту** та загальним адміністративним персоналом, не включаються до собівартості, а визнаються як **витрати періоду**, в якому вони були понесені. Собівартість запасів постачальника послуг не включає

величину прибутку або накладні витрати, що не розподіляються і часто включаються в ціни, встановлені постачальниками послуги.

Прикладами витрат, які виключаються із собівартості запасів і визнаються як витрати періоду, в якому вони понесені, є такі:

- а) понаднормові відходи матеріалів, витрати на оплату праці або інші виробничі витрати;
- б) витрати на зберігання, крім тих витрат, які зумовлені виробничим процесом і є необхідними для підготовки до наступного етапу виробництва;
- в) адміністративні накладні витрати, не пов'язані з доставкою запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведенням у теперішній стан;
- г) витрати на продаж.

Суб'єкт господарювання може купувати запаси на умовах **відстрочення розрахунків**. Якщо угода фактично містить елемент фінансування, цей елемент (наприклад, різниця між ціною придбання за звичайних умов оплати та сплаченою сумою) визнається як **витрати на відсотки** протягом періоду фінансування. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 23 (IAS 23) "Borrowing Costs (Витрати на позики)" ідентифікує обмежені обставини, коли витрати на позики включаються в собівартість запасів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) сума запасів, визнана як витрати протягом періоду, яку часто називають **cost of sales (собівартість реалізації)**, складається з тих витрат, що були раніше **включені до оцінки** проданих одиниць запасів, нерозподілених виробничих накладних витрат та понаднормових сум виробничих витрат запасів/

При цьому для визначення собівартості використаних запасів Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) дозволяє використовувати три **cost formulas (формули собівартості)**. Суб'єктові господарювання слід застосовувати **одну і ту саму формулу собівартості** для всіх запасів суб'єкта господарювання однакового характеру та використання. Для запасів різного характеру або використання можуть бути виправданими **різні формули собівартості**. Наприклад, запаси, використані в одному операційному сегменті, можуть використовуватися суб'єктом господарювання таким способом, який відрізняється від способу використання запасів того самого типу в іншому операційному сегменті. Проте відмінність у **географічному розташуванні** запасів (або у відповідних податкових правилах), сама по собі є **недостатньою підставою** для застосування різних формул собівартості.

Specific identification of costs (конкретна ідентифікація собівартості) означає, що конкретні витрати ототожнюються з ідентифікованими одиницями запасів. Такий підхід є доцільним для одиниць запасів, які не є взаємозамінними, та товарів чи послуг, призначених для конкретних проектів, незалежно від того, чи вони були придбані, чи вироблені. Коли існує велика кількість одиниць запасів, які є взаємозамінними, доречно застосувати метод вибору тих одиниць, що залишилися в запасах, щоб визначити очікуваний вплив на прибуток або збиток.

First-in, first-out (FIFO) formula (формула ФІФО) припускає, що одиниці запасів, які були придбані або вироблені першими, продаються першими, а отже, одиниці, які залишаються в запасах на кінець періоду, є тими, що були придбаними або виробленими останніми.

Weighted average cost formula (формула середньозваженої собівартості) полягає у тому, що *cost of each item* (собівартість кожної одиниці) визначається із середньозваженої собівартості подібних одиниць на початок періоду та собівартості подібних одиниць, що були придбані або вироблені протягом періоду. **Середнє значення** може бути обчислене на періодичній основі або з отриманням кожної додаткової партії залежно від обставин суб'єкта господарювання.

При цьому на початку Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) попереджається, що застосування **last-in, first-out (LIFO) formula (формули ЛІФО)** при оцінці запасів **не дозволяється** (в той час як в американській практиці її широко застосовують, а в англійській практиці, хоча й дозволено, але практично не використовують).

Разом з цим Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) дозволяє використовувати ще **два наступних методи оцінки запасів**, якщо їх результати приблизно дорівнюють собівартості:

1) **Standard cost method (метод стандарт-косту)** враховує нормативні рівні використання основних та допоміжних матеріалів, праці, а також економічної і виробничої потужності (їх регулярно аналізують і, за потреби, переглядають з огляду на поточні умови).

2) **Retail method (метод роздрібних цін)** - застосовується у роздрібній торгівлі для оцінки великої кількості одиниць запасів, які швидко змінюються і дають однаковий прибуток та для яких технічно неможливо застосувати інші методи калькулювання. **Собівартість запасів** визначається шляхом зменшення вартості продажу запасів на відповідний відсоток валового прибутку.

Застосовуваний відсоток ураховує запаси, які були оцінені нижче початкової ціни продажу. Для кожного відділу роздрібної торгівлі часто використовують середній відсоток.

У **звітах про сукупний дохід** зарубіжні корпорації собівартість реалізованих запасів відображають статтями Cost of goods sold (Собівартість реалізованих товарів), Cost of services sold (Собівартість реалізованих послуг), Cost of revenue (Собівартість виручки), Cost of sales (Собівартість реалізації).

В практиці більшості американських корпорацій собівартість реалізованих запасів визначають методами **average-cost, FIFO та LIFO**. При цьому використовують їх в умовах застосування **perpetual inventory system (системи безперервного обліку запасів)** або **periodic inventory system (системи періодичного обліку запасів)**. Обидва підходи дозволено Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2).

За **системою безперервного обліку запасів** cost of inventory sold (собівартість реалізованих запасів) визначають на кожну дату реалізації, а наприкінці місяця підраховують ending inventory (кінцеве сальдо запасів).

За **системою періодичного обліку запасів** спочатку розраховують ending inventory (кінцеве сальдо запасів), а потім визначають загальну cost of inventory sold (собівартість реалізованих запасів) шляхом віднімання від собівартості призначених для реалізації товарів суми кінцевих запасів.

Для цього в обліку визначають проміжний показник **cost of goods available for sale (собівартості товарів для реалізації)** як суму початкових запасів та вартість нетто-закупок.

Величину **net purchases (нетто-закупки)** розраховують як вартість закупок з урахуванням транспортних витрат мінус вартість повернень та отриманих знижок.

Використання методів LIFO та average-cost в умовах застосування perpetual inventory system (системи безперервного обліку запасів) та periodic inventory system (системи періодичного обліку запасів) надають **різні результати отриманого за звітний період gross margin** (амер. назва валового прибутку) або gross profit (англ. назва валового прибутку).

2. Облік запасів на рахунках.

За perpetual inventory system (системою безперервного обліку запасів), яка в сучасних умовах є **більш поширеною**, на торговельних підприємствах США облік усіх поточних операцій з придбання, повернення, реалізації та втрат товарів здійснюється на рахунку "**Merchandise inventories (Товарні запаси)**".

На дату **оприбуткування запасів** цей рахунок дебетується з урахуванням або без урахування знижки за дострокову оплату. Так, якщо використовується **gross method (валовий метод)**, то закупки відображають за брутто-ціною, а у випадку використання **net method (нетто-методу)**, закупки відображають за ціною постачальника з врахуванням можливої знижки за дострокову оплату:

Merchandise inventories (Товарні запаси)

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

При застосуванні gross method (валового методу) в обліку використовують контрарний рахунок "**Purchases Discounts (Купівельні знижки)**". а при застосуванні net method (нетто-

методу) використовують контрарний рахунок **“Purchases Discounts Forfeited (Втрачені купівельні знижки)”**. На дату оплати запасів, якщо використовується gross method (валовий метод) і було **отримано знижку** за дострокову оплату запасів, здійснюють проведення:

Accounts Payable (Рахунки до оплати)
Purchases Discounts (Купівельні знижки)
Cash (Грошові кошти)

А у випадку, якщо використовують net method (нетто-метод), але **знижку не було отримано**, здійснюють запис:

Accounts Payable (Рахунки до оплати)
Purchases Discounts Forfeited (Втрачені купівельні знижки)
Cash (Грошові кошти)

У випадках, коли з різних причин закуплені **товари було повернуто постачальнику** або **постачальник надав знижку** на товар, величину рахунку товарних запасів та рахунку до оплати зменшують зворотним записом:

Accounts Payable (Рахунки до оплати)
Merchandise inventories (Товарні запаси)

На дату реалізації товарних запасів здійснюють проведення:
Cost of Goods Sold (Собівартість реалізованих товарів)
Merchandise inventories (Товарні запаси)

На кінець місяця, якщо за даними інвентаризації було виявлено втрати запасів від **нестач, псування та інших причин**, роблять запис:

Inventory Shortage Expense (Витрати з нестач запасів)
Merchandise inventories (Товарні запаси)

При застосуванні periodic inventory system (системи періодичного обліку запасів) рахунок **“Merchandise inventories (Товарні запаси)”** застосовують лише для відображення початкового і кінцевого сальдо запасів, а для акумулювання загальної вартості покупок товарів за звітний період з метою подальшого перепродажу використовують транзитні рахунки: **“Purchases (Закупка)”**, **“Freight-in (Фрахт-в)”**, **“Purchases Returns and Allowances (Повернення та поправки покупок)”**.

На дату оприбуткування запасів дебетується рахунок **“Purchases (Закупки)”** з урахуванням або без урахування знижки за дострокову оплату:

Purchases (Закупки)
Accounts Payable (Рахунки до оплати)

При застосуванні gross method (валового методу) в обліку використовують контрарний рахунок **“Purchases Discounts (Купівельні знижки)”**, а при застосуванні net method (нетто-методу) використовують рахунок **“Purchases Discounts Forfeited (Втрачені купівельні знижки)”**, як за системою безперервного обліку запасів.

Транспортні витрати при закупках товарів відображають на рахунку **“Freight-in (Фрахт-в)”**, а при продажу товарів **“Freight-out (Фрахт-з)”**. При цьому транспортні витрати **закупок** товарів відносять до **вартості покупок**, а транспортні витрати при **реалізації** запасів включають до **операційних витрат** у Звіті про сукупний дохід. На дату оплати рахунків транспортних витрат покупок здійснюють запис:

Freight-in (Фрахт-в)
Cash (Грошові кошти)

У випадках повернення товарів постачальнику або отримання знижок на товар величину рахунків до оплати зменшують з використанням рахунку “**Purchases Returns and Allowances (Повернення та поправки закупок)**”, який є контрарним до рахунку “**Purchases (Закупки)**”:

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

Purchases Returns and Allowances (Повернення та поправки закупок)

На кінець місяця чисту вартість закупок, транспортні витрати та початковий залишок запасів списують на рахунок “**Cost of Goods Sold**”:

Cost of Goods Sold (Собівартість реалізованих товарів)

Purchases (Закупки)

Freight-in (Фрахт-в)

Merchandise inventories (Товарні запаси)

Внаслідок цього, за дебетом рахунку “**Cost of Goods Sold (Собівартість реалізованих товарів)**” відображається величина “**Cost of goods available for sale (Собівартості товарів для реалізації)**”. Потім за даними **physical inventory (інвентаризації)** визначають залишки запасів на кінець періоду та списують їх вартість на рахунок “**Merchandise inventories (Товарні запаси)**”:

Merchandise inventories (Товарні запаси)

Purchases (Закупки)

Для обліку запасів на зарубіжних виробничих підприємствах використовують рахунки:

- **Raw Materials Inventory (Запаси сировини)** або **Stock (Запаси)** — для обліку залишків сировини;

- **Supplies Inventory (Запаси допоміжних матеріалів)** - для обліку залишків допоміжних матеріалів;

- **Work in Progress Inventory** або **Work in Process Inventory (Запаси незавершеного виробництва)** - для обліку всіх виробничих витрат, які виникають в зв'язку з виробництвом продукції;

- **Finished Goods Inventory (Запаси готової продукції)** - для обліку залишків готової продукції.

Manufacturing costs (виробничі витрати) традиційно включають три класи витрат: **materials costs (матеріальні витрати)**, **labor costs (трудові витрати)** та **manufacturing overhead costs (загальновиробничі витрати)**.

Тому для обліку виробничих витрат використовують також рахунки: **Direct Labor Costs (Прямі витрати на заробітну плату)**, **Indirect Labor Costs (Непрямі витрати на заробітну плату)**, **Factory Overhead Costs (Загальновиробничі витрати)**.

Для обліку використання у виробництві матеріалів здійснюють запис:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)

Factory Overhead Costs (Загальновиробничі витрати)

Raw Materials Inventory (Запаси сировини)

Supplies Inventory (Запаси допоміжних матеріалів)

Списання заробітної плати виробничого персоналу здійснюють записом:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)

Factory Overhead Costs (Загальновиробничі витрати)

Direct Labor Costs (Прямі витрати на заробітну плату)

Indirect Labor Costs (Непрямі витрати на заробітну плату)

Нарахування інших загальновиробничих витрат відбувається записом:

Factory Overhead Costs (Загальновиробничі витрати)

Employee Benefits Expenses, Health Insurance (Витрати на соціальне

страхування)

Depreciation Expenses (Витрати амортизації)

Списання розподілених загально виробничих витрат на основі predetermined overhead rate (нормативного коефіцієнта загально виробничих витрат) відображають записом:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)

Factory Overhead Applied (Розподілені загально виробничі витрати)

Передачу готової продукції на склад відображають так:

Finished Goods Inventory (Запаси готової продукції)

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) на дату фінансової звітності оцінка запасів здійснюється за так званим lower of cost or market - LCM rule (правилом меншої з двох оцінок), коли запаси оцінюють за найменшою з двох величин: **cost (собівартістю)** або **net realizable value - NRV (чистою реалізаційною вартістю)**.

Net realizable value - NRV (чиста реалізаційна вартість) - це попередньо оцінена ціна продажу у звичайному ході бізнесу мінус попередньо оцінені витрати на завершення та попередньо оцінені витрати, необхідні для здійснення продажу.

Fair value (справедлива вартість) - це сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Практика **часткового списання запасів нижче собівартості** до net realizable value (чистої реалізаційної вартості) збігається з тією точкою зору, що балансова вартість активів не повинна перевищувати суму, яка очікується від їх продажу або використання. Порівняння **собівартості запасів** та їх **чистої реалізаційної вартості** доцільно проводити у випадках, якщо:

а) зменшилась ціна продажу запасів або якщо ці запаси пошкоджені, повністю або частково застаріли;

б) зросли попередньо оцінені витрати на їх завершення виробництва або попередньо оцінені витрати на збут.

3. Розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності.

Коли запаси реалізовані, їх залишкова сума повинна визнаватися **expense in the period (витратами періоду)**, в якому визнається відповідний дохід. Сума будь-якого часткового списання запасів до їх net realizable value - NRV (чиста реалізаційна вартість) та всі losses of inventories (втрати запасів) повинні визнаватися **витратами періоду**, в якому відбувається часткове списання або збиток. Сума будь-якого сторнування будь-якого часткового списання запасів, що виникає в результаті збільшення net realizable value (чиста реалізаційна вартість), повинна **визнаватися як зменшення суми запасів**, визнаної як витрати в періоді, в якому відбулося сторнування.

У **фінансових звітах** слід розкривати формули собівартості та іншу інформацію про запаси. Інформація про **балансову вартість** різних видів утримуваних запасів та про ступінь змін у цих активах є важливою для користувачів фінансової звітності.

Загальна класифікація запасів така:

- merchandise (товари);
- production supplies (виробничі запаси);
- materials (матеріали);
- work in progress (незавершене виробництво);
- finishedgoods (готова продукція).

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 (IAS 2) у фінансових звітах необхідно розкривати таку інформації про запаси:

облікові політики, прийняті для оцінки запасів, включаючи використані формули собівартості;

загальну залишкову суму запасів та залишкову суму згідно з класифікаціями, прийнятними для суб'єкта господарювання;

залишкову суму запасів, відображених за справедливою вартістю мінус витрати на продаж; суму запасів, визнаних як витрати протягом періоду;

суму будь-якого часткового списання запасів, визнану як витрати протягом періоду;

суму будь-якого сторнування будь-якого часткового списання, визнану як зменшення суми запасів, яка визнана як витрати періоду;

обставини або події, що спричинили сторнування часткового списання запасів;

залишкову суму запасів, переданих під заставу для гарантії зобов'язань.

Деякі суб'єкти господарювання приймають такий формат **звіту про сукупний дохід**, за яким **розкриваються інші суми**, а не собівартість запасів, визнаних як витрати протягом періоду. Згідно з цим іншим форматом суб'єкт господарювання подає аналіз витрат, **застосовуючи класифікацію, що базується на характері витрат**. У цьому випадку суб'єкт господарювання **розкриває інформацію про витрати, визнані як:**

- витрати на сировину та витратні матеріали;

- витрати на оплату праці;

- інші операційні витрати разом із сумою чистої зміни в запасах за період.

Оскільки **формули собівартості запасів** впливають на фінансові результати і грошові потоки, їх слід обирати з урахуванням порядку відпуску запасів у виробництво або продаж.

Перевага використання формули FIFO полягає у тому, що матеріальні запаси на кінець періоду оцінюються за цінами останніх закупок. Водночас, порівняно з іншими методами визначення реалізованих запасів в період росту цін, метод FIFO надає більший прибуток, а в період зменшення цін — навпаки його зменшує.

Хоча визначення собівартості реалізованих запасів **за формулою LIFO не відповідає реальному руху запасів**, вважається, що її використання надає **більш точне визначення величини прибутку**, оскільки порівнює поточну виручку з поточною собівартістю реалізованих запасів.

Тому деякі аналітики вважають, що для розрахунку показників ліквідності доцільно використовувати собівартість запасів, визначену за **формулою FIFO**, а для аналізу показників рентабельності доцільно використовувати показники витрат та прибутку, визначені за **формулою LIFO**.

Оскільки **формула середньої вартості** враховує усі ціни придбання запасів, то її використання **вирівнює збільшення та зменшення цін** за звітний період.

Проте іноді ці методи використовують для **маніпуляції даними**. Тому для порівняння фінансових коефіцієнтів компаній, які в обліку запасів застосовують формулу LIFO, з фінансовими коефіцієнтами інших компаній однієї галузі необхідно скорегувати показники фінансових звітів **cost flow (потік собівартості)** за формулою FIFO, яка відображає вартість запасів більш адекватно.

Лекція 9.2. Облік дебіторської заборгованості, грошових коштів та короткострокових інвестицій

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо обліку дебіторської заборгованості, грошових коштів та короткострокових інвестицій

План лекції

1. Облік поточної дебіторської заборгованості.
2. Облік грошових коштів.
3. Облік короткострокових інвестицій.

1. Облік поточної дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість включає до себе усі вимоги суб'єкта господарювання до інших юридичних чи фізичних осіб щодо грошових коштів, товарів чи послуг. Міжнародними стандартами **не передбачено** окремого стандарту, який би прямо регламентував облік дебіторської заборгованості. Лише в Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) зазначається, що у Звіті про фінансовий стан вимагається відображати **trade and other receivables (торговельну та іншу дебіторську заборгованість)**. Але оскільки за методом нарахування дохід виникає разом із дебіторською заборгованістю, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 (IAS 18) "Revenue" («Дохід») непрямо регламентує й **порядок виникнення дебіторської заборгованості**.

У звітах про фінансовий стан зарубіжні корпорації переважно представляють поточну дебіторську заборгованість одною статтю під назвами "Current receivables" («Поточна дебіторська заборгованість»), "Accounts and notes receivable" («Дебіторська заборгованість») або "Trade and other receivables" («Торгова та інша дебіторська заборгованість») або у розгорнутому вигляді з визначенням підсумку "Total current receivables" «Загальна поточна дебіторська заборгованість». При цьому величину дебіторської заборгованості відразу відображають за net realizable value (чистою реалізаційною вартістю), тобто чистою сумою грошових коштів, яку очікується отримати, а величину Allowance for doubtful accounts (Поправки на сумнівні рахунки) можуть довідково вказувати у дужках.

Оскільки у Звіті про сукупний дохід виручку від реалізації та інші доходи відображають окремо, receivables (дебіторську заборгованість) також поділяють на trade receivables (торговельну дебіторську заборгованість), яка виникла в результаті звичайної операційної діяльності, тобто операцій з продажу продукції, товарів, послуг, та non-trade receivables (неторговельну дебіторську заборгованість), яка виникла від інших операцій.

До **trade receivables (торговельної дебіторської заборгованості)** відносять:

- accounts receivable (рахунки до отримання) - це звичайна заборгованість покупців за придбану продукцію:

- notes receivable (векселі до отримання) - заборгованість покупців, яка оформлена письмовим зобов'язанням оплатити рахунок у встановлену дату.

До **неторговельної дебіторської заборгованості** відносять:

- non-trade notes receivable (неторговельні векселі до отримання);

- interest receivable (відсотки до отримання);

- dividends receivable (дивіденди до отримання);

- advances to employees (аванси, видані працівникам підприємства) та ін.

У statement of comprehensive income (звіті про сукупний дохід) **виручку від реалізації** позначають термінами Revenue (Виручка), Sales and other operating revenues (Реалізація та інші операційні доходи), Net sales (Нетто-реалізація) і визначають **як різницю** між gross sales (валовою виручкою) та поверненнями товарів і знижками з ціни, що були надані покупцям.

Облік рахунків до отримання. Виникнення валової торговельної дебіторської заборгованості, яка оформлена рахунками, реєструють на дату операції записом:

Accounts receivable (Рахунки до отримання)

Sales (Реалізація)

У випадку, якщо реалізований товар в зв'язку з його дефектом або з інших причин **покупцями було повернуто**, замість того, щоб зробити зворотне проведення по рахунку Sales (Реалізація), дебетується рахунок **Sales Returns and Allowances (Повернення та поправки реалізації)** на величину повернення зіпсованого товару:

Sales Returns and Allowances (Повернення та поправки реалізації)

Accounts Receivable (Рахунки до отримання)

В деяких випадках, коли замість приймання **неякісного товару, його реалізують з уцінкою**, на величину уцінки роблять аналогічне проведення, що призводить до зменшення заборгованості покупця. Метою застосування рахунку Sales Returns and Allowances (Повернення та поправки реалізації) є **інформування керівництва** про величину повернень та уцінок товарів.

Сума доходу визначається шляхом угоди між суб'єктом господарювання та покупцем або користувачем активу з урахуванням суми будь-якої знижки. Проблема оцінки дебіторської заборгованості обумовлена **існуванням знижок**, які поділяють на дві групи:

- 1) trade discounts (торговельні знижки);
- 2) sales discounts (реалізаційні знижки) (їх ще називають cash discounts (грошові знижки)).

Trade discounts (торговельні знижки) є відсотковими знижками від базової ціни товару, які надаються при розпродажу товарів, для постійних клієнтів тощо - їх величина є відомою на дату реалізації і, становить, як правило, 30 % та більше. У випадку зменшення ціни через торговельну знижку, дебіторську заборгованість та реалізацію відображають відразу з урахуванням знижки, оскільки нормальною ціною реалізації вважається вже нова ціна. Тобто, якщо товар з ціною в \$ 1000 реалізовано із знижкою в 30 %, то сума операції оцінюється в \$ 700.

Sales discounts (реалізаційні знижки) або cash discounts (грошові знижки) - відсоткові знижки, які діють у випадку дострокової оплати рахунків-фактур. Метою їх надання є стимулювання скорішого платежу по рахунку. При цьому строк нормальної оплати називають нетто-строком і позначають як n / строк. Наприклад, нормальний строк оплати в 30 днів позначається як n / 30. А можливість отримання 2 % знижки, якщо оплатити товар протягом 10 днів з моменту придбання при нормальному строку оплати в 30 днів позначається як: 2 /10, n/ 30. Як правило, покупці сплачують рахунки в межах строку дії реалізаційної знижки, оскільки це є вигідним.

В обліковій практиці існують **два методи обліку реалізаційних знижок**: gross method (валовий метод) і net method (нетто-метод).

За валовим методом знижка не визнається до того моменту, поки покупець її не отримав (тобто до дати оплати товару). Тому в обліку дебіторська заборгованість та виручка відображаються повною (валовою) сумою. У випадку, якщо покупець **достроково оплатить товар**, дебетується рахунок Sales Discounts (Реалізаційні знижки), сальдо якого при складанні statement of comprehensive income (звіту про сукупний дохід) вираховується із загальної величини виручки від реалізації.

Cash (Грошові кошти)

Sales Discounts (Реалізаційні знижки)

Accounts Receivables (Рахунки до отримання)

За нетто-методом дебіторська заборгованість відразу відображається за вирахуванням знижки (чистою сумою). Втрачені знижки трактуються як **штраф за несплату заборгованості** в період дії знижки і включаються до **інших доходів** у statement of comprehensive income (звіті про сукупний дохід). **Втрачені знижки** відображаються за кредитом рахунку "Sales Discounts Forfeited" (Втрачені реалізаційні знижки):

Cash (Грошові кошти)

Sales Discounts Forfeited (Втрачені реалізаційні знижки)

Accounts Receivables (Рахунки до отримання)

На практиці набули поширення обидва методи, хоча **теоретично більш правильним вважається нетто-метод**, оскільки він відповідає принципу обачності. У Великобританії при використанні валового методу реалізаційні знижки включаються до інших витрат і не впливають на виручку-нетто.

У багатьох компаніях роздрібної торгівлі значне поширення має **installment sales (реалізація з відстрочкою платежу)**, що полягає у розрахунках покупців шляхом здійснення декількох платежів протягом 24 місяців. Хоча період розрахунків є більше одного року, таку

дебіторську заборгованість у торговельній сфері вважають **поточною** і обліковують на рахунку **"Installment Accounts Receivable"** (Рахунки до отримання в розстрочку).

У роздрібній торгівлі поширеним способом реалізації є розрахунки за допомогою **credit cards** (кредитних карток), сутність якого полягає у тому, що у момент реалізації товару рахунок з підписом покупця направляється третій фірмі, яка й оплачує рахунок. Перевагою такого способу реалізації є швидкість отримання грошових коштів за невелику комісійну винагороду у розмірі від 2 до 6 % від номінальної вартості реалізації та скорочення обсягу облікової роботи по кожному кредитному покупцю. Найбільш відомими фірмами, які випускають кредитні картки, є American Express, Carte Blanche, Diners Club, MasterCard, VISA.

В залежності від того, включені кредитні картки до банківської системи (VISA, MasterCard) чи ні (American Express), існує два способи обліку реалізації за кредитними картками. У випадку, якщо кредитні картки є **bank credit cards** (банківськими кредитними картками), дебіторська заборгованість не відображається, оскільки квитанції, які оформлені в момент продажу, вносяться на спеціальний банківський рахунок подібно виписаному покупцем чеку:

Checking account (Чековий рахунок)
Commissions, credit card (Комісійні, кредитні картки)
Sales (Реалізація)

У випадку, якщо **кредитна картка не є банківською**, продавець на кінець дня показує дебіторську заборгованість фірми-держателя, а коли отримує кошти, то її списує:

Credit Card Receipts (Отримання за кредитною картокою) **Commissions, credit card**
(Комісійні, кредитні картки)
Sales (Реалізація)

Облік короткострокових отриманих векселів. При продажу деяких дорогих товарів таких як, наприклад, автомобілі чи устаткування у **кредит**, зарубіжні компанії часто вимагають від покупців, у тому числі іноземних, **виписки векселя**. Правовідносини сторін за векселями регулюються нормами міжнародного та національного права. Виділяються **країни англо-американського права** та країни, вексельне законодавство яких ґрунтується на **Женевській системі вексельного права**.

Багато країн мають свої, відмінні норми вексельного законодавства, а в деяких країнах вексельного обігу не існує. За англо-американським правом пред'являються менш жорсткі вимоги до змісту векселя та термінів платежу по ньому. Так, векселі залишаються дійсними у випадках, коли вони не мають вексельної позначки, зазначення місця платежу, дати і місця складання векселя. Згідно з Женевською системою вексельного права векселі мають містити більше обов'язкових реквізитів. У більшості розвинених країн (крім США, Великобританії, Швеції) встановлено **гербовий збір по векселях**, розмір якого залежить від суми векселя, при оплаті якого на зворотний бік векселя наклеюється **марка**.

Короткострокові векселі можуть бути:

- 1) комерційними або фінансовими;
- 2) простими або переказними;
- 3) відсотковими або безвідсотковими.

Оскільки **commercial bills** (комерційні векселі) - це векселі, які виникають як результат реалізації товарів чи надання послуг, а **finance bills** (фінансові векселі) - це векселі, які виникають як результат отримання позик у банківських установах, векселі до отримання є, як правило, комерційними векселями.

Promissory note (простий вексель) - це безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити зазначену суму грошей у встановлений строк в обумовленому місці. **Простий вексель виставляється боржником** і у ньому зазначаються назви:

- maker of note (векселедавця);
- payee (отримувача грошей);
- noteholder (векселедержувача).

Transfer note (переказний вексель), bill of exchange (переказний вексель) або draft (тратта) є безумовним наказом продавця (трасанта), адресованому боржнику (трасату), оплатити у встановлений у ньому термін зазначену суму трасанту або третій особі (ремітенту). Третьою особою (векселетримачем) найчастіше є банк продавця. Переказний вексель виставляється продавцем і набуває юридичної сили, якщо покупець акцептує його після одержання товару і тим самим бере на себе зобов'язання оплатити переказний вексель на дату погашення. В англо-американському праві **розрахунковий чек трактується як переказний вексель**, виписаний на банк зі сплатою по пред'явленню чека.

Maturity date (дата погашення) - це дата оплати векселя. Існують різні способи її позначення: конкретна дата, певна кількість місяців або днів з дати оформлення векселя. Якщо дата погашення позначається кількістю місяців, це означає, що вексель має бути погашений того ж числа, що і видано (наприклад, якщо вексель видано 5 травня на 2 місяця, то дата погашення - 5 липня). Якщо ж дата погашення позначена кількістю днів, то день видачі векселя не включається у строк векселю.

Interest (відсоток) - це сума, яку виплачує векसेледавець держателю векселя за надання позики. Ця сума залежить від трьох величин: основної суми боргу; річної ставки відсотків; строку векселю.

Duration of note (тривалість дії векселя) - позначається в днях, починаючи з наступного дня після дати оформлення векселя і закінчується датою погашення. Строк **короткострокового векселя** становить не більше **одного року**.

Maturity value (вартість погашення) - загальна сума, яка сплачується за векселем в день погашення, як номінальна сума векселя плюс відсоток.

У **відсоткових векселях** окремо визначається сума боргу і окремо сума відсотків. У **noninterest-bearing note (безвідсотковому векселі)** відсотки окремо не визначаються, але вони фактично існують, оскільки включаються до основної суми векселя.

Облік короткострокових отриманих векселів, строк оплати яких не наступив, ведеться на рахунку Notes receivable - current (Векселі до отримання - поточні), Notes receivable - trade (Векселі до отримання - торговельні) або просто Notes receivable (Векселі до отримання). Отримання векселя від покупця на дату реалізації продукції чи надання послуг реєструють записом:

Notes receivable — current (Векселі до отримання - поточні)
Sales (Реалізація)

Досить часто вексель отримують у погашення **past-due accounts (простроченого рахунку)**. В такому випадку робиться запис:

Notes receivable — current (Векселі до отримання — поточні)
Accounts receivable (Рахунки до отримання)

Нарахування відсотків за отриманими векселями здійснюється аналогічно нарахуванню відсотків за короткостроковими інвестиціями регулюючими проведеннями на останній день місяця:

Interest receivable (Відсотки до отримання)
Interest income (Доходи від відсотків)

На дату погашення векселя роблять запис:

Cash (грошові кошти)
Notes receivable — current (Векселі до отримання - поточні)
Interest receivable (Відсотки до отримання)

З метою **дострокового отримання грошових коштів** держатель векселя може **продати його банку** або іншій фінансовій установі, за що банк отримує **discount (дисконт)**. Дисконт залежить від вартості погашення, річної ставки дисконтування та строку з дати дисконтування до дати погашення векселя.

Операція продажу векселедержувачем векселя третій особі називається **note discounting (дисконтуванням векселя)**, але процедура його розрахунку не відповідає звичайній процедурі розрахунку дисконтованої приведеної вартості. **В процесі дисконтування** векселя на ньому робиться переказне розпорядження, що має назву **endorsement (індосамент)**. Особа, яка здійснює передавальний надпис, називається **endorser (індосантом)**, а особа, на користь якої зроблено передавальний надпис, називається **endorsee (індосатом)**.

Величина, яку **отримує продавець векселя (індосант)** від дисконтування, називається **proceeds from discounting (виручка від дисконтування)** і розраховується як:

Виручка від дисконтування	=	Вартість погашення	-	Дисконт
----------------------------------	---	---------------------------	---	----------------

Перевищення виручки від дисконтування над сумою номінальної вартості векселя і нарахованих до отримання відсотків включають до доходу від відсотків, що відображається записом:

Cash (Грошові кошти)

Notes receivable (Векселі до отримання)

Interest receivable (Відсотки до отримання)

Income from interests (Доходи від відсотків)

А **перевищення** суми номінальної вартості векселя та нарахованих відсотків виручки від дисконтування включають до **витрат за відсотками**.

В залежності від того, чи **зроблено індосамент з правом регресії** (що означає, що трасант бере на себе відповідальність за сплату векселя **третьій стороні** у випадку його прострочення векселедавцем), або **без права регресії** (тобто без прийняття трасантом на себе відповідальності по векселю у випадку непогашення його векселедавцем), у трасанта виникає або не виникає **умовне зобов'язання**, що знаходить відображення у **примітках до фінансової звітності**. Але більшість банків не приймає векселі без права регресії.

Банк повідомляє векселедавця про те, що вексель знаходиться в його розпорядженні і платіж **має здійснитися йому**. Якщо векселедавець **не оплатить** в строк номінал векселя і відсоток, то банк надсилає індосанту **notice of protest (ноту протесту)**, яка являє собою заяву про відмову векселедавця платити. При цьому банк нараховує витрати на підготовку і відправлення ноти протесту, так звану **protest fee (плату за протест)**, яку слід сплатити індосанту разом з оплатою опротестованого векселя. **Оплата індосантом опротестованого банком векселя** відображається з використанням спеціального рахунку **Dishonored notes (Прострочені векселі)**:

Dishonored notes (Прострочені векселі)

Cash (Грошові кошти)

У випадку, якщо **вексель утримувався до дати погашення**, але в зазначений строк **не був оплачений**, повну суму дебіторської заборгованості векселедавця простроченого векселя також відображають на рахунку Dishonored notes (Прострочені векселі):

Dishonored notes (Прострочені векселі)

Notes receivable - current (Векселі до отримання - поточні)

Interest receivable (Відсотки до отримання)

Відповідно до норм американського вексельного права складання **notice of protest (ноти протесту)** по неплатежу foreign note (іноземного векселя) має бути здійснено протягом **3 робочих днів** після відмови платника від платежу (за виключенням банків, які мають опротестувати у той же робочий день). При цьому **іноземним векселем** вважають векселі, що виписані в **інших штатах**. У більшості штатів США за простроченим векселем на загальну суму погашення

продовжують нараховувати відсотки за фіксованою ставкою **12 %** та включати їх до **доходів за відсотками**.

У зарубіжних компаніях поширеною практикою є **операції продажу** банківським установам або факторинговим компаніям не тільки векселів до отримання, але й **рахунків до отримання**, що має назву factoring (факторингу).

Облік сумнівної дебіторської заборгованості. Наслідком реалізації в кредит є отримання певних втрат від несплати деякими покупцями рахунків. Утім, компаніям більш вигідно отримати певні втрати ніж зменшити обсяги реалізації. Раніше, коли компанії не визначали **doubtful accounts (сумнівних рахунків)**, а визначали лише bad debts (безнадійні борги), їх списання здійснювалось шляхом віднесення на збитки у періоді виявлення:

Profit and Loss (Прибутки і збитки)

Accounts Receivables (Рахунки для отримання)

При такому методі, який отримав назву **direct charge-off method (методу прямого списання безнадійних боргів)**, у Балансі відображали брутто-дебіторську заборгованість, що не відповідало принципу обачності. Зараз у Звіті про фінансовий стан дебіторську заборгованість відображають за **чистою реалізаційною вартістю**.

Облік сумнівної дебіторської заборгованості ведуть на **контрактивному рахунку** "Allowance for Doubtful Accounts" (Поправка на сумнівні рахунки) або "Allowance for Uncollectible Accounts" (Поправка на неоплачені рахунки). Раніше цей рахунок мав назву "Reserve for Bad Debts" (Резерв сумнівних боргів), але у сучасній практиці її майже не використовують. **Нарахування сумнівної дебіторської заборгованості** здійснюють на кінець звітного періоду як регулююче проведення за дебетом рахунку "**Bad Debt Expense (Витрати на безнадійні борги)**" та відображають у Звіті про сукупний дохід у складі операційних витрат:

31.12 Bad Debt Expense (Витрати на безнадійні борги)

Allowance for Doubtful Accounts (Поправка на сумнівні рахунки)

Сутність створення оціночного рахунку "Allowance for Doubtful Accounts" (Поправка на сумнівні рахунки) полягає у тому, що для відображення у звіті про фінансовий стан **чистої реалізаційної вартості** дебіторської заборгованості вважається недоцільним кредитувати рахунок кожного сумнівного покупця. Лише коли буде визнано, що рахунок дебітора **не буде оплачено** (наприклад, цього дебітора було визнано банкрутом), його заборгованість визнають безнадійною і списують шляхом зменшення поправки на сумнівні рахунки:

Allowance for Doubtful Accounts (Поправка на сумнівні рахунки)

Accounts Receivables (Рахунки до отримання)

У разі, якщо після списання безнадійної заборгованості стало відомо, що її буде **частково сплачено**, здійснюють відновлення дебіторської заборгованості:

Accounts Receivables (Рахунки для отримання)

Allowance for Doubtful Accounts (Поправка на сумнівні рахунки)

В результаті такого використання рахунку "Allowance for Doubtful Accounts" (Поправка на сумнівні рахунки) іноді його сальдо може стати **дебетовим**. Це означає, що було недооцінено величину несплати. Водночас, **низький рівень втрат** внаслідок безнадійної заборгованості свідчить про **занадто сувору кредитну політику компанії**, що зменшує обсяги реалізації.

Крім поправки на сумнівні рахунки зарубіжні компанії можуть також створювати **резерви для можливого повернення товарів** та всієї поточної дебіторської заборгованості, включаючи векселі до отримання.

В зарубіжній практиці використовують **два методи** визначення витрат на сумнівні борги та величини сумнівної дебіторської заборгованості:

1) **percentage of sales method (метод відсотку від реалізації)**, який базується па принципі відповідності доходів і витрат, і тому витрати на сумнівні рахунки відображають в періоді виникнення доходів від реалізації в кредит;

2) **percentage of receivables method (метод відсотку від дебіторської заборгованості)**, який ґрунтується на застосуванні принципу обачності, і тому витрати на сумнівні рахунки визначають виходячи зі стану сальдо рахунків дебіторів за термінами прострочення їх оплати на кінець звітнього періоду.

За методом відсотку від реалізації визначають витрати на сумнівні борги як добуток **нетто-реалізації** у кредит за звітний період та можливого відсотку її несплати. При цьому відсоток несплати нетто-реалізації звітнього року визначають на рівні середнього відсотку несплати минулих років з урахуванням поточних економічних умов. При застосуванні методу відсотку від нетто-реалізації кінцеве сальдо рахунку "Allowance for Doubtful Accounts" (Поправка на сумнівні рахунки) дорівнює початковому залишку сумнівної дебіторської заборгованості плюс витрати на сумнівні борги звітнього року та мінус списання безнадійної дебіторської заборгованості у звітньому році.

За методом відсотку від дебіторської заборгованості визначають величину сумнівної заборгованості по кожній групі рахунків до отримання за строками прострочення. При цьому вважають, що чим більше строк прострочення оплати рахунку, тим більше ймовірність, що рахунок не буде оплаченим.

Тому витрати на сумнівні борги за звітний рік визначають як різницю між прогнозованою величиною сумнівної заборгованості та її фактичною величиною на кінець року.

2. Облік грошових коштів.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у **Statement of financial position (Звіт про фінансовий стан)** грошові кошти та грошові еквіваленти слід відображати однією статтею "Cash and cash equivalents" (Грошові кошти та їх еквіваленти). При цьому відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 7 (IAS 7) "Statement of Cash Flows" (Звіт про грошові потоки) поняття "Cash" включає cash on hand (грошову готівку) та demand deposits (депозити до запитання), а поняття "Cash equivalents" означає короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

В практиці **американських підприємств** поняття "Cash (грошові кошти)" включає грошову готівку, кошти на банківських рахунках та будь-які документи, які приймаються банками та негайно відносяться на рахунок вкладника, а саме: **розрахункові чеки, грошові перекази, банківські векселі**.

Компанія, яка **тимчасово** має грошових коштів більше, ніж необхідно для сплати **поточних зобов'язань**, може з метою отримання додаткового доходу вкласти їх надлишок в **ощадні рахунки, депозитні сертифікати** (які являють собою інвестиційні контракти), **державні цінні папери та цінні папери інших корпорацій**. У випадку, якщо останні планується утримувати **менше одного року**, їх класифікують як short-term investments (короткострокові інвестиції). При цьому, якщо за необхідності їх можна використати для погашення поточних зобов'язань, їх визнають cash equivalents (грошовими еквівалентами),

В залежності від розміщення грошових коштів на американських підприємствах їх **облік ведеться на рахунках**: Petty Cash (Дрібна каса), Cash in Hand (Готівкові грошові кошти), Regular Checking Account (Поточний чековий рахунок), Payroll Checking Account (Платіжний чековий рахунок), Saving Account (Ощадний рахунок).

Для обліку **грошових еквівалентів** спеціальних рахунків **не використовують** і тому їх облік, як і інших короткострокових інвестицій, здійснюється на рахунку Short-term Investments (Короткострокові інвестиції) або рахунках Investments — Money Market (Інвестиції - грошовий ринок), Investments — Certificates of Deposits (Інвестиції - депозитні сертифікати) тощо.

Зарубіжні компанії, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність, здійснюють операції не лише у своїй **functional currency (функціональній валюті)**, але й у валюті інших країн - **foreign currency (іноземній валюті)**. На міжнародному рівні облік операцій в іноземній валюті регулюється Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 21 (IAS 21) "The effects of Changes in Foreign Exchange Rates" (Впливи змін валютних обмінних курсів).

Найбільш простими операціями в іноземній валюті є **придбання та реалізація товарів і послуг**. Наприклад, якщо американська компанія здійснює **придбання товарно-матеріальних цінностей** у японського постачальника, який надіслав комерційний рахунок не у доларах, а в японських ієнах, то на дату закупки **буде здійснено запис у доларах по обмінному курсу на цю дату**:

Purchase (Закупки)

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

У випадку, якщо на дату проведення розрахунків **exchange rate (обмінний курс)** не співпадає з обмінним курсом, що діяв на дату здійснення операції, **exchange difference (курсові різниці)** обліковують на рахунку Exchange gain or loss (Курсовий дохід або збиток) та відображують у Звіті про сукупний дохід. Так, якщо курс японської ієни зменшиться по відношенню до американського долара, то на дату оплати буде відображено **курсовий дохід**:

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

Cash (Грошові кошти)

Exchange gain /loss (Курсовий дохід / збиток)

У випадку **реалізації товарів в іноземній валюті** на дату реалізації роблять запис:

Accounts Receivables (Рахунки до отримання)

Sales (Реалізація)

А на дату надходження іноземної валюти, якщо курс іноземної валюти зменшиться, то запис буде таким:

Cash (Грошові кошти)

Exchange gain /loss (Курсовий дохід /збиток)

Accounts Receivables (Рахунки до отримання)

Наприкінці місяця зарубіжні компанії проводять **bank reconciliation (банківську звірку)** шляхом порівняння даних обліку і даних bank statement (банківського звіту) для виведення остаточного сальдо рахунку грошових коштів. Необхідність цієї процедури обумовлена **відмінністю залишку грошових коштів** за даними бухгалтерського обліку від залишку грошових коштів за банківським звітом. **Такі відмінності можуть бути обумовлені**: помилками в розрахунках надходжень та виплат грошових коштів; банківськими зборами або відсотками, які банк утримав за овердрафт або обслуговування рахунку, але ще не повідомив компанію; відмінностями в часі надходжень і витрачань грошових коштів (коли наприклад, підприємство видало чек, який відобразило в обліку, але цей чек ще не було представлено в банк до оплати і відповідно не знайшло відображення у банківському звіті).

Перевірка сальдо рахунку "Cash" полягає в наступному:

1) до сальдо, що відображено в обліку підприємства **додають (вираховують) суми операцій, які відображені у банківському звіті**, але не відображені в обліку підприємства (збір за обслуговування, відсотки на залишок рахунку), і на ці суми роблять додаткові проводки;

2) до сальдо за банківським звітом **додають (вираховують) суми операцій, що відображені в обліку підприємства**, але не відображені у банківському звіті (видані, але не пред'явлені до оплати чеки; депозити на шляху).

Величини, які отримані в результаті першого і другого розрахунку, мають співпадати та являють собою вивірене сальдо рахунку грошових коштів. **Необхідні корегування** американські

компанії вносять в cash receipts journal (журнал грошових надходжень) та cash payments journal (журнал грошових виплат), англійські компанії - в cash book (грошову книгу).

3. Облік короткострокових інвестицій.

На дату придбання короткострокові інвестиції оцінюють за **собівартістю**, яка включає ринкову ціну та усі витрати, які були понесені при їх придбанні (брокерські гонорари, податки). Наприклад, придбання компанією у банку **депозитного сертифікату** відображається записом:

Investments - Certificates of Deposits (Інвестиції депозитні сертифікати)
Cash (Грошові кошти)

Для обліку **фінансових доходів** від утримання короткострокових інвестицій (у тому числі грошових еквівалентів) **використовують рахунки**: Income from interests (Доходи від відсотків), Income from dividends (Доходи від дивідендів), Finance Charge Income (Фінансовий дохід). При цьому **нарахування дивідендів** відбувається лише на дату **офіційного оголошення дивідендів**, а **нарахування відсотків** за депозитними сертифікатами та короткостроковими інвестиціями у боргові зобов'язання здійснюється **на кінець кожного місяця** у формі регулюючих проведення пропорційно до часу, що минув. Так, **на кінець кожного місяця** упродовж дії депозитного сертифікату будуть зроблено записи:

Interest receivable (Відсотки до отримання)
Income from interests (Доходи від відсотків)

А на дату закінчення строку депозитного сертифікату та отримання грошових коштів буде зроблено проведення:

Cash (Грошові кошти)
Investments - Certificates of Deposits (Інвестиції - депозитні сертифікати)
Interest receivable (Відсотки до отримання)

Подібним чином обліковують **боргові цінні папери**, у тому числі US treasury bills — T-bills (короткострокові казначейські векселі США), які являють собою короткостроковий борг США.

Так, **облік придбання акцій** здійснюється з урахуванням вартості послуг брокеру:

Investments - Money Market (Інвестиції грошовий ринок)
Cash (Грошові кошти)

Нарахування дивідендів відображається записом:

Dividends receivable (Дивіденди до отримання)
Income from dividends (Доходи від дивідендів)

Але у **короткостроковому періоді** метою придбання акцій, як правило, є не отримання за ними дивідендів, а їх перепродаж. На дату **продажу короткострокових інвестицій** визначається фінансовий результат, який відображається на рахунках Profit from investments (Прибуток від продажу інвестицій) або Losses from Investments (Збитки від інвестицій). Так, у **випадку отримання прибутку** на дату продажу акцій бухгалтерський запис буде таким:

Cash (Грошові кошти)
Short-term Investments (Короткострокові інвестиції)
Profit from investments (Прибуток від інвестицій)

А у випадку, якщо підприємство **поверне кошти** до зазначеного строку, воно відображає збиток:

Cash (Грошові кошти)

Losses from Investments (Збитки від інвестицій)
Investments - Certificates of Deposits (Інвестиції - депозитні
сертифікати)

Оцінка короткострокових інвестицій на дату балансу залежить від того, чи мають ці цінні папери **ринкову вартість, чи не мають**: інвестиції в цінні папери, які **не мають ринкової вартості** (як наприклад **боргові цінні папери**), відображають у Балансі за **собівартістю придбання**; інвестиції, які **мають ринкову вартість** (інвестиції в акціонерний капітал) відображають у Балансі **за меншою з двох величин** - собівартістю придбання або поточною ринковою вартістю портфелю інвестицій на дату складання звітності.

У випадку, якщо **на дату балансу** ринкова вартість портфелю короткострокових інвестицій в акціонерний капітал є **меншою ніж його балансова вартість**, останню зменшують шляхом використання у Балансі контрактивного рахунку **Allowance for Short-term Investments (Поправка для короткострокових інвестицій)** та відображають збитки у Звіті про сукупний дохід:

Losses from Investments (Збитки від інвестицій)
Allowance for Short-term Investments (Поправка для
короткострокових інвестицій)

Внаслідок використання **контрактивного рахунку** поправки на зменшення вартості короткострокових інвестицій у Звіті про фінансовий стан портфель короткострокових інвестицій **визнається за ринковою вартістю**, в той час як на рахунку Short-term Investments (Короткострокові інвестиції) **зберігається інформація про їх собівартість**.

У випадку **подальшого збільшення** поточної ринкової вартості фінансових інвестицій в акції, на величину відповідного збільшення вартості **зменшують** контрактивний рахунок Allowance for Short-term Investments (Поправка для короткострокових інвестицій) та у Звіті про сукупний дохід **визнають прибутки**:

Allowance for Short-term Investments (Поправка для короткострокових інвестицій)
Profit from investments (Прибуток від інвестицій)

Але відповідно до принципу консерватизму, таке **збільшення балансової вартості** короткострокових інвестицій відбувається **лише в межах їх первісної собівартості**.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю «запаси».
2. Які витрати включаються до собівартості запасів?
3. Які витрати вважаються витратами на переробку запасів?
4. Які витрати вважаються змінними виробничими накладними витратами?
5. Які витрати вважаються постійними виробничими накладними витратами?
6. Яку дебіторську заборгованість відносять до торговельної дебіторської заборгованості?
7. Яку дебіторську заборгованість відносять до неторговельної дебіторської заборгованості?
8. На яких рахунках на американських підприємствах ведеться облік грошових коштів?
9. Дайте характеристику короткострокових інвестицій.

Рекомендована література: [1; 2; 3; 9; 18]

ТЕМА 10. ОБЛІК ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Лекція 10.1. Облік довгострокових випущених облігацій та виданих векселів

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо обліку довгострокових випущених облігацій та виданих векселів

План лекції

1. Види зобов'язань та особливості їх оцінки.
2. Облік довгострокових випущених облігацій.
3. Облік довгострокових виданих векселів.

1. Види зобов'язань та особливості їх оцінки.

Згідно з The Conceptual Framework for Financial Reporting (Концептуальною основою фінансової звітності) та Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) "Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets (Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи) **liability (зобов'язання)** - теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди.

Основна характеристика зобов'язання полягає в тому, що суб'єкт господарювання має **теперішню заборгованість**. Погашення теперішньої заборгованості може здійснюватися **різними способами**, наприклад, шляхом:

- (a) сплати грошових коштів;
- (b) передачі інших активів;
- (c) надання послуг;
- (d) заміни даної заборгованості іншою заборгованістю;
- (e) перетворення даної заборгованості на власний капітал.

Зобов'язання може бути погашене й іншим шляхом, наприклад, якщо кредитор **відмовляється** від своїх прав або **позбувається** їх.

An obligating event (подія, що обов'язує) - подія, що створює юридичну чи конструктивну заборгованість, яка призводить до того, що суб'єкт господарювання не має реальної альтернативи виконанню зобов'язання.

A legal obligation (юридична заборгованість) - це заборгованість, яка виникає внаслідок:

- (a) контракту (його явних або неявних умов);
- (b) законодавства;
- (c) іншої дії закону.

A constructive obligation (конструктивна заборгованість) - це заборгованість, яка є **наслідком дій суб'єкта господарювання**, коли:

(a) суб'єкт господарювання вказав іншим сторонам, що він **візьме на себе певну відповідальність** згідно з порядком, установленим минулою практикою, опублікованими політиками чи достатньо конкретною поточною заявою; та

(b) як наслідок, суб'єкт господарювання створив в інших сторін **обґрунтоване очікування**, що він виконає ці зобов'язання.

Зобов'язання - це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином. Зобов'язання **можуть мати юридичну силу** внаслідок контрактних зобов'язань або законодавчих вимог. Але зобов'язання також виникають у результаті повсякденної ділової практики, традиції та бажання підтримувати **добрі ділові стосунки** або **діяти справедливо**. Якщо, наприклад, суб'єкт господарювання вирішує змінити політику і виправити недоліки своєї продукції, які виявилися після закінчення гарантійного строку, **суми очікуваних витрат** щодо вже реалізованих товарів **вважатимуться зобов'язанням** суб'єкта господарювання.

Згідно з міжнародними стандартами окремі зобов'язання можуть значною мірою вимірюватися тільки із застосуванням **попередніх оцінок**. Деякі суб'єкти господарювання описують такі зобов'язання як **provisions (забезпечення)**.

Provision (забезпечення) - зобов'язання з невизначеним строком або сумою.

Provisions (забезпечення) слід визнавати, якщо:

- (a) суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події;
- (b) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для виконання зобов'язання;
- (c) можна достовірно оцінити суму заборгованості.

У разі невиконання зазначених умов provisions (забезпечення) не визнається.

В окремих країнах **provisions (забезпечення) не визнаються** як зобов'язання, оскільки концепція зобов'язання **визначена вузько** й охоплює тільки ті суми, котрі можуть бути визначені без застосування попередніх оцінок. Міжнародне визначення зобов'язань базується на ширшому підході. Отже, якщо provisions (забезпечення) містить **теперішню заборгованість** і відповідає решті визначення, воно розглядається як зобов'язання, навіть якщо його сума має бути попередньо оцінена. **Прикладами** є забезпечення платежів, що мають бути зроблені згідно з існуючими гарантіями та забезпеченням пенсійної заборгованості.

Фінансові звіти висвітлюють фінансовий стан суб'єкта господарювання наприкінці його звітного періоду, а не його можливий стан у майбутньому. Отже, **provisions (забезпечення) не визнається** щодо витрат, які необхідно понести для здійснення діяльності **в майбутньому**. Єдиними зобов'язаннями, визнаними у звіті про фінансовий стан суб'єкта господарювання, є ті, **що існують** на кінець звітного періоду.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) сума, визнана як provisions (забезпечення), має бути **найкращою оцінкою видатків**, необхідних для погашення present obligation (поточного зобов'язання) на кінець звітного періоду. **Найкраща оцінка видатків**, необхідних для погашення present obligation (поточного зобов'язання), - це сума, яку суб'єкт господарювання обґрунтовано сплатив би для погашення заборгованості або передав би її третій стороні на кінець звітного періоду.

У випадках, коли вплив вартості грошей у часі суттєвий, **amount of provisions (сума забезпечення)** має бути present value of the expenditures (теперішньою вартістю видатків), які, як очікується, будуть потрібні для погашення зобов'язання.

Provisions (забезпечення) слід переглядати на кінець кожного звітного періоду та коригувати для відображення **поточної найкращої оцінки**. Якщо вже немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде потрібним для погашення зобов'язання, provisions (забезпечення) слід **сторнувати**. Коли застосовується **дисконтування**, залишкову суму забезпечення збільшують у кожному періоді для відображення плину часу. Це збільшення визнають як **витрати на позики**.

Provisions (забезпечення) слід використовувати лише для тих видатків, для яких це provisions (забезпечення) було створено з самого початку.

Окрім Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 37 (IAS) 37 облік забезпечень **регламентують**:

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 11 (IAS 11) "Construction Contracts (Будівельні контракти)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 (IAS 12) "Income Taxes (Податки на прибуток)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 (IAS 17) "Leases (Лізинг)"

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 (IAS 19) "Employee Benefits (Виплати працівникам)"

Міжнародний стандарт фінансової звітності 4 (IFRS 4) "Insurance Contracts (Страхові контракти)".

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) суб'єктові господарювання слід розрізняти **contingent liabilities (умовні зобов'язання)** - які не визнаються як зобов'язання, тому що вони є або:

- (a) можливою заборгованістю, яка виникає внаслідок минулих подій і існування якої підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або
- (b) теперішньою заборгованістю, яка не визнається, оскільки:
 - (i) немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості, або
 - (ii) суму заборгованості не можна оцінити достатньо достовірно.

Інколи **не ясно**, чи є існуюче зобов'язання. У таких випадках минулу подію вважають такою, що спричиняє існуюче зобов'язання, якщо, беручи до уваги всі наявні свідчення, є **скоріше можливим**, аніж неможливим те, що **існуюче зобов'язання** є на кінець звітного періоду.

Розкриття та інтерпретація інформації про забезпечення та умовні зобов'язання у фінансовій звітності. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) суб'єктові господарювання для **each class of provision (кожного класу забезпечення)** слід розкривати кількісну інформацію:

- a) the carrying amount at the beginning and end of the period; **залишкову суму на початок і кінець періоду;**
- (b) additional provisions made in the period, including increases to existing provisions; **додаткові забезпечення, здійснені протягом періоду, включаючи збільшення існуючих забезпечень;**
- (c) amounts used (ie incurred and charged against the provision) during the period; **використані суми (тобто, витрачені і списані за рахунок забезпечення) протягом періоду;**
- (d) unused amounts reversed during the period; **невикористані суми, сторновані протягом періоду;**
- (e) the increase during the period in the discounted amount arising from the passage of time and the effect of any change in the discount rate; **збільшення протягом періоду дисконтованої суми, яка виникає з плином часу, і вплив будь-якої, зміни ставки дисконту.**

Крім цього, суб'єктові господарювання для **each class of provision (кожного класу забезпечення)** слід розкривати:

- (a) стислий опис сутності зобов'язання і визначення очікуваного часу будь-якого відповідного вибуття економічних вигід;
- (b) інформацію про невизначеність щодо суми або часу такого вибуття. Там, де необхідно подати відповідну інформацію, суб'єктові господарювання слід розкривати основні припущення щодо майбутніх подій;
- (c) суму будь-якої очікуваної компенсації із зазначенням суми будь-якого активу, визнаного для цієї очікуваної компенсації.

Якщо можливість будь-якого вибуття при погашенні не є віддаленою, суб'єктові господарювання слід розкривати для кожного класу умовного зобов'язання на кінець звітного періоду стислу інформацію **про сутність умовного зобов'язання і, якщо можливо:**

- (a) наближену оцінку його фінансового впливу;
- (b) інформацію про невизначеності щодо суми або часу будь-якого вибуття;
- (c) можливість будь-якої компенсації.

Long-term liabilities (довгострокові зобов'язання) - це заборгованість, яка має бути сплачена впродовж терміну, що **перевищує** один рік або нормальний операційний цикл підприємства. Це важливе джерело фінансування діяльності підприємств.

Більшість з довгострокових зобов'язань пов'язана з використанням окремих сум **на наступні цілі:**

- **Bonds Payable (облігації до оплати)** - видаються на строк від 10 до 50 років. Використовуються для фінансування таких довгострокових проектів, як розширення виробничої діяльності;

- **Long-term Notes Payable (довгострокові векселі до оплати)** - видаються на строк від 2 до 10 років і широко використовуються для купівлі будинків;

- **Long-term Leases (довгостроковий лізинг)** - є поширеним засобом фінансування придбання устаткування шляхом його купівлі в розстрочку;

- **Pension Liabilities (пенсійні зобов'язання)** - створюють як забезпечення виплат працівникам після їх виходу на пенсію;

- **Deferred tax liabilities (відстрочені податкові зобов'язання)** - визнають як довгострокове зобов'язання, при цьому суми податків на прибуток підлягають сплаті в майбутніх періодах відповідно до оподатковуваних тимчасових різниць.

У звітах про фінансовий стан зарубіжних корпорацій у розділі непоточних зобов'язань використовують такі статті:

Long-term borrowings (Довгострокові позики)

Long-term debt (Довгостроковий борг)

Capital lease obligations (Заборогованість за капітальним лізингом)

Deferred credits and other noncurrent obligations (Відстрочені кредити та інші непоточні заборгованості)

Long-term unearned revenue (Довгострокові незароблені доходи)

Deferred tax liabilities (Відстрочені податкові зобов'язання)

Deferred income taxes (Відстрочений податок на дохід)

Noncurrent deferred income taxes (Непоточні відстрочені податки на дохід)

Provisions (Забезпечення)

Pension provisions (Пенсійні забезпечення)

Reserves for employee benefit plans (Резерви для програм виплат працівникам).

Особливістю погашення довгострокових зобов'язань є те, що підприємство виплачує кредиторю не тільки отриману суму боргу, а й **відсотки** (як правило **періодично** впродовж усього терміну дії зобов'язань). **Відсотки** - це вартість користування грошима за визначений період часу, так само як орендна плата становить вартість користування певним матеріальним активом протягом періоду часу.

Оцінка довгострокових зобов'язань часто пов'язана із застосуванням **концепцій майбутньої і теперішньої вартості**, тобто вартістю користування грошима протягом часу. **Вартість користування грошима** протягом часу означає, що \$ 1, отриманий сьогодні, може бути інвестовано під 10 % річних, і через рік він виросте до \$ 1,1. І навпаки, якщо \$ 1 буде отримано через рік, то буде втрачено можливість заробити 10 центів.

Концепція майбутньої вартості пов'язана з поняттям складних відсотків, коли відсотки за кожний період нараховуються множенням відсоткової ставки на суму основної величини і відсотків, нарахованих за попередні періоди, але не сплачених. Тому **future value (майбутня вартість)** - це величина, до якої виросте основна сума.

Платежі, що відбуваються наприкінці кожного періоду - **ordinary annuity (звичайні або відстрочені ануїтети)**. Платежі, що відбуваються на початку кожного періоду - **annuity due (ануїтети зі строком)**. Майбутня вартість ануїтету теж ґрунтується на **складному відсотку**, але останній нараховується на суму кожного платежу за період з дати платежу до кінця строку ануїтету. Отже, кожний наступний платіж буде акумулювати **менше відсотків**, ніж попередній період, оскільки кількість періодів, протягом яких нараховувалися відсотки, буде менша.

Present value of an annuity (теперішня вартість ануїтету) - це вартість на сьогодні загальної суми серії платежів (їх часто називають **рентою**), які будуть виплачуватись або надходити протягом визначеного періоду часу у майбутньому. Концепція теперішньої вартості ануїтету пов'язана з розрахунком складного дисконту для кожного з однакових рентних платежів.

Щоб уникнути обтяжливих розрахунків при визначенні **майбутньої або теперішньої вартості** використовують **спеціальні таблиці відсоткових множників (додатки)**. Дані таблиць розраховані для суми платежу в \$ 1 за різними ставками процентів та періодів часу.

2. Облік довгострокових випущених облігацій.

Важливим джерелом фінансування діяльності корпорацій замість випуску звичайних акцій є **довгострокові позики** у формі **bonds (облігацій)**, які також випускаються на певний строк. Компетентний підхід до фінансування компанії погребує підтримання реального співвідношення між величиною зовнішньої заборгованості та капіталом власників.

Головними перевагами випуску облігацій порівняно з випуском акцій є:

- по-перше, те, що випуск облігацій **не впливає на розподіл прав власності** щодо компанії і прав на участь в управлінні компанією - на відміну від акціонерів, власники не приймають участь в управлінні компанією і розподілі доходів;

- по-друге, грошові виплати власникам облігацій обмежені чітко визначеними **сумами відсотків і основною сумою боргу**, яка підлягає сплаті при погашенні облігацій;

- по-третє, **реальна вартість користування у борг коштами часто менша**, бо витрати на сплату відсотків вираховуються з прибутку до оподаткування, в той час як дивіденди виплачуються з прибутку після оподаткування;

- по-четверте, часто має місце позитивний фінансовий **леверидж**, який визначається **як різниця** між коефіцієнтом віддачі акціонерного капіталу і коефіцієнтом віддачі активів. Це відбувається, коли ставка відсотків є меншою ніж коефіцієнт віддачі активів компанії.

Головними **негативними сторонами випуску облігацій** є те, що відповідні виплати відсотків мають здійснюватися кожного платіжного періоду, та велика сума (основна сума боргу) має бути сплачена у момент погашення облігацій.

Облік довгострокових облігацій, реалізованих за номінальною вартістю. Номінальна вартість облігацій у багатьох випадках дорівнює \$ 1000 або кратній сумі. Запис **про випуск довгострокових облігацій**, що реалізовані за номінальною вартістю, має вигляд:

Cash (Грошові кошти)

Bonds Payable (Облігації до оплати)

Сплата відсотків за фіксованими облігаціями, як правило, здійснюється двічі на рік, що відображується записом:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Cash (Грошові кошти)

На дату погашення фіксованих облігацій на суму номінальної вартості робиться запис:

Bonds Payable (Облігації до оплати)

Cash (Грошові кошти)

Власники конвертованих облігацій мають вибір: **отримувати відсотки** за облігаціями або **обміняти їх** за бажанням на акції компанії й стати її власником. На останнє інвестори йдуть у разі зростання ринкової ціни акцій.

Під час відображення **конвертації облігацій в акції** ринкову вартість облігацій і акцій ігнорують. Не відображають також прибутки і збитки від цієї операції.

Bonds Payable (Облігації до оплати)

Stated Capital (Статутний капітал, прості акції)

Capital Surplus (Додатковий капітал, прості акції)

Облік довгострокових облігацій, реалізованих зі знижкою (дисконтом). При випуску облігацій більшість компаній намагається встановити **face interest rate (номінальну відсоткову**

ставку) на рівні market interest rate (ринкової відсоткової ставки) для облігацій з подібними умовами позики та ризику. Але ринкові відсоткові ставки змінюються щодня, і тому **на дату випуску облігації** виникає різниця між номінальною і ринковою відсотковими ставками.

У випадку, якщо **номінальна відсоткова ставка є менше**, ніж ринкова відсоткова ставка, облігації випускають із **знижкою (дисконтом)**.

Співвідношення номінальної вартості облігації до ціни реалізації називають **квотою**. Так, наприклад, реалізація облігації номінальною вартістю \$ 1000 за \$ 950 відповідає квоті 95 %, а реалізація облігації за \$ 1035 відповідає квоті 103,5 %. Запис **випуску довгострокових облігацій**, випущених із **дисконтом**, має вигляд:

Cash (Грошові кошти)

Bond discount (Дисконт за облігаціями)

Bonds Payable (Облігації до оплати)

Discount (дисконт) - це додаткові витрати для компанії (крім відсотків), бо компанія сплатить усю номінальну вартість інвестору, коли настане термін погашення облігацій. Тобто **реальні витрати на виплату відсотків** дорівнюють загальній сумі виплат відсотків та суми дисконту.

Для розподілу дисконту застосовують два методи списання:

- straight-tine method (прямолінійний метод);

- effective interest method (метод ефективного відсотку).

Дисконт випущених облігацій відображають в пасиві Балансу (з **мінусом**), але протягом дії облігації дисконт буде зменшуватися і на дату погашення дійде **до нуля**.

Амортизація дисконту здійснюється записом:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Bond discount (Дисконт за облігаціями)

Cash (Грошові кошти)

Реалізацію облігацій з нульовим купоном, які не передбачають періодичну виплату відсотків, відображають записом:

Cash (Грошові кошти)

Bond discount (Дисконт за облігаціями)

Bond Payable (Облігації до оплати)

Облік довгострокових облігацій, реалізованих з премією (надбавкою). У випадку, якщо номінальна відсоткова ставка більша ніж ринкова відсоткова ставка, облігації реалізують з премією.

Cash (Грошові кошти)

Bonds Payable (Облігації до оплати)

Bond premium (Премія за облігаціями)

Премію реалізованих облігацій відображають в пасиві Балансу (з **плюсом**), але протягом дії облігації зменшується до нуля. Реальні витрати на виплату відсотків дорівнюють різниці між сумою відсотків і сумою премії. Амортизація премії облігацій прямолінійним методом або методом ефективного відсотку періодично зменшує суму фінансових витрат.

Interest Expense (Витрати на відсотки.)

Bond premium (Премія за облігаціями)

Cash (Грошові кошти)

У зарубіжних країнах досить поширеним методом амортизації фінансових інструментів є **прямолінійний метод**, який має недолік, оскільки з кожним періодом **поточна вартість облігації збільшується**, а сума відсотків залишається незмінною, що приводить до зменшення рівня відсотку. Тому відповідно до міжнародних стандартів, амортизувати собівартість фінансових

зобов'язань та розподіляти витрати за відсотками слід **методом ефективного відсотку**, який передбачає постійний рівень відсотку протягом терміну дії облігації.

Облік довгострокових облігацій, реалізованих протягом платіжного періоду. Облігації можуть бути випущені в один день, а реалізовані в інший, тобто в період між датами виплати відсотків.

У випадку **реалізації облігацій** не на дату випуску робиться запис:

Cash (Грошові кошти)

Bonds Payable (Облігації до сплати)

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Особливістю такої проводки є те, що за кредитом відображається сума відсотків за період між датою випуску (останньою датою платежу) і датою реалізації облігації, хоча за дебетом рахунку витрат на відсотки цієї суми ще не відображено.

Тоді **на дату сплати відсотків** робиться звичайний запис на суму відсотків за весь платіжний період:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Cash (Грошові кошти)

Таким чином, у **звіт про прибутки і збитки** буде включено **витрати на відсотки** у сумі різниці між дебетовим і кредитовим оборотами рахунку "Interest Expense (Витрати на відсотки)".

Для випадків значної розбіжності ринкової ставки та зафіксованої ставки за облігаціями у процесі випуску облігацій корпорації зазвичай передбачають **умови їх дострокового викупу** (тобто вилучення з обігу), щоб потім повторно випустити за іншою ставкою. При цьому визначають прибутки чи збитки від викупу облігацій як **різницю** між балансовою вартістю облігацій та сплаченими грошовими коштами.

3. Облік довгострокових виданих векселів.

Довгострокові векселі, як і короткострокові, можуть бути видані в обмін на грошові кошти або майно, товари та послуги, але відрізняються терміном їх дії. Тому основною відмінністю обліку довгострокових векселів від обліку короткострокових є застосування **концепції теперішньої вартості**.

Якщо довгострокові векселі **забезпечуються закладними активами** (заставою), то вони мають назву **mortgage notes (заставних векселів)**.

І відсоткові, і безвідсоткові векселі відображують в обліку за **номінальною вартістю**. Тому випуск довгострокового відсоткового векселя (в обмін на грошові кошти) в обліку відображається записом:

Cash (Грошові кошти)

Long-term Notes Payable (Довгострокові векселя до оплати)

А випуск довгострокового безвідсоткового векселя (в обмін на грошові кошти) в обліку відображається:

Cash (Грошові кошти)

Notes discount receivable (Дисконт за векселями до отримання)

Long-term Notes Payable (Довгострокові векселя до оплати)

Заборгованість за довгостроковими векселями може виплачуватись наприкінці строку дії векселя або періодично упродовж дії векселя (ануїтет). Якщо заборгованість виплачується наприкінці строку дії векселя, то сума відсотків, які періодично визнаються як фінансові витрати, постійно зростає.

За відсотковим векселем:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Interest Payable (Відсотки до сплати)

За безвідсотковим векселем:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Notes discount receivable (Дисконт за векселями до отримання)

Якщо виплати здійснюються періодично, то кожний платіж охоплює:

1) суму відсотків із залишку несплаченої суми заборгованості (в кожному наступному періоді зменшується);

2) частину заборгованості за векселем.

Тому періодична сплата грошових коштів за відсотковим векселем відображається:

Interest Expense (Витрати на відсотки)

Long-term Notes Payable (Довгострокові векселя до оплати)

Cash (Грошові кошти)

У Балансі зменшення суми заборгованості за векселем для наступного року показують як **короткострокову заборгованість**, а несплачений після цього залишок - як **довгострокову заборгованість**.

Лекція 10.2. Облік інших зобов'язань

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо обліку лізингових зобов'язань, пенсійних забезпечень, відстроченого прибуткового податку (податку на прибуток) та поточних зобов'язань

План лекції

1. Облік лізингових зобов'язань.
2. Облік пенсійних забезпечень.
3. Облік відстроченого прибуткового податку (податку на прибуток).
4. Облік поточних зобов'язань.

1. Облік лізингових зобов'язань.

Альтернативним способом придбання активів у випадку нестачі готівки є придбання активів у формі лізингу.

Lease (лізинг) - це угода, згідно з якою lessor (лізингодавець) передає lessee (лізингодержувачу) в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу.

Finance lease (фінансовий лізинг) - це лізинг, за яким передаються в основному всі ризики та винагороди щодо володіння активом. **Право власності** може з часом передаватися або не передаватися.

Ризики включають можливість збитків від простоїв або технічної застарілості та коливань у надходженнях унаслідок зміни економічних умов.

Винагороди можуть бути представлені у формі очікування рентабельного функціонування протягом строку економічної експлуатації активу та прибутку від зростання вартості або реалізації ліквідаційної вартості.

Operating lease (операційний лізинг) - це будь-який інший лізинг, крім фінансового.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 17 (IAS 17) **прикладями ситуацій**, які, як правило, ведуть до класифікації лізингу як **фінансового лізингу**, є:

(a) лізинг передає лізингоодержувачу право власності на актив наприкінці lease term (строку лізингу);

(b) лізингоодержувач має право вибору придбати актив за ціною, що, як очікується, буде значно нижчою за справедливу вартість на дату, коли вибір може бути здійснений, і достатньою для обґрунтованої впевненості на inception of the lease (початку лізингу) в тому, що вибір буде здійснено;

(c) lease term (строк лізингу) становить більшу частину economic life (строку економічної експлуатації) активу, навіть якщо право власності не передається;

(d) на початку лізингу теперішня вартість мінімальних лізингових платежів дорівнює принаймні в основному всій справедливій вартості отриманого у лізинг активу;

(e) отримані у лізинг активи мають такий особливий характер, що тільки лізингоодержувач може використовувати їх, не здійснюючи значних модифікацій.

Lease term (строк лізингу) - це невідмовний період, на який лізингоодержувач уклав угоду про лізинг активу, та будь-які наступні терміни, протягом яких лізингоодержувач має вибір щодо подовження строку лізингу активу з подальшою оплатою або без неї і на початку строку лізингу існує обґрунтована впевненість, що це право вибору лізингоодержувача буде здійсненим.

The inception of the lease (початок лізингу) - дата, яка настає **раніше**: або дата підписання лізингової угоди, або дата згоди сторін виконувати зобов'язання щодо основних положень угоди. На цю дату лізинг класифіковано або як **операційний**, або як **фінансовий** лізинг (у випадку фінансового лізингу, визначено суми, що їх слід визнавати).

Economic life (строк економічної експлуатації) - це:

(a) або період, протягом якого очікується використання активу одним чи кількома користувачами;

(b) або кількість одиниць продукції чи подібних одиниць, яку один або кілька користувачів очікують отримати від активу.

В США замість терміну finance lease (фінансовий лізинг) використовують термін **capital lease (капітальний лізинг)**, яким визнається лізинг, якщо на початку строку **передбачає одну з умов**:

1) на кінець строку дії лізингу право власності на майно перейде лізингоодержувачу;

2) умови лізингу включають право придбання майна за ціною угоди;

3) строк лізингу становить не менш 75 % економічного строку експлуатації майна;

4) поточна дисконтована вартість лізингових платежів на початок дії лізингу дорівнює 90 % ринкової вартості майна за вирахуванням усіх податкових кредитів, пов'язаних з цим майном.

Minimum lease payments (мінімальні лізингові платежі) - це платежі, що здійснюються або можуть здійснюватися **лізингоодержувачем** протягом строку лізингу (за винятком непередбаченої лізингової плати, вартості послуг та податків, що підлягають сплаті лізингодавцем і поверненню лізингодавцю), а також:

для лізингоодержувача - будь-які суми, гарантовані лізингоодержувачем або стороною, пов'язаною з лізингоодержувачем;

для лізингодавця - будь-яка ліквідаційна вартість, гарантована лізингодавцю:

(a) лізингоодержувачем; або

(b) стороною, пов'язаною з лізингоодержувачем; або

(c) третьою стороною, непов'язаною з лізингоодержувачем і здатного з фінансової точки зору погасити заборгованість за гарантією.

Ставкою дисконту, яку слід застосовувати при обчисленні теперішньої вартості мінімальних лізингових платежів, є:

- **interest rate implicit in the lease (припустима ставка відсотка у лізингу)** - це ставка

дисконту, що на початку строку лізингу веде до того, що сукупна теперішня вартість мінімальних лізингових платежів та негарантованої ліквідаційної вартості має дорівнювати сумі справедливої вартості зданого в лізинг активу та будь-яких первісних прямих витрат лізингодавця:

- якщо її неможливо визначити, то слід застосовувати **lessee's incremental borrowing rate (відсоткову ставку додаткових запозичень лізингоодержувача)** - це відсоткова ставка, що її мав би сплачувати лізингоодержувач за подібний лізинг, або, якщо її неможливо визначити, ставку, яку на початку строку лізингу сплачував би лізингоодержувач за запозичення коштів, необхідних для придбання активу, на подібний строк та за подібною гарантією.

Первісна оцінка фінансового лізингу у лізингоодержувача. Виходячи з того, що фінансовий лізинг передбачає передачу лізингоодержувачу **всіх прибутків і ризиків**, пов'язаних з правом власності на майно, у міжнародній практиці прийнято обліковувати у лізингоодержувача впродовж лізингу не лише довгострокові лізингові зобов'язання, але й отримані у лізинг активи.

Тому на початку строку лізингу лізингоодержувачам слід визнавати фінансовий лізинг як активи та зобов'язання:

Leasehold (Одержано у лізинг)

Long-term leases (Довгостроковий лізинг)

The commencement of the lease term (початок строку лізингу) - це дата, з якої лізингоодержувач набуває права використовувати отриманий в лізинг актив. Це дата первісного визнання лізингу (тобто визнання належним чином активів, зобов'язань, доходу або витрат, які є наслідком угоди про лізинг). При цьому вартість отриманих у лізинг активів і зобов'язань з фінансового лізингу лізингоодержувач має визнавати за меншою з величин:

- справедливої вартості орендованого уаійна на початку лізингу;
- теперішньої вартості мінімальних лізингових платежів, що визначається на початку лізингу.

На початок строку фінансового лізингу вартість активів і зобов'язань у лізингоодержувача визнається за однаковими сумами, за винятком будь-яких первісних прямих витрат лізингоодержувача, які додаються до суми, визнаної як актив.

Initial direct costs (первісні прямі витрати) - це додаткові витрати, які прямо відносяться до ведення переговорів та укладання угоди про лізинг, за винятком таких витрат, понесених лізингодавцями-виробниками чи лізингодавцями-дилерами.

Лізингодавець відображає в обліку фінансовий лізинг як **продаж або фінансування**.

Подальша оцінка фінансового лізингу у лізингоодержувача. **Мінімальні лізингові платежі** слід розподіляти між фінансовими витратами та зменшенням непогашених зобов'язань.

Фінансові витрати розподіляються на кожен період протягом строку лізингу так, щоб забезпечити сталу періодичну ставку відсотка на залишок зобов'язань. Непередбачені лізингові плати слід відображати як витрати в тих періодах, в який вони понесені.

Financial costs (Фінансові витрати) - сума відсотків

Long-term leases (Довгостроковий лізинг) - сума виплати основного боргу

Cash (Гротові кошти) - періодичні лізингові платежі

Фінансовий лізинг призводить також до **витрат на амортизацію** активів, що амортизуються. Політика нарахування амортизації отриманих у фінансовий лізинг активів, що амортизуються, має **узгоджуватися** з політикою власних активів, що амортизуються.

31.12. Depreciation expenses of Buildings (Витрати на амортизацію будівлі)

Accumulated Depreciation of Buildings, Leasehold (Накопичена амортизація будівлі)

31.12. Depreciation expenses of Equipment (Витрати на амортизацію устаткування)

Accumulated Depreciation of Equipment, Leasehold (Накопичена амортизація устаткування)

Якщо є **обґрунтована впевненість** у тому, що лізингоодержувач отримає право власності наприкінці строку лізингу, тоді періодом очікуваного використання є строк корисної експлуатації активу.

Useful life (строк корисної експлуатації) - це розрахунковий період, що залишився з початку строку лізингу, необмежений строком лізингу, протягом якого очікується споживання суб'єктом господарювання економічних вигід, втілених в активі.

Якщо немає **обґрунтованої впевненості** в тому, що лізингоодержувач отримає право власності наприкінці строку лізингу, актив повністю амортизується протягом **коротшого з двох строків**:

- lease term (строку лізингу) або
- useful life (строку корисної експлуатації).

Така **динаміка лізингових платежів** з фінансового лізингу відповідає динаміці платежів за векселями з фіксованим відсотком.

2. Облік пенсійних забезпечень.

Облік **довгострокових пенсійних зобов'язань** ґрунтується на концепції теперішньої вартості. На міжнародному рівні це питання **регламентується**:

Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 19 (IAS 19) "Employee Benefits (Виплати працівникам)";

Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 26 (IAS 26) "Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans (Облік та звітність за програмами пенсійного забезпечення)".

У США з 1974 року діє Employee Retirement Income Security Act — ERISA (Закон про гарантії доходів пенсіонерів), згідно якого кожний працівник отримує гарантію на пенсію після роботи у фірмі протягом п'яти років. Угода між фірмою та працівниками щодо виплат працівникам після їх виходу на пенсію називають **pension plan (пенсійна угода)**. Існують два види пенсійних угод.

Угоди з визначеними внесками полягають у тому, що сума пенсії обмежується сумою, що накопичена у пенсійному фонді за рахунок відрахувань від заробітної плати працівника та відрахувань підприємства протягом всього періоду праці працівника. Звідси всю відповідальність за величину пенсійних виплат несе сам працівник.

Угоди з визначеними виплатами полягають у тому, що пенсію буде сплачувати сама фірма поки пенсіонер або його утриманці будуть живі. Розмір пенсії в залежності від заробітної плати працівника та можливість її індексації у випадку інфляції визначається пенсійним планом фірми і тому всю відповідальність за забезпечення пенсією несе фірма.

Якщо застосовується **угода з визначеними виплатами** і **перший підхід**, то суб'єкт господарювання лише визначає та сплачує внески кожного звітного періоду; застосування ж **другого підходу** призводить до **обліку довгострокових пенсійних зобов'язань**, що й розглядається далі.

Визначення очікуваної поточної вартості пенсійних платежів на дату звільнення працівника на пенсію. Сукупні пенсійні зобов'язання визначаються:

- а) сумою пенсій, яку будуть сплачувати працівникам після їх звільнення;
- б) очікуваним початком та періодом пенсійних виплат.

При цьому визначається поточна дисконтована вартість **сукупної пенсії** працівника за весь пенсійний вік (так звані актуарні, або страхові ймовірні зобов'язання фірми) на дату звільнення працівника.

Складність формування довгострокових пенсійних зобов'язань полягає у тому, щоб наперед визначити **очікувану сукупну суму пенсійних платежів** працівника за період пенсії, коли ще невідомо ні останній рівень заробітної плати працівника, ні тривалість пенсії.

Ймовірною оцінкою пенсійних зобов'язань фірми займаються висококваліфіковані спеціалісти, яких називають актуаріями. Актуарії ведуть точну статистику тривалості життя, визначають ймовірність звільнення працівника до досягнення ним пенсійного віку, ймовірності тривалості життя людини після її виходу на пенсію. На підставі статистичних даних актуарії

створюють систему поправочних коефіцієнтів, які використовують при розрахунках пенсійних зобов'язань.

Облік планової пенсійної заборгованості. Існують різні підходи до визнання **projected benefit obligation - РВО (планової пенсійної заборгованості)**. Згідно **першого підходу**, на дату отримання працівником гарантії на пенсію повністю визнають поточну суму очікуваних пенсійних зобов'язань шляхом її дисконтування. На суму поточної дисконтованої вартості **сукупної пенсії** роблять запис:

Employee Benefits Expenses, Pensions Plans (Витрати на пенсійне забезпечення)
Pension Liabilities (Пенсійні зобов'язання)

Тоді щороку компанія буде збільшувати свої пенсійні зобов'язання шляхом нарахування складних відсотків на суму поточної вартості пенсійних зобов'язань тією самою бухгалтерською проводкою. Це призведе до того, що на дату виходу працівника на пенсію компанія сформує пенсійні зобов'язання на вартість сукупної пенсії працівника.

Але більш поширеною практикою (**другий підхід**) є **поступове визнання зароблених пенсійних зобов'язань** на протязі всієї трудової діяльності працівника. Для цього в обліку відображають лише зароблену частину пенсійних зобов'язань, яка складається з:

- prior service costs - PSC (сума пенсії, що зароблена у минулих звітних періодах);
- current service costs - CSC (сума пенсії, що зароблена у поточному звітному періоді).

Якщо розрахунки пенсійних зобов'язань здійснюють використовуючи поточну заробітну плату працівників, то визначають accumulated benefit obligation - АВО (накопичену пенсійну заборгованість).

В той же час, **первісне визнання пенсійних зобов'язань** працівника все рівно є досить обтяжливим, що може призводити до коливання чистого прибутку. Тому дозволяється списувати **первісну суму пенсійних витрат** протягом середнього строку служби працівника до виходу на пенсію або у більш короткий термін (наприклад, протягом двох років).

Погашення пенсійних зобов'язань. Пенсійна заборгованість підприємства **погашається** шляхом перерахування коштів у пенсійний фонд, який потім виплачуватиме звільненим на пенсію працівникам пенсії. Тобто у балансі відображається лише **сума чистих пенсійних зобов'язань**, яка дорівнює різниці між величиною пенсійних витрат та сумою коштів, що перераховані до пенсійного фонду.

Існує **декілька варіантів погашення** пенсійних зобов'язань. Найбільш простим варіантом їх погашення є одноразове внесення коштів у сумі поточної дисконтованої вартості сукупної пенсії так, щоб протягом наступних 25 років ця сума збільшилась до необхідної величини. Але **більш поширеною практикою погашення пенсійних зобов'язань є практика регулярних платежів до пенсійного фонду** на протязі трудової діяльності працівника.

Pension Liabilities (Пенсійні зобов'язання)
Cash (Грошові кошти)

При цьому є **два способи внесення платежів** до пенсійного фонду: **одночасного внеску** суми, що дорівнює пенсійним зобов'язанням, або **щорічних платежів** фіксованої суми до пенсійного фонду. Другий підхід є більш поширеним.

Величина **чистих пенсійних зобов'язань** називається unfunded accrued liability (нарахованими незабезпеченими зобов'язаннями). Якщо чисті пенсійні зобов'язання дорівнюють нулю, то вважається, що пенсійні зобов'язання є забезпеченими.

3. Облік відстроченого прибуткового податку (податку на прибуток).

Досить часто виникає **різниця** між сумою прибуткового податку для цілей бухгалтерського обліку та сумою прибуткового податку, що обчислена для цілей оподаткування. Коли виникнення

податкових різниць пов'язано з **різними датами визнання** окремих доходів чи витрат у Звіті про сукупний дохід і податковій декларації, то їх класифікують як **часові (тимчасові) різниці** і визнають **відстроченим прибутковим податком**.

Якщо ж відмінності між даними Звіту про сукупний дохід і податкової декларації виникають внаслідок того, що певні доходи або витрати в одному звіті визнають, а в другому не визнають, їх класифікують як **постійні різниці** і не визнають відстроченим прибутковим податком. Наприклад, **дохід у вигляді процентів** по муніципальних боргових зобов'язаннях у США включають у Звіт про сукупний дохід, але не включають до податкової декларації внаслідок звільнення їх від оподаткування.

У випадку, коли **витрати на прибутковий податок** (згідно Звіту про дохід) є **більшими** ніж прибутковий податок до сплати (згідно податкової декларації), виникнення **відстроченого прибуткового податку** відображають записом:

Income Tax Expense (Витрати на прибутковий податок)
Income Taxes Payable (Прибутковий податок до сплати)
Deferred Income Taxes (Відстрочений прибутковий податок)

Тоді у Звіті про сукупний дохід відображають **витрати** на сплату прибуткового податку, а у Звіті про фінансовий стан в частині **зобов'язань** окремо відображають:

прибутковий податок до сплати (згідно податкової декларації);
відстрочений прибутковий податок (як різницю між сумами прибуткового податку у Звіті про сукупний дохід і податковій декларації).

У випадку, коли **витрати** на прибутковий податок (згідно Звіту про сукупний дохід) виявляються навпаки **меншими**, ніж **прибутковий податок до сплати** (згідно податкової декларації), роблять запис, який списує відстрочений прибутковий податок:

Income Tax Expense (Витрати на прибутковий податок)
Deferred Income Taxes (Відстрочений прибутковий податок)
Income Taxes Payable (Прибутковий податок до сплати)

Класифікація **відстроченого** прибуткового податку на **поточні** і **непоточні** зобов'язання залежить від типу активу, який призвів до виникнення відстроченого прибуткового податку. Так, наприклад, **часова різниця** податкового податку, що виникла **внаслідок амортизації** устаткування різними методами, визнається у складі **непоточних зобов'язань**.

Сплата суми прибуткового податку відбувається у розмірі, визначеному податковим законодавством:

Income Taxes Payable (Прибутковий податок до сплати)
Cash (Грошові кошти)

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 12 (IAS 12) відстрочені податкові зобов'язання **не слід дисконтувати**.

4. Облік поточних зобов'язань.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) **current liabilities (поточні зобов'язання)** поєднують групи зобов'язань, які відповідають відповідним **критеріям**:

- (a) очікується погасити в ході нормального операційного циклу;
- (b) утримується в основному з метою торгівлі;
- (c) підлягає погашенню протягом 12 місяців після звітного періоду;
- (d) зобов'язання, на яке немає безумовного права відстрочити його погашення принаймні протягом 12 місяців після звітного періоду. Умови зобов'язання, які можуть, за

вибором контрагента, привести до його погашення випуском інструментів власного капіталу, не впливають на класифікацію.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) до **Statement of financial position (Звіту про фінансовий стан)** мають бути включено, як мінімум, суми торговельної та іншої кредиторської заборгованості, забезпечення, фінансові зобов'язання, поточні податкові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, зобов'язання, які утримувані до продажу.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) **provisions (забезпечення) можна відокремити від інших зобов'язань**, таких, як trade payables (торговельна кредиторська заборгованість) і accruals (нарахування), оскільки існує невизначеність щодо строку або суми майбутніх витрат, необхідних для погашення. Тоді як:

(a) **trade payables (торговельна кредиторська заборгованість)** є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані чи надані, на які виставлені рахунки або які офіційно узгоджені з постачальником;

(b) **accruals (нарахування)** є зобов'язанням оплатити товари або послуги, що були отримані або надані, але не були сплачені, на них не були виставлені рахунки або вони не були офіційно узгоджені з постачальником, включаючи суми, які підлягають виплаті працівникам (наприклад, суми, пов'язані з нарахованою оплатою відпусток). Хоча іноді необхідно оцінювати суму або визначати час здійснення нарахувань, невизначеність, як правило, є значно меншою, ніж у випадку забезпечень.

Accruals (нарахування) часто відображають у звітності як частину торговельної та іншої кредиторської заборгованості, тоді як **забезпечення** відображають у звітності **окремо**.

У звітах про фінансовий стан зарубіжні корпорації для відображення статей поточних зобов'язань використовують статті:

Current portion of long-term loans (Поточна частина довгострокових позик),
 Short-term borrowings (Короткострокові позики),
 Short-term debt (Короткострокові борги),
 Accounts payable (Рахунки до оплати),
 Trade and other payables (Торговельна та інша заборгованість),
 Dividends payable (Дивіденди до оплати),
 Income taxes payable (Податки на прибуток до оплати),
 Tax liabilities (Податкові зобов'язання),
 Accrued liabilities (Нараховані зобов'язання),
 Provisions (Забезпечення) тощо.

В зарубіжній практиці обліку **зобов'язання поділяють на:**

- **definitely determinable liabilities** (фактичні або дійсні зобов'язання) - це звичайні зобов'язання, що виникають внаслідок угоди або вимог законодавства; їх характерною рисою є знання фактичної суми заборгованості;

- **provision (забезпечення) або estimated liabilities (оціночні зобов'язання)** - зобов'язання з невизначеним строком або сумою.

Definitely determinable liabilities (фактичні зобов'язання) іноді називають **боргами або фінансовим обов'язками** підприємства, оскільки виникають через існуючі обов'язки підприємства щодо передачі певних активів чи надання послуг іншому підприємству у майбутньому. Правильне відображення короткострокових зобов'язань дуже важливе для користувачів фінансової звітності для **визначення робочого капіталу та коефіцієнта поточної ліквідності**, який допомагає зацікавленим особам оцінити спроможність підприємства сплачувати поточні зобов'язання.

В більшості випадків **зобов'язання оцінюють** згідно з принципом **собівартості** - тобто на момент отримання величина зобов'язання відображається за **поточною ринковою вартістю** отриманих ресурсів. Але існують деякі винятки з цього правила. Так, якщо підприємство випустило процентний вексель, в якому окремо вказується номінальна вартість векселя

(наприклад, \$ 1000) і окремо ставка відсотку (наприклад, 12 %), то **в момент його видачі** в обліку буде відображено зобов'язання на основну суму боргу (\$ 1000).

Якщо ж підприємство випустило **безпроцентний вексель**, в якому не вказується сума відсотку, оскільки сума відсотків вже врахована у момент виписки векселя в його номінальній вартості, то **в момент його видачі** відображується **зобов'язання** не за сумою грошей, що отримало підприємство (наприклад, \$ 1000), а **за сумою грошей, що підлягає сплаті** (\$ 1120). Різниця між цими сумами і становить враховану суму відсотків.

Для обліку **заборгованості**, що виникає через **придбання товарів** або **отримання послуг** протягом нормальної операційної діяльності, що підтверджується рахунками до оплати, **використовують рахунки:**

Accounts payable (Рахунки до оплати),
Rent payable (Рента до оплати),
Legal fees payable (Юридична винагорода до оплати).

Оцінка таких зобов'язань може здійснюватися валовим або чистим методом.

Для обліку **зобов'язань з товарів або послуг**, які компанія повинна поставити в рахунок авансу, отриманого від покупця, тобто **unearned revenues (доходів майбутніх періодів)**, **використовують рахунки:**

Unearned consulting fees (Незароблені консультаційні винагорода),
Unearned legal fees (Незароблені юридичні винагорода),
Unearned property management fees (Незароблені винагорода з управління власністю),
Deposits from Customers (Завдатки покупців),
Advances from Customers (Аванси від покупців).

Відкриття таких рахунків відбувається, коли гроші, які надходять протягом облікового періоду, будуть зароблені не раніше наступного облікового періоду.

Для обліку **заборгованості за податками** використовують **рахунки:**

Sales and excise taxes payable (Заборгованість за податком з продажів та акцизного збору),
PST payable (Провінційний податок с продажів),
GST payable (Податок з продажів),
Sales Tax Payable (Податок з реалізації до оплати),
Income taxes payable (Заборгованість з податку на прибуток),
Other Taxes Payable (Інші податки).

Так, **sales and excise taxes payable (заборгованість за податком з продажів та акцизного збору)** виникає внаслідок того, що існує федеральний акцизний збір на деякі види товарів та податок с продажів у більшості штатів на роздрібну торгівлю.

З підприємств **стягуються також інші обов'язкові платежі**, пов'язані з використанням найманої робочої сили - **податки, нараховані на заробітну плату:**

- **FICA Taxes** - Federal Insurance Contributions Act Taxes (відрахування на соціальне страхування) - дорівнює сумі, яка утримується із заробітної плати окремого працівника;
- **FUTA Taxes** - Federal Unemployment Tax Act (федеральний податок із страхування безробіття) - становить близько 0,7 % з перших \$ 6000, які зароблені кожним окремим працівником протягом року;
- **SUTA Taxes** - State Unemployment Tax Act (відрахування до фонду зайнятості штату) - становлять близько 2,7 % з перших \$ 6000, які зароблені кожним окремим працівником протягом року.

Для обліку **податків**, які сплачують американські компанії за використання найманої праці, **використовують рахунки:**

Federal Payroll Taxes Payable (Федеральний податок із заробітної плати на соціальне страхування);

FUTA Tax Payable (Федеральний податок із страхування безробіття);

SUTA Payable (Податок штату із страхування, безробіття);

Employment Insurance payable (EI payable) (Страхування безробіття до оплати).

Через федеральні закони і закони штату та контрактні обов'язки (такі, як, наприклад, пенсійні плани та відрахування профспілкам) у компаній виникають також **liabilities for employee payroll withholdings** (зобов'язання з утримань із заробітної плати).

Розглянемо, які ставки основних податків, які утримують із заробітної плати, встановлено в США:

- **FICA Taxes** - Federal Insurance Contributions Act Taxes (федеральний внесок на соціальне страхування) - становить **7,15 %** для перших \$ 42000, отриманих кожним працівником протягом року; використовується урядом для фінансування державних пенсій особам, які досягли 62 років і відповідають певним вимогам, оплати медичної допомоги особам більше 65 років тощо;

- **federal income tax (федеральний прибутковий податок)** - вагомий вид утримань, який залежить від розміру заробітної плати та наявності у працівника пільг;

- **state income tax (прибутковий податок штату)** - встановлений у деяких штатах.

Other withholding (інші утримання) є добровільними відрахуваннями із заробітної плати за згодою працівників. До них належать відрахування на додаткове пенсійне забезпечення, страхові внески, внески до профспілки і різних благодійних фондів, погашення кредитів, придбання державних облігацій. У деяких штатах утримання профспілкових внесків є обов'язковими, і підприємства мають щомісяця їх перераховувати.

Для обліку зобов'язань, що виникають з утримань із заробітної плати, використовують рахунки:

Insurance payable (Страхування до оплати);

Health Insurance Payable (Заборгованість із страхування здоров'я);

Employees' medical insurance payable (Медичне страхування робітників до оплати);

State Payroll Taxes Payable (Податок штату із заробітної плати на соціальне страхування);

Local Payroll Taxes Payable (Місцевий податок із заробітної плати на соціальне страхування);

Employees' retirement program payable (Пенсійні програми до оплати);

Employees' union dues payable (Профспілкові внески до оплати).

Для обліку заборгованості з заробітної плати, яка виникає щотижня або щомісячно і визначається чистою сумою, тобто як різниця між нарахованою заробітною платою та сумою обов'язкових та добровільних утримань з неї, використовують рахунки:

Wages payable (Заборгованість із заробітної плати),

Salaries payable (Заборгованість за окладами),

Employee Benefits Payable (Допомога працівникам).

Для обліку заборгованості за дивідендами, що відображає частину прибутку, яку радою директорів оголошено для виплати акціонерам, використовують рахунки:

Dividends payable (Заборгованість за дивідендами);

Common dividends payable (Прості дивіденди до оплати);

Preferred dividends payable (Привілейовані дивіденди до оплати).

Така заборгованість виникає **на дату оголошення дивідендів** і погашається на дату виплати дивідендів.

Для обліку заборгованості за виданими векселями, яка пов'язана, як правило, з короткостроковим позичанням грошей або придбання товарів чи послуг в кредит, використовують рахунки:

Notes payable (Заборгованість за векселями виданими);

Short-term notes payable (Короткострокові векселі до оплати);

Interest payable (Відсотки до оплати);

Discount on short-term notes payable (Дисконт короткострокових векселів бо оплати).

Accrued liabilities (нараховані зобов'язання) виникають на кінець звітного періоду у результаті трансформаційних записів тих видів зобов'язань, які раніше **не були відображені** на бухгалтерських рахунках (іноді їх також відносять до оціночних зобов'язань).

Для обліку інших поточних зобов'язань використовують рахунок Other Current Liabilities (Інші поточні зобов'язання).

Облік поточних забезпечень. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 (IAS 37) невизначеності, пов'язані із сумою, яку слід визнати як **provision (забезпечення)**, розглядаються різними способами залежно від обставин. У випадках, коли **оцінюване забезпечення** поширюється на велику кількість статей, зобов'язання оцінюються **зважуванням усіх можливих результатів** за пов'язаними з ними ймовірностями. Назва цього статистичного методу оцінки - **“expected value (очікувана вартість)”**.

Отже, **забезпечення відрізнятиметься** залежно від того, наприклад, чи сягає ймовірність втрати цієї суми **60 або 90 відсотків**. У випадках, коли існує **постійний діапазон можливих результатів** і кожне значення в цьому діапазоні є так само ймовірним, як будь-яке інше, застосовують **середнє значення діапазону**.

Для **обліку поточних забезпечень** зарубіжні компанії використовують рахунки Product warranty liability (резерв на гарантійне обслуговування); Vacation pay liability (резерв на оплату відпусток); Income tax payable (заборгованість з податку на прибуток); Property taxes payable (заборгованість з податків на майно).

Product warranty liability (резерв на гарантійне обслуговування) виникає у випадку, якщо компанія надає покупцям на продукцію гарантію. **Витрати на майбутнє гарантійне обслуговування** відображають у періоді **реалізації** продукції виходячи із середньої вартості обслуговування одиниці товару.

Vacation pay liability (резерв на оплату відпусток) нараховується щотижня поряд з нарахуванням заробітної плати.

Income tax payable (заборгованість з податку на прибуток) виникає внаслідок того, що податок на прибуток потрібно сплачувати протягом року, в той час як остаточну суму податку буде визначено на кінець року.

Property taxes payable (заборгованість з податків на майно) нараховується на кінець кожного місяця. В той час, як рахунок від податкових органів на сплату податку на майно підприємство отримує, як правило, раз на рік. Протягом року корпорація наперед прогнозує суму податку.

Provisions (забезпечення) слід використовувати лише для тих видатків, для яких це забезпечення було створено з самого початку. Лише **видатки, пов'язані з забезпеченням**, під які воно було створено, **згортаються з ним**. Згортання видатків із забезпеченням, яке було спочатку визнано з іншою метою, приховуватиме вплив двох різних подій.

Provisions (забезпечення) слід **переглядати на кінець кожного звітного періоду** та коригувати для відображення поточної найкращої оцінки. Якщо вже **немає ймовірності**, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде потрібним для погашення зобов'язання, забезпечення слід **сторнувати**.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю «зобов'язання».
2. Як може здійснюватися погашення теперішньої заборгованості?
3. Дайте визначення поняттю «юридична заборгованість».
4. Дайте визначення поняттю «конструктивна заборгованість».
5. Як ведеться облік довгострокових облігацій, реалізованих за номінальною вартістю?
6. Як ведеться облік довгострокових виданих векселів?
7. Як ведеться облік лізингових зобов'язань?
8. Як ведеться облік пенсійних забезпечень?
9. Яким критерієм повинні відповідати поточні зобов'язання?

Рекомендована література: [1; 2; 3; 7; 10; 18]

ТЕМА 11. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Лекція 11.1. Облік власного капіталу

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо обліку власного капіталу в корпораціях та партнерствах

План лекції

1. Облік власного капіталу в корпораціях.
2. Облік власного капіталу в партнерствах.

1. Облік власного капіталу в корпораціях.

Equity (власний капітал) - це залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань. Загальна сума, за якою equity (власний капітал) відображається у Звіті про фінансовий стан, залежить від оцінки активів та зобов'язань. Revaluation (переоцінка) або restatement (перерахунок) активів та зобов'язань веде до зменшення або збільшення equity (власного капіталу).

Тому **сукупна сума equity (власного капіталу)** тільки за збігом відповідає:

- (a) сукупній ринковій вартості акцій суб'єкта господарювання чи
- (b) сумі, яку можна отримати шляхом продажу чистих активів частинами або суб'єкта господарювання в цілому на засадах принципу безперервності.

Equity (власний капітал) у Звіті про фінансовий стан він може бути поділений на підкласи. Наприклад, в **corporate entity (корпораціях)** можуть бути відображені окремо:

- funds contributed by shareholders (кошти, внесені акціонерами),
- retained earnings (нерозподілений прибуток),
- reserves representing appropriations of retained earnings (резерви, які відображають асигнування нерозподіленого прибутку),
- reserves representing capital maintenance adjustments (резерви, які відображають коригування збереження капіталу).

Відображення сум у складі власного капіталу залежить від прийнятої суб'єктом господарювання **capital maintenance concept (концепції збереження капіталу)**. Принципова різниця між двома концепціями збереження капіталу полягає в трактуванні впливу змін у ціні активів та зобов'язань суб'єкта господарювання.

Згідно з **financial capital maintenance concept (концепцією збереження фінансового капіталу)**, за якою capital (капітал) визначається в **номінальних грошових одиницях**, profit (прибуток) відображає зростання номінального грошового капіталу за певний період. Отже, збільшення ціни активів, утриманих протягом періоду, яке, як правило, називають **holding gains (доходами від утримання)**, концептуально є profit (прибутком). Але цей profit (прибуток) може не визнаватися як такий, доки активи не будуть реалізовані в результаті операції обміну.

Згідно з **physical capital maintenance concept (концепцією збереження фізичного капіталу)**, за якою capital (капітал) визначається у **фізичній виробничій потужності**, profit (прибуток) відображає зростання capital (капіталу) за певний період. Усі зміни ціни, які впливають на активи та зобов'язання суб'єкта господарювання, розглядаються як зміни в оцінці фізичної виробничої потужності суб'єкта господарювання: отже, вони вважаються **capital maintenance adjustments (коригуванням збереження капіталу)**, що є part of equity (частиною власного капіталу), а не profit (прибутком).

Класифікація власного капіталу має бути доречною для прийняття рішень користувачами фінансових звітів, якщо вона зазначає правові або інші обмеження здатності суб'єкта господарювання **розподіляти чи використовувати іншим чином власний капітал**. Така класифікація може також відображати той факт, що сторони з часткою власності в суб'єкті господарювання мають різні права на **отримання дивідендів або на повернення капіталу**.

Інколи статут або закон вимагає **створення резервів** у вигляді додаткового заходу захисту суб'єкта господарювання та його кредиторів від впливу збитків. Можуть створюватися й **інші резерви**, якщо національний закон з оподаткування передбачає **звільнення** від податкових зобов'язань або **зменшення** їх при переведенні коштів у такі резерви.

Зарубіжна практика відображення акціонерного капіталу у фінансовій звітності. Shareholders' equity (акціонерний капітал) або stockholders' equity (акціонерний капітал) складається з:

- corporate contributed capital (корпоративного вкладеного капіталу) - величини коштів, вкладених власниками;
- accumulated comprehensive income (накопиченого сукупного доходу) - величини коштів, зароблених власниками та реінвестованих в діяльність.

Corporate contributed capital (корпоративний вкладений капітал) включає:

- share capital (акційний капітал) - це сумарна величина номінальної вартості випущених акцій (або за відсутності номінальної вартості акцій усі отримані кошти від продажу акцій);
- share issue premium (акційна премія) - це величина, яку отримано понад номінальну вартість випущених акцій.

Accumulated comprehensive income (накопичений сукупний дохід) включає retained earnings (нерозподілений прибуток) та other accumulated comprehensive income (інший накопичений сукупний дохід).

Contributed capital (вкладений капітал) може змінюватися шляхом додаткових вкладень або вилучень власників, а **accumulated comprehensive income (накопичений сукупний дохід)** може зменшуватися власниками шляхом вилучення у формі дивідендів.

Зарубіжні корпорації у **звітах про фінансовий стан** у складі акціонерного капіталу спочатку відображають **preferred stock (привілейовані акції)**, що пояснюється їх перевагами у виплаті дивідендів і розподілі майна під час ліквідації корпорації, а потім відображають **common stock (прості акції)**. Якщо корпорація випускає лише прості акції, то їх позначають **share capital (акційний капітал)**.

Оскільки згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) у **консолідованих звітах про фінансовий стан слід відображати non-controlling interests, presented within equity** (неконтрольовані частки, представлені у власному капіталі) та **issued capital and reserves attributable to owners of the parent** (випущений капітал і резерви, що відносяться до власників материнського підприємства), зарубіжні корпорації включають до консолідованих балансів статтю **Non-controlling interests (Неконтрольовані частки)**.

Облік корпоративного вкладеного капіталу. У зарубіжних корпораціях для обліку корпоративного вкладеного капіталу **використовують рахунки:**

- Stated Capital (Оголошений капітал);
- Common shares (Прості акції) або Ordinary Shares (Звичайні акції);
- Preferred shares (Привілейовані акції);
- Share premium (Акційна премія);
- Treasury shares (Викуплені акції).

Якщо **реалізовано прості та/або привілейовані акції**, що мають номінальну чи оголошену вартість, за ціною вищою за номінальну чи оголошену вартість, **виконують проведення:**

- Cash (Грошові кошти);**
 - Preferred shares (Привілейовані акції);**
 - Common shares (Прості акції);**
 - Share premium, Preferred (Акційна премія, привілейована);**
 - Share premium, Common (Акційна премія, проста).**

У випадку **реалізації акцій за майно або послуги** (наприклад, юридичні) здійснюють **запис:**

- Legal fees expense (Витрати на юридичну винагороду)**
 - Preferred shares (Привілейовані акції)**
 - Share premium, Preferred (Акційна премія, привілейована)**

У випадку, якщо акції не мають ні номінальної, ні оголошеної вартості, **усю виручку відображають** на рахунках Common shares (Прості акції) та Preferred shares (Привілейовані акції)

Якщо акції реалізовано за ціною, нижчою від номінальної вартості, то різницю відображають за дебетом рахунку Share premium (Акційна премія), якщо цей рахунок має **кредитовий залишок**. Якщо ж такого залишку немає, то ця різниця списується за рахунок **Retained earnings (Нерозподілений прибуток)**.

В умовах зростання дивідендів та ринкових цін на прості акції, власники **convertible preferred shares (конвертованих привілейованих акцій)** мають право за встановленим у договорі коефіцієнтом здійснити їх **конвертацію у common shares (прості акції)**, що відображається записом:

Preferred shares (Привілейовані акції)
Share premium, Preferred (Акційна премія, привілейована)
Common shares (Прості акції)
Share premium, Common (Акційна премія, проста)

Stock split (розщеплення акцій) - це збільшення кількості випущених акцій з пропорційним зниженням їх номінальної чи оголошеної вартості за одну акцію. Метою розщеплення акцій є **активізація операцій з купівлі-продажу акцій** на фондовому ринку в разі значного зростання ринкових цін на акції.

Оскільки **загальна вартість** корпоративного вкладеного капіталу **не змінюється**, то операцію розщеплення акцій кореспонденцією рахунків **не відображають**. Але у **звіті про фінансовий стан** за статтею Common stock (Прості акції) вносять зміни щодо кількості та номінальної вартості акцій.

Корпорація може **викуповувати власні акції** як безпосередньо у акціонерів, так і на ринку цінних паперів з **метою**:

- зменшення кількості циркулюючих акцій і тим самим підвищення доходу на одну акцію;
- прагнення поліпшити кон'юнктуру на ринку цінних паперів щодо своїх акцій;
- запобігання захопленню контрольного пакета акцій іншими компаніями;
- отримання акцій для подальшої реалізації їх управлінцям компанії в якості заохочення;
- отримання власних акцій для придбання інших компаній.

Викуп акцій означає зменшення активів компанії та її акціонерного капіталу. Облік викуплених акцій здійснюється на рахунку **Treasury shares (Викуплені акції)** за фактичною собівартістю їх викупу, що регулює рахунок акціонерного капіталу:

Treasury shares (Викуплені акції)
Cash (Грошові кошти)

Treasury shares (Викуплені акції) **можуть реалізовуватися повторно** за собівартістю викупу, вище чи нижче собівартості їх придбання. Якщо ціна подальшої реалізації акцій **вища за собівартість їх викупу**, то на різницю кредитують рахунок **Share premium (Акційна премія)**:

Cash (Грошові кошти)
Treasury shares (Викуплені акції)
Share premium (Акційна премія)

А якщо ціна подальшої реалізації акцій **нижча за собівартість їх викупу**, то дебетують рахунок Share premium (Акційна премія), або в разі **нестачі необхідного сальдо** на ньому, зменшують рахунок Retained earnings (Нерозподілений прибуток):

Cash (Грошові кошти)
Share premium (Акційна премія)
Retained earnings (Нерозподілений прибуток)
Treasury shares (Викуплені акції)

Таким чином операції викупу та перепродажу власних акцій не відображаються ні на рахунках Common shares (Прості акції) та Preferred shares (Привілейовані акції), ні у Звіті про сукупний дохід.

Лише у випадку, якщо корпорація прийме рішення більше не продавати раніше викуплені власні акції, а вилучити їх з обігу (знищити), то викуплені акції списують з рахунків Common shares (Прості акції) або Preferred shares (Привілейовані акції). При цьому, якщо собівартість викупу акцій менша (більша) за вартість їх первісного випуску, при списанні власних акцій цю різницю відображають за кредитом (дебетом) рахунку Share premium (Акційна премія):

Common shares (Прості акції)
Share premium (Акційна премія)
Treasury shares, Common (Викуплені акції, прості)

Облік накопиченого сукупного доходу (збитку) в корпораціях. Для обліку accumulated comprehensive income (накопиченого сукупного доходу) у корпораціях використовують, як правило, рахунки **Retained earnings (Нерозподілений прибуток)** та **Reserves (Резерви)**.

На кінець кожного звітного періоду здійснюють closing entries (заклучні записи), за якими спочатку закривають усі revenue accounts (рахунки доходів) та expense accounts (рахунки витрат) шляхом списання їх сальдо на Income summary account (Рахунок зведення доходів) або Profit or loss (Прибутки або збитки), щоб потім нарахувати збільшення чи зменшення retained earnings (нерозподіленого прибутку).

Для списання доходів і витрат звітного періоду здійснюють записи:

31.12. Sales (Реалізація)
Profit or loss (Прибутки або збитки)

31.12. Profit or loss (Прибутки або збитки)
Cost of Goods Sold (Собівартість реалізованих товарів)
Depreciation Expenses (Витрати на амортизацію основних засобів
(PP&P))
Amortization Expense (Витрати на амортизацію нематеріальних
активів)
Office Expense (Офісні витрати)
Rent expense (Рентні витрати)
Advertising Expense (Витрати на рекламу)
Bad Debt Expenses (Витрати на безнадійні борги)
Interest Expense (Витрати на відсотки)
Income Tax Expense (Витрати на прибутковий податок)

Після чого збільшення retained earnings (нерозподіленого прибутку) на величину чистого прибутку здійснюють записом:

31.12. Profit or loss (Прибутки або збитки)
Retained earnings (Нерозподілений прибуток)

А зменшення retained earnings (нерозподіленого прибутку) на величину чистого збитку відображають так:

31.12. Retained earnings (Нерозподілений прибуток)
Profit or loss (Прибутки або збитки)

Зменшення retained earnings (нерозподіленого прибутку) в основному відбувається через нарахування та сплату дивідендів. Визначення **загальної суми дивідендів** та її розподіл між простими і привілейованими акціями є одним із суттєвих питань Ради директорів корпорації. Передусім виплачуються **preferred dividends (привілейовані дивіденди)**, а вже потім - **common dividends (прості дивіденди)**. Але переважно величину дивідендів встановлюють у відсотках до номінальної вартості акцій або у вигляді ставки на одну привілейовану акцію.

Для обліку дивідендів використовують рахунки:

Cash dividends (Грошові дивіденди);

Share dividends (Дивіденди акціями);

Common dividends payable (Прості дивіденди до оплати);

Preferred dividends payable (Привілейовані дивіденди до оплати).

Dividends (дивіденди) найчастіше виплачують у формі **cash dividends (грошових дивідендів)**. На дату оголошення preferred dividends (привілейованих дивідендів) і common dividends (простих дивідендів) здійснюють запис, який зменшує власний капітал та збільшує поточні зобов'язання:

Retained earnings (Нерозподілений прибуток)

Common dividends payable (Прості дивіденди до оплати)

Preferred dividends payable (Привілейовані дивіденди до оплати)

На дату виплати грошових дивідендів зменшують грошові кошти (активи) та зобов'язання, роблячи запис:

Common dividends payable (Прості дивіденди до оплати)

Preferred dividends payable (Привілейовані дивіденди до оплати)

Cash (Грошові кошти)

Іноді, коли **retained earnings (нерозподілений прибуток)** в корпораціях становить значну суму, в той час як грошових коштів є нестача, корпорації вирішують сплачувати дивіденди у формі **share dividends (дивідендів акціями)**. Сплата дивідендів акціями відбувається, як правило, шляхом додаткової емісії простих акцій та їх **пропорційного розподілу** серед акціонерів корпорації.

В обліку операція сплати дивідендів акціями зменшує **acumulated comprehensive income (накопичений сукупний дохід)** та збільшує **corporate contributed capital (корпоративний вкладений капітал)** на величину ринкової вартості розподілених простих акцій. Утім загальна величина **stockholders' equity (акціонерного капіталу)** залишається незмінною.

На дату оголошення **share dividends (дивідендів акціями)** здійснюють запис з використанням рахунку Common share distributable (Прості акції розподілені):

Retained earnings (Нерозподілений прибуток)

Common shares distributable (Прості акції розподілені)

Share premium (Акційна премія)

На дату виплати дивідендів акціями здійснюють проведення:

Common shares distributable (Прості акції розподілені)

Common shares (Прості акції)

Внаслідок **пропорційного розподілу акцій** у кожного акціонера корпорації залишиться та **сама частка власності акцій**, що була й до цього розподілу. Перевагою отримання share dividends (дивідендів акціями) для акціонерів є те, що останні **не підлягають оподаткуванню**.

Водночас наслідком виплати дивідендів акціями є, як правило, **зменшення ринкової вартості однієї акції** корпорації, оскільки загальна вартість акціонерного капіталу залишилась незмінною.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) суб'єкти господарювання поділяють equity (власний капітал), capital (капітал) та reserves (резерви) **на різні класи**, такі як: paid-in capital (сплачений капітал), share premium (акційна премія) та reserves (резерви).

Для кожної статті слід розкривати у statement of financial position (звіті про фінансовий стан) або у statement of changes in equity (звіті про зміни у капіталі) або у примітках **таку інформацію:**

- для кожного класу акціонерного капіталу:

- i) кількість акцій, дозволених до випуску;
- ii) кількість випущених і повністю сплачених акцій, а також випущених, але не повністю сплачених акцій;
- iii) номінальну вартість однієї акції або факт відсутності номінальної вартості акцій;
- iv) узгодження кількості акцій в обігу на початок та на кінець періоду;
- v) права, привілеї та обмеження, які супроводжують цей клас, включаючи обмеження з виплати дивідендів і повернення капіталу;
- vi) частки в суб'єкті господарювання, утримувані суб'єктом господарювання чи його дочірніми або асоційованими підприємствами;
- vii) акції, зарезервовані для випуску на умовах опціонів і контрактів з продажу, включаючи умови та суми;

- опис характеру призначення кожного резерву у власному капіталі.

Суб'єкт господарювання без акціонерного капіталу, як наприклад, **partnership (партнерство)** або **trust (траст)**, розкриває інформацію, еквівалентну тій, що представлена вище, відображуючи зміни протягом періоду в кожній категорії частки участі у власному капіталі, а також права, привілеї та обмеження, що відносяться до кожної категорії частки участі у власному капіталі.

2. Облік власного капіталу в партнерствах.

У партнерстві власний капітал має назву **partners' equity (власний капітал партнерів)** або **partners' capital (капітал партнерів)**. Тривалий час у Балансі partners' capital (капітал партнерів) традиційно відображали у розрізі партнерів.

Утім, на вимогу Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 (IAS 1) щодо **окремого відображення кожного класу власного капіталу** у Звіті про фінансовий стан не тільки корпорацій, але й партнерств, останні відображають складові власного капіталу також у розрізі класів.

Для обліку **partners' capital (капітал партнерів)** використовують, як правило, **два рахунки** по кожному партнеру:

Capital of partner (капітал партнера) - для обліку вкладеного капіталу кожного партнера;

Current account of partner (поточний рахунок партнера) - у Великобританії або additional capital contributed of partner (додатковий капітал внесений партнером) - у США.

Облік вкладеного партнерами капіталу здійснюється на рахунку капіталу окремо по кожному партнеру з метою реєстрації розміру вкладеного капіталу кожним партнером:

Cash (Грошові кошти)

Equipment (Устаткування)

Furniture and Fixtures (Меблі та пристосування)

Capital of Partner 1 (Капітал партнера 1)

Current account partner (поточний рахунок партнера) або **additional capital contributed partner (додатковий капітал партнера)** змінюється по мірі того, як партнерство заробляє і розподіляє прибуток між партнерами, та вилучається партнерами.

Розподіл чистого прибутку партнерства між партнерами, у тому числі на виплату заробітної плати партнерам, здійснюється записом:

31.12. Profit and loss (Прибутки та збитки)

Current account of partner 1 (Поточний рахунок партнера 1)

Current account of partner 2 (Поточний рахунок партнера 2)

Вилучення кожного партнера відображається записом:

31.12. Current account of partner 1 (Поточний рахунок партнера 1)

Draw of partner 1 (Вилучення партнера 1)

З метою **найбільш справедливого розподілу прибутку** між партнерами прибуток партнерства поділяють **на три частини**, що дозволяє враховувати вкладений капітал і реальну роботу кожного партнера, та передбачає **три етапи** розподілу прибутку партнерств:

1 ЕТАП. Визначення частини чистого прибутку на виплату заробітної плати партнерам.

2 ЕТАП. Визначення частини чистого прибутку на відрахування партнерам відсотків від середньорічної величини капіталу.

3 ЕТАП. Розподіл залишкового прибутку між партнерами відповідно до встановлених пропорцій.

Для цього в процесі створення партнерства партнери укладають **partnership agreement (партнерську угоду)**, в якій зазначають **фінансові домовленості щодо подальшого розподілу прибутків та збитків**:

- (a) capital (суми вкладеного капіталу партнерів);
- (b) partners' salaries (розміри винагороди партнерів як компенсації послуг, наданих партнерами);
- (c) interest on capital (відсотки виплат партнерам з вкладеного капіталу);
- (d) profit-sharing ratio (ставки розподілу залишкового прибутку або збитку між партнерами як додатковий прибуток чи збиток від комерційного ризику);
- (e) drawings (порядок вилучення прибутку).

У випадку, якщо **сума винагороди та відсотків на капітал** є більшою ніж прибуток, їх все рівно розподіляють між партнерами, а потім **розподіляють збиток** згідно встановленому в угоді порядку. Якщо такий випадок в угоді не передбачено, то збиток слід розподілити між партнерами **порівну**.

У випадку, якщо **найбільша частина прибутку** партнерства зумовлена вкладеним партнерами капіталом, прибуток партнерства розподіляють лише **за часткою вкладеного капіталу пропорційно до**:

- (a) сальдо капіталу кожного партнера на початок року; або
- (b) середньорічного сальдо капіталу партнерів.

Якщо **розподіл прибутку партнерства здійснюється за фіксованою пропорцією**, то фіксована ставка розподілу чистого прибутку партнерства враховує й розмір вкладеного капіталу, й досвід, й комерційну активність партнерів.

У випадку, якщо в угоді спеціально **не установлені фінансові домовленості** щодо подальшого розподілу прибутків та збитків, **то це означає, зокрема, що**:

- партнери не отримуватимуть заробітну плату та відсотки від вкладеного капіталу;
- прибуток поділятиметься порівну.

Dissolution of a partnership (реорганізація партнерства) означає зміну у первісному складі партнерів в зв'язку із введенням у склад партнерства нового або виходом із партнерства існуючого партнера. В будь-якому випадку **dissolution of a partnership (реорганізація партнерства)** передбачає **перегляд угоди партнерства**, у тому числі положень про **розподіл прибутків** (відсоткові ставки, заробітну плату, коефіцієнти розподілу прибутку).

Визнання нового партнера може здійснюватися шляхом **вкладення ним додаткового капіталу у партнерство** або **купівлі частки капіталу** одного чи декількох попередніх партнерів.

При вкладанні новим партнером у **партнерство додаткового капіталу** записи робляться аналогічно записам із створення партнерства:

Assets accounts (Рахунки активів)

Capital of new partner (Капітал нового партнера)

Якщо **реальна цінність партнерства є більшою**, ніж чисті активи у Балансі, то перед прийняттям або виходом партнера із партнерства, щоб правильно визначити розмір капіталу існуючих партнерів, переоцінюється вартість активів та **визначається вартість гудвілу** з одночасним збільшенням вкладеного капіталу партнерів (пропорційно до коефіцієнтів розподілу прибутку):

Assets accounts (Рахунки активів)

Goodwill (Гудвіл)

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Після створення нового партнерства гудвіл списується між його новими партнерами пропорційно до нових коефіцієнтів розподілу прибутку. Так, у випадку **прийняття нового партнера** роблять запис:

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Capital, new partner (Капітал нового партнера)

Goodwill (Гудвіл)

Існує й **альтернативний спосіб трансформації власного капіталу** при прийнятті нового партнера - без використання гудвілу. Так, якщо партнерство є рентабельним, то іноді існуючі партнери при визначенні частки нового партнера можуть отримувати **bonus (премію)** у формі збільшення капіталу, яка **розподіляється за коефіцієнтами розподілу прибутку**. В такому випадку запис буде наступним:

Assets accounts (Рахунки активів)

Capital, new partner (Капітал нового партнера)

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Використання рахунку **"Goodwill (Гудвіл)"** поширене в обліковій практиці Великобританії, а безпосереднє збільшення рахунків капіталу старого партнерства **через бонуси** використовують в обліковій практиці США.

При цьому, в США, якщо партнерству для розширення діяльності терміново потрібен додатковий капітал або новий партнер з управлінськими здібностями, то існуючі партнери можуть навпаки **запропонувати премію новому партнеру** як частину свого капіталу в якості винагороди:

Assets accounts (Рахунки активів)

Capital partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital partner 2 (Капітал партнера 2)

Capital new partner (Капітал нового партнера)

При купівлі новим партнером частки капіталу одного чи декількох існуючих партнерів величина капіталу партнерства **не змінюється**, оскільки частка власності партнерства переводиться з рахунків капіталу існуючих партнерів на рахунок капіталу нового партнера. При цьому величина капіталу нового партнера в обліку відображається не за сумою фактично сплачених коштів, а за сумою **облікової вартості капіталу попередніх партнерів**:

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)
Capital, new partner (Капітал нового партнера)

В угоді мають бути оговорені всі умови виходу партнера з партнерства, якщо він цього забажає.

Вилучення частини капіталу партнерства повністю у вигляді грошових коштів та інших матеріальних активів або шляхом залишення частини суми у вигляді позики під визначений відсоток **відображається записом:**

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)
Assets accounts (Рахунки активів)
Loan account (Рахунок позики)

Вихід партнера шляхом продажу своєї частки іншому партнеру або іншій особі, яка не є партнером, здійснюється записом:

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)
Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Liquidation of a partnership (ліквідація партнерства) - це процес припинення господарської діяльності фірми, який передбачає складання ліквідаційного балансу, реалізацію активів, погашення зобов'язань та розподіл фінансових результатів між партнерами.

Можна виділити такі етапи обліку ліквідації партнерства:

- 1) Складання ліквідаційного Балансу.
- 2) Облік реалізації активів (з визначенням фінансового результату).
- 3) Облік погашення зобов'язань кредиторів та позик партнерів.
- 4) Облік розподілу фінансового результату від ліквідації партнерства між партнерами пропорційно до ставок розподілу прибутків та збитків .
- 5) Облік розподілу грошових коштів між партнерами пропорційно до розмірів їх капіталу.

Реалізація активів партнерства в залежності від отриманих фінансових результатів **відображається записами:**

Cash (Грошові кошти)
Assets accounts (Рахунки активів)
Profit and loss (Прибутки та збитки)

або

Cash (Грошові кошти)
Profit and loss (Прибутки та збитки)
Assets accounts (Рахунки активів)

Потім відображається **погашення зобов'язань:**

Accounts Payable (Рахунки до оплати)
Notes Payable (Векселі видані)
Loans Payable (Позики)
Cash (Грошові кошти)

У випадку **отримання прибутку від ліквідації партнерства**, прибуток розподіляється між капіталами партнерів пропорційно до **фіксованих ставок розподілу прибутків та збитків**, що призведе до **збільшення їх капіталів:**

Profit and loss (Прибутки та збитки)
Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)
Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Capital, partner 3 (Капітал партнера 3)

У випадку отримання збитку від ліквідації партнерства, збиток теж розподіляється між капіталами партнерів пропорційно до фіксованих ставок розподілу прибутків та збитків, але зменшує їх капітали:

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Capital, partner 3 (Капітал партнера 3)

Profit and loss (Прибутки та збитки)

Якщо від ліквідації партнерства отримано прибуток, то партнери отримають грошові кошти у сумі розміру їх капіталів. Після розподілу прибутків чи збитків від ліквідації партнерства між партнерами розподіляються грошові кошти у сумах розмірів їх капіталів:

Capital, partner 1 (Капітал партнера 1)

Capital, partner 2 (Капітал партнера 2)

Capital, partner 3 (Капітал партнера 3)

Cash (Грошові кошти)

Якщо від ліквідації партнерства отримано збиток, але капіталу кожного партнера достатньо для покриття його частини збитку, то кожний партнер теж отримає грошові кошти у сумі величини його капіталу.

Але, якщо капіталу певного партнера буде недостатньо для погашення його частини збитку від ліквідації товариства (величина капіталу партнера дорівнюватиме від'ємному числу), то внаслідок дії концепції необмеженої відповідальності, такий партнер має компенсувати свою частину збитків шляхом внесення на рахунок партнерства власних коштів:

Cash (Грошові кошти)

Capital, partner 3 (Капітал партнера 3)

Якщо ж партнер не може внести додаткових коштів у товариство, то непогашену ним частину збитків мають перерозподілити між собою інші партнери за встановленим методом. В такому випадку партнер несе відповідальність перед іншими партнерами, і в майбутньому, коли отримає можливість, має повернути кошти.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю «власний капітал».
2. Дайте характеристику концепції збереження фінансового капіталу.
3. Дайте характеристику концепції збереження фізичного капіталу.
4. Навіщо суб'єкти господарювання створюють у обліку резерви?
5. Дайте характеристику зарубіжній практиці відображення акціонерного капіталу у фінансовій звітності.
6. Дайте характеристику накопиченому сукупному доходу.
7. Які рахунки використовують у зарубіжних корпораціях для обліку корпоративного вкладеного капіталу?
8. Дайте характеристику привілейованим акціям.
9. У якій формі найчастіше виплачують дивіденди?

Рекомендована література: [3; 12; 18; 19]

ТЕМА 12. ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Лекція 12.1. Оцінка та аналіз інформації для прийняття рішень

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо оцінки інформації для прийняття інвестиційних рішень та аналізу взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності й прибутку

План лекції

1. Оцінка інформації для прийняття інвестиційних рішень.
2. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності й прибутку.

1. Оцінка інформації для прийняття інвестиційних рішень.

Management accounting (управлінський облік) постійно розвивається відповідно до потреб менеджменту. Як окрема підсистема обліку він виник на базі cost accounting (обліку витрат) у 1950-ті роки. Саме тоді в США зріс інтерес до питань обліку витрат, метою якого стало не лише cost accumulation for inventory valuation and profit measurement (калькулювання собівартості для оцінки запасів і виміру прибутку) у фінансових звітах, але й **забезпечення менеджерів фінансовою інформацією** для прийняття управлінських рішень, планування і контролю.

Виділяють такі функції управлінського обліку:

- 1) розподіл витрат між собівартістю реалізованої продукції та запасами для внутрішніх і зовнішніх звітів про прибуток;
- 2) подання релевантної інформації, щоб допомогти менеджерам прийняти кращі рішення;
- 3) подання інформації для планування, контролю та виміру виконання.

Основними типами управлінських рішень, прийняття яких інформаційно забезпечує управлінський облік, є:

- capital investment decisions (рішення про капітальні інвестиції);
- short-term decisions about changes in activity (короткострокові рішення щодо змін активності);
- special pricing decisions (спеціальні рішення з ціноутворення);
- outsourcing and make or buy decisions (рішення про виробництво або придбання);
- decision-making under conditions of risk and uncertainty (рішення в умовах ризику та невизначеності).

Для **впровадження та перевірки виконання прийнятих рішень** в управлінському обліку здійснюють:

- budgeting (бюджетування);
- performance evaluation (оцінку виконання);
- variances analysis (аналіз відхилень).

Процес **corporate planning (корпоративного планування)** включає long-range planning (довгострокове планування) і annual budgeting (щорічне бюджетування). **Першочерговим етапом** довгострокового планування корпорацій є визначення її цілей. **Основною метою** компаній прийнято вважати не максимізацію прибутку, а **максимізацію вартості майбутніх чистих грошових потоків**, під якими розуміють різницю між всіма надходженнями і виплатами грошових коштів компанії за певний період.

Етапами корпоративного планування і контролю є:

- long-range planning process (процес довгострокового планування), **пункти 1 – 4:**
 - 1) визначення цілей;
 - 2) пошук альтернативних варіантів дій;
 - 3) збір даних про альтернативні дії;
 - 4) вибір з альтернативних варіантів дій;
- annual budgeting process (річний бюджетний процес), **пункти 5 – 7:**

- 5) реалізація рішень;
- 6) порівняння фактичних і планових результатів;
- 7) корегування виявлених відхилень від плану.

В процесі довгострокового планування менеджери приймають **capital investment decisions (рішення про капітальні інвестиції)**, які полягають в обранні найбільш вигідних інвестиційних проектів. Їх особливостями є здійснення значних витрат та отримання вигід протягом тривалого періоду.

Прикладами прийняття інвестиційних рішень є рішення щодо:

- здійснення інвестицій в нерухомість, будівлі та устаткування;
- здійснення інвестицій в наукові дослідження та дослідницькі розробки;
- здійснення інвестицій в рекламу;
- здійснення впровадження нових видів продукції або послуг;
- вилучення інвестицій та ліквідація підприємства тощо.

Для **фінансування інвестиційних проектів** компанії використовують різноманітні sources of capital (джерела капіталу), випуск простих або привілейованих акцій, позики (такі як облігації та банківські кредити), нерозподілений прибуток тощо/

Альтернативні джерела капіталу для фінансування інвестиційних проектів:

- 1) випуск простих акцій;
- 2) випуск привілейованих акцій;
- 3) позики, такі як облігації та банківські позики;
- 4) нерозподілений прибуток.

Зауважимо, що сплата відсотків за облігаціями та банківськими кредитами **зменшує прибуток до оподаткування**.

Залучення компаніями для фінансування **investment projects (інвестиційних проектів)** різних джерел капіталу має різну вартість. Для визначення **вартості фінансування інвестиційних проектів** за рахунок випуску **простих акцій** корпорації застосовують два підходи:

- Dividend Valuation Model - DVM (модель дивідендної оцінки), що базується на потоках дивідендів корпорації;
- Capital Assets Pricing Model - CAPM (модель ціноутворення капітальних активів), що базується на оцінці віддачі активів корпорації.

Згідно Dividend Valuation Model - DVM (моделі дивідендної оцінки) у випадку, якщо акціонери очікують від корпорації постійний потік дивідендів, cost of common stock (вартість простого капіталу) визначають як необхідну норму віддачі прибутку на акції:

$$R_{common} = \frac{d}{P_0}$$

- R_{common} - вартість простого капіталу;
- d - дивіденди, що мають бути сплачені за рік;
- P₀ - поточна ринкова ціна акції без дивідендів.

Capital Assets Pricing Model - CAPM (модель ціноутворення капітальних активів) базується на залежності норми віддачі інвестицій від ризику, пов'язаного з інвестиціями.

Для визначення **норми віддачі простих акцій** окремої компанії враховують такі показники:

- **risk-free rate of return** (віддача безризикових цінних паперів) R_f;
- **return of the market portfolio** (віддача ринкового портфелю) R_m, тобто ринкову віддачу теоретично оптимального набору цінних паперів;
- **risk factor** (фактор ризику) простих акцій компанії B, який може становити більше або менше одиниці.

Значення показників R_m та B - коефіцієнтів для більшості великих компаній щоквартально публікуються спеціальними виданнями (наприклад, Risk Management Service).

Собівартість простого капіталу розраховують за формулою:

$$R_e = R_f + B (R_m - R_f)$$

де R_f - expected return on equity (очікувана віддача капіталу);

R_f - risk-free rate of return (безризикова ставка віддачі);

R_m - return of the market portfolio (віддача ринкового портфелю);

B - risk factor (фактор ризику)

Cost of preferred stock (вартість привілейованого капіталу) визначають завжди на основі використання DVM (моделі дивідендної оцінки) з постійним потоком дивідендів:

$$R_{preferred} = \frac{d}{P_0}$$

де $R_{preferred}$ - вартість привілейованого капіталу;

d - дивіденди за привілейованими акціями;

P_0 - поточна ринкова ціна акції без дивідендів.

У випадку фінансування інвестиційних проектів **за рахунок банківських кредитів** вартість капіталу вважають **відсотковою ставкою** кредиту.

Для визначення вартості фінансування інвестиційних проектів шляхом випуску **безстрокових облігацій** (тобто таких, які мають необмежений строк дії) використовують аналогічну формулу:

$$R_{bond} = \frac{i}{P_0}$$

R_{bond} - cost of bonds (вартість облігацій);

i - interest (відсотки);

P_0 - current market price of bond (поточна ринкова ціна облігації).

Проте емісія безстрокових облігацій є рідким явищем. У випадку фінансування інвестиційного проекту шляхом випуску **строкових облігацій** для визначення вартості капіталу **методом підбору** знаходять таку ставку дисконтування, за якою майбутні відсотки та основний борг можна дисконтувати до поточної ринкової вартості (**первісної вартості капіталовкладення**).

У випадку, якщо інвестиційний проект фінансується за рахунок джерел, які вже є в організації, визначають **Weighted Average Cost of Capital - WACC (середньозважену вартість капіталу)** з урахуванням ринкової вартості кожної складової капіталу та їх часток в авансованому капіталі. При цьому, нерозподілений прибуток до уваги не беруть:

$$WACC = (W_{Tpr} \times R_{pr}) + (W_{Tc} \times R_c) + (W_{Tdebt} \times R_{debt})$$

WACC - weighted average cost of capital (середньозважена вартість капіталу);

W_i - weight or percentage of each element of capital — % of preferred, common stock, debt to total equity (частка або відсоток кожного елемента капіталу - привілейованого, простого капіталу, боргів до авансованого капіталу);

R_{pr} , R_c , R_{debt} - cost of preferred stock, common stock, debt (вартість привілейованого капіталу, простого капіталу, борг до авансованого капіталу).

У випадку, якщо оцінити ринкову вартість цінних паперів є **можливим**, для розрахунку WACC використовують **балансові вартості** складових капіталу, включаючи й вартість нерозподіленого прибутку.

Accounting Rate of Return (ARR) method (метод облікової ставки віддачі) полягає у визначенні **планової віддачі інвестицій** виходячи із співвідношення середньорічного прибутку і первісних інвестицій проекту:

Для забезпечення менеджерів фінансовою інформацією використовують **чотири методи оцінки** інвестиційних проектів. Net Present Value - NPV - method (метод чистої теперішньої вартості) і Internal Rate of Return - IRR - method (метод внутрішньої ставки віддачі) є **discounted cash flow - DCF - methods** (методами дисконтування грошових потоків).

Net Present Value - NPV - method (метод чистої теперішньої вартості) полягає в дисконтуванні грошових потоків інвестиційного проекту за ставкою вартості капіталу до їх сьогоdnішнього еквіваленту, та визначенні Net Present Value - NPV (чистої теперішньої вартості), яка є сумою дисконтованих cash payments (грошових виплат) та cash receipts (грошових надходжень).

У випадку, якщо **NPV (чиста теперішня вартість)** є більшою за нуль, проект вважають **прийнятним**; а якщо NPV (чиста теперішня вартість) є від'ємною, проект слід **відхилити**. Отримання **позитивної NPV** (чистої теперішньої вартості) означає **покращення** фінансового стану організації. В окремих випадках, коли є необхідність обов'язково затвердити один з проектів, NPV (чиста теперішня вартість) яких є від'ємною, обирають такий проект, що є ближчим до нуля. Так, наприклад, коли відповідно до норм охорони праці необхідно встановити одну з протипожежних систем, грошових надходжень взагалі не буде, і тому **слід обрати** таку систему, NPV (чиста теперішня вартість) якої буде **менш від'ємним**.

Internal Rate of Return - IRR - method (метод внутрішньої ставки віддачі) полягає у визначенні ставки дисконтування, за якою NPV (чиста теперішня вартість) проекту **дорівнює нулю**. Тоді, якщо Internal Rate of Return - IRR (внутрішня ставка віддачі) буде більшою за вартість капіталу компанії, проект вважають прийнятним, а якщо IRR (внутрішня ставка віддачі) є меншою ніж вартість капіталу, проект слід відхилити.

Для визначення IRR (внутрішньої ставки віддачі) використовують **метод спроб та помилок**, який є трудомістким та приблизним.

Accounting Rate of Return (ARR) method (метод облікової ставки віддачі) полягає у визначенні **планової віддачі інвестицій** виходячи із співвідношення середньорічного прибутку і первісних інвестицій проекту:

$$\text{Планова віддача інвестицій} = \frac{\text{Середньорічний прибуток}}{\text{Первісні інвестиції проекту}} \times 100\%$$

Планову віддачу інвестицій можна також визначити як співвідношення середньорічного прибутку і середньорічних інвестицій проекту:

$$\text{Планова віддача інвестицій} = \frac{\text{Середньорічний прибуток}}{\text{Середньорічні інвестиції проекту}} \times 100\%$$

При цьому **середньорічні інвестиції проекту** визначаються так:

$$\text{Середньорічні інвестиції проекту} = \frac{\text{Первісні інвест. проекту} + \text{Залишкова вартість}}{2} \times 100\%$$

У випадку, якщо ARR (облікова ставка віддачі) **перевищує** required rate of return (потрібну ставку віддачі), інвестиції вважають фінансово **виправданими**.

Недоліками використання при прийнятті інвестиційних рішень **критерію ARR (облікової ставки віддачі)** є те, що цей критерій:

- 1) базується на середніх показниках прибутку, на величину якого впливає облікова політика (наприклад, метод амортизації);
- 2) не має однозначної методики визначення, що може привести до протилежних висновків;
- 3) не враховує time value of money (часової вартості грошей);
- 4) не дає уяви про загальні витрати та вигоди альтернативних інвестиційних проектів, і тому може привести до помилкових рішень.

Payback period method (метод строку окупності) базується на визначенні періоду часу (у роках), за який сума net cash receipts (чистих грошових надходжень) інвестиційного проекту досягне величини cash payments (грошових виплат), та його порівнянні з required payback period (потрібним строком окупності). **При порівнянні** двох та більше альтернативних проектів перевага надається проекту з **найменшим періодом окупності**.

Використання при прийнятті інвестиційних рішень **критерію Payback period (строку окупності)** є **більш об'єктивним**, ніж критерію ARR (облікової ставки віддачі), оскільки враховує грошові потоки, але також не враховує time value of money (часової вартості грошей) та не дає уяви про загальні витрати та вигоди інвестиційних проектів. Для позбавлення першого недоліку використовують **discounted payback period method (метод дисконтованого періоду окупності)** шляхом корегування cash payments (грошові платежі) та cash receipts (грошові надходження) на часову вартість грошей.

Для забезпечення більш **відповідального підходу** до прийняття інвестиційних рішень, виявлення проблем та можливостей протягом реалізації або після завершення інвестиційного проекту проводять **post-completion audit (пост-аудит)**.

2. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності й прибутку.

В основу **планування доходів і витрат** в короткостроковому періоді покладено встановлення **короткострокової залежності** доходів, витрат і фінансових результатів **від обсягів діяльності**. Така методика отримала назву cost-volume-profit analysis - CVP-analysis (аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»).

Передумовою застосування CVP-analysis (аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток») є **поділ витрат компанії за рівнем активності на:**

- **variable costs (змінні витрати)** - витрати, які змінюються прямо пропорційно до зміни рівня діяльності (див. рис. 1);

- **fixed costs (постійні витрати)** - це витрати протягом визначеного періоду, що залишаються незмінними в широкому діапазоні обсягів діяльності (див. рис. 2).

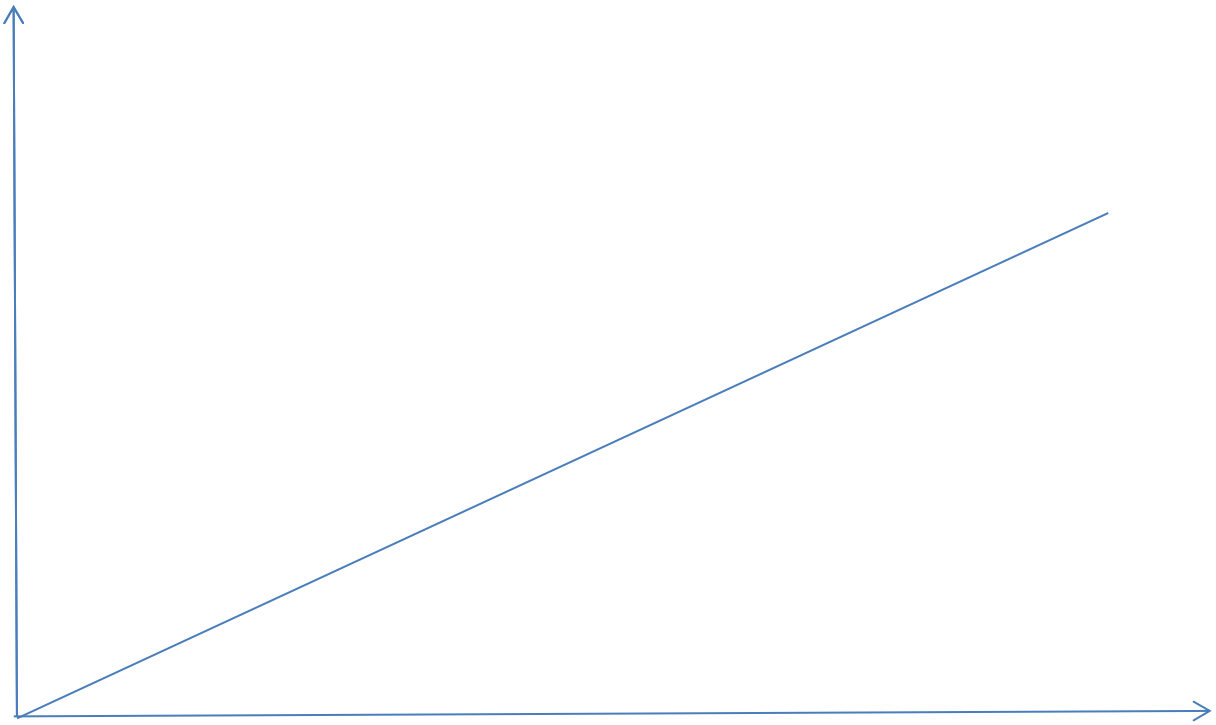


Рис.1. Динаміка загальних змінних витрат залежно від обсягів активності (зміни обсягів виробництва продукції).

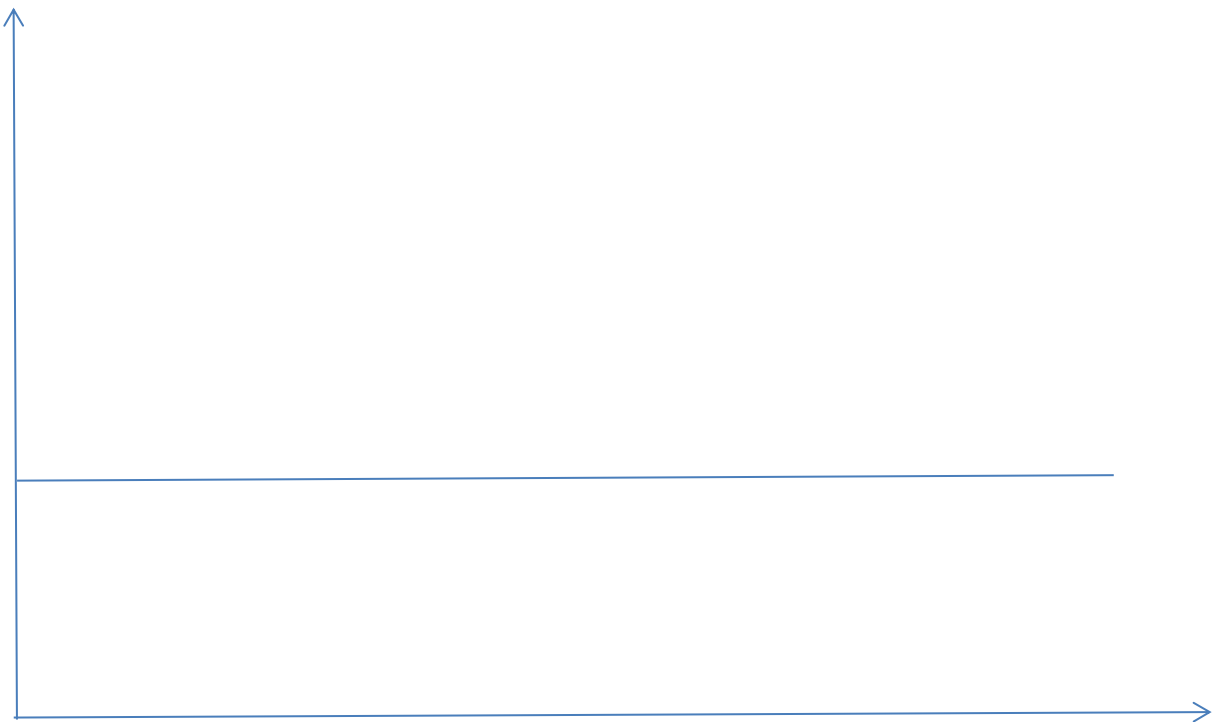


Рис.2. Динаміка загальних постійних витрат залежно від обсягів активності (зміни обсягів виробництва продукції).

На практиці деякі витрати поводять себе як:

- **semi-variable costs (напівзмінні витрати)** - це витрати, що містять, як змінну складову, так і постійну складову;

- **semi-fixed costs (напівпостійні витрати)** - це витрати, що протягом певного діапазону рівня активності є постійними, але за межами цього діапазону зменшуються або збільшуються на певну величину.

Для наочності динаміки витрат і виручки компанії витрати і виручку відображають на одному графіку - **break-even chart (графіку беззбитковості)** (див. рис. 3). Лінію Sales (продажі) креслять із точки (0; 0), а лінію витрат проводять таким чином:

- спочатку паралельно горизонтальній вісі координат креслять лінію Fixed Costs (постійні витрати);

- потім від точки лінії Fixed Costs (постійні витрати) із вертикальною віссю креслять лінію Total Costs (загальні витрати).

Обсяг реалізації, за яким витрати дорівнюють виручці від реалізації продукції, тобто коли прибуток дорівнює нулю, позначають break-even point - ВЕР (критична точка).

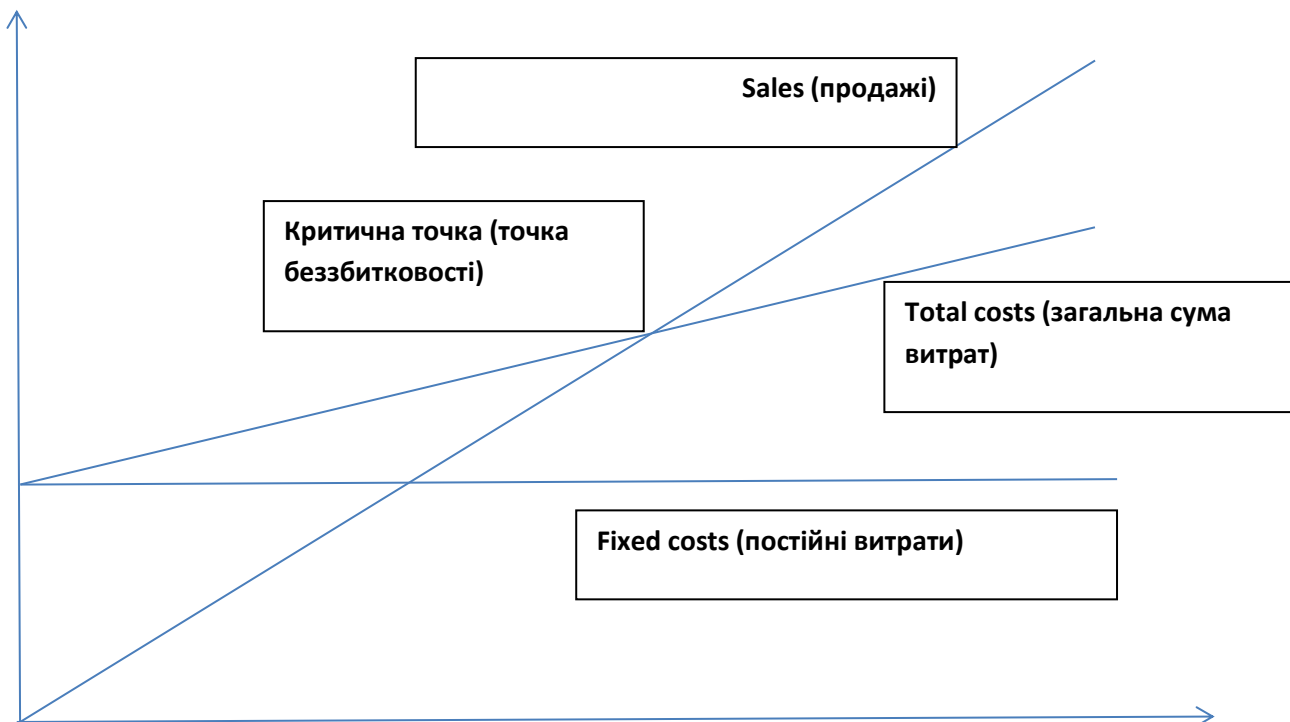


Рис.3. Бухгалтерський графік Break-even chart (графік беззбитковості).

За економічною моделлю динаміки CVP (витрати-обсяг-прибуток) крива **Total Revenue (загальна виручка (загальний дохід))** залежно від обсягу виробництва є **нелінійною** (див. рис. 4), оскільки щоб компанія змогла реалізувати більшу кількість продукції, їй потрібно зменшити ціну реалізації одиниці продукції. Тому, крива Total Revenue (загальна виручка (загальний дохід)), хоча й спочатку йде **вверх**, але **непропорційно до випуску продукції**. З моменту, коли **від'ємний вплив зменшення ціни** почне превалювати над ефектом збільшення обсягу продаж, крива Total Revenue (загальна виручка (загальний дохід)) починає **йти вниз**.

Крива Total Costs (загальні витрати) показує, що спочатку при **низьких рівнях обсягу діяльності** загальні витрати різко **збільшуються** (між точками А і В), що пояснюється складністю ефективного управління виробництвом, яке розраховано на значно більший рівень обсягу виробництва.

Потім крива Total Costs (загальні витрати) йде **вверх не так круто**, що свідчить про економічну ефективність масштабів виробництва внаслідок ефективного використання устаткування та спеціалізації праці (між точками В і С).

При наближенні до **верхньої межі діапазону релевантності** крива Total Costs (загальні витрати) знову **починає йти вверх більш круто**, оскільки підприємство починає більше експлуатувати потужності і витрати на одиницю продукції збільшуються (між точками С і D).

Крива Total Revenue (загальна виручка (загальний дохід)) перетинає криву Total Costs (загальні витрати) в двох точках (точках В і С), що **відображає існування двох рівнів випуску продукції**, при яких total sales (загальні продажі) дорівнюють total costs (загальним витратам), тобто існування двох точок ВЕР (критичних точок (точок беззбитковості)).

Горизонтальна лінія відображає витрати на забезпечення основних діючих виробничих потужностей і є інтерпретацією **загальних постійних витрат фірми**. Але, на думку економістів, саме змінні витрати найбільш впливають на поведінку загальних витрат і тому **приділяють змінним витратам найбільшу увагу**.

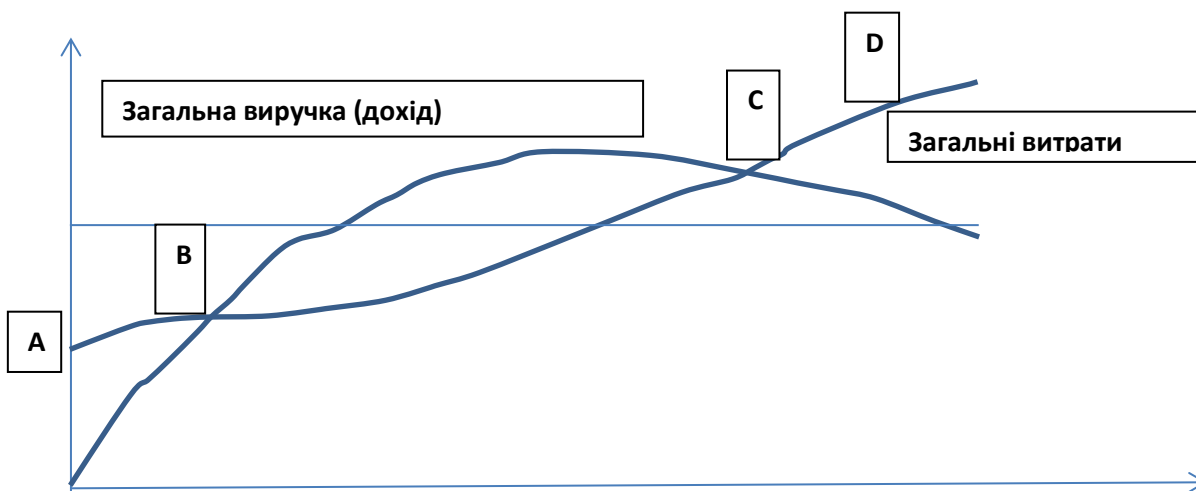


Рис.4. Економічний графік «Витрати-обсяг».

При побудові бухгалтерського **break-even chart (графіку беззбитковості)** припускають, що selling price (ціна реалізації) залишається незмінною у певному діапазоні обсягів виробництва, і тому лінія Sales (продажі) є **прямою**. Такий підхід є **реалістичним з точки зору більшості фірм**, які функціонують у галузях, в яких ціни за короткі періоди є нееластичними у певному діапазоні виробництва. На користь бухгалтерського припущення **про незмінність ціни реалізації** також свідчить той факт, що **збільшити обсяг продажів** в межах цього діапазону виробництва можна шляхом нецінової конкуренції (наприклад, шляхом реклами). Такий рівень виробництва має назву **relevant range (релевантного діапазону)**. Тому за межами цього діапазону лінію Sales не можна використовувати.

При побудові **лінії Total Costs (загальні витрати)** бухгалтери також припускають, що змінні витрати на одиницю продукції є незмінними, внаслідок чого функція Sales (продажі) та Total Costs (загальні витрати) витрат має лінійний характер. Як правило, це приблизно той рівень виробництва, який фірма **звичайно мала у минулому**, і тому є відповідна інформація про витрати.

Слід зазначити, що в певному інтервалі лінія Total Costs (загальні витрати) **бухгалтерської моделі** дуже схожа на лінію Total Costs (загальні витрати) **економічної моделі**. Тому важливо розуміти, що total costs (загальні витрати) мають таку поведінку лише у межах relevant range (релевантного діапазону), тобто для того **рівня виробництва**, який фірма очікує **досягти у майбутньому**. Тому на бухгалтерському графіку є лише одна break-even point - ВЕР (критична точка), а profit area (зона прибутку) із збільшенням обсягу виробництва неухильно збільшується.

Отже, **найбільш прибутковим за бухгалтерською моделлю** вважається виробництво при максимальному використанні виробничих потужностей.

Функція Fixed costs (постійні витрати) за бухгалтерською моделлю перетинає вертикальну вісь в іншій точці, ніж крива загальних витрат за економічною моделлю. Це пов'язано з тим, що **fixed costs (постійні витрати)** при різних діапазонах обсягів виробництва **мають різний рівень**, тобто мають ступінчатий характер. Так, при **низьких рівнях** обсягів виробництва рівень постійних витрат також є **найнижчим**. При певному збільшенні обсягів виробництва виникають додаткові постійні витрати. Оскільки бухгалтер припускає **конкретний рівень обсягів виробництва**, то й рівень постійних витрат буде відповідати цьому рівню обсягів виробництва.

В цілому, в **процесі підготовки та інтерпретації інформації за CVP-analysis (аналізом взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»)** враховують низку базових припущень та їх відповідність реальності, оскільки в іншому випадку можна отримати неправильні результати та рішення.

По-перше, припускають, що **лише обсяг діяльності** є фактором, який впливає на зміну витрат і виручки, а усі інші фактори, такі як продуктивність праці, асортимент виробів, рівні цін та технології залишаються постійними, тобто не впливають на витрати та виручку. При **цьому обсяг реалізації дорівнює обсягу виробництва**.

По-друге, CVP-analysis (аналіз взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток») застосовується для **постійного асортименту продукції**, що полягає у побудові функцій витрат і виручки на основі середніх цін та середніх витрат продукції.

Третє, змінні витрати на одиницю та ціна реалізації залишаються **постійними**, внаслідок чого функції витрат і виручки є лінійними.

Четверте, використання інформації CVP-analysis (аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток») для прийняття рішень є коректним лише **в межах релевантного діапазону**.

П'яте, припускається, що поділ витрат, у тому числі напівзмінних, на змінні і постійні складові за допомогою спеціальних методів здійснено достатньо точно.

Шосте, CVP-analysis (аналіз взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток») застосовують лише **протягом короткострокового періоду** (як правило, року), оскільки в більш довгостроковому періоді витрати, які було класифіковано як постійні, внаслідок прийняття довгострокових рішень **можуть бути змінено**. Іншими словами, у довгостроковому плані постійні витрати змінюються ступінчато як напівпостійні.

Сьоме, в умовах виробництва продукції на підприємствах зі складною організацією виробництва та наявністю великих допоміжних виробництв **припускається, що постійні витрати протягом короткострокового періоду суттєво не змінюються**.

Таким чином, будь-яка зміна факторів потребує відповідних корегувань функцій витрат та виручки. Але для прийняття рішень на практиці більш гнучким та зручним є **математичний підхід** отримання інформації.

Відповідно до **mathematical approach to CVP-analysis (математичному підходу до аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»)** якщо unit variable cost (змінна собівартість одиниці) та total fixed costs (загальні постійні витрати) є відомими, то прибуток при будь-якому рівні діяльності можна математично визначити за формулою:

$$NP = P \times x - (a + bx),$$

де NP - net profit (прибуток);

P- selling price (ціна реалізації);

x - units sold (реалізовані одиниці);

a - total fixed costs (загальні постійні витрати);

b - unit variable cost (змінна собівартість одиниці).

Лекція 12.2. Бюджетне планування та бюджетний контроль

Мета лекції: вивчення теоретичних та практичних питань щодо бюджетного планування за центрами відповідальності та бюджетного контролю і аналізу відхилень

План лекції

1. Бюджетне планування за центрами відповідальності.
2. Бюджетний контроль та аналіз відхилень.

1. Бюджетне планування за центрами відповідальності.

Короткострокове планування компаній полягає в трансформації загального довгострокового плану у щорічні Master budgets (Головні бюджети), які складаються з Functional budgets (Функціональних бюджетів) та Financial budgets (Фінансових бюджетів).

До складу Functional budgets (функціональних бюджетів) відносять:

- **Sales Budget (Бюджет реалізації)** в узагальненому виді показує планову кількість та вартість видів реалізованої продукції за рік, а в деталізованому виді - щомісячні планові кількості та вартості реалізованої продукції за територіями збуту (складає відділ маркетингу).

- **Production Budget (Виробничий Бюджет)** показує в розрізі цехів обсяги виробництва продукції в кількісному вимірі для забезпечення виконання Sales Budget та підтримання економічно доцільного рівня запасів готової продукції (відповідає менеджер з виробництва).

- **Direct materials usage budget (Бюджет споживання основних матеріалів)** відображає планові витрати основних матеріалів за цехами у кількісному та вартісному виразі для забезпечення виконання Production Budget.

- **Direct Labor Budget (Бюджет основної праці)** відображає витрати робочого часу та витрати на його оплату для виконання планового обсягу виробництва в розрізі цехів (відповідають начальники цехів).

- **Factory Overhead Budget (Бюджет загальновиробничих витрат)** відображає загальновиробничі витрати цехів за статтями з групуванням на контрольовані і неконтрольовані; до перших відносять такі види витрат, які за припущенням залежать від певного фактору витрат (наприклад, робочого часу основних робітників).

- **Departmental operating budgets (Операційні бюджети підрозділів)** є узагальненням Direct materials usage budget, Direct Labor Budget (Бюджет основної праці) та Factory Overhead Budget (Бюджет загальновиробничих витрат) складаються по кожному цеху для подальшого щомісячного контролю витрат.

- **Direct materials purchase budget (Бюджет закупки основних матеріалів)** показує планові кількості та вартості закупок основних матеріалів для забезпечення виконання Direct materials usage budget (Бюджет споживання основних матеріалів) (його складає менеджер з закупок).

- **Selling Expense Budget (Бюджет реалізаційних витрат)** та Administrative Expense Budget (Бюджет адміністративних витрат) показують планові витрати відповідних відділів (за ці бюджети відповідають начальники відповідних відділів).

До складу Financial budgets (Фінансових бюджетів) включають:

- **Cash Budget (Грошовий бюджет)** – він показує щомісячні або навіть щотижневі грошові надходження та виплати для управління грошовими потоками;

- **Budgeted Income Statement (Бюджетний звіт доходів)** – він показує планові доходи, витрати та фінансові результати від операційної діяльності;

- **Budgeted Balance Sheet (Бюджетний баланс)** – він відображає очікуваний фінансовий стан компанії на кінець планового року.

Для забезпечення раціонального складання бюджетів створюють **budget committee (бюджетний комітет)**, до складу якого входять директор з бюджетування (як правило, головний бухгалтер), начальник фінансового відділу, економіст і президент, та розробляють **budget manual (бюджетний довідник)**, в якому описують цілі та порядок складання бюджетів.

При складанні бюджетів виокремлюють такі основні етапи:

- 1) інформування осіб, які відповідають за складання бюджетів, про подробиці бюджетної політики, прийняті в організації, та поточні зміни (такі, як зміни асортименту, розширення або скорочення виробництва певних видів продукції, підвищення цін та заробітної плати, очікувані зміни продуктивності праці та галузевого попиту);
- 2) визначення фактора, який обмежує випуск продукції (попиту на продукцію або виробничих потужностей);
- 3) підготовка бюджету реалізації продукції (найбільш складний етап, оскільки залежить від дій покупців, конкурентів, стану економіки);
- 4) первісна підготовка різноманітних варіантів бюджетів “знизу вверх” (у виробничій діяльності виходячи з нормативних витрат);
- 5) узагальнення функціональних бюджетів на кожному рівні управління та обговорення з вищим керівництвом;
- 6) координація та перегляд окремих функціональних бюджетів для усунення їх незбалансованості та отримання прийнятих значень планових фінансових коефіцієнтів віддачі інвестицій, ліквідності, фінансової стійкості тощо;
- 7) остаточне затвердження master budget (Головний бюджет);
- 8) подальший контроль виконання бюджетів шляхом щомісячного порівняння фактичних результатів з запланованими, складання звіту про виконання бюджетів, перегляду планів компанії на майбутнє.

Функції бюджетів:

- 1) планування менеджерами майбутніх річних операцій та здійснення заходів, необхідних для попередження виникнення проблем;
- 2) координація діяльності окремих підрозділів організації для забезпечення гармонійності їх взаємодії з точки зору організації в цілому;
- 3) надання менеджерам повної і чіткої інформації про плани, політику, обмеження в діяльності організації, їх роль або задачі у виконанні річного бюджету, відповідальність;
- 4) мотивування менеджерів в досягненні цілей організації;
- 5) контроль виконання з боку менеджерів тих видів діяльності, за які вони відповідають, та зосередження уваги на показниках, які найбільш відрізняються від планових;
- 6) оцінка ефективності роботи менеджерів на підставі досягнення показників.

За способом формування планових витрат бюджети поділяють на:

● **Incremental budget (приростні бюджети)** формують на основі поточних бюджетів з урахуванням очікуваних подій (темнів інфляції, рівня економічної активності, зміни структури випуску тощо). Недоліками таких бюджетів є, як наслідок, перенесення неефективності минулих періодів на плановий період.

● **Zero-based budget (бюджети з нуля)** складають за принципом абсолютної незалежності визначення планових рівнів витрат від значень минулих періодів. Підхід полягає у тому, що кожний вид діяльності (проект) отримує ресурси лише за умови обґрунтованості на основі “витрати-вигоди”, тобто принципом “цінність за гроші”. Це особливо актуально для планування дискреційних витрат компаній на рекламу, дослідження та розробки, підготовку персоналу. Перевагами бюджетів з нуля є те, що ресурси розподіляють більш ефективно (за потребою або отриманням вигід), оскільки застосовується критичний підхід з приділенням уваги кінцевим результатам. Недоліками цього підходу є значні витрати часу для застосування.

В сучасних умовах, коли процес складання бюджетів комп’ютеризовано шляхом побудови математичних моделей, керівництво може проаналізувати декілька окремих варіантів бюджетів до того, як обрати певний варіант в якості остаточного. Тому в процесі планування можуть розробляти декілька варіантів бюджету для різних обсягів діяльності компанії - **flexible budget (гнучкий бюджет)**, але в якості остаточного затверджують єдиний варіант бюджету, який називають **static budget (статичний бюджет)**. Також з використанням комп’ютеризованих моделей протягом року, коли умови змінюються, здійснюють ex-post budget adjustment (подальше бюджетне корегування).

2. Бюджетний контроль та аналіз відхилень.

Budget control (бюджетний контроль) полягає у порівнянні фактичних і бюджетних сум прибутку. В залежності від напряму впливу на операційний прибуток компаній **відхилення класифікують на:**

- **favourable variance (сприятливі відхилення)** - це відхилення, які збільшили суму бюджетного операційного прибутку;

- **unfavourable variance (несприятливі відхилення)** - це відхилення, які зменшили суму бюджетного операційного прибутку.

Для бюджетного контролю на нульовому рівні визначають **static-budget variance (відхилення від статичного бюджету)** як різницю між фактичними показниками та статичними показниками операційного прибутку.

Утім, щоб бюджетний контроль був коректним, на першому рівні статичний бюджет корегують до фактичного рівня діяльності, і static-budget variance (відхилення від статичного бюджету) **поділяють на два види відхилень:**

- **sales-volume variance (відхилення обсягу реалізації)** - відображають вплив зміни рівня діяльності на операційний прибуток і розраховують як різницю показників гнучкого та статичного бюджетів:

- **flexible-budget variance (відхилення від гнучкого бюджету)** - відображають вплив інших факторів, ніж зміна обсягу діяльності, і розраховують як різницю показників фактичного і гнучкого бюджетів.

В процесі бюджетного контролю **другого рівня** розраховують price variances (цінові відхилення) і efficiency variances (відхилення ефективності).

Total sales margin variance (загальне відхилення реалізаційної маржі) розраховують як різницю між фактичним і стандартним маржінальним доходом (обидва на основі стандартних витрат одиниці продукції):

$$\Delta \text{margin} = AC - BC \quad ,$$

де **Δmargin** - total sales margin variance (загальне відхилення реалізаційної маржі);

AC - actual contribution margin based on standard unit costs (фактична вкладена маржа на основі стандартних витрат одиниці);

BC - budgeted contribution margin based on standard unit costs (бюджетна вкладена маржа на основі стандартних витрат одиниці).

Sales margin price variance (відхилення з ціни реалізації) є добутком відхилення фактичної від стандартної вкладеної маржі та фактичного обсягу реалізації:

$$\Delta \text{margin price} = (AM \text{ unit} - SM \text{ unit}) \times AV \quad ,$$

де **$\Delta \text{margin price}$** - sales margin price variance (відхилення з ціни реалізації);

AM unit - actual unit contribution margin based on standard unit costs (фактична вкладена маржа одиниці на основі стандартних витрат);

SM unit - standard unit margin based on standard unit costs (стандартна вкладена маржа одиниці на основі стандартних витрат);

AV - actual sales volume (фактичний обсяг реалізації).

Sales margin volume variance (відхилення з обсягу реалізації) є добутком відхилення фактичного від стандартного обсягу реалізації та стандартної вкладеної маржі одиниці:

$$\Delta \text{margin volume} = (AV - BV) \times SM \text{ unit} \quad ,$$

де **Δ margin volume** - sales margin volume variance (відхилення з обсягу реалізації)
AV - actual sales volume (фактичний обсяг реалізації);
BV - budgeted sales volume (бюджетний обсяг реалізації);
SM unit - standard unit contribution margin (стандартна вкладена маржа одиниці).

Сума відхилень ціни реалізації та обсягу реалізації дорівнює загальному відхиленню реалізаційної маржі:

$$\Delta \text{margin price} + \Delta \text{margin volume} = \Delta \text{margin}$$

Total direct material variance (завальне відхилення основних матеріалів) - це різниця між стандартними витратами основних матеріалів для фактичного обсягу виробництва і фактичними витратами:

$$\Delta \text{ material} = \text{SC} - \text{AC} \quad ,$$

де **Δ material** - material variance (загальне відхилення основних матеріалів);
SC - standard material cost for the actual production (стандартні матеріальні витрати для фактичного обсягу виробництва);
AC - actual material cost (фактичні матеріальні витрати).

Material price variance (відхилення з ціни матеріалів) визначають як добуток відхилення фактичної ціни матеріалів від стандартної ціни та кількості закуплених матеріалів:

$$\Delta \text{ material price} = (\text{SP material} - \text{AP material}) \times \text{QP} \quad ,$$

де **Δ material price** - material price variance (відхилення з ціни матеріалів);
SP material - standard price per unit of materials (стандартна ціна одиниці матеріалів);
AP material - actual price per unit of materials (фактична ціна одиниці матеріалів);
QP - quantity of materials purchased (кількість матеріалів закуплених).

Material usage variance (відхилення з використання матеріалів) розраховують як добуток відхилення кількості використаних матеріалів та стандартної ціни матеріалів:

$$\Delta \text{ material usage} = (\text{SQ} - \text{AQ}) \times \text{SP material} \quad ,$$

де **Δ material usage** - material usage variance (відхилення з використання матеріалів);
SQ - standard quantity required for actual production (стандартна кількість для фактичного випуску);
AQ - actual quantity used (фактична кількість використаних матеріалів);
SP material - standard price per unit of materials (стандартна ціна одиниці матеріалів).

Сума відхилень ціни матеріалів та використання матеріалів дорівнює загальному відхиленню основних матеріалів:

$$\Delta \text{ material price} + \Delta \text{ material usage} = \Delta \text{ material}$$

Total labour variance (загальне відхилення праці) розраховують як різницю між стандартними витратами праці для фактичного обсягу виробництва та фактичними витратами праці:

$$\Delta \text{labour} = \text{SC} - \text{AC} \quad ,$$

де Δlabour - total labour variance (загальне відхилення праці);

SC - standard labour cost for the actual production (стандартні витрати праці для фактичного обсягу виробництва);

AC - actual labour cost (фактичні витрати праці).

Wage rate variance (відхилення ставки заробітної плати) розраховують як добуток відхилення фактичної ставки заробітної плати від стандартної ставки та фактичної кількості годин праці:

$$\Delta \text{wage rate} = (\text{SR wage} - \text{AR wage}) \times \text{AH} \quad ,$$

де $\Delta \text{wage rate}$ - wage rate variance (відхилення ставки заробітної плати);

SR-wage - standard wage rate per hour (стандартна ставка заробітної плати за годину);

AR wage - actual wage rate (фактична ставка заробітної плати);

AH - actual number of hours worked (фактична кількість відпрацьованих годин).

Labour efficiency variance (відхилення з продуктивності праці) визначають як добуток відхилення фактичних годин праці від стандартних годин для фактичного обсягу виробництва та стандартної ставки заробітної плати:

$$\Delta \text{labour efficiency} = (\text{SH} - \text{AH}) \times \text{SR wage} \quad ,$$

де $\Delta \text{labour efficiency}$ - labour efficiency variance (відхилення з продуктивності праці);

SH - standard labour hours for actual production (стандартні години праці для фактичного обсягу виробництва);

AH - actual number of labour hours worked (фактична кількість відпрацьованих годин);

SR wage - standard wage rate per hour (стандартна ставка заробітної плати за годину).

Сума відхилень ставки заробітної плати та продуктивності праці дорівнює загальному відхиленню праці:

$$\Delta \text{wage rate} + \Delta \text{labour efficiency} = \Delta \text{labour}$$

Total variable overhead variance (загальне відхилення змінних загальновиробничих витрат) визначають як різницю між стандартними та фактичними змінними загальновиробничими витратами:

$$\Delta \text{variable} = \text{SVO} - \text{AVO} \quad ,$$

де $\Delta \text{variable}$ - variable overhead variance (загальне відхилення змінних загальновиробничих витрат);

SVO - standard variable overhead charged to production (стандартні змінні загальновиробничі витрати);

AVO - actual variable overhead incurred (фактичні змінні загальновиробничі витрати понесені);

Variable overhead expenditure variance (відхилення змінних загальновиробничих видатків) розраховують як різницю між бюджетними гнучкими змінними загальновиробничими видатками та фактичними змінними загальновиробничими витратами:

$$\Delta \text{ variable expenditure} = \text{BFVO} - \text{AVO} ,$$

де $\Delta \text{ variable expenditure}$ - variable overhead expenditure variance (відхилення змінних загальноновиробничих видатків);

BFVO - budgeted flexed variable overhead (бюджетні гнучкі змінні загальноновиробничі видатки);

AVO - actual variable overhead incurred (фактичні змінні загальноновиробничі витрати понесені).

Variable overhead efficiency variance (відхилення змінної продуктивності) розраховують як добуток відхилення фактичних годин від стандартних годин та стандартної ставки загальноновиробничих витрат:

$$\Delta \text{ variable efficiency} = (\text{SH} - \text{AH}) \times \text{SR overhead} ,$$

де $\Delta \text{ variable efficiency}$ - variable overhead efficiency variance (відхилення змінної продуктивності);

SH - standard hours of output (стандартні години випуску);

AH - actual hours of input (фактичні години);

SR overhead - standard variable overhead rate (стандартна ставка змінних загальноновиробничих витрат).

Сума відхилень змінних загальноновиробничих видатків та змінної продуктивності дорівнює загальному відхиленню змінних загальноновиробничих витрат:

$$\Delta \text{ variable expenditure} + \Delta \text{ variable efficiency} = \Delta \text{ variable}$$

Fixed overhead expenditure variance (відхилення постійних загальноновиробничих видатків) визначають:

$$\Delta \text{ fixed} = \text{BFO} - \text{AFO} ,$$

де $\Delta \text{ fixed}$ - fixed overhead expenditure variance (відхилення постійних загальноновиробничих видатків);

BFO - budgeted fixed overheads (бюджетні постійні загальноновиробничі витрати);

AFO - actual fixed overheads spending (фактичні постійні загальноновиробничі витрати).

Результати щомісячного або щотижневого аналізу відхилень оформлюють у формі **Departmental performance report (звіту виконання підрозділу)**. Оскільки час менеджерів є цінним ресурсом, то вони реагують, аналізують та усувають лише суттєві відхилення, тобто відхилення, які більші встановленого значення або в абсолютному (наприклад, € 5000) або відносному розмірі (наприклад, 5 %). Крім цього, розраховують **три control ratios (контрольні коефіцієнти)**:

$$\text{Volume ratio} = \frac{\text{SH}}{\text{BH}} \times 100\% ,$$

де **Volume ratio** - production volume ratio (коефіцієнт обсягу виробництва);

SH - standard hours of actual output (стандартні години фактичного випуску);

BH - budgeted hours of output (бюджетні години випуску).

$$\text{Efficiency ratio} = \frac{SH}{AH} \times 100\% ,$$

де **Efficiency ratio** - production efficiency ratio (коефіцієнт ефективності виробництва);

SH - standard hours of actual output (стандартні години фактичного випуску);

AH - actual hours worked (фактичні години відпрацьовані).

$$\text{Capacity ratio} = \frac{AH}{BH} \times 100\% ,$$

де **Capacity ratio** - capacity usage ratio (коефіцієнт ефективності виробництва);

AH - actual hours worked (фактичні години відпрацьовані);

BH - budgeted hours of output (бюджетні години випуску).

Облік відхилень витрат за системою "standard costing" ведуть на standard cost variance accounts (рахунках відхилень стандартних витрат):

Material price variance (Відхилення ціни матеріалів);

Material usage variance (Відхилення використання матеріалів);

Wage rate variance (Відхилення ставки заробітної плати);

Labour efficiency variance (Відхилення продуктивності праці);

Variable overhead expenditure variance (Відхилення змінних загальнопромислових видатків);

Variable overhead efficiency variance (Відхилення змінної продуктивності);

Fixed overhead expenditure variance (Відхилення постійних загальнопромислових видатків).

При цьому **unfavourable variance (несприятливі відхилення)** відображають за дебетом (оскільки вони є додатковими витратами), **favourable variance (сприятливі відхилення)** - за кредитом. Так, в залежності від несприятливого або сприятливого material price variance (відхилення з ціни матеріалів) оприбуткування матеріалів здійснюють записом:

Raw Materials Inventory (Запаси сировини)

Material price variance (Відхилення ціни матеріалів)

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

або

Raw Materials Inventory (Запаси сировини)

Material price variance (Відхилення ціни матеріалів)

Accounts Payable (Рахунки до оплати)

Використання основних матеріалів у виробництві з **несприятливим material usage variance (відхилення з використання матеріалів)** здійснюють записом:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)

Material usage variance (Відхилення використання матеріалів)

Raw Materials Inventory (Запаси сировини)

Нарахування фактичної заробітної плати відображають записом:

Direct Labour Costs (Витрати основної праці)

Indirect Labour Costs (Витрати неосновної праці)

Wages accrued (Нарахована заробітна, плата)

Включення заробітної плати у сумі стандартних витрат до собівартості запасів незавершеного виробництва виконують записом:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)
Direct Labour Costs (Витрати основної праці)

В залежності від несприятливості чи сприятливості wage rate variance (відхилення ставки заробітної плати) та labour efficiency variance (відхилення продуктивності праці) їх відображають:

Wage rate variance (Відхилення ставки заробітної плати)
Labour efficiency variance (Відхилення продуктивності праці)
Direct Labour Costs (Витрати основної праці)

або

Direct Labour Costs (Витрати основної праці)
Wage rate variance (Відхилення ставки заробітної плати)
Labour efficiency variance (Відхилення продуктивності праці)

Нарахування фактичних змінних загальновиробничих витрат здійснюють записом:

Factory Variable Overhead Costs (Змінні загальновиробничі витрати)
Supplies Inventory (Запаси допоміжних матеріалів)
Indirect Labour Costs (Витрати неосновної праці)
Employee Benefits Expenses, Health Insurance (Витрати на соціальне страхування)

Нарахування фактичних постійних загальновиробничих витрат здійснюють записом:

Factory Fixed Overhead Costs (Постійні загальновиробничі витрати).
Depreciation Expenses (Витрати амортизації)

Включення стандартних загальновиробничих витрат до собівартості незавершеного виробництва відображають:

Work in Progress Inventory (Запаси незавершеного виробництва)
Factory Variable Overhead Costs (Змінні загальновиробничі витрати)
Factory Fixed Overhead Costs (Постійні загальновиробничі витрати)

В залежності від несприятливості чи сприятливості variable overhead expenditure variance (відхилення змінних загальновиробничих видатків) та variable overhead efficiency variance (відхилення змінної продуктивності) їх відображають:

Variable overhead expenditure variance (Відхилення змінних загальновиробничих видатків)
Variable overhead efficiency variance (Відхилення змінної продуктивності)
Factory Variable Overhead Costs (Змінні загальновиробничі витрати)

або

Factory Variable Overhead Costs (Змінні загальновиробничі витрати)

Variable overhead expenditure variance (Відхилення змінних загальновиробничих видатків) і

Variable overhead efficiency variance (Відхилення змінної продуктивності)

Аналогічно відображають **несприятливе та сприятливе** fixed overhead expenditure variance (відхилення постійних загальновиробничих видатків).

Fixed overhead expenditure variance (Відхилення постійних загальновиробничих видатків)

Factory Fixed Overhead Costs (Постійні загальновиробничі витрати)

або

Factory Fixed Overhead Costs (Постійні загальновиробничі витрати)

Fixed overhead expenditure variance (Відхилення постійних загальновиробничих видатків)

Питання для самоконтролю:

1. Які функції управлінського обліку ви знаєте?
2. Прийняття яких основних типів управлінських рішень інформаційно забезпечує управлінський облік?
3. Що включає процес корпоративного планування?
4. Назвіть етапи корпоративного планування і контролю.
5. Назвіть альтернативні джерела капіталу для фінансування інвестиційних проектів.
6. У чому полягає короткострокове планування компаній.
7. Дайте характеристику бюджету загальновиробничих витрат.
8. Які бувають бюджети за способом формування планових витрат?
9. На яких рахунках ведуть облік відхилень витрат за системою "standard costing" («стандарт костінг»)?

Рекомендована література: [3; 18; 19]

Рекомендована література:

1. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 388 с.
2. Гура Н. О. Облік видів економічної діяльності: підруч. Київ: ЦУЛ, 2022. 282 с.
3. Зелікман В. Д., Ерьоміна О. Л., Безгодкова А. О. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 131 с.
4. Концептуальна основа фінансової звітності. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
5. Лишиленко О. В. Бухгалтерський облік: підруч. Київ: ЦУЛ, 2020. 630 с.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 «Податки на прибуток». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси» . Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 23 «Витрати за позиками». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 34 «Проміжна фінансова звітність». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-finansovoi-zvitnosti>
14. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
15. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
16. Міжнародний стандарт фінансової звітності 6 «Розвідка та оцінка запасів корисних копалин». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
17. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/msfz>
18. Онищенко В. О., Бондар М. І., Дубовая В. В. Облік у зарубіжних країнах: підруч. Київ: ЦУЛ, 2021. 576 с.
19. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах інтеграційних процесів: монографія. Осмятченко В. О., Шара Є. Ю., Сторожук Т. М. та ін. Ірпінь: Університет ДФС України. 2016. 414 с.
20. Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: монографія. Сторожук Т. М., Занько Б. М., Колісник О. П. та ін.; за заг. ред. Т.М. Сторожук. Ірпінь: УДФСУ. 2021. 256 с.